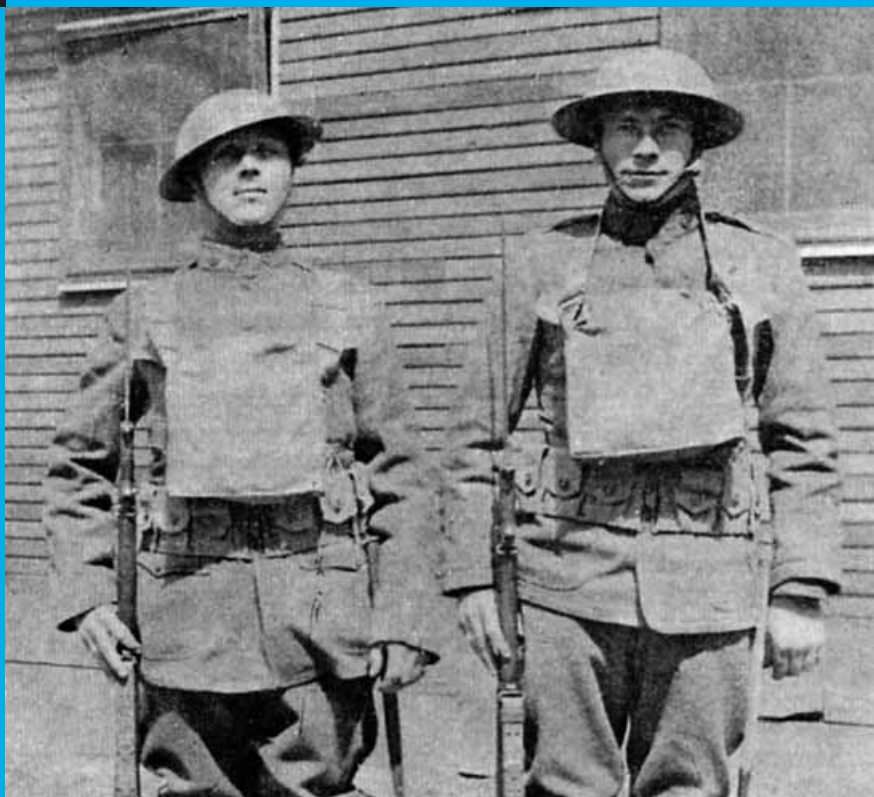

SUOMALAISET ENSIMMÄISESSÄ MAAILMANSODASSA

Venäjän, Saksan, Ison-Britannian, Ranskan, Australian, Uuden Seelannin, Etelä-Afrikan, Yhdysvaltain, Kanadan ja Neuvosto-Venäjän armeijoissa vuosina 1914-22 menehtyneet suomalaiset sekä sotaoloissa surmansa saaneet merimiehet

VALTIONEUVOSTON
KANSLIAN
JULKAISUSARJA
6/2004

L a r s W e s t e r l u n d (t o i m .)

SUOMALAISET ENSIMMÄISESSÄ MAAILMANSODASSA

Venäjän, Saksan, Ison-Britannian, Ranskan, Australian,
Uuden Seelannin, Etelä-Afrikan, Yhdysvaltain, Kanadan ja
Neuvosto-Venäjän armeijoissa vuosina 1914–22 menehtyneet
suomalaiset sekä sotaoloissa surmansa saaneet merimiehet
Lars Westerlund (toim.)

ISBN 952-5354-48-2

ISSN 0782-6028

Julkaisija: Valtioneuvoston kanslia

Painotyö: Edita Prima Oy, Helsinki 2004

Julkaisun tilaukset: Kirjasto@vnk.fi p. 1602 2060

Julkaisija VALTONEUVOSTON KANSLIA		KUVAILULEHTI 1.4.2004	
Tekijät (toimielimessä: toimielimen nimi, puheenjohtaja): Lars Westerlund (toim.)		Julkaisun laji:	
		Toimeksiantaja: Valtioneuvoston kanslia	
		Toimielimen asettamispäivä: 1.4.1998	
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen): Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa			
Julkaisun osat:			
Tiivistelmä Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa. Venäjän, Saksan, Iso-Britannian, Yhdysvaltain, Kanadan, Ranskan, Australian, Uuden Seelannin, Etelä-Afrikan ja Neuvosto-Venäjän armeijoissa menehtyneet suomalaiset sekä sotaoloissa surmansa saaneet merimiehet. Toim. Lars Westerlund Ensimmäinen maailmansota vaikutti ulkomailla olevien ja merillä kulkevien suomalaisten olosuhteisiin. Useissa sotaikäyvissä maissa osa asekelvollisista suomalaisista joutui isäntämaansa armeijan palvelukseen. Esitys kattaa Venäjän, Saksan, Ison-Britannian, Yhdysvaltain, Kanadan, Ranskan, Australian, Uuden Seelannin, Etelä-Afrikan ja Neuvosto-Venäjän armeijoissa vuosina 1914–22 surmansa saaneet suomalaiset sekä sotaoloissa merellä menehtyneet suomalaiset merimiehet.			
Avainsanat: Ensimmäinen maailmansota, suomalaisten ja ulkosuomalaisten sotaturmat, 1914-22			
Muut tiedot:			
Sarjan nimi ja numero: Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 6/2004		ISSN: 0782-6028	ISBN: 952-5354-48-2
Kokonaissivumäärä:	Kieli: Fi	Hinta:	Luottamuksellisuus: Julkinen
Jakaja: Kirjasto@vnk.fi p. 160 22060		Kustantaja: Valtioneuvoston kanslia	

Sisällys

Lukijalle	7
MAAILMANSODAN RINTAMILTA VENÄJÄN SISÄLLISSOTAAN	
Venäjän palveluksessa olleiden suomalaisten aktiivi- ja reserviupseerien tapit 1914–22	
Tuomas Hoppu	11
VAPAAEHTOISENA KRUUNUN LEIPIIN	
Suomalaisten vapaaehtoisten sotasurmat Venäjän armeijassa 1914–18	
Tuomas Hoppu	27
SAKSASSA JA SAKSAN JOUKOISSA MENEHTYNEET	
Matti Lackman	39
LÄNSIARMEIJOIDEN JOUKOISSA MENEHTYNEET SUOMALAISET	
Krister Björklund & Lars Westerlund	85
AUSTRALIAN JOUKOISSA SURMANSAA SAANEET SUOMALAISET	
VUOSINA 1914–18	
Olavi Koivukangas	99
UUDEN SEELANNIN JA ETELÄ-AFRIKAN JOUKKOIHIN KUULUNEET SUOMALAISET	
Olavi Koivukangas	107
VENÄJÄN SISÄLLISSODASSA SURMANSAA SAANEET SUOMALAISET	
PUNAKAARTILAISET	
Carl-Fredrik Geust	109
SOTAVUOSINA MERELLÄ MENEHTYNEET MERIMIEHET JA SIVIILIHENKILÖT	
Lars Westerlund	191
LÄHDELUETTELO	211
AN ENGLISH SUMMARY:	
Finns in World War I: Finnish soldiers killed while serving in the armies of Russia, Germany, the United Kingdom, the United States, Canada, France, Australia, New Zealand, South Africa and Soviet Russia and Finnish seamen killed in war-related incidents.	
Edited by Lars Westerlund.	229

Lukijalle

Vuoden 1918 sota oli niin käänteentekevä tapahtuma ja suomalaista yhteiskuntaa halkaiseva tapahtuma, että sodan historiakirjoituksessa saama huomio on ollut paikallaan. Vaikka kotimaan tapahtumat ovat olleet korostetusti etualalla on alusta alkaen käsitetty vuosi 1918 jossakin suhteessa osana ensimmäistä maailmansotaa. Varsinkin Juhani Paasivirran 1950-luvulla julkaistuista tutkimuksista alkaen on kuitenkin kuva siitä, miten Suomen sotatapahtumat liittyivät keskus- ja ympärysvaltojen väliseen taisteluun syventynyt ja tarkentunut. Eräistä Suomea läheisesti koskeneita aiheita on tutkittu jopa hyvin perusteellisesti, kuten suomalaisten jääkäreiden vaiheita Saksassa vuosina 1915–18 sekä Aunuksen ja Viron retikuntia vuosina 1919. Useat tutkimisen arvoiset aiheet ovat kuitenkin jääneet näiden tapahtumien varjoon, kuten Venäjän keisarilliseen armeijaan lähteneet suomalaiset vapaaehtoiset, maailmansodassa ympärysvaltojen puolella taistelleet, Neuvosto-Venäjän suomalaiset punakaartilaiset ja merillä sotavuosina menehtyneet suomalaiset merimiehet.

Kirjan tarkoitus on kiinnittää asianmukaista huomiota ilmiöön, että suomalaisia osallistui ensimmäiseen maailmansotaan monessa armeijassa ja monella rintamalla. Tämä johtui osittain siitä, että suomalaisia hakeutui omaaloitteellisesti vieraiden maiden armeijoihin, mutta osittain myös siitä, että suur-sodan tapahtumat koskettelivat kouriintuntuvasti ulkomailla oleskelevia suomalaisia eikä aina ollut edes mahdollista jättäytyä sivulle. Tutkimusraportti on ensimmäinen Suomessa julkaistu kirja, joka käsittelee tätä aihetta laajalla ja jokseenkin kattavalla tavalla – eikä muissa maissa ole tiettävästi vielä laadittu tämäntapaisia katsauksia. Vaikka esitys etenee järjestelmällisellä tavalla on jäänyt joitain aukkojakin, joiden laajuus ei kuitenkaan liene kovin merkittävä. Koska tiedot eri armeijoiden riveissä menehtyneistä suomalaisista on haettava useiden maiden arkistoista ja koska osa arkistoista on tuhoutunut tai muuten ovat hyvin vaikeasti tutkittavissa, on kokonaiskuvan hahmottaminen aiheesta varsin vaikea ja vaativa tehtävä. Tällä kirjalla on kuitenkin tehty merkittävä avaus, joskin on otaksuttavaa, että tuleva tutkimus voi vielä antaa tärkeitäkin lisä aiheeseen.

Fil.maist. Tuomas Hopun kirjoitus Venäjän keisarilliseen armeijaan vuonna 1914 vapaaehtoisesti lähteneistä suomalaisista on ensimmäinen tieteellinen tutkimus aiheesta.

Hopun toisen kirjoituksen aihe on Venäjän palveluksessa olleiden suomalaisten aktiivi- ja reserviupseerien tappiot. Kaikkiaan näyttää lähes 800 suomalaista palvelleen Venäjän armeijassa 1. maailmansodassa. Näistä lienee sotaoloissa menehtynyt noin 200 henkilöä.

Krister Björklund ja dosentti Lars Westerlund tutkivat ympärysvaltojen jou-

koissa menehtyneitä suomalaisia.

Professori Olavi Koivukangas tuo kirjoituksessaan Australian joukoissa surmansa saaneista suomalaisista esiin paljon uutta tietoa. Sen mukaan menehtyi Gallipolissa kaksi suomalaista ja Ranskassa peräti 53 suomalaista. Koivukankaan toisessa kirjoituksessa on tietoja viidestä Uuden Seelannin joukoissa surmansa saaneesta suomalaisesta ja yhdestä Etelä-Afrikan joukoissa menehtyneestä suomalaisesta.

Varsin tuntematon on myös dipl. ins. Carl-Fredrik Geustin tutkima aihe: Venäjän sisällissodassa vuosina 1918–22 arviolta noin 2 000 surmansa saanutta suomalaista punakaartilaista.

Lars Westerlundin kirjoitus merillä menehtyneistä merimiehistä valaisee aihetta, jota ei aikaisemmin ole tutkittu.

Helsingissä helmikuussa 2004

Heikki Ylikangas
Projektin johtoryhmän
Puheenjohtaja

Lars Westerlund
Projektin johtaja

MAAILMANSODAN RINTAMILTA VENÄJÄN SISÄLLISSOTAAN

Venäjän palveluksessa olleiden suomalaisten aktiivi- ja reserviupseerien tappiot 1914–22

Tuomas Hoppu

Tutkittaessa suomalaisten upseerien tappioita ensimmäisessä maailmansodassa ja Venäjän sisällissodassa suurin ongelma on määritellä ketkä sodassa kaatuneista upseereista lopulta olivat suomalaisia. Varsinkin maailmansodan alkuvaiheessa suomalaiset sanomalehdet seurasivat innokkaasti tapahtumia Venäjän rintamilla ja raportoivat – pääosin *Russki Invalid* -lehden tietojen avulla – ”maanmiehistämme sodassa”, kertoen heidän palkitsemisistaan ja tappioistaan. Tällöin yksinkertaisesti poimittiin kyseisen lehden palstoilta ne nimet, jotka vaikuttivat suomalaisilta, toisin sanoen joiden kieliasu oli suomalainen tai sama kuin suomalaisilla aatelissuvuilla.

Vain harvoin sanomalehdet suhtautuivat kriittisesti palkittujen ”maanmiestemme” kansalaisuuteen. Uusi Suometar kuitenkin teki syksyllä 1914 poikkeuksen, kun se kertoi Ossovetin linnoituksen komentajan Karl August Schulmanin saaneen Yrjönristin. Siinä missä venäläisessä sanomalehdessä oli mainittu ansiomerkin saajan olevan suomalaista aatelissukua, totesi Uusi Suometar, ettei Suomen aateliskalenterissa ole Schulmanin suvun jäsenten joukossa kyseistä kenraalia.¹ Itse olin pitkään halukas uskomaan Uuden Suomettaren kriittistä kannanottoa, mutta sittemmin suurlähettiläs Klaus Castrén antoi uutta tietoa, jonka mukaan Schulman oli todellakin syntynyt Suomessa.

Tässä tutkimuksessa on pyritty ottamaan mukaan suomalaisten upseerien joukkoon ne henkilöt, joiden elämässä oli jokin selvä kiinnekohta Suomeen.² Näin ovat mukaan kelpuutetut Suomen ritarihuoneeseen kirjoitetut aatelissukujen jäsenet siitäkin huolimatta, että joukossa on sellaisiakin, jotka paitsi että ovat syntyneet Venäjällä, eivät ole luultavasti koskaan edes käyneet Suomessa. Eräs tällainen upseeri on eversti Vladimir Segercrantz (s. 1872), joka komensi 171. Kobrynin jalkaväkirykmenttiä ja kaatui taistelussa marraskuussa 1914. Tiukan kansallismielisesti asiaa tarkasteltaessa Segercrantzin suomalaisuus on vähintäänkin kyseenalaista. Pari vuotta ennen ensimmäisen maailmansodan puhkeamista Segercrantz oli itse ilmaissut asian Puolassa tapaamalleen suomalaiselle kenraali Hugo Schulmanille:³ ”Herr General, ni antar väl att jag som finländare, åtminstone till namn och börd, behärskar svenska språket, men jag måste till min stor sorg bekänna, att så ej är fallet. Jag är född och uppvuxen i Ryssland och hela min härstädes bofasta släkt är redan, sedan decennier tillbaka, fullständigt förryskad.”⁴

¹ Uusi Suometar 23.10.1914.

² Tällaisia kiinnekohtia ovat esimerkiksi, että henkilö on syntynyt Suomessa, asunut tai kuollut täällä tai hänen sukunsa selvä suomalaisuus.

³ Krook 1925.

⁴ Emt.

Venäjä mobilisoi armeijansa

Sarajevon ruhtinasmurhasta liikkeelle lähtenyt maailmanpoliittinen kriisi sai heinäkuun lopulla 1914 Venäjän armeijan julistamaan ensiksi osittaisen ja jo paria päivää myöhemmin varsinaisen liikekannallepanonsa. Samalla myös Suomi julistettiin sotatilaan. Saksa vastasi Venäjän toimenpiteisiin julistamalla sille sodan 1.8.1914. Ensimmäinen maailmansota oli syttynyt. Venäjä sai vihollisekseen Saksan ohella Itävalta-Unkarin, myöhemmin myös Turkin ja Bulgarian.

Suomen oma sotaväki oli lakkautettu sortovuosina,. Tämä pelasti suurimman osan Suomen väestöstä joutumasta maailmansodan taisteluihin, mutta aktiivipalveluksessa venäläisissä yksiköissä palvelleiden suomalaisten upseerien tie vei useimmissa tapauksissa rintamalle. Lisäksi ne upseerit, jotka olivat palvelleet Venäjällä Suomen sotaväen lakkauttamisen jälkeen, saattoivat saada kutsun sotaan reserviläisinä. Myös poliisilaitoksen palveluksessa olleet entiset upseerit saatettiin katsoa reserviläisiksi. Näin sai liikekannanpanomääräyksen suureksi yllätyksekseen ja harmikseenkin mm. Bruno Jalander.⁵ Vielä Venäjän vallankumouksen 1917 jälkeenkin virkansa menettäneet poliisimestarit saattoivat saada komennuksen Venäjän armeijaan.⁶

Hieman riippuen jälleen siitä kuka lopulta lasketaan suomalaiseksi, Venäjän armeijassa palveli suomalaisia aktiivi- ja reserviupseereita ensimmäisen maailmansodan aikana noin 200.⁷ Heidän lisäksi sodan aikana vapaaehtoisesti värväytyi lyhennetyille upseerikursseille hieman yli 100 suomalaiseen sivistyneistöön kuulunutta nuorukaista. Heitä käsitellään tässä teoksessa erillisessä artikkelissa Venäjän armeijaan vapaaehtoisesti liittyneiden yhteydessä. Lisäksi oli vielä ainakin viisi suomalaista upseeria, jotka ilman liikekannallepanomääräystä liittyivät vapaaehtoisesti Venäjän armeijaan 1. maailmansodan aikana. Tunnetuin heistä oli Martin Wetzer, joka lokakuussa 1914 matkusti Viipurista rintamalle saaden everstiluutnantin arvon.⁸ Kaikkiaan suomalaisia upseereita palveli siis Venäjän armeijassa 1. maailmansodan aikana selvästi yli 300.⁹

⁵ Ackté-Jalander 1932, 133–134.

⁶ Tällaisen määräyksen sai mm. Tampereen entinen poliisimestari Georg Alexander Oppman, joka siirrettiin kesällä 1917 Pietarin sotilaspiiriin esikunnan reserviin. Tampereen poliisilaitoksen kirje Hämeen läänin kuvernöörille 14.7.1917. Tampereen poliisilaitoksen kanslian arkisto. Poliisikamarin kirjekirjat. HMA.

⁷ Luku perustuu omiin laskelmiini vuosien varrella tekemistäni muistiinpanoista eri matrikkeleista sekä sanomalehti uutisista.

⁸ Karjala 13.10.1914. Vapaaehtoisten upseerien määrä on saatu kirjoittajan omista väitöskirjaan liittyvistä tutkimustuloksista. Wetzlerin lisäksi ilman mobilisointimääräystä Venäjän armeijaan liittyivät myös Frans August Jurva, Kaarlo Lipsanen, Victor von Knorring ja August Bernhard Lindeman. Mahdollisesti myös kaatunut Adolf Henrik Mattias Calenius lähti sotaan vapaaehtoisesti.

⁹ Tapio Skog on artikkelissaan suomalaiset upseerit Venäjän armeijassa ja laivastossa (Kylkirauta 3/2002, s. 43) maininnut Venäjän armeijassa 1. maailmansodassa palvelleen suomalaisia upseereita noin 400, mikä luku saattaa olla oikeakin, mutta edellä esitetyn perusteella pidän sitä hieman korkeana arviona.

Aivan kaikkia reserviläisiä Venäjä ei kuitenkaan onnistunut Suomesta mobilisoi-
maan. Kiertokirjeillä ympäri maata tavoiteltiin syksyllä 1914 vapaaherra Karl Harry
Carpelania, mutta vasta Tampereen poliisimestarin kirje huhtikuussa 1915 toi va-
laistusta asiaan. Carpelanin sisar, Tampereen ruotsalaisen yhteiskoulun opettajatar
Anna Carpelan, ilmoitti veljensä jo vuonna 1907 matkustaneen Amerikkaan anta-
matta sen jälkeen itsestään mitään tietoja.¹⁰ Senaatin kielenkääntäjä Oskar von
Schoultz, joka oli vuonna 1906 eronnut armeijan palveluksesta alikapteenina, sai
myös mobilisointikäskyn syksyllä 1914. Hän kuitenkin kieltäytyi uskonnollisiin syi-
hin vedoten astumasta palvelukseen. Schoultz tuomittiin seuraavana vuonna kol-
meksi vuodeksi vankeuteen sekä menettämään aatelisarvonsa, kunniamerkit ym.
Maaliskuun vallankumous 1917 vapautti hänet vankilasta.¹¹

Suomalaisia upseereita palveli ensimmäisen maailmansodan aikana varsin
huomattavissakin tehtävissä Venäjällä. Gustaf Mannerheim on heistä kaikista tun-
netuin. Mannerheim oli vuoteen 1917 mennessä ylennyt ratsuväkiarmeijakunnan
komentajaksi. Hieman tuntemattomampi on kenraaliluutnantti Waldemar Alfthanin
ura. Alfthan toimi sodassa ensin divisioonan ja jo vuodesta 1915 alkaen armeija-
kunnan komentajana. Ainoana Suomen Kadettikoulun käyneenä suomalaisena hä-
nelle myönnettiin ensimmäisessä maailmansodassa 3. luokan Yrjönristi. Ratsu-
väkiarmeijakuntaa komensi Mannerheimin lisäksi myös kenraaliluutnantti Claes
Gustav Robert Charpentier ja siperialaista armeijakuntaa kenraalimajuri Hjalmar
von Hellens. Suomalaiset sukujuuret oli myös Otto Sireliuksella, joka komensi mm.
armeijakuntaa Tannenbergin taistelussa 1914 ja myöhemmin jopa armeijaryhmää
Dobruzassa.

Divisioonatasolla komentajan paikkaa pitivät hallussaan Ernst Löfström kaartissa,
Torsten Wadenstjerna, Birger Åkerman ja Arvid Appelgren jalkaväessä sekä Sergei
Segercrantz, Ernst Raddatz ja Eugen Cajander ratsuväessä. Prikaatin komentajina
kunnostautuivat Paul von Gerich, Martin Wetzter ja Johannes Holmsen. Nostoväki-
prikaatin johdossa oli Emil Waldemar Palander. Rykmentin komentajina toimivat
artikkelissa jo mainitun Segercrantzin ohella Johan Emil von Etter, Karl Wilkman
(Wilkama), Alexander Tunzelman von Adlerflug ja Paul Linder. Näistä viimeksi mai-
nittu komensi kasakkarykmenttiä. Oskar Enckell toimi Venäjän armeijan edustaja-
na Italian armeijan päämajassa. Tykistössä Karl Kivekäs saavutti kenraalimajurin
arvon komentaen tykistödivisioonaa ja Ivan Schavoronkov myös kenraalina johti
tykistöprikaatia.

Laivastossa suomalaisilla oli myös huomattavia tehtäviä, joista merkittävin oli
Gustav von Schoultzin toimiminen Venäjän edustajana Englannin Suuressa laivas-
tossa. Korkein upseeristokaan ei selvinnyt maailmansodasta tappioitta sillä Se-
gercrantz ja Schavoronkov kaatuivat. Lisäksi laivastossa menehtyi kontra-amiraali
Wilhelms. Maaliskuun vallankumouksen aikana murhattiin vielä Kronstadtin sota-
sataman päällikkö vara-amiraali Robert Wirén.

¹⁰ Tampereen poliisimestarin kirje Hämeen läänin kuvernöörille 26.4.1915. Hämeen lääninhallituksen
kanslian arkisto. Saapuneet salaiset kirjeet. HMA.

¹¹ Helsingin yliopisto - opettajat ja virkamiehet 1925, 861.

Ensimmäiset kaatuneet

Ensimmäisinä taisteluihin ehtivät suomalaiset aktiivipalveluksessa olleet upseerit. Ilmeisesti ensimmäinen taistelussa surmansa saanut suomalainen oli Suomen Kadettikoulun käynyt ja Venäjä-Japanin sodassakin palvellut aliratsumestari Karl August Göran Spåre (s. 1875). Vaikka olikin aktiiviupseeri, oli hän sodan syttyessä tilapäisesti käymässä Suomessa, josta matkusti elokuun alussa rykmenttiinsä ja rintamalle. Tieto kuolemasta tuli Suomeen samassa ulaanirykmentissä palvelleen Spåren langon välityksellä. Sanomalehdet saattoivatkin jo varsin pian kertoa yksityiskohtia hänen 16.8.1914 Itä-Preussissa tapahtuneesta kaatumisestaan:¹² "T.k. 16 p. joutui sodan uhriksi suomalainen upseeri, aliratsumestari Karl August Göran Spåre. Mainitun päivän vastaisena yönä oli ratsumestari Spåre, upseerien vedettyä arpaa, joutunut 9-miehisen osaston johtajana öiselle tiedusteluretkelle ja lähti miehineen klo 3 yöllä tutkimaan saksalaista rautatielinjaa. Suoritettuaan tehtävänsä joutui patrulli paluumatkallaan väijyksissä olevien vihollisten tulen alaiseksi saksalaisten Judzikenin ja Bjälän kylien välillä. Spåre antoi miehilleen käskyn hajaantua ja joutui erään ulaanin kanssa erilleen muista. Tämä tapahtui klo 7,30 aam. Klo 10 palasivat patrullin elossa olevat miehet takaisin ja eskadroona käskettiin hakemaan kadonnutta upseeria, joka löydettiin kaatuneena, neljän viholliskuulan lävistämänä."¹³

Upseerien etuoikeus rivimiehiin verrattuna oli mahdollisuuksien niin salliessa tulla haudatuksi kotiseudulleen. Spåren kohdalla näin ei jostain syystä tapahtunut, mutta eräitä toisia sodassa kaatuneita upseereista haudattiin Suomeen jo vuoden 1914 kuluessa. Kansalaisuudeltaan tässä tutkimuksessa epäselväksi jääneet kapteenit Feodor Nikolajevits Maksimov ja Nikolai Nikolajevits Matvejev haudattiin molemmat Viipuriin, ensiksi mainittu 19.11.1914 ja jälkimmäinen 5.12.1914. Molemmille upseereille järjestettiin sotilaalliset hautajaiset.¹⁴

Tiedonkulku sodasta kotirintamalle ei toiminut erityisen hyvin Venäjän armeijassa, ja niinpä ainakin mikäli lehtitietoihin on uskomista, saapui ratsumestari Adolf Henrik Mattias Caloniuksen (s.1873) ruumis joulukuun puolivälissä 1914 Pietarista Helsinkiin ilman ennakkoilmoitusta, täysin odottamatta.¹⁵ Henrik Calonius on ehkä tunnetuin suomalainen ensimmäisessä maailmansodassa kaatunut upseeri. Caloniusta pidetään Suomen poliisikoiratoiminnan isänä. Hänet muistetaan myös ratsupoliisin johtajana Laukon torpparihäädöissä Vesilahdessa. Puolassa, Petrokovin luona 7.12.1914 kaatuneen Caloniuksen hautajaiset pidettiin Helsingissä 16.12.1914.¹⁶

¹² Hufvudstadsbladet 26.8.1914.

¹³ Uusi Suometar 27.8.1914.

¹⁴ Karjala 20.11.1914 ja 6.12.1914.

¹⁵ Karjala 16.12.1914.

¹⁶ Hufvudstadsbladet 17.12.1914.

Helsinkiläinen ratsumestari Henrik Calonius lienee tunnetuin Venäjän armeijan riveissä kaatunut suomalainen. Hän sai surmansa 7.12.1914 Petrovkin luona käydyssä taistelussa. Ruumis saapui jo joulukuun puolivälissä ilman ennakko-ilmoitusta Helsinkiin, jossa hautajaiset pidettiin 16.12.1914. Kuva Klaus Castrén

Helsinkiläinen kenraalimajuri Ernst August Raddatz toimi maailmansodan aikana ensiksi Siperian kasakkarykmentin ja myöhemmin 1. Kaukasian kasakkadivisioonan komentajana. Omaistensa kertoman mukaan punaiset surmasivat hänet Venäjällä marras- tai joulukuussa 1917 työntämällä hänet höyryveturin piipusta alas kuumuuteen. Kuva Klas Castrénin valokuvakokoelma

Vuoden 1914 aikana kaatuivat vielä seuraavat suomalaiset upseerit:

- Spåre, Feodor Viktor (s. 1880). Aliratsumestari. Kaatui Tannenbergin taistelussa 1.9.1914.¹⁷
- Krabbe, Leonid (s. 1864). Eversti. Kaatui Lyckin luona Itä-Preussissa 14.10.1914.¹⁸
- Martinov, Ivan (s. 1869). Kapteeni. Kuoli Augustowon taistelusta saamiinsa haavoihin Grodnossa 2.10. 1914. Haudattiin Haminaan 2.12.1914.¹⁹
- Grönholm, Konrad Johan (s. 1889). Alikapteeni. Kuoli haavoihinsa 27.11.1914.²⁰
- Soini, Johan Heribert (s. 1876). Kapteeni. Kaatui 19.12.1914 Bzura-joella Puolassa.²¹
- Krogerus, Gösta (s. 1886). Luutnantti. Kaatui 1914.²²

Yllä olevaan luetteloon pitää vielä tehdä yksi lisäys. Vaikka suurin osa suomalaisista upseereista palveli Venäjän pääsotänäyttämöllä eli Saksan ja Itävalta-Unkarin vastaisella rintamalla, yksi merkittävä suomalainen sai surmansa turkkilaisia vastaan taisteltaessa Persiassa. Turkki oli liittynyt sotaan Venäjää vastaan lokakuussa 1914. Tuolloin taistelukentäksi joutui myös suurvaltojen Venäjän ja Ison-Britannian sekä naapurimaan Turkin kiinnostuksen kohteena ollut hajanainen Persia.

Monien muiden maailmansodassa kaatuneiden suomalaisten upseerien tavoin eversti Aleksander Ijas (s. 1869) oli opiskellut Suomen Kadettikoulussa Haminassa ja täydentänyt sitten koulutustaan Venäjällä, jossa erikoistui itämaisiin kieliin. Lahjakas Ijas osasi jo lapsena erinomaisesti suomea, ruotsia ja venäjää. Sittenmin hän perusteellisesti oppi useita eurooppalaisia kieliä ja oli Venäjän hallinnolle tärkeä henkilö diplomaattisissa tehtävissä osaten afgaanien, kurdien ja persian kieliä. Kohtalokkaaksi Ijasille muodostui vuonna 1912 tapahtunut nimitys Venäjän konsuliksi Soudz-Bulagiin, Persian kurdialueelle.²³

Jo ennen 29.10.1914 tapahtunutta sodanjulistusta alueella oli ollut levotonta. Sodan nyt puhjettua sai Ijas määräyksen jättää Soudz-Bulagin. Koska Ijas kuitenkin pyrki läsnäolollaan vaikuttamaan rauhoittavasti kurdeihin, hän viivytteli lähtö-

¹⁷ Åkerman 1941, s. 11. Teoksessa oleva kaatumispäivä 19.8.1914 on Venäjällä käytössä olleen juliaanisen kalenterin mukainen.

¹⁸ Carpelan 1958, 647.

¹⁹ Karjala 4.11.1914; Uusi Suometar 3.12.1914; Castrén 1999, 180.

²⁰ Porvoon seurakunnan kuolleiden ja haudattujen kirja.

²¹ Porin lyseo 1929, 401.

²² Karls 1919, 8.

²³ Lassy 1917, s. 526–527.

ään useiden viikkojen ajan. Lopulta hän siirtyi pieneen Miandoabin kaupunkiin, jossa uskoi olevan mahdollista pysäyttää turkkilais-kurdilaisten joukkojen eteneminen. Tämä kuitenkin epäonnistui, ja sitä seuranneet tapahtumat muodostuivat kohtalokkaiksi Ijakselle.²⁴ ”Ijas pääsi viime hetkessä pakenemaan, koettaen nyt saavuttaa peräytyvän persialaisen joukon. Paon metakassa hän näyttää unohtaneen joitakin tärkeitä esineitä asuntoonsa, jonka vuoksi hän kahteen kertaan palasi kaupunkiin hakemaan niitä. Niinpä näyttää siltä kuin hän mm. olisi ratsastanut takaisin asuntoonsa hakemaan sieltä unohtuneet rahansa. Juuri tässä tilaisuudessa – joko välittömästi ennen kuin hän oli ehtinyt asuntoonsa tai juuri ennen lähtöään – osui Ijaksen erään persialaisen läsnäolijan kertomuksen mukaan, vihollisen kiväärinkuula, joka tunki hänen ruumiiseensa vasemmalta puolelta ja jonka vaikutuksesta hän putosi hevosen selästä.”²⁵

Ijaksen 29.12.1914 tapahtuneesta kuolemasta ei aluksi saatu mitään tietoja, ja voitiin vielä toivoa hänen joutuneen ainoastaan vangiksi. Venäläisten ja turkkilaisien 28.1.1915 Seivanin aseman lähellä käymän pienen taistelun jälkeen löydettiin erään kaatuneen turkkilaisen taskusta Ijakselle kuuluneita tavaroita, mm. karttalehtiä ja sinetti. Kun sitten venäläisten vastahyökkäys alkuvuonna 1915 toi heidät Ijaksen kuoleman tapahtumapaikalle, etsittiin edelleenkin turhaan jälkiä konsulista. Miandoabissa kertoivat paikalliset asukkaat, että hänet oli haudattu Dzagatu-joen rannalle. Tulviva joki oli kuitenkin vienyt mukanaan sen maakaistaleen, johon Ijas lienee ollut haudattu.²⁶

Tasaiset taistelutappiot

Venäjän armeijan osalta voidaan maailmansodassa erottaa kolme selkeää ajanjaksoa, jolloin tappiot muodostuivat erityisen suuriksi:

1. Syksyn 1914 liikkuva sodankäyntivaihe, jolloin käytiin mm. Tannenbergin taistelu sekä myöhemmin sitkeät puolustustaistelut Varsovan ja Lodzin luona.
2. Toukokuusta 1915 saman vuoden syksyyn kestänyt suuri peräytymisvaihe.
3. Kenraali Brusilovin offensiivi kesällä 1916 siihen liittyvine taisteluineen.

Suomalaisten aktiivi- ja reserviupseerien tappiot eri sotavuosina näyttävät jakautuvan hyvinkin tasaisesti kolmen ensimmäisen sotavuoden kesken. Vuonna 1917 taistelutoiminta oli jo selvästi hiljaisempaa ja siksi on ymmärrettävää, että tappiot silloin jäivät pienemmiksi. Vuoden 1917 tappioissa on sitä paitsi mukana

²⁴ Emt. s. 527–528.

²⁵ Emt. s. 528.

²⁶ Emt. 528.

viisi vallankumouksellisten sotilaiden murhaamaa upseeria sekä yksi sairauteen kuollut. Tässä tutkimuksessa suomalaisiksi katsottujen tappiot eri vuosina muodostuivat seuraavanlaisiksi:

Taulukko 1. Venäjän armeijassa 1. maailmansodassa 1914–18 surmansa saaneet suomalaiset aktiivi- ja reserviupseerit.

Sotavuosi	Tappiot
1914	10
1915	13
1916	12
1917	7
1918	1
Tuntematon	1
Yhteensä	44

Kaikki surmansa saaneet suomalaiset eivät kuolleet taisteluissa tai niistä saamiinsa haavoihin, vaan myös taudit olivat ainakin viidessä tapauksessa kuolinsyynä. Kapteeni Jaakko Kuronen (s.1881) tuotiin vuonna 1915 haavoittuneena pietarilaiseen sotilassairaalaan, jossa hän jo ehti toipua haavoittumisestaan, mutta kuoli 6.1.1916 keuhkokuumeeseen.²⁷ Ratsumestari Edvin Johannes Lindgren (s. 1878) sai keväällä 1915 vaikean keuhkotulehduksen ja otettiin hoidettavaksi Hatsinan sairaalaan. Hän pääsi Suomeen ja kuoli kyseiseen tautiin Eiran sairaalassa Helsingissä 13.1.1916.²⁸ Luutnantti Karl Eugen von Schantz (s. 1885) kuoli keltatautiin sotilassairaalassa Kutaissa Etelä-Kaukasiassa 9.7.1916.²⁹

Neljäs taudin surmaama oli sodassa haavoittunut ratsumestari Sergei W. Lahtinen (s. 1884), joka kuoli Viipurin lääninsairaalassa 27.3.1917 keuhkokuumeeseen.³⁰ Viimeisenä tähän joukkoon liittyi eversti Sergei Blåfield (s. 1870). Hän kuoli keuhkotautiin Tallinnassa 15.1.1918.³¹

Lindgrenin tavoin muutamat haavoittuneet pääsivät Suomeen hoidettavaksi, ja tšekäläisissä sairaaloissa kuolivat lisäksi seuraavat upseerit:

- Luutnantti Axel Olof Paul Tigerstedt (s. 1888). Tigerstedt haavoittui syksyllä 1914 vaikeasti Galitziassa ja tuotiin Suomeen saman vuoden marraskuun lopulla. Hän kuoli haavoihinsa Marian sairaalassa Helsingissä 31.3.1915.³²

²⁷ Karjala 9.1.1916.

²⁸ Uusi Suometar 16.1.1916. Helsingin kaupungin tilastokonttorin kuolleiden kortiston (HKA) mukaan kuolinsyy oli pahanlaatuinen kasvain.

²⁹ Carpelan 1965, 959.

³⁰ Uusi Suometar 4.4.1917; Helsingin Sanomat 1.4.1917. Uuden Suometaren mukaan Lahtinen kuoli sydänhalvaukseen. Kirkonkirjoissa Lahtisen etunimiksi mainitaan Veikko Saarni.

³¹ Carpelan 1954, 103.

³² Uusi Suometar 4.4.1915.

³³ Uusi Suometar 18.6.1915.

- Luutnantti Alexander Ludvig von Wendt (s. 1886). Wendt haavoittui maaliskuun 1915 lopulla kranaatinsirpaleesta ja tuli Suomeen toipumaan. Hän näytti jo tervehtyvän, kun äkillisesti kuoli Helsingissä 16.6.1915.³³
- Kapteeni Oskar Tikkanen (s. 1875). Tikkanen kuoli viipurilaisessa sotilas-sairaalassa sodassa saamiinsa haavoihin 30.7.1915.³⁴

Hautajaisista muodostui toisinaan varsin huomattavia tilaisuuksia, varsinkin mikäli surmansa saanut oli merkittävän suvun jäsen. Semenovin kaartinrykmentissä palvelleen luutnantti Olof Tigerstedtin hautajaiset Helsingin vanhalla hautausmaalla 7.4.1915 lienevät olleet ainakin osanottajien osalta merkittävimmät. Itse kenraalikuvernööri F. A. Seyn laski seppeleen vainajan muistolle, ja haudalla olivat läsnä kolme senaatin jäsentä valtioneuvos Borovitinovin johdolla. Myös Semenovin kaarti oli lähettänyt upseereitaan edustamaan rykmenttiä. Matkan varrella kappelista hautaan oli sotilaista muodostettu kunniavartiosto ja sotilassoittokunta soitti surumarssia.³⁵

Ilmeisesti ainakin kaksi suomalaista upseeria kuoli saksalaisten sotavankina. Yleisesti ottaen upseerien asema sotavankeudessa oli niin ravinnon, majoituksen kuin sairaanhoidonkin suhteen hyvä varsinkin kun sitä verrataan venäläisiin rivi-miehiin. Suurimmat tappiot lienevät aiheutuneet taudeista sekä ennen vangiksi joutumista tapahtuneista haavoittumisista. Viipurilainen luutnantti Andreas Todder kuoli 29-vuotiaana Saksassa 1.12.1915. Hän oli joutunut sotavangiksi lokakuussa 1914 ja kuolinsyyksi todettiin verenmyrkytys.³⁶

Kapteeni Adalbert Leporello Sabel (s.1877) kuului sodassa kunnostautuneiden suomalaisten upseerien eturiviin. Hänelle myönnettiin Yrjönristi onnistuneesta hyökkäyksestä Bsura-joella joulukuussa 1914 sekä Yrjönmieikka kunnostautumisesta viivytystaistelussa touko-kesäkuussa 1915.³⁷ Sabel joutui pahoin haavoittuneena saksalaisten vangiksi 28.7.1915 ja lienee kuollut haavoihinsa.³⁸

Ensimmäisessä maailmansodassa saivat vielä surmansa seuraavat upseerit tai sotilasvirkamiehet:

- Alfthan, Vladimir (s. 1892). Luutnantti. Kaatui 12.3.1915.³⁹

³⁴ Karjala 3.8.1915.

³⁵ Uusi Suometar 8.4.1915.

³⁶ Karjala 23.12.1915, Hufvudstadsbladet 27.12.1915.

³⁷ Klaus Castrénin kirje artikkelin kirjoittajalle 13.3.1999.

³⁸ Kuopion lyseo 90-vuotisjulkaisu 1962, 121. Åke Backströmin Genoksessa nr 4/2000 julkaiseman artikkelin mukaan Sabel olisi kuollut Starie Trokin taistelussa Puolassa 29.8.1915. Taulukossa 1 Sabel on laskettu vuonna 1915 kuolleisiin vaikka hänen kuolinaikansa ei ole täysin varma.

³⁹ Släktbok 1941–1958, 51.

⁴⁰ Carpelan 1954, 88.

⁴¹ Carpelan 1954, 217.

- Bergenstråle, Eugen Bernhard Richard (s. 1870). Eversti. Kaatui Oginskin kanaan luona Puolassa 22.6.1916.⁴⁰
- Charpentier, Roman (s. 1888). Alikapteeni. Kaatui Smorgonin luona 30.9.1915.⁴¹
- Flinck, Evald Sigurd Rafael (s.1886). Alikapteeni. Kaatui Lomzan lähistöllä 24.7.1915.⁴²
- Gronow, Evgeni (s. 1878). Kaartineversti. Komennettu johtamaan tutkimuslaboratoriota Moskovaan, jossa yritettiin avata suutariksi jäänyttä saksalaista pommia. Kuoli pommin räjähtäessä.⁴³
- Holtt, Gustaf Adolf (s. 1881). Everstiluutnantti. Kaatui 9.7.1917.⁴⁴
- von Kothén, Mikael (s. 1870). Kenraalimajuri. Vallankumouksellisten sotilaiden murhaama Helsingissä 17.3.1917.⁴⁵
- Kyrenius, Eugen (s. 1867). Eversti. Vallankumouksellisten sotilaiden murhaama Porissa 18.3.1917.⁴⁶
- Kyrenius, Karl Edvard (s. 1873). Eversti. Edellisen veli. Vallankumouksellisten sotilaiden murhaama Viipurissa nk. upseerien uimakoulussa 17.9.1917.⁴⁷
- Neovius, Robert (s. 1877). Eversti. Kuoli kesällä 1916.⁴⁸
- Nieminen, Valto Johannes (s. 1885). Luutnantti. Kuoli haavoihinsa 31.3.1915.⁴⁹
- Perfiljeff, Petr (s. 1887). Vänrikki. Kaatui Puolassa 10.7.1915.⁵⁰
- Rokassowski, Aleksei (s. 1886). Alikapteeni. Kaatui 1915.⁵¹
- Schavoronkov, Ivan (s. 1859). Kenraalimajuri. Kuoli 1916.⁵²
- Schwindt, Nikolai (s. 1877). Kapteeni. Kaatui 1915.⁵³
- Spåre, Arthur Voldemar (s. 1882). Vänrikki. Haavoittui ja kuoli haavoihinsa 1916.⁵⁴
- Stackelberg, Bernt Gustav Valdemar (s. 1873). Ratsumestari. Kaatui Kovnon

⁴² Åkerman, 11. Teoksessa on kuolinpäiväksi ilmoitettu 11.7.1915, mikä ilmeisesti on Venäjän vanhan ajanlaskun mukainen päiväys.

⁴³ Tito Gronowin kirje sotasurmaprojektille 3.6.1999. SSSP:n arkisto.

⁴⁴ Helsingin eteläisen suomalaisen srk:n kuolleiden luettelo.

⁴⁵ Carpelan 1958, 640.

⁴⁶ Åkerman, 146.

⁴⁷ Kaila 1942, 218–219; Sortavalan kaupunkisrk:n rippikirja 1910–19, 165.

⁴⁸ Uusi Suometar 29.8.1916.

⁴⁹ Uusi Suometar 3.5.1915.

⁵⁰ Kuopion lyseo 90-vuotisjulkaisu 1872–1962, 151.

⁵¹ Carpelan 1942, 254.

⁵² Åkerman, 112.

⁵³ Castrén 2001, 44.

⁵⁴ Carpelan 1965, 1057.

⁵⁵ Carpelan 1965, 1078. Teoksessa ilmoitettu päivämäärä 31.7.1915 on ilmeisesti vanhaa lukua.

⁵⁶ Uusi Suometar 28.6.1916.

⁵⁷ Helsingin eteläisen ruotsalaisen srk:n ulkoseurakuntalaisten kuolleiden ja haudattujen luettelo. Sticht oli kuollessaan 37-vuotias.

taistelussa 13.8.1915.⁵⁵

- Statchkun, Edvard (s. 1876). Kapellimestari. Kuoli rintamalla 1916.⁵⁶
- von Sticht, Arthur. Laivastoluutnantti. Murhattu 17.3.1917.⁵⁷
- Wallius, Einar Wilhelm (s. 1881). Ratsuväen upseeri. Katosi sodassa.⁵⁸
- Wilhelms, Alfred Leonard (s. 1854). Kontra-amiraali. Kuoli 8.7.1916 saksalaisten torpedoitua sairaalalaiva Fperjodin Mustalla merellä. Wilhelms toimi syntyneessä tilanteessa tarmokkaasti haavoittuneiden pelastamiseksi, mutta menehtyi itse.⁵⁹
- Wirén, Robert Reinhold (s. 1857). Vara-amiraali. Vallankumouksellisten sotilaiden murhaama Kronstadtissa maaliskuussa 1917.⁶⁰
- Wirenius, Nikolai (s. 1884). 1. luokan kapteeni. Kaatui taistelussa 8.4.1916 risteilijä Dobrovoletzilla.⁶¹
- Wolkoff, Vasili (s. 1864). Eversti. Kuoli 1916.⁶²

Näiden lisäksi on vielä muutamia upseereita, joiden enemmän tai vähemmän luotettavasti väitetään olleen suomalaisia. Heitä ei ole laskettu mukaan tässä artikkelissa laadittuihin taulukoihin tai yhteenvedoon, mutta alla seuraa kuitenkin luettelo heistä siinäkin toivossa, että joku lukija lopulta ratkaisisi heidän kansalaisuuttaan koskevan epäselvyyden. Tekstissä on jo aiemmin mainittu viipurilaiset kapteenit Maksimov ja Matvejev.

Epäselviä tapauksia ovat:

- Dahlström, Vladimir. Luutnantti. Kaatui elokuussa 1914 Kalishin tienoilla.⁶³
- Enberg, Kaarlo Kaarlenpoika. Everstiluutnantti. Kaatui 1915.⁶⁴
- Lehman, A. R. Vänrikki. Kaatui elo-syyskuussa 1914.⁶⁵
- Nassokin, Leon. Vänrikki. Kuoli Varsovassa 31.12.1914 sodassa saamiinsa haavoihin.⁶⁶
- Paqvalen, Boris. Aliluutnantti. Kaatui 1914.⁶⁷
- Törne, P. S. Aliluutnantti. Kaatui 1914.⁶⁸

⁵⁸ Helsingin eteläisen suomalaisen srk:n rippikirja X 1921–30, 200.

⁵⁹ Pikoff 1938, 171–172. Laivastoupseereita koskien mainittakoon vielä eräissä lähteissä ilmoitetun suomalaissyntyiseksi myös 1. maailmansodan aikana Itämeren laivastoa komentanut ja tautiin kuollut amiraali Nikolai von Essen.

⁶⁰ Pikoff, 174–176.

⁶¹ Pikoff, 178; Helsingin Sanomat 1.9.1916.

⁶² Åkerman, 126.

⁶³ Hufvudstadsbladet 2.9.1914; Hämeen-Anttila 1915, 381 Jälkimmäisessä teoksessa on myös valokuva Dahlströmistä.

⁶⁴ Uusi Suometar 20.2.1915.

⁶⁵ Helsingin Kaiku 14.10.1914. Lehdessä on myös kuva Lehmanista.

⁶⁶ Hufvudstadsbladet 19.1.1915.

⁶⁷ Karls, 8.

⁶⁸ Hämeen-Anttila, 383. Teoksessa on myös valokuva Törnestä.

Koska eräissä yhteyksissä on tullut esille myös everstiluutnantti Alfred Oswald Reimann (s. 1880), on tarpeellista tehdä selkoa hänestäkin. Reimann kaatui rintamalla 10.6.1916 ja hänen kuolinilmoituksensa julkaistiin mm. Uudessa Suomettassa. Tämä johtui siitä, että Reimann oli naimisissa Mikkelistä kotoisin olevan Maini Markkulan kanssa ja pariskunnalle syntyi lapsi Mikkeliissä 7.2.1914. Kirkonkirjat paljastavat kuitenkin Alfred Reimannin venäläiseksi.⁶⁹

Venäjän sisällissodan myrskyissä menehtyneet

Venäjä ajautui vuoden 1917 kahden vallankumouksen kautta kohti julmaa sisällissotaa. Marras-joulukuussa 1917 bolsevikkien hallintoa vastustava vapaaehtoinen armeija ryhtyi toimintaan Donilla maailmansodassa mainetta saavuttaneiden kenraaleiden Aleksejevin ja Kornilovin johdolla. Orenburgin seudulla bolsevikkeja vastaan taistelivat atamaani Dutovin joukot. Lopullisesti Venäjän syöksi sisällissotaan Leninin maaliskuussa 1918 saksalaisten kanssa solmima Brest-Litovskin rauhansopimus.

Sisällissodassa Venäjän keisarikuntaa aiemmin palvelleiden suomalaisten puolen valinta oli lähes poikkeuksetta helppo. Houkutuksistaikin huolimatta vain muutamamat päätyivät taistelemaan punaisella puolella.⁷⁰ Muut palvelivat valkoisten venäläisten joukoissa tai jäivät passiivisiksi. Harvoin punaisiin liittyneihin tsaarin armeijan upseereihin kuului suomalaissyntyinen Axel Ivar Berg, joka toimi mm. sukellusveneen kapteenina.⁷¹ Tosin myös toinen suomalaissyntyinen, eversti Vladimir Lundeqvist palveli muodollisesti puna-armeijassa toimien Pietaria puolustaneen 7. Armeijan esikuntapäällikkönä. Hän toimi samalla kuitenkin tosiasiaassa valkoisten venäläisten vakoilijana, joutui kiinni ja teloitettiin.⁷²

Syitä suomalaisten osallistumiseen Venäjän sisällissotaan löytyy useita. Edellä on jo todettu, että monien upseerien yhteydet Suomeen olivat hyvin vähäisiä, osa oli jopa täysin venäläistynyt. Heille paluu sukujuurilleen Suomeen saattoi olla vaihtoehto vasta sen jälkeen, kun valkoisten asia oli jo kärsinyt lopullisen tappion 1920-luvun alussa. Osa Suomeen jo vallankumouksen ensimmäisissä siirtyneistä upseereistakin tunsu selviä sympatioita valkoisten venäläisten puolesta sekä toisaalta vihaa punaista hallintoa kohtaan. Muutamia lähtikin Suomen oman sisällissodan päättymisen jälkeen valkoisten joukkoihin Venäjälle, ja ainakin neljä tällaista upseeria kuoli Venäjän sisällissodassa. Edelleen motiiveina saattoivat olla seikkailunhalu, vaikeudet luoda uraa Suomessa, ammatilliset syyt tai sukulaiskan-sojen auttaminen. Yksinkertaisin syy sisällissotaan osallistumiselle oli teiden

⁶⁹ Uusi Suometar 29.6.1916; Mikkelin tuomiokirkkosrk:n rippikirja 1910–19 II, 34.

⁷⁰ Esimerkiksi tykistöluutnantti Viktor Simolinille oli sisällissodan alussa ehdotettu siirtymistä punaisten puolelle joukkoineen, mutta Simolin kieltäytyi. Hans-Viktor Simolinin haastattelu 6.5.2002. Kirjoittajan hallussa.

⁷¹ Salomaa 1992, 212.

⁷² Nevalainen 2002, 123–124.

tukkeutuminen Suomeen paluulle.

Kuten alla oleva taulukko osoittaa, suurin osa suomalaisista Venäjän sisällissodassa menehtyneistä upseereista kuoli bolsevikkien murhaamina. Useimmat teloitukset tapahtuivat sisällissodan lopussa vuonna 1920. Taulukon tiedot kertovat omalta osaltaan sen karun tosiasian, että tsaarin armeijassa ja/tai valkoisissa venäläisissä joukoissa palvelleen upseerin henki ei ollut paljonkaan arvoinen Neuvosto-Venäjää rakennettaessa. Bolsevikkihallinto yksinkertaisesti pyrki hankkiutumaan eroon ei-toivotuista henkilöistä. Taulukkoon ei ole laskettu mukaan virolaisissa joukoissa Narvan luona 11.12.1919 kaatunutta tsaarin armeijassa palvelutta upseeria Pehr Armas Corellia. Hänet kun pitää laskea pikemminkin Viron vapaus-sodassa kaatuneisiin suomalaisiin.

Taulukko 2. Kuolinsyyt Venäjän sisällissodassa menehtyneille suomalaisille upseereille 1917–22

Kuolinsyy	Määrä
Murha/teloitus	14
Kaatunut taistelussa	5
Kadonnut	1
Itsemurha	1
Kuoli vankina	1
Tuntematon	1
Yhteensä	23

Suomalaiset hajaantuivat Venäjän sisällissodassa eri rintamille tai selusta-alueille, ja niinpä teloituksissa ja taisteluissa surmansa saaneiden kuolinpaikat vaihtelevat etelän Krimiltä pohjoisen Arkangelin alueeseen sekä lännen Riikasta Siperian Horr-joen sillalle. Julmassa sisällissodassa kuolema tapahtui usein hyvin traagisissa olosuhteissa. Suomen sisällissodassa 1918 taistellut majuri Alexander Pell (s.1875) matkusti heinäkuussa 1919 Arkangelin rintamalle ja nimitettiin valkoisten joukkojen pataljoonan komentajaksi. Valkoisten rintaman luhistuessa helmikuussa 1920 pataljoona joutui punaisten saartamaksi ja nousi kapinaan. Pell ampui itsensä rintaman edessä 14. tai 15.2.1920.⁷³

Kun ottaa huomioon, että Suomessa vielä selvitetään sotasurmaprojektin toimesta vuoden 1918 sisällissodan uhrien kohtaloita, voi oikeastaan hämmästellä sitä, että meillä tiedetään niinkin tarkkaan useimpien Venäjän sisällissodassa kadonneiden upseerien kohtalosta. Lisäksi tämä kaikki huolimatta siitä, että neuvostoyhteiskunta oli hyvin suljettu yhteisö. Yllättävän hyvin tiedot ovat sittenkin aikanaan kulkeneet Venäjältä Suomeen. Kovin laajoja kuvauksia sisällissodan suomalaisista uhreista ei kuitenkaan enää tunnu löytyvän, joten tässä lienee paikallaan kertoa myös Suomen Kadettikoulun kasvatin Veikko Matias Wahlroosin (s. 1875) vaiheet Venäjällä.

⁷³ PK 800:1, SA.

"Kun suurvaltasota syttyi, sai hänkin toimekseen varustaa komentamansa 3. kaukasialaisen tarkka-ampujatykistöprikaatin 3. patterin sotakuntoon ja otti sen päällikkönä osaa sotaan loppuvuodesta 1914 alkaen, ensin Armenian, sitten Galitsian ja Dvnskin rintamilla, kunnes hänet vuoden 1917 alussa sodan rasituksista heikontuneena siirrettiin reserviin ja määrättiin erääseen valtakunnanpuolustus-hallitukseen Tiflisiin kaupunkiin, missä hän oleskeli ainakin kevääseen 1918 asti, jolloin viimeinen omaisilleen saapunut kirje on päivätty (2.3.1918). Loppuvuodesta 1917 näyttää hän olleen hyvin levoton kotimaansa ja omaistensa kohtalosta, postinkulku kun oli niin epäsäännöllinen, että hän vain harvoin sai kotoa sanomalehtiä ja kirjeitä. Ja olisi hän mielellään tullut kotiin, mutta pääsy lienee jo silloin ollut miltei mahdoton, kun Pohjois-Kaukaasia oli kapinoivien alkuasukkaiden ja rosvojoukkojen hallussa ja mm. hänen oma kotinsa Wosdvischenskissä oli ryöstetty ja poltettu.

Wahlroosin viimeisistä vaiheista ei meillä ole muita tietoja kuin että hän jälleen oli pyrkinyt ja päässyt rintamalle taistelemaan bolschevikeja vastaan, koska Suomen Tiflisissä oleva virallinen edustaja eversti Henrik Björkqvist 22.10.1919 päivätyssä kirjeessä on ilmoittanut saaneensa tietää, että hän syyskuun alussa 1919 on kaatunut Woroneschin kaupungin läheisyydessä panssarijuna Kotkan päällikkönä päähän sattuneesta granaatin sirpaleesta, joka silmänräpäyksessä tuotti kuoleman."⁷⁴

Edellä mainittujen ohella seuraavat upseerit ovat saaneet surmansa Venäjällä sisällissodan aikana:

- Armfelt, Aleksander Magnus August (s.1868). Everstiluutnantti. Bolsevikkien teloittama Kronstadtissa 1920.⁷⁵
- Armfelt, Nikolai (s. 1863). Eversti. Kuoli Krimillä 1920.⁷⁶
- Armfelt, Nikolai (s. 1892). Aliratsumestari. Vallankumouksellisten sotilaiden murhaama Kieivissä 1918.⁷⁷
- Bergbom, Erik (s. 1884). Liittyi kenraali Wrangelin armeijaan ja lienee kaatunut Etelä-Venäjällä 1920.⁷⁸
- Boije af Gennäs, Kristoffer (s. 1876). Eversti. Bolsevikkien teloittama

⁷⁴ PK 800:1, SA.

⁷⁵ Carpelan 1954, 73.

⁷⁶ Emt. 62.

⁷⁷ Emt. 62.

⁷⁸ Åkerman, 187.

⁷⁹ Carpelan 1954, 132.

⁸⁰ Emt. 217.

⁸¹ Pk 800:1, SA. Varsinaisesti Colliander ei kuulu otsikon alaisiin reservin- tai aktiiviupseereihin, sillä hän liittyi Venäjän armeijaan vasta 1. maailmansodan aikana. Sisällissodan uhrien kohdalla en kuitenkaan enää ole erotellut upseereita tällä perusteella. Myös Virossa kaatunut Corell oli saanut upseerikoulutuksensa 1. maailmansodan aikana.

Jekaterinoslavissa 11.5.1919.⁷⁹

- Charpentier, Nikolai (s. 1888). Kapteeni. Liittyi kenraali Kornilovin armeijaan. Kaatui syksyllä 1918 Jekaterinodarissa luona.⁸⁰
- Colliander, Rurik Nikolai (s. 1898). Liittyi Venäjän luoteisarmeijaan ja kaatui Jamburgin luona 22.6.1919.⁸¹
- Gräsbeck, Hjalmar Gabriel (s. 1875). Kapteeni? Taisteli valkoisten joukoissa Siperiassa, sittemmin vankina. Sai luvan palata Suomeen, mutta kuoli kotimatalla Moskovassa 31.12.1921.⁸²
- Hästesko af Målagård, Eugen (s. 1869). 1. luokan kapteeni. Bolsevikkien ampuma Riikassa 13.12.1917.⁸³
- Linsen, Johan Sergej (s. 1876). Everstiluutnantti. Pataljoonan komentaja valkoisten joukoissa Pohjois-Venäjällä. Joutui Arkangelin antauduttua bolsevikkien vangiksi ja teloitettiin vankileirillä 1920 tai 1921.⁸⁴
- Lode, Aleksei (s. 1870). Eversti. Katosi Kuolemajärvellä Venäjän vallankumouksen aikana 1917–18.⁸⁵
- von Nolcken, Mikael Herman (s. 1884). Ratsuväen upseeri. Kaatui Riikan valtauksessa 22.5.1919.⁸⁶
- Raddatz, Ernst August (s. 1868). Eversti. Bolsevikkien murhaama marras-joulukuussa 1917.⁸⁷
- Schavoronkov, Johan. Luutnantti. Taisteli valkoisten venäläisten joukoissa Muurmannin rintamalla ja joutui bolsevikkien vangiksi. Teloitettu 15.–20.10.1920 Vologdassa.⁸⁸
- Schulman, Aleksander (s. 1890). Ilmeisesti bolsevikkien murhaama vallankumouksen aikana.⁸⁹
- Schulman, Karl August (s. 1861). Kenraaliluutnantti. Bolsevikkien murhaama Pietarissa 1918.⁹⁰

⁸² Åkerman, 161.

⁸³ Pikoff, 87.

⁸⁴ Turun suomalainen yksityislyseo ja Turun suomalainen klassillinen lyseo 1929, 364.

⁸⁵ Carpelan 1958, 707.

⁸⁶ Emt. 779.

⁸⁷ Castrén 1991.

⁸⁸ Tallinnan pääkonsulinviraston arkisto. Saapuneita asiakirjoja (Fa:7). JOMA.

⁸⁹ Schulman 1938, 257.

⁹⁰ Emt. 257.

⁹¹ Terho 1986, 249.

⁹² Carpelan 1965, 1108.

⁹³ Emt. 1231.

- Sirelius, Otto Leonidas (s. 1859). Kenraali. Teloitettu 1918.⁹¹
- Stjerncreutz, Viktor (s. 1895). Ratsumestari. Palveli amiraali Koltsakin armeijassa ja joutui bolsevikkien vangiksi. Bolsevikkien murhaama Horr-joen sillalla Siperiassa.⁹²
- Tigerstedt, Nikolai (s. 1874). Murhattu Erzerumissa 1918.⁹³
- Wadenstjerna, Carl Torsten (s. 1861). Kenraaliluutnantti. Liittyi valkoisiin joukkoihin Pohjois-Venäjällä ja joutui bolsevikkien vangiksi. Ensin vankilassa Moskovassa, jonka jälkeen siirrettiin Holmogoriin Arkangelin lähelle ja ammuttiin siellä kesällä 1920.⁹⁴

Wadenstjerna kuului noihin Suomen sisällissodan jälkeen valkoisten venäläisten joukkoon liittyneisiin. Hän oli varsin menestyksellisestä aikaisemmasta urastaan huolimatta saanut jokseenkin vaatimattoman tehtävän Suomessa sisällissodan aikana ja tällä oli todennäköisesti osuutta hänen paluuseensa Venäjälle. Pettymys urakehityksen pysähtymiseen Suomessa vaikutti myös Johan Sergej Linsenin lähtöön Ruotsin ja Norjan kautta Arkangelin rintamalle.⁹⁵ Linsenin kuolinpaikasta ei ole tietoa, mutta ainakin Wadenstjerna ammuttiin pahamaineisella Holmogorin vankileirillä. Punaisten voittonsa jälkeen toimeenpanemissa teloituksissa sanotaan tällä vankileirillä surmatun yksistään vuoden 1921 tammi-helmikuussa 11 000 ihmistä.⁹⁶

Epäselvä sotasurmatapaus on kapteeni Verner Aleksander Humble (s. 1874). Suomen Kadettikoulun käynyt Humble oli viimeksi ollut aktiivipalveluksessa Venäjä-Japanin sodan aikana. Sen jälkeen hän oleskeli Suomessa lehtimiehenä, kunnes Suomen sisällissodan jälkeen lähti Pohjois-Venäjälle. Ei ole tiedossa palveliko hän siellä sotilastehtävissä vai edelleen lehtimiehenä. Hän kuoli keuhkotuberkuloosiin Arkangelissa – valkoisten venäläisten hallussa olleella alueella – 25.9.1919.⁹⁷

Tämän artikkelin sotasurmiin ei ole myöskään laskettu mukaan luutnantti Alexander Starckia (s. 1890), joka joutui bolsevikkien murhaamaksi Pietarissa 18.9.1925. Venäjän sisällissotahan oli tuolloin jo ohi.⁹⁸

Eräänlaisen epilogin Venäjän sisällissodassa muodostaa Georg (Yrjö) Elfvengrenin kohtalo (s. 1889). Raudun taistelun sankarina tunnettu Elfvengren toimi sittemmin Pohjois-inkerin joukkojen päällikkönä ja taisteli kenraali Wrangelin armeijassa bolsevikkeja vastaan yleten kenraalimajuriksi. Hänen kohdaltaan sisällissota jatkui vielä 1920-luvulla yrityksenä syöstä bolsevikit vallasta Neuvosto-Venäjällä.

⁹⁴ Emt. 1286; Itsenäisen Suomen kenraalikunta 1997, 434.

⁹⁵ Turun suomalainen yksityislyseo ja Turun suomalainen klassillinen lyseo 1929, 364.

⁹⁶ Shambarov 1999, 531.

⁹⁷ Humble-Lompolo 1998, 8–9, Helsingin kaupungin tilastokonttorin kuolleiden kortisto. HKA.

⁹⁸ Pikoff, 150.

Elfvingren toimi läheisessä yhteistyössä venäläisten emigranttijärjestöjen kanssa ja siirtyi Venäjälle 1925 harjoittaakseen terroritoimintaa ja vakoilua neuvostovaltaa vastaan. Kommunistien salajuonen tuloksena hän jäi lopulta tsekan käsiin ja teloitettiin 1927.

Liite. Venäjän armeijan suomalaisten aktiivi- ja reserviupseerien henkilö- tappiot vuosina 1917–22

- Armfelt, Aleksander Magnus August, s. 1868, teloitettu Kronstadtissa 1920
- Armfelt, Nikolai, s. 1863, kuoli Krimin niemimaalla 1920
- Armfelt, Nikolai, s. 1892, murhattu Kievissä 1918
- Bergbom, Erik, s. 1884, kaatui Etelä-Venäjällä 1920
- Boije af Gennäs, Kristoffer, s. 1876, teloitettu Jekaterinoslavissa 11.5.1919
- Charpentier, Nikolai, s. 1888, kaatui Jekaterinodarissa syksyllä 1918
- Colliander, Rurik Nikolai, s. 1898 Pietarissa, kaatui Jamburgissa 22.6.1919
- Gräsbäck, Hjalmar Gabriel, kuoli matkalla Suomeen Moskovassa 31.12.1921
- Hästesko af Målargård, s. 1869, teloitettu Riiassa 13.12.1917
- Linsen, Johan Sergej, s. 1876, teloitettu 1920 tai 1921
- Lode, Aleksei, s. 1870, katosi Kuolemajärvellä 1917 tai 1918
- Lundeqvist, Vladimir, teloitettu
- von Nolcken, Mikael Herman, s. 1884, kaatui Riiassa 22.5.1919
- Pell, Aleksander, s. 1875, teki itsemurhan Arkangelin rintamalla 14. tai 15.2.1920
- Raddatz, Ernst August, s. 1868, murhattu marras-joulukuussa 1917
- Schulman, Aleksander, s. 1890, murhattu
- Schulman, Karl August, s. 1861, murhattu Pietarissa 1918
- Sirelius, Otto Leonidas, s. 1859, teloitettu 1918
- Stjerncreutz, Viktor, s. 1895, murhattu Horr-joella
- Tigerstedt, Nikolai, s. 1874, murhattu Erzerumissa 1918
- Wadenstjerna, Carl Torsten, s. 1861, teloitettu Holmogorissa kesällä 1920
- Wahlroos, Veikko Matias, s. 1875 Ikaalisissa, kaatui Voronezhilla syyskuussa 1919

Kenraaliluutnantti Torsten Wadenstjerna palveli maailmansodan aikana vv. 1915-17 Venäjän 37. Jalkaväkidivisioonan komentajana. Hän palasi Suomeen Pietarista Laatokan pohjoisrantaan myöten maaliskuussa 1918, jonka jälkeen ylipäällikkö Gustaf Mannerheim määräsi hänet jokseenkin vaatimatomaan toimeen sotavankien ylitarkastajaksi. Turhauduttuaan Suomessa oloon Wadenstjerna lähti kesäkuussa 1919 Ruotsin kautta Arkangeliin ryhtyäkseen Pohjois-Venäjän retkikunnan komentajaksi. Vuoden 1920 alussa hän joutui punaisten joukkojen vangiksi ja hänet lähetettiin Moskovaan. Wadenstjerna palautettiin muutamien kuukausien kuluttua ja lieenee teloitettu Anatoli -poikansa kanssa Holmigorissa lähellä Arkangelia kesällä 1920. Valokuva Sotamuseo

Majuri Alexander Pell lähti 11.6.1919 Arkangelin rintamalle liittyäkseen Pohjois-Venäjän valkoiseen armeijaan. Hänet määrättiin 7:n Pohjois-Venäjän tarkka-ampujarykmentin pataljoonankomentajaksi. Eräässä muistelmassa hänen lopullista kohtaloaan kuvataan: "Bolševiikkien ympäröimä pataljoona kapinoi, jolloin majuri Pell miehekkäästi ampui itsensä rintaman edellä 14. tai 15. helmikuuta 1920". Valokuva Sotamuseo

VAPAAEHTOISENA KRUUNUN LEIPIIN

Suomalaisten vapaaehtoisten sotasurmat Venäjän armeijassa 1914–18

Tuomas Hoppu

Ensimmäisen maailmansodan puhkeaminen elokuussa 1914 tartutti sotainnostuksen Suomeenkin. Mobilisointikäsky vei sotaan vain pienen joukon suomalaisia, mutta enemmänkin oli halukkaita lähtemään. Jo elokuun loppuun mennessä myös Venäjän viranomaisille oli käynyt selväksi, että Suomesta oli mahdollista saada täydennystä parhaillaan koulutettavina oleviin uusiin venäläisiin rykmentteihin. Samoihin aikoihin alkoi sanomalehdissä näkyä uutisia suomalaisista, jotka suunnittelivat pyrkimistä upseerikouluihin Venäjälle. Eräässä lehtikirjoituksessa luki esimerkiksi:¹ ”E.B. Liljeberg, eräs maamme etevimmistä hyppääjistä, matkusti eilen illalla Pietariin, junkkarikoulussa opiskelmaan upseeriksi. – Maamme menetti siten muutamaksi vuodeksi – ellei ainaiseksi – mainion urheilijan.”²

Suomalaisten pääsy venäläisiin upseerikouluihin oli kuitenkin varsin hankalaa jo puutteellisen venäjän kielen taidonkin vuoksi, eikä Liljeberginkään onnistunut heti päästä tavoitteeseensa. Sota-ajan miljoona-armeijalla oli kuitenkin suuret tarpeet täytettävänä niin upseeriston kuin miehistönkin suhteen, ja suomalaisten pääsyä Venäjän armeijaan ryhdyttiin jo elokuun 1914 lopussa helpottamaan. Eniten asian puolesta löi rumpua Uusi Suometar, joka 30.8.1914 julkaisi seuraavan uutisen: ”Kenraalikuvernööri on Hämeen läänin kuvernöörille lähettänyt seuraavan kirjelmän: Herätetyn kysymyksen suhteen saan ilmoittaa, että syntyperäisiä suomalaisia, jotka ovat suorittaneet klassillisen- tai realilyseon tai sitten kauppaopiston kurssin, otetaan kaksiluokkaisiin sotakouluihin ilman tutkintoa. Katsoen siihen, että nuorilta miehiltä, jotka ovat syntyperältään suomalaisia, on saapunut ilmoituksia, että he haluavat astua Venäjän armeijan riveihin ottaakseen osaa kässillä olevaan sotaan, on H. Keisarillinen Majesteettinsa, pitäen nuorten suomalaisten mainittuja anomuksia kaikkea myötätuntoa ansaitsevina, ja annettuaan asianmukaiset ohjeet sotaministerille, armollisesti suvainnut määrätä, että kaikki maan kuvernöörit osoittaisivat syntyperäisille suomalaisille, jotka ovat ilmoittaneet haluavansa astua sotaväkeen, mahdollista myötävaikutusta, sikäli kun se on viranomaisten toimivallassa, mainittujen henkilöitten sotaväkeen ottamisen jouduttamiseksi ja helpottamiseksi sekä tässä mahdollisesti esille tulevien muodollisuuksien vähentämiseksi (...).”³

¹ Silloin kun tässä artikkelissa ei ole erikseen annettu lähdeviitettä, tiedot perustuvat kirjoittajan omiin tutkimustuloksiin tekeillä olevassa väitöskirjatyössä. Väitöskirjan aiheena on suomalaisten vapaaehtoisten osallistuminen 1. maailmansotaan Venäjän armeijassa sekä heidän toimintansa vuoden 1918 sisällissodassa Suomessa.

² Uusi Suometar 20.8.1914.

³ Uusi Suometar 30.8.1914.

Sotakoulusta rintamoppiin

Paitsi että seikkailunhalu ajoi suomalaisia 1. maailmansodan aikana upseerikoulutukseen, oli houkuttimena myös lyhyt koulutusaika. Ainoastaan neljän kuukauden koulutus takasi upseerinarvon. Sotakouluun hakijan tuli olla 17–28-vuotias, naimaton ja edellä mainitut kouluvaatimukset täyttävä. Ilman pääsykoetta suomalaisten oli mahdollista päästä ainoastaan Kazanin jalkaväkikouluun sekä Tverin ja Jelisavetgradin ratsuväkikouluihin.⁴ Erityisen suosituksi muodostui tässä vaiheessa Kazanin sotakoulu, johon peräti 19 suomalaista hyväksyttiin aloittamaan opiskelunsa lokakuussa 1914.⁵ Sodan kuluessa suosituimmaksi muodostui kuitenkin Vladimirin jalkaväen sotakoulu Pietarissa, jossa useimmat suomalaisista upseeriksi aikovista opiskelivat. Monien suomalaisten suuri kiinnostuksen kohde oli myös toinen kuuluisa pietarilainen opinahjo, Nikolain ratsuväkikoulu. Suomalaisia opiskeli vielä useissa muissakin sotakouluissa aina Tiflisiä myöten. Sotakoululaisia matkasi Venäjälle aina kesään 1917 saakka.

Sotakoulujen kurssit alkoivat lokakuussa 1914, joten ensimmäiset suomalaiset valmistuivat jalkaväkikouluista vänrikeiksi helmikuussa 1915. Tämän jälkeen edessä oli joko komennus rintamapalvelukseen tai selustaan uusia alokkaita kouluttamaan. Ensimmäinen sodassa kaatunut ns. hätäupseeri – nimitys johtui heidän lyhyestä koulutusajastaan – oli Kazanin sotakoulun kasvatteja. Hän oli kuopiolainen Emil Herman Hartikainen (s. 1894). Tuore vänrikki kaatui 25.7.1915.⁶ Tätä ennen oli jo Kazanin sotakouluun oppilaaksi otettu Yrjö Juho Hiltunen (s. 1889) Leppävirralta kuollut 23.2.1915 Kazanin sotasairaalaissa.⁷ Vain kolme päivää Hartikaisen jälkeen kuoli haavoihinsa Vladimirin sotakoulun käynyt haminalainen vänrikki Ilmari Vesalainen (s. 1890).⁸

Sodan aikana upseerikoulutuksen saaneiden suomalaisten osalta vuosi 1916 muodostui tappioiden osalta raskaimmaksi. Tuon vuoden kuluessa saivat surmansa seuraavat upseerit:

- Munsterhjelm, Bertel Magnus Riggert (s.1884). Aliluutnantti Helsingistä. Munsterhjelm oli opiskellut jo Suomen Kadettikoulussa ennen sen lakkauttamista, mutta meni maailmansotaan vapaaehtoisena. Hän kaatui öisellä partio-

⁴ HMA. Tampereen poliisilaitoksen kanslian arkisto. Saapuneet kirjeet 1914. Kuulutus.

⁵ KA. KKK:n arkisto. III-osasto v.1914, 77–5a/4. Kazanin sotakoulun kirje kenraalikuvernöörille 9.10.1914 (v.l). Sotakoulun listassa on tosin lueteltu 20 suomalaista, mutta heistä Paul Jakovlev oli todellisuudessa Helsingin venäläisiä.

⁶ Kuopion lyseon 90-vuotisjulkaisu 1962, 183.

⁷ Emt. 159.

⁸ Hufvudstadsbladet 1.8.1915.

⁹ Åkerman 1941, 12.

retkellä Stohod-joella 1.9.1916.⁹

- Paananen, Lauri Oskar (s.1894). Luutnantti Kymistä. Kaatui tiedusteluretkellä 23.10.1916.¹⁰
- Simola, Frans Vihtori (s.1888). Vänrikki Urjalasta. Haavoittui Karpaateilla ja kuoli haavoihinsa elokuussa 1916.¹¹
- Skogman, Anders (s.1895). Vänrikki Porista. Kaatui 12.6.1916.¹²

Näistä kaatuneista upseereista suurinta huomiota sodan aikana oli ehtinyt herättää luutnantti Lauri Paananen. Hänelle myönnettiin Yrjönmieikka kunnostautumisesta taisteluista Sventen-järvellä syksyllä 1915.¹³ Muista vapaaehtoisista upseerikoulutukseen menneistä suomalaisista poiketen Paanasen ruumis tuotiin kotimaahan. Hänet haudattiin Kymiin 23.12.1916.¹⁴

Edellä mainittujen lisäksi vapaaehtoisina upseerikouluihin lähteneistä sodassa katosi Toivo Reinhold Björkqvist (s. 1893). Turussa kirjoilla ollut Björkqvist haavoittui taistelussa saksalaisia vastaan Zhomintshkin kylän luona 29.8.1915 ja katosi.¹⁵ Reilusta sadasta suomalaisesta sodanajan lyhennetyiltä kursseilta valmistuneesta upseerista siis seitsemän sai surmansa sodassa ja yksi vielä valmistumaton kuoli sairauteen. Vaikka parikymmentä upseerikoululaista valmistui ratsuväenupseereiksi, olivat kaikki kaatuneet ilmeisesti jalkaväen upseerikoulun käyneitä. Ainoastaan Skogmanin osalta nimittäin puuttuu tieto siitä minkä upseerikoulun hän kävi.

Jalkaväen suuremmat tappiot olivat yleinen ilmiö maailmansodassa ja myös Venäjän armeijassa. Tohtori Abramovin tutkimusten mukaan jalkaväen tappioiden osuus kaikista kaatuineista sodassa olivat 94,1% ja ratsuväen ainoastaan 1,7%.¹⁶ Suomalaisten maailmansodan aikana ratsuväkeen värväytyneiden osalta koitui onneksi myös se, että he eivät ehtineet mukaan vuoden 1914 liikkuvaan sodan-käyntivaiheeseen, jossa ratsuväki kärsi suurimmat tappionsa sodan aikana.

Kaikkiaan suomalaisten vapaaehtoisten upseeritappioita voidaan pitää varsin pieninä. Surmansahan sai heistä alle kymmenesosa. Verrattuna aktiivi- ja reserviupseereihin tappiot jäivät huomattavasti pienemmiksi – aktiivi- ja reserviupseerien tappiothan 1. maailmansodassa edellä olevan artikkelin mukaisesti nousevat noin 20 prosenttiin. Suurelle erolle on kuitenkin löydettävissä selityksensä. Sodan aika-

¹⁰ Helsingin Sanomat 9.11.1916.

¹¹ Uusi Suometar 10.9.1916.

¹² Helsingin Sanomat 30.6.1916, 2.7.1916.

¹³ KA. Kortisto Venäjän armeijassa palvelleista suomalaisista. Birger Åkermanin yksityisarkisto.

¹⁴ Kymin srk:n pk 1910–20, 777, Kymin srk:n haudattujen kirja. Kirkonkirjan mukaan Paanaselle olisi myönnetty myös kaksi Yrjönristiä, mutta tähän tietoon on syytä suhtautua epäilevästi. Tieto lienee saatu hänen omaisiltaan. Paananen kuoli selkään osuneesta räjähtävästä luodista Lutzkin luona Galitziassa.

¹⁵ Turun R.O:n arkisto: I osaston pöytäkirjat 19.2.1919 § 2 liite C. Turun kaupungin tietopalvelu-osasto.

¹⁶ Golovine 1931, 83.

na koulutetut ehtivät olla mukana taisteluissa lyhyemmän ajan välttämällä myös paljon tappioiden osalta raskaat ajat vuosina 1914–15, ja vaikka varsinkin aktiiviupseereissa oli jo korkeamman arvon saavuttaneita ja siksi rintaman takana palvelevia upseereita, ei tämä seikka riittä tasoittamaan tappioita näiden kahden upseeriryhmän välillä. Lisäksi aktiiviupseereissa oli useita sellaisia, jotka olivat asuneet koko ikänsä Venäjällä ja olivat kenties valmiimpia uhrautumaan maansa puolesta aina kuolemaan saakka.¹⁷

Kääntäen todettuna, ei voida myöskään pois sulkea sitä uhrautumishalua pienentävää näkökantaa, että sodan aikana upseerin uralle lähteneistä useilla oli motiivina Venäjän puolustamisen sijaan tavalla tai toisella edistää tulevaisuudessa Suomen asemaa oman sotataitonsa avulla. Tästä seikasta kertoo yksittäisten upseerien osalta säilyneiden todisteiden lisäksi sekin tosiasia, että kuusi heistä sai surmansa Suomen sisällissodassa valkoisten puolella; kolme tosin punaisten murhaamina¹⁸. Siis vain kaksi kuollutta vähemmän kuin useimpien osalta huomattavasti pitempänä palvelusaikana Venäjän joukoissa maailmansodassa. Isänmaallisuutta korostaa sekin, että eräät Venäjän armeijassa koulutetuista vaihtoivat jo 1. maailmansodan aikana puolta liittyen Saksassa koulutettaviin jääkäreihin. Unohtaa ei myöskään pidä, että vielä talvisodassa 1939–40 kaatui kaksi ja jatkosodassa 1941–44 kolme ensimmäisen maailmansodan ajan upseerikoululaista.¹⁹

Sotilaan tai aliupseerin arvolla armeijaan

Venäläiset tarjosivat suomalaisille mahdollisuutta liittyä heidän armeijaansa myös tavallisina sotamiehinä, jolloin koulusivistys ei ollut este, ei liioin kielitaidon puute. Venäjän armeijassahan palveli jo ennestään runsaasti eri kieliä puhuvia kansallisuuksia. Yksittäisiä suomalaisia, yleensä työläistäustaisia, pyrki jo elokuun puolivälistä 1914 lähtien liittymään Venäjän joukkoihin. Lopullisen sysäyksen vapaaehtoisliike sai saman kuukauden lopussa. Silloin julkaistiin viranomaisten asiaa koskeva kuulutus kirkoissa ja luonnollisesti myös sanomalehtien

¹⁷ Myös aktiivi- ja reservinupseereilla lienee tappioiden jakautumiseen ryhmän sisällä vaikuttaneen se, kokiko kyseinen upseeri ensi sijassa Suomen vaikeuksi Venäjän todelliseksi isänmaakseen. Tätä väitettä tukee Lars Westerlundin huomio siitä, että Haminan kadettikoulun käyneiden 1. maailmansotaan osallistuneiden suomalaisten upseerien tappiot olivat huomattavasti pienemmät kuin venäläisen kaaderiupseeriston. Sotaan osallistuneista Haminan kadeteista kaatui noin 10 %. Kun tätä vertaa koko suomalaisten aktiivi- ja reservinupseerien kaatuneiden osuuteen (n. 20 %), voi todeta sen puolestaan vahvistavan osaltaan Westerlundin väitettä. Enemmän tai vähemmän venäläistyneet – siellä myös upseerikoulutuksensa saaneet – suomalaisten aatelissukujen jälkeläiset nostavat omalta osaltaan huomattavasti tappiolukuja. Westerlund 1997, 345.

¹⁸ Suomen sisällissodassa 1918 kaatuivat Allan Anian Aalto, Niilo Valfrid Eskola ja Alekski Vuolle-Apiala. Punaisten murhaamiksi joutuivat Valfrid Erhard Nykänen, Gunnar Gustaf Ahlblad ja Aarne Vihtori Peltola.

¹⁹ Talvisodassa kaatuivat Johan Karl Edvard (Jean) Bittait ja Kaarlo Erkki Aleksanteri Varmavuori. Jatkosodassa surmansa saivat Matti Emil Ilmari Tiainen, Gustav Boris Nikolai Tigerstedt ja Eino Hannes Auer.

palstoilla: ”Suomalaisten pyydettyä päästä sotaan taistelemaan Venäjän armeijassa, on maan kenraalikuvernööri tehnyt korkeimpaan paikkaan asiasta esityksen. Nytemmin on H. Majesteettinsa määrännyt, että kaikkien kuvernöörien on kaikel-la tavalla autettava näitä nuorukaisia näissä heidän pyrkimyksissään.”²⁰

Kuulutuksissa annettiin tarkempia ohjeita hakijoille sekä esitettiin samalla ne ehdot, jotka hakijoiden tuli täyttää:

”Tarjokkaiksi ei oteta sellaisia henkilöitä:

- a) jotka ovat alle 18 vuotta ja yli 43 vuoden;
- b) joilla ei ole kansalaisluottamusta;
- c) jotka ovat oikeuden tutkittavina rikosasioista;
- d) jotka ovat oikeudessa tuomitut menettämään oikeuden olla valtion palveluk-sessa;
- e) jotka ovat tuomitut varkaudesta ja kavalluksesta.”²¹

Suurin osa lähtijöistä oli sekatyömiehiä tai renkejä, osa heistä suoranaisesti irtolaisia. Vain harvoissa tapauksissa talollisen poika tai ammattitaitoinen työläi-nen värväytyi. Köyhemmillä oli yksinkertaisesti vähemmän menetettävää. Saman-lainen ilmiö oli havaittavissa myös muissa samanaikaisissa vapaaehtoisuuteen perustuneissa värväyksissä. Buurisodan brittiarmeijaan lähteneitä on Byron Farwell kuvannut seuraavasti: ”Tavalliset sotamiehet tulivat alemmista yhteiskuntaluokis-ta: yli kaksi kolmasosaa oli köyhiä skotlantilaisia tai irlantilaisia, monet lukutaidot-tomia. Irlannin rämeiltä tai Glasgowin slummeista he värväytyivät armeijaan näh-den sen ainoana pakotienä nälästä ja köyhyydestä.”²²

Vapaaehtoiseksi lähtijöistä useimmat ottivat pestin syyskuussa 1914 ja jo kuun puolivälin jälkeen innostus alkoi nopeasti vähentyä. Omassa tutkimuksessani en ole vielä tehnyt tarkkoja laskelmia vapaaehtoisten lähtöajankohdan suhteen, mut-ta syyskuussa 1914 arviolta 350 suomalaista liittyi vapaaehtoisena Venäjän armei-jaan. Aikaisemmassa tutkimuksessa ei ole selvitetty tarkkaan sitä, kuinka paljon suomalaisia vapaaehtoisia kaikkiaan oli. Kaikki tiedot ovat tähän saakka perustu-neet kenraalikuvernööri Seynin papereihin, joiden luvut jo Lauerma on jääkäri-liikettä tutkiessaan tuonut esille. Näiden tietojen mukaan vapaaehtoisia rivimiehiä astui venäjän armeijaan vuosina 1914–16 yhteensä 444. Näistä 400 liittyi armei-jaan jo vuonna 1914, 40 vuonna 1915 ja vuonna 1916 enää vain neljä.²³ Vaikka Lauerman kertomat luvut ovat oikean suuntaisia varsinkin eri vuosina värväytyneiden määrän suhteen, ovat ne silti virheellisiä. Tämä johtuu siitä, että Seyn ei sitten-

²⁰ Karjala 30.8.1914.

²¹ HMA Tampereen poliisilaitoksen kanslian arkisto: saapuneet kirjeet. Kuulutus sotaväkeen tarjokkaina pyrkiville 4.9.1914.

²² Farwell 1999, 40.

²³ Lauerma 1966, 43.

kään saanut viranomaisilta tietoja kaikista Venäjän armeijaan menneistä. Omien tutkimusteni perusteella näyttää siltä, että rivimiehenä värväytyi kaikkiaan noin 550 suomalaista.

Poliisiviranomaisten tai kuvernöörien toimesta vapaaehtoiset ohjattiin edelleen Venäjän sotilasviranomaisiin luokse, joiden lähettämänä he päätyivät koulutettaviksi Pietariin tai sen lähialueille. Venäläiset sotilasviranomaiset ottivat jossain määrin huomioon suomalaisten ammattitaustan, ja heitä otettiin armeijaan autonkuljettajiksi, soittajiksi, välskäreiksi tai mekaniikoiksi. Valtaosa työläistäustaisina päätyi kuitenkin jalkaväkisotilaiksi. Ilmoittautumisen yhteydessä moni esitti toivomuksenaan päästä ratsuväkeen, mutta näyttää siltä kuin ainoastaan muutamia oppikoulusta omanneet vapaaehtoiset olisivat tulleet hyväksytyiksi. Sama koski myös tykistöä. Todennäköisesti venäläisten toiminnan taustalla olivat kieli-perusteet: jalkaväessä selvisi ilman venäjän kielen taitoa – ratsuväessä ja tykistössä ei. Oppikoulusta vapaaehtoisilla oli sekin etu puolellaan, että he saivat siviilikoulutuksensa perusteella aliupseerin arvon ja saattoivat myöhemmin tulla komennetuiksi upseerikouluun. Myös Suomen omassa sotaväessä aiemmin palvelleet saattoivat saada nimityksen aliupseereiksi.

Venäjän armeijaan värväytyneistä 550 vapaaehtoisesta kaikki eivät kuitenkaan päätyneet lopullisesti rintamapalvelukseen, itse asiassa osa ei ehkä koskaan edes pukenut ylleen asepukeua. Monet vapaaehtoiset näyttävät ilmestyneen takaisin kotiseudulleen jo syksyn 1914 kuluessa. Mainintoja syistä tähän ei juuri ole lähteissä säilynyt, ja jotkut harvatkin ovat luotettavuudeltaan kyseenalaisia. Työtoverit antoivat myöhemmin eräästä helsinkiläisestä vapaaehtoisesta seuraavanlaisen arvioon: "Joidenkin toveriensa houkutuksesta kirjoittautui hän vuonna 1915 [1914] vapaaehtoisena Venäjän armeijaan, mutta katsoen hänen epänormaalisen mielenlaatunsa erotettiin sieltä ja lähetettiin kolmen kuukauden sisällä takaisin Suomeen kotiinsa."²⁴

Todennäköisintä kuitenkin on, että osa vapaaehtoisista katsottiin lopulta fyysisesti sopimattomiksi armeijaan. Hehän olivat usein lähtöisin varsin puutteellisista oloista. Turkin sotaankin 1877–78 tarjoutuneet suomalaiset täydennysmiehet olivat enimmäkseen olleet irtaimeen väestöön kuuluvia ja lääkärintarkastuksessa suuri osa heistä oli jouduttu hylkäämään.²⁵ Ensimmäisen maailmansotaan tarjoutuneista rivimiehistä ehkä noin 100 on palannut saman tien kotimaahan.

Koulutusaika Pietarissa tai sen lähiympäristössä muodostui lyhyeksi ja sitä häiritsi useimpien vapaaehtoisten osalta huono kielitaito. Varmasti useiden muidenkin tunteja kuvaten turkulainen vapaaehtoinen Väinö Holppi kirjoitti Pietarista kotivälille 21.10.1914: "(...) harjoituksissa on oltu kuusi tuntia päivässä kolme tuntia kerrallaan. Täällä on hyvä olla vaikka siellä jokunen vähän koitti peloittaa. Päälliköt ja sotilaat ovat hyviä miehiä, eivät suutu vaikka väärinkin tekee kunnei oikein tahro

²⁴ KA VRYO 23 047.

²⁵ Juva 1935, 244.

²⁶ Väinö Holpin kirje äidilleen 21.10.1914. Kirjoittajan hallussa. Vapaaehtoisena sotaan lähtenyt Holppi (1892–1952) joutui sotavangiksi Itävaltaan 1915 ja palasi sodan jälkeen Suomeen.

ymmärtää selityksiä (...).”²⁶

Suomalaiset vapaaehtoiset lähetettiin jo loka-marraskuulla 1914 kohti rintamaa ja he joutuivat mukaan taisteluihin Puolassa ja Karpaateilla. Kiivaita yhteentöttöjä käytiin suomalaistenkin voimin mm. Varsovan ja Krakovan edustalla. Vaikka jälkeinpäin on vaikea selvittää missä ja milloin monet vapaaehtoiset oikein kaatui-
vat, näyttää siltä että jo näissä ensimmäisissä taisteluissa vuoden 1914 lopussa tappiot olivat suuria. Lyhyt koulutusaika varmasti osaltaan vaikutti asiaan.

Taistelutappioiden ohella vapaaehtoisia kuoli tauteihin Venäjän rintamilla ja varsinkin sotavankeudessa Saksassa, jossa myös nälkä oli vähintään osasyllinen moniin kuolemantapauksiin. Muutamia kuoli myös sairaalomalla kotimaassa.

Palepeliä vapaaehtoisten kohtaloista

Selvitettäessä suomalaisten vapaaehtoisten sotasurmia Venäjän armeijassa kohdataan monia vaikeuksia. Venäjän armeijasta ei tullut Suomen suuntaan kovin-
kaan paljon informaatiota, ja se mikä tuli, saattoi hyvinkin olla virheellistä. Jäljet-
tömiin kadonnut saattoi vielä ymmärrettävästi olla sotavankina, mutta jopa taiste-
lussa kaatuneiksi ilmoitettuja palasi takaisin kotimaahan. Suuri ongelma oli myös
se, että Venäjän sotilasviranomaisilla oli hyvin puutteelliset tiedot suomalaisista
vapaaehtoisista. Joidenkin kadonneiden tai kaatuneiden kohdalla omaisia yritettiin
tavoittaa Suomesta pelkän nimen perusteella. Pahimmassa tapauksessa sekin oli
kyrillisille kirjaimille käännettäessä muuttunut lähes tunnistamattomaksi.

Nämä ongelmat ovat kuitenkin nykyään usein ratkaistavissa, kunhan ensin
yhdistelee olemassa olevia nimiluetteloita ja eri viranomaislähteiden mainintoja.
Sen jälkeen on mahdollista pyrkiä henkilö henkilöltä pääasiassa kirkonkirjoista
varmistamalla selvittämään mikä on ollut kyseisen vapaaehtoisen kohtalo. Näin
olen pyrkinyt tekemään omassa väitöskirjatyössäni. Sittenkin jää vielä ongelmia.
Asiakirjoista ei selviä kaikkien vapaaehtoisten kotipaikka, ja varsinkin jos nimi on
kovin tavallinen, on lähes mahdotonta päästä esim. Karl Nurmisen jäljille muuta
kuin sattuman kautta.

Valitettavasti kirkonkirjoistakaan ei useimmiten suoranaisesti selviä vapaaeh-
toisten kohtalo, vaikka olisi muuten olemassa riittävät tiedot hänen identifioimi-
sekseen. Joissakin seurakunnissa on tehty kiitettävästi merkintöjä vapaaehtoisten
sodassa olosta, mutta valitettavan usein kirkonkirjat ovat kokonaan vailla merkin-
töjä. Kuolleeksi julistaminenkaan ei tarjoa yleensä lisätietoja, koska valtaosa on
julistettu kuolleeksi viranomaisten toimesta vasta kun yli 90 vuotta on kulunut
heidän syntymästään. Valitettavasti varsinkin Helsingin seurakunnissa käytäntö on
lähes poikkeuksetta tällainen, ja suuri osa vapaaehtoisista oli juuri Helsingistä.
Näin ollen on sikäläisten vapaaehtoisen kohdalla yksinkertaisesti tyydyttävä siihen
johtopäätökseen, että mikäli henkilöstä ei ole olemassa mitään tietoja hänen so-
taan lähtönsä jälkeen, ja hänet on aikanaan julistettu kuolleeksi, on hän varsin
todennäköisesti jäänyt palaamatta sotaretkeltään. Yksi hyvä lähde kontrolloida
kadonneiksi arveltuja helsinkiläisiä vapaaehtoisia on kuitenkin katsoa heitä koske-
vat tiedot Helsingin poliisilaitoksen osoitekortistosta. Mikäli kyseisestä vapaaehtoi-
sesta ei ole osoitemerkintöjä sodan jälkeisellä ajalla, se osaltaan vahvistaa arvelun

hänen kohtalostaan.

Silti täytyy ottaa huomioon, että yksittäisiä virheitä suuntaan tai toiseen voi sattua. Ristiriitaa esiintyy myös sen suhteen, onko henkilö kadonnut maailmansodassa vai vuoden 1918 sisällissodassa, kuten esimerkiksi kirkonkirjojen tai aikalaismuistelmien perusteella on joissakin tapauksissa tapana väittää. Esimerkkitapaus on kirjulainen Robert Pietarinpoika Piiparinen (s.1880). Kun Piiparista 1930-luvun lopulla viranomaisten toimesta haettiin kuolleeksi julistettavaksi, toimitettiin asiassa sen ajan käytännön mukainen poliisikuulustelu. Joidenkin kuulusteltujen mukaan Piiparinen oli mennyt ”ennen punakapinaa” Venäjälle ja kuollut siellä. Toisten mukaan hän taas oli kadonnut tietymättömiin vapaussodan alussa.²⁷ Näiden tietojen perusteella on mahdotonta varmuudella sanoa, kummassa sodassa Piiparinen lopulta katosi.

Oma väitöskirjatyöni on vielä kesken, mutta olen jo suurimmaksi osaksi tutkinut kirkonkirjojen merkinnät vapaaehtoisten rivimiesten osalta, joten jo tässä vaiheessa voidaan esittää melko luotettava arvio sodassa surmansa saaneiden määrästä. Lopullista tarkkaa lukua on sitä paitsi mahdotonta saada selville edes Venäjän arkistojen avulla. Tällä hetkellä olen listannut 130 vapaaehtoista rivimiestä sodassa surmansa saaneiksi. Heidän määränsä saattaa vielä lisääntyä jonkin verran, sillä noin 40 tapusta on vielä selvittämättä.

Edellä esitetyn perusteella arvioisin, että ehkä 140–150 suomalaista vapaaehtoista rivimiestä sai surmansa 1. maailmansodassa Venäjän armeijassa. Kun vähennetään noin 550 vapaaehtoisesta ehkä 100 heti palveluksesta vapautettua, jää jäljelle sotapalveluksessa olleita noin 450. He lähes kaikki palvelivat rintamalla, ja selustatehtävissäkin olleet olivat alttiita kuolemanvaaralle ainakin tautien suhteen. Suomalaisten tappioiden suuruus on mielenkiintoinen seikka, kun sitä peilaa vapaaehtoisten motiiveihin. Matti Lauerma totesi jo 1960-luvulla varsin osuvasti Venäjän armeijan vapaaehtoisten motiiveista: ”Vakaumukselliset syyt lienevät vaikuttaneet nuorten vapaaehtoisten tekemään ratkaisuun suhteellisen vähän. Tärkeimpiä motiiveja näyttävät olleen omaisten ja toveripiirin vaikutus, yksityiselämässä koetut vaikeudet ja pettymykset, seikkailunhalu ja nopean ylenemisen toive. (...) Ilmeistä on, että ainakin jokin osa vapaaehtoisista hakeutui Venäjän armeijaan nimenomaisena tarkoituksenaan hankkia sieltä sotataitoa venäläisiä itseään vastaan käytettäväksi.”²⁸

Oma tutkimukseni näyttäisi vahvistavan Lauerman oletukset. Erityisesti syytä on alleviivata sana seikkailunhalu, joka toistuu niin aikalaiskuvauksissa kuin myöhemmissäkin, ehkä jo tarkoituksellisestikin harkituissa selityksissä. On oikeastaan aika uskomatonta, että vapaaehtoisjoukko, jonka päämotiivina on seikkailunhalu, eikä uskollisuus Venäjää tai tsaaria kohtaan, kärsii sotaretkellään yli 30%:n tappi-

²⁷ MMA, Jääsken tuomiokunnan arkisto. Kirvun syyskäräjät 27.10.1938, 32 §:n liitteet 5–6.

²⁸ Lauerma, 43.

ot yksistään surmansa saaneina.

Venäläisten arviot heidän armeijansa kärsimistä tappioista 1. maailmansodassa vaihtelevat suuresti eri lähteissä. Uudessa teoksessa Naselenie Rossii v XX veke on pyritty tekemään yhteenvetoa eri arvioista. Tämän perusteella on laskettu keskimääräiseksi arvioksi 3 328 095 kuollutta vuosina 1914–18.²⁹ Laskettuna armeijaan mobilisoiduista 17,6 miljoonasta miehestä, tämä tekisi tappioiksi 18,9 %. Suomalaisten vapaaehtoisten varsin korkeita tappioita verrattuna keskimääräiseen lukuun voidaan perustella kahdella asialla. Ensiksikin, lähes kaikki suomalaiset vapaaehtoiset palvelivat rintamalla, kun taas Venäjän armeijassa erään sodan aikana tehdyn muistion mukaan yhtä rintamasotilasta kohden toimi 2,25 sotilasta rintaman takana.³⁰ Toiseksi, suuri osa vapaaehtoisista palveli jalkaväessä, joka kärsi ylivoimaisesti suurimmat tappiot kuten yllä on jo mainittu. Kun näihin vielä lisätään se seikka, että suurin osa suomalaisista ehti osallistua sotaan jo syksystä 1914 alkaen, kun taas Venäjä pitkin sotaa kutsui yhä uusia ikäluokkia palvelukseen, tulevat suuret tappiot ainakin jossain määrin ymmärrettäviksi. Lopuksi voi vain todeta suomalaisten vapaaehtoisten palvelleen varsin uskollisesti Venäjää. Näin siitäkin huolimatta, että se tuskin oli heidän tärkein päämääränsä.

Tarkemmat nimiluettelot Venäjän armeijassa kaatuneista ja kadonneista suomalaisista vapaaehtoisista pyrin esittämään väitöskirjassani tai sitten erillisenä julkaistavassa teoksessa.

Venäjän armeijan suomalaisten sotasurmat 1914–22

Ensimmäisen maailmansodan aikana Venäjän armeijassa palveli sotilastehtävissä noin 200 reservi- ja aktiiviupseeria, hieman yli 100 lyhennetyiltä upseerikursseilta valmistunutta ja noin 450 rivimiehenä värväytynyttä suomalaista. Näistä sodan aikana sai surmansa noin 50 upseeria ja 140–150 rivimiestä. Kaikkiaan siis vajaasta 800 varsinaisesta sotapalveluksessa olleesta suomalaisesta menehtyi noin kaksi sataa, mikä merkitsee noin 25 % tappioita. Tämä on suurempi kuin koko Venäjän armeijan sodassa menetettyjen henkilöiden osuus, joten voidaan sanoa suomalaisten varsin uskollisesti täyttäneen paikkansa tsaarin armeijan riveissä. Näiden lisäksi tulevat vielä yli 20 sisällissodan vuosina surmansa saanutta suomalaista upseeria. Heidätkin voidaan lukea vanhan Venäjän puolustajiksi.

Vaikka ei olekaan vapaaehtoisten rivimiesten osalta mahdollista tarkemmin ajoittaa kuin pienen joukon osalta heidän surmansa saamisen ajankohta, näyttävät suomalaisten sotakuolemat jakautuneet melko tasaisesti vuosien 1914–16 kesken. Vuonna 1917 tappiot muodostuivat enää pieniksi ja maaliskuun vallankumouksellakin surmansa saaneita oli kuitenkin varsin vähän. Sisällissodassakaan ei ole erotettavissa mitään selvää surmien ajallista keskittymistä. Sen sijaan voidaan todeta selvästi suurimmaksi kuolinsyyksi muodostuneen punaisten toimeenpanemat teloitukset upseerien keskuudessa.

²⁹ Naselenie Rossii v XX veke 2000, 78.

³⁰ Golovine, 65.

Liite. Suomalaisten upseerien sotasurmat Venäjällä 1914–18

- Alfthan, Vladimir, s. 1892, kaatui 12.3.1915
- Bergenstråle, Eugen Bernhard Richard, s. 1870, kaatui Oginskin kanavalla 22.6.1916
- Björkqist, Toivo Reinhold, s. 1893 Turussa, katosi Zhomintshkissa 29.9.1915
- Blåfield, Sergei, s. 1870, kuoli keuhkotautiin Tallinnassa 15.1.1918
- Calonius, Adolf Henrik Mattias, s. 1873 Helsingissä, kaatui Petrokovissa 7.12.1914
- Charepentier, Roman, s. 1888, kaatui Smorgonissa 30.9.1915
- Flinck, Evald Sigurd Rafael, s. 1886 Raumalla, kaatui Lomzassa 24.7.1917
- Gronow, Evgeni, s. 1878, kuoli räjähdyksessä Moskovassa 5.6.1916
- Grönholm, Konrad Johan, s. 1889 Porvoossa, kuoli haavoihinsa 27.11.1914
- Hartikainen, Emil Herman, s. 1894 Kuopiossa, kaatui 25.7.1915
- Holtt, Gustaf Adolf, s. 1881 Helsingissä, kaatui 23.2.1915
- Ijas, Aleksander, s. 1869 Loviisassa, kaatui Miandoabissa 9.7.1917
- von Kothén, Mikael, s. 1870, murhattu Helsingissä 17.3.1917
- Krabbe, Leonid, s. 1864, kaatui Lyckissä 14.10.1914
- Krogerus, Gösta, s. 1886, kaatui 1914
- Kuronen, Jaakko, s. 1881 Pietarissa, kuoli keuhkokuumeeseen Pietarissa 6.1.1916
- Kyrenius, Eugen, s. 1867, murhattu Porissa 18.3.1917
- Kyrenius, Karl Edvard, s. 1873 Sortavalassa, murhattu Viipurissa 17.9.1917
- Lahtinen, Sergei W., s. 1884 Helsingissä, kuoli keuhkokuumeeseen Viipurissa 27.3.1917
- Lindgren, Edvin Johannes, s. 1878 Helsingissä, kuoli keuhkotulehdukseen Helsingissä 13.1.1916
- Martinov, Ivan, s. 1869 Haminassa, kuoli haavoihinsa Grodnossa 2.10.1914
- Munsterhjelm, Bertel Magnus Riggert, s. 1884 Helsingissä, kaatui Stohod-joella 1.9.1916
- Neovius, Robert, s. 1877, kuoli kesällä 1917
- Nieminen, Valto Johannes, s. 1885 Pietarissa, kuoli haavoihinsa 31.3.1915
- Paananen, Lauri Oskar, s. 1894 Kymissä, kaatui Lutzkissa 23.10.1916
- Perfiljeff, Pjotr, s. 1887 Kuopiossa, kaatui Puolassa 10.7.1915
- Rokossowski, Aleksei, s. 1886, kaatui 1915
- Sabel, Adalbert Leporello, s. 1877 Kuopiossa, kuoli haavoihinsa Saksassa 1915 (?)
- von Schantz, Karl Eugen, s. 1885 Helsingissä, kuoli keltatautiin Kutaissa 9.7.1917
- Schavoronkov, Ivan, s. 1859, kuoli 1916
- Schwindt, Nikolai, s. 1877, kaatui 1915
- Segercrantz, Vladimir, s. 1872 Venäjällä, kaatui marraskuussa 1914
- Simola, Frans Vihtori, s. 1888 Urjalassa, kuoli haavoihinsa Karpaateilla elokuussa 1916
- Skogman, Anders, s. 1895 Porissa, kaatui 12.6.1916
- Soini, Johan Heribert, s. 1876 Siikaisissa, kaatui Bzura –joella 19.12.1914
- Spåre, Arthur Valdemar, s. 1882 Mikkelissä, kuoli haavoihinsa 1916

- Spåre, Feodor Viktor, s. 1880, kaatui Soldaussa 1.9.1914
- Spåre, Karl August Göran, s. 1875, kaatui Judziken/Bjelassa 16.8.1914
- Stackelberg, Bernt Gustav Valdemar, s. 1873, kaatui Kovnossa 13.8.1915
- Statchkun, Edvard, s. 1876 Viipurissa, kuoli rintamalla 1916
- von Sticht, Arthur, s. Haminassa, murhattu 17.3.1917
- Tigerstedt, Axel Olof Paul, s. 1888 Helsingissä, kuoli haavoihinsa Helsingissä 31.3.1915
- Tikkanen, Oskar, s. 1875, kuoli haavoihinsa Viipurissa 30.7.1915
- Todder, Andreas, s. Viipurissa, kuoli verenmyrkytykseen Saksassa 1.12.1915
- Wallius, Einar Wilhelm, s. 1881 Helsingissä, katosi
- von Endt, Alexander Ludvig, s. 1886, kuoli haavoihinsa Helsingissä 16.6.1915
- Vesalainen, Ilmari, s. 1890 Haminassa, kuoli haavoihinsa 28.7.1915
- Wilhelms, Alfred Leonard, s. 1854, kuoli Mustalla merellä 8.7.1916
- Wiren, Robert Reinhold, s. 1857, murhattu Kronstadtissa maaliskuussa 1917
- Wirenius, Nikolai, s. 1884, kaatui merellä 8.4.1916
- Wolkoff, Vasili, s. 1864, kuoli 1916

SAKSASSA JA SAKSAN JOUKOISSA MENEHTYNEET

Matti Lackman

Mikä oli Kuninkaallisen Preussin jääkäripataljoona 27:ssä (jääkäripataljoona 27), joka hajotettiin vasta 1918, tai muissa Saksan joukoissa taistelleiden tai yleensäkin Saksassa tai Saksan miehitysalueella – Kuurinmaan ja Liivinmaan rajalla nykyisessä Latviassa – sota-aikana menehtyneiden yhteismäärä?

Voisi luulla, että maailmansota nieli runsaasti suurvallan palvelukseen astuneita tai sen sotavangeiksi päätyneitä suomalaisia; olivathan taistelut etenkin länsirintamalla kiivaita. Saksan joukoissa tai Saksassa kuolleiden kaikkien suomalaisten kokonaismäärästä ei ole aiemmin edes esitetty arvioita. Vain jääkäripataljoona 27:ssä palvelleiden tappioista on esitetty lukuja, mutta ne ovat olleet liian pieniä. Matti Lauerma on todennut vuonna 1966 ilmestyneessä laajassa jääkäriteoksessaan menehtyneiden jääkäreiden kokonaismääräksi ”ainakin” 74, mutta vuonna 1984 julkaistussa popularisoivassa esityksessä, johon hän on kirjoittanut tekstin, jääkäreiden tappioluettelossa on vain 48 nimeä.¹

Vaikka Saksassa sota-aikana kuolleita jääkäreitä oli luultua enemmän, heitä jäi sodan lopussa muutamia myös vapaaehtoisesti Saksaan, jossa he kuolivat luonnollisen kuoleman vasta paljon myöhemmin Saksan kansalaisina. Myös sodan syövereissä kadonneet, joista ei ole saatu tarkempia tietoja, lienevät kuolleet Saksassa.²

Seuraavassa tarkastelemme yksityiskohtaisesti sitä, miksi ja miten suomalainen jääkäri tai joku muu hänen maanmiehensä kuoli Saksan puolesta tai Saksassa ja kuinka paljon kuolleita oli. Tapahtuiko se ennen muuta taistelukentällä kaatamalla, sairauteen ja tauteihin menehtymällä, vaiko vankileirillä riutumalla?

Jääkäripataljoonan ja Saksan joukkojen suomalaiset

Suomalaisia pestautui ensimmäisen maailmansodan aikana Saksan armeijaan kaikkiaan noin 1 900 miestä. Useimmista heistä tuli jääkäripataljoona 27:n jääkäreitä. Jääkäriiliikkeeseen ja jääkäripataljoona 27:n perustamiseen johtanut toiminta oli alkanut vuoden 1914 syksyllä, jolloin Venäjältä irti halunneet suomalaiset separatistit tunnustelivat hetken epäroinnin jälkeen mahdollisuuksia saada sotilaskoulutusta Ruotsilta. Kapinalipun heiluttajiin kuului vuosisadanvaihteen routavuosien aktivisteja ja nuoria ylioppilaita, joiden panos tulevassa toiminnassa olikin merkittävä.³

¹ Lauerma (1966, s. 74) toteaa ”ainakin 74 jääkäreä kuolleen vuosina 1916–19 Saksassa tai Saksan hallussa olleilla alueilla”. Toisaalla hän puhuu vain 48:sta (ks. Lauerma 1984, s. 155–156; vrt. Lackman 2000, liite 4).

² Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 222, 343, 422, 490, 513; Backström 1983.

³ Lauerma 1966; Apunen 1968; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975; Turpeinen 1980; Lackman 2000; Lackman 1999.

Samaan aikaan Saksa pyrki Venäjän heikentämiseen. Se värväsi liittolaisikseen Venäjän vallankumouksellisia ja huonosti kohdeltujen vähemmistökansojen ääri-aineiksia. Yhden ryhmittymän muodostivat suomalaiset separatistit. Saksa ei ollut kiinnostunut tukemaan niinkään näiden itsenäisyyspyrkimyksiä, sillä monien saksalaisten mielestä suomalaiset olivat liian kehittymätöntä väkeä itsenäisen valtion muodostajiksi. Saksa saattoi korkeintaan ottaa sellaiset kansat, kuten suomalaiset, baltit, puolalaiset jne. 'suojelukseensa'. Se pyrki sodan alusta lähtien valjastamaan Berliinissä ja muualla Saksassa oleskelevia suomalaistiedemiehiä ja opiskelijoita ajamaan itsekkäitä tavoitteitaan. Se antoi myös diplomaateilleen – esimerkiksi Berliinin Tukholman-suurlähettiläälleen Franz von Reichenaulle – ohjeet toimia suomalaisten puolelleen voittamiseksi.⁴

Koska puolueettomaksi jättäytynyt virallinen Ruotsi ei ollut kiinnostunut avustamaan suomalaisia, vaikka maassa olikin aktivisteja, vanhan emämaan apuun turvanneiden eväät oli hetkessä syöty. Pelkästään kotimaisin voimin kapinan puuhaaminen oli alkuunsa tuomittu; se ei johtaisi muuhun kuin korkeintaan hirsi-puuhun. Kun Venäjä näytti vain kiristävän otettaan, ylioppilaat pitivät maisteri Väinö Kokon johdolla 20.11.1914 nk. Ostrobotnian kokouksen, jossa he päättivät hankkia sotilaskoulutusta. Heidän edustajansa, Walter Horn ja Bertel Paulig matkustivat Tukholmaan, jossa he kääntyivät ennen vuoden 1914 loppua Saksan puoleen, vaikka tiesivät leikkivänsä tulella. Vihollisvaltion palvelukseen tukeutuminen sotatilan aikana ja pyrkimys erottaa Suomen suuriruhtinaskunta keisarikunnasta oli valtio- ja maanpetos. Saksalle yhteydenotto sopi kuitenkin paremmin kuin hyvin. Aloite toimintaan näytti lähtevän Helsingistä käsin, vaikka syytöstehtas oli ainakin osittain Saksassa.⁵

Saksa olikin vuodenvaihteessa 1914–15 avainasemassa. Sen kanta ratkaisi, mille raiteelle kehitys lähti kulkemaan. Hetken emmittyyään ja tilannetta puntaroituaan Saksa päätti antaa tukensa suomalaisille. Se lupasi käynnistää Hampurin läheisellä Lockstedtin leirillä (Lockstedter Lager, nykyisin Hohenlockstedt) lähinnä ylioppilasnuorisolle tarkoitetun muutaman viikon mittaisen pfadfinder-kurssin (Der Pfadfinder-Kursus) sissien kouluttamiseksi. Vaikka kaikesta näkyi, ettei kurssista tulisi aivan sellaista, jota suomalaiset olivat toivoneet, muutakaan ei ollut tarjolla. Ensimmäiset miehet matkasivat pian kohti Ruotsia ja saapuivat leirille 25.2.1915, jolloin maanpetoksen tien valinneiden kouluttaminen käynnistyi.⁶

Salaamistarkoituksessa pfadfinderit puettiin partiopoikapukuihin, polvihousuihin ja leveälierisiin hattuihin. Siksi heitä kutsuttiin partiolaisiksi, pfadfindereiksi (Der Pfadfinder = partiolainen, polun näyttäjä). Kurssin komentajaksi saapui Saksan partiopoikaliikkeen johtaja, Brysselin kaupungin entinen komendantti, majuri

⁴ Gummerus 1928, s. 17–21; Fischer 1959, s. 279–299; Lauerma 1966, s. 60–92; Apunen 1968, s. 10, 62, 81–88 ja passim; Klinge 1978, passim; Klinge 1969, s. 309–319; Klinge 1970, s. 313–319; Klinge 1997, s. 491–498; Lackman 2000, s. 47–85; Lackman 1999, s. 32.

⁵ Lauerma 1966, s. 38–157; Apunen 1968; Lackman 2000, s. 79–109

⁶ Lauerma 1966, s. 38–157; Apunen 1968; Lackman 2000, s. 79–109; Lackman 1999, s. 31–33.

Maximilian Bayer, joka oli hankkinut sotakokemusta mm. Afrikassa. Bayerilla oli ylevät periaatteet, jotka eivät miellyttäneet aina hänen oppilaitaan.⁷

Naamioinnista ja turhan korkeista ihanteista olikin kyseenalaista hyötyä. "Selvemmin lieenee vaikeata ilmaista, että jotain erikoisen salaista oli tekeillä", kirjoittaa pfadfindereiden historioitsija Harald Hornborg. Mutta vaikka kurssia vähäteltiin, se parani loppuaan kohti. Majuri joutui itse olemaan paljon poissa, jolloin opettajina toimineet saksalaiset upseerit ja aliupseerit antoivat suomalaisille tavallista sotilas-koulutusta. Monet saivat sillä tavalla riittävän etumatkan vasta myöhemmin leirille saapuneisiin. Pfadfindereiksi koulutettuja oli kaikkiaan 189. Heitä olisi voinut olla enemmänkin, mutta värväys oli kohdistunut vain suppeaan piiriin. Lisäksi muuttamat jo passin hankkineet peruivat matkansa, kun saivat Saksasta viestejä kurssin merkityksettömyydestä.⁸

Koska tilanne muuttui, ja suomalaiset toivoivat koulutuksen jatkamista ja laajentamista, Saksa perusti syyskesällä 1915 ns. Lockstedtin koulutusjoukon (Ausbildungsgruppe Lockstedt), johon Suomesta ryhdyttiin värväämään nuoria miehiä. Toiminnan rahoittamiseksi Saksa perusti ns. Finnenfonds-rahaston. Myös suomalaiset rahoittivat toimintaa jonkin verran. Saksan strategiaksi oli vähitellen muotoutunut pyrkimys saattaa vastustajansa sekasortoon. Ylin sodanjohto katsoi, ettei sotaa voitettaisi pelkästään taistelukentillä. Sitä varten tarvittiin suunnattomat määrät varoja salaisiin operaatioihin. Venäjän suunnalla se tapahtui tukemalla taloudellisesti kaikkia Venäjän vastaisia separatistisia voimia, puolalaisia, baltteja, ukrainalaisia, gruusialaisia ja suomalaisia sekä tietenkin myös Venäjän vallankumouksellisia ryhmiä. Kun Saksa upotti tällaisiin hankkeisiin 382 miljoonaa silloista Saksan markkaa, Venäjälle suuntautuneisiin operaatioihin meni vain 25 miljoonaa. Mielenkiintoista tietenkin on, että samasta lähteestä tuettiin esimerkiksi V. I. Leniniä ja suomalaista jääkärikoulutusta.⁹

Lockstedtin leirille värväämisessä ei pitänyt tyytyä enää ylioppilaisiin ja muihin opiskelijoihin, vaan sinne oli saatava sekä työläis- että talonpoikaismiehiä kansan keskuudesta. Sitä varten Helsinkiin perustettiin erityinen värväyskeskus, joka lähetti värväreitä ympäri maan. Ennen pitkää Suomesta johtivat etappitiet Ruotsiin ja sitä kautta Saksaan. Erityisen tärkeäksi muodostui saksalaisten syksyllä 1915 Haaparantaan perustama etappi. Aluksi Suomen kansa ei ollut suinkaan yksimielisesti Venäjän vastaisen toiminnan kannalla. Monien ovet olivat jääkäreiltä suljetut. On katsottu, että jääkäriliikkeeseen osallistui, jääkärit mukaan lukien, aktiivisesti noin 3 000 henkeä. Vuodesta 1917 kansalaisten tuki liikkeelle kasvoi voimakkaasti.¹⁰

⁷ Enckell 1956, s. 65–83; Hornborg 1956, s. 401–440; Lauerma 1966, s. 38–157; Lackman 1999, s. 33; Lackman 2000, s. 79–109, 144–148, 264–277.

⁸ Sihvo 1954, s. 64–65; Hornborg 1965, s. 45–71; Lindén 1972, s. 24.

⁹ Fischer 1959, s. 301, viite 1; Apunen 1968, s. 136–137, 283–286; Schiesser – Traupmann 1998, passim; Lackman 2000, s. 86–91.

¹⁰ Lackman 2000, s. 148–199, 705. – Värvärinä toiminut Lindén (1972, s. 24–33) kirjoittaa: "Jääkäri-liikkeen alkuaikoina monet epäilivät, oliko se riittävästi harkittu ja poliittisesti viisas teko. Vastustajia ja epäilijöitä oli monin verroin enemmän kuin kannattajia ja hyväksyjiä. Koko ajatus Suomen vapauttamisesta Venäjän alaisuudesta ja maamme itsenäistyminen tuntui mahdottomalta."

Monelle Saksassa opiskelemassa tai työssä olleelle nuorelle ja sittemmin jääkäripataljoona 27:ään liittyneelle oli sodan alussa käydä huonosti. Heidät uhattiin luokitella sotavangeiksi. Suomalaiset olivat Venäjän alamaisia, minkä vuoksi heitä 'ryssiteltiin' varsin yleisesti. Niinpä heidät aiottiin sulkea vankileiriin, ellei heidän Saksassa ololleen löytynyt hyvää ja järkeen käypää syytä. Saksan armeijaan vapaaehtoisena astuminen tai tiedustelupalvelun leipiin värväytyminen katsottiin sel-laiseksi.¹¹

Sotavangeiksi luettiin yleensä taistelukentällä antautuneet sotilaat, mutta heiksi saatettiin katsoa myös vihollisvaltion kauppalaivastossa palvelleet ja internoidut merimiehet sekä sellaiset vihollisvaltion siviilialamaiset, jotka eivät olleet poistu-neet tiettyyn määräaikaan mennessä maasta.¹²

Vankileireille, joita Ernst Didringin mukaan oli ympäri Saksan,¹³ joutui ilmeisen paljon suomalaisiakin merimiehiä. Niin ei käynyt vain Venäjän lipun alla purjehtineille, vaan kaikille muillekin Saksan vihollisvaltioiden alamaisille. Vaikka Saksan leireillä oli kova kuri ja työtä teetettiin armotta,¹⁴ sillä kaikki sotivat suurvallat ryhtyivät jo varsin varhain hyödyntämään vankityövoimaa omassa sotataloudessaan, ne eivät olleet pahimpia; Venäjän leirit olivat vieläkin pahempia. Esimerkiksi Muurmännin ratatyömaalla kuoli muutamassa vuodessa noin 21 000 itävaltalaisista sotavankia.¹⁵

Koska Suomesta ei alkanut heti kuulua rekryyttejä Lockstedtin leirille, vaikka värväys oli pantu käyntiin, tilanteeseen hermostunut majuri Bayer lähetti syksyllä

¹¹ Gustaf Verner Jeremias Gustafssonin muistelu. SVIA, kansio 12/412. KA; Johannes Sundvallin haastattelu. HSTT, kotelo 10a. KA; Öhquist 1922, s. 175; Gummerus 1928, s. 17–21; Apunen 1968, s. 79–80; Lackman 2000, s. 58–64, 146–147 ja passim.

¹² Esim. Laki sotavangeista. Julkaistu 16 (29) p:nä lokakuuta 1914; Kaiku 4.8.1914, "Ilmoitus", kuvernööriviraston puolesta A. W. Lindholm ja Yrjö Holmström; Kansainvälisiä Ihmisoikeusasiakirjoja II, sodan oikeussäännöt; TALava 1989, s.14–21; Lackman 2000, s. 50–52. – Saksassa sodan alka-essa ollut Arne Somersalo (1931, s. 26–27, 37) on myös kertonut suhtautumisesta Saksassa olleisiin ulkomaalaisiin ja heidän huolestumisestaan tilanteesta sekä pyrkimisestään maasta pois.

¹³ Ks. esim. Didring 1920, passim.

¹⁴ Sotavankien työn teettämisestä muisteli 1918 saloistalainen (raahelainen) jääkäri Matti Hinkula, joka oli entinen merimies ja joutunut Saksalaiseen vankileiriin. Kun varsinainen vankeusaika päättyi noin kuukauden kuluttua sotavangeiksi luokitellut internoidut merimiehet joutuivat Hinkulan mu-kaan rakentamaan laituria Kielin satamassa. Työ oli vaikea, sillä työskentely tapahtui veden pinnan alla. "Työmiehet pantiin suureen rautaputkeen, jonka yläpää oli ummessa ja ulottui putki sataman pohjaa asti ja pidettiin putkea vedestä tyhjänä puristetun ilman avulla. Oleskelu tällaisessa työpai-kassa oli äärimmäiseen asti raskasta ja heikot eivät sitä kestäneet." Paine aiheutti mm. suurta kipua korvissa. Tällaista työtä kesti seitsemän kuukautta, jonka jälkeen sotavangit vietiin Hampuriin ra-kentamaan suurta siltaa (Raahe 3.4.1918, "Raahelainen jääkäri kertoo"; ks. Matti Hinkulasta Suo-men jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 176).

¹⁵ Vankileireistä ja vankityövoiman käytöstä esim: Didring 1920, passim; Brändström 1922; Davis 1983, s. 163–199; Nachtigal 2001, s. 125 ja passim.

1915 muutamia pfadfindereita Saksan vankileireille värväämään niille joutuneita suomalaisia merimiehiä.¹⁶

Vaikka noin 135 suomalaista merimiestä valitsikin jääkärikoulutuksen, merimiehiä lienee jäänyt vielä senkin jälkeen leireille. Vaikka monista tällä tavalla rekrytoituista kasvoikin kelpo sotilaita, ylenipä yksi heistä jääkärikenraaliluutnantiksi saakka, jääkärijoukkoon tuli myös valitettavan heikkoa sotilasainesta, mistä saatiin kantaa myöhemmin tiliä.¹⁷

Värväys Suomesta tuotti vähitellen tulosta. Vuoden 1915 joulukuussa Lockstedtissa oli jo noin 800 miestä. Seuraavan vuoden huhtikuussa vahvuus oli 1500. Lopulta jääkäripataljoona 27:ään kuului kaikkiaan 1897 miestä, joista 784 (41,3%) oli kotoisin laajalta Pohjanmaalta, 282 (14,9%) Uudeltamaalta, 234 (12,3%) Karjalasta ja loput muualta Suomesta.¹⁸

Jääkärit olivat yleensä nuoria miehiä. Nuorin oli juuri ja juuri 15-vuotias; keski-ikä joukossa oli noin 23 vuotta. Vaikka kaikkiaan 52 (2,7%) oli suorittanut akateemisen loppututkinnon, ja joukossa oli 270 (14,2%) ylioppilasta sekä lisäksi muita kouluja käyneitä, jääkäreiden enemmistö oli saanut vain vähän koulusivistystä tai ei lainkaan. Kansakoulun tai vajaan kansakoulun käyneitä oli 946 (49,9%). Ilman minkäänlaista koulunkäyntiä tai kansakoulun vain osaksi suorittaneita oli 366 (19,3%).¹⁹

Pataljoonaan kuului mm. 259 (13,7%) maanviljelijää, 563 (29,7%) työläistä, noin 135 (7,3%) merimiestä sekä lisäksi muita 'pieneläjiä'. Koska joukossa oli suhteellisen paljon ylioppilaita ja muita kouluja käyneitä, joista monet olivat ruotsinkielisten kotien ja koulujen kasvatteja, joukon yksi heikkous oli sen heterogeenisyys. Suuri mentaliteettien ero heijastui myöhemmin monissa kriisitilanteissa ja aiheutti pahaa eripuraa. Jääkäripataljoona ei ollut mikään herraspoikien joukko, vaan siinä oli kyseessä Suomen kansa pienoiskoossa.²⁰

Aluksi ei edes puhuttu jääkäriliikkeestä, sillä eihän edes tiedetty, minkälaiseksi Venäjän vastainen toiminta muodostuisi ja mikä tulisi olemaan sen punainen lanka. Sotilaskoulutus, jota oli ryhdytty hankkimaan, oli jo pidemmän aikaa toimineen vapausliikkeen alakäsite. Toiminnan johtavaksi suomalaiseksi poliittiseksi elimeksi muodostui vähitellen Suomen Vapausliikkeen Ulkomaan Valtuuskunta (SVUV), joka toimi Tukholmasta käsin. Viitattaessa jääkärijoukkoon puhuttiin "suomalaisesta joukosta Saksassa" tai "suomalaisesta legioonasta Saksassa". Myös jääkäreistä

¹⁶ Suomen Jääkärit 1918, s. 465–466; Lauerma 1966, s. 180–182; Lackman 2000, s. 152–155, 204. – Jääkäri Matti Hinkulan muisteli vuonna 1918 vankileiriltä jääkäriksi pestautumistaan: "Täällä tuli heitä sotilaisiksi värväämään yksi suomalainen ja eräs ruotsalainen ja kun ei tuo sillan rakennustyö niin hääviä ollut päättivät miehet, kahta vanhempaa miestä lukuun ottamatta, lähteä sotilasuralle" (Raahe 3.4.1918, "Raahelainen jääkäri kertoo").

¹⁷ Erik Jernströmin muistelmat. SArk, pk. 1216/3; Lauerma 1966, s. 181; Lackman 2000, s. 152–155, 204.

¹⁸ Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 758; Lackman 2000, s. 202.

¹⁹ Lackman 2000, s. 205.

²⁰ Lackman 2000, s. 204.

alettiin ennen pitkää puhua, sillä suomalaisnuoret ylennettiin tietyn koulutusjakson jälkeen jääkäreiksi. Jääkäriliikkeestä koko toiminnan hallitsevana terminä alettiin puhua kuitenkin vasta paljon myöhemmin, kun haluttiin korostaa nimenomaan jääkäreiden merkitystä.²¹

Vuoden 1916 kevättalvella Lockstedtin koulutusjoukosta muodostettiin jääkäripataljoona 27, josta tuli Saksan armeijan joukko-osasto. Vaikka kyseessä piti olla suomalaisen vapausliikkeen sotilasjoukko, tähän oli tyytyminen. Sotilasjoukon oli tehnyt viime kädessä mahdolliseksi juuri Saksa, joka sen ensisijaisesti rahoitti, koulutti ja varusti. Suurvallan oikeudella se myös käytti joukkoa omiin tarkoituksiinsa.

Saksa varmisti vapaan käyttöoikeuden joukkoon mm. sillä, että jokaisen harjoitusleirille tulleen suomalaisen oli allekirjoitettava henkilökohtainen ja paljon pahennusta herättänyt palvelussitoumus sekä vannottava Saksalle sotilasvala. Lockstedtin koulutusjoukon perustamiskäskyssä suomalaisille asetettiin vain velvollisuuksia muttei heille annettu mitään oikeuksia.²² Perustamiskäskyssä sanottiin:

”Jokainen saapuva on heti saatettava esikunnan virkahuoneeseen, jossa hänen on allekirjoitettava seuraava selitys: ‘Minulle on tehty tiettäväksi, etteivät Saksan sotilasviranomaiset ota mitään velvollisuuksia minun myöhemmin Saksan kansalaiseksi saattamiseen enemmän kuin avustamiseenkaan nähden, jos Saksan joukoissa joutuisin työkyvyttömäksi. Edelleen on minulle ilmoitettu, etteivät omaiseni voi Saksalle tehdä mitään vaatimuksia siinäkään tapauksessa, että tulisin invalidiksi taikka menettäisin henkenikin.’” (XII luku).²³

”Adjutant on jokaiselle jääkärielle tämän palvelukseen astuessa annettava tarkka selvitys siitä, että hän on velvollinen kaikilla voimin ja kaikkialla palvelemaan Saksan valtakuntaa, että hänen on toteltava kaikkia esimiestensä määräyksiä, että hänen on alistuttava tottelemaan Saksan valtio- ja sotilaslakeja samoin kuin sodan-

²¹ Esim. Väinö Ilvén (Polttila) puhuu ”suomalaisesta joukosta” (en finsk trupp) ja ”Lockstedtin koulutusjoukosta” (Ausbildungstruppe Lockstedt) vielä silloinkin, kun Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27 oli jo perustettu (V. Ilvén 5.5.1916 äidilleen. SARk, pk. 1731/1, Väinö Polttila). Myös Tukholman-valtuuskunta puhuu ”suomalaisesta joukosta” (Esim. Tukholman-valtuuskunnan ptk 21.1.1917. SVUV 2. KA) tai ”jääkärijoukosta” (jägertruppen) ”vapautusstyön” (befrielseverket) yhteydessä (Tukholman-valtuuskunnan ptk 24.2.1917. SVUV 2. KA). Almar Fabritius puhuu vuoden 1917 helmikuussa ”Suomalaisesta legioonasta Saksassa” (en finsk legion i Tyskland) (”Pro Memoria” Tukholman-valtuuskunnan ptk 14.–15.2.1917. SVUV 2. KA). Myös jääkärit puhuvat Venäjän vallankumouksen 1917 jälkeen ”suomalaisesta legioonasta” (ks. esim. Heinrichs 1918, s. 122). Wetterhoffin muistiinpanoissa on ”Suomalaisen vapausliikkeen organisaation” (Organisation der Finnländischen Freiheitsbewegung) alla seuraavat mm. seuraavat alamääreet: I ”Tiedonanto-osasto” (Abteilung für Kundschafterdienst), II ”Salainen postinvälitysosasto” (Abteilung für geheime Postverbindung), III ”Lockstedtin leirin kantajoukon osasto” (Abteilung für Stammtruppe in Lockstedter Lager), IV ”Maihinnousuosasto” (Abteilung für Truppenlandung) jne. (Fredrik Wetterhoffin allekirjoittama päiväämätön dokumentti. Suomen Vapauttamisen Ulkomaan Valtuuskunta (SVUV) 3. KA.; Lackman 2003, 101–143.

²² Lackman 2000, s. 86–109, 693–727.

²³ Suomen Jääkärit 1918, s. 292; Enckell 1956, s. 145–148; Lackman 2000, s. 277–281.

käyntiä koskevia määräyksiäkin. Tiedonsaanti näistä velvollisuuksista on kädenlyönnillä vahvistettava.” (XIII luku).²⁴

Vaikka tiukan sitoutumisen Saksaan voidaan väittää aiheuttaneen uhreja, jääkäri-liikkeen olemassaololla oli ilmeisesti vaikutusta myös siihen, että Venäjä luopui viimeistään 1916 aikeistaan panna yleinen asevelvollisuus Suomessa toimeen. Ei ollut mitään järkeä siinä, että keisarilliseen armeijaan olisi ryhdytty pakolla otta-maan miehiä, joiden joukkoon oli saattanut pesiä jo Saksassa sabotaasikoulutuk-sen hankkineita ‘bandiitteja’. Suomalaisia vapaaehtoisia oli syksystä 1914 lähtien värvätty Venäjän armeijaan, johon heitä liittyi kuitenkin vain 540 miestä. Vaikka venäläisistä oli tietenkin katkeraa, että paljon useampi oli valinnut maanpetoksen, tärkeää oli kokonaisuuden kannalta, että Suomessa oli suhteellisen rauhallista ja että sen talouselämä tuki kaikin voimin Venäjän sotaponnistuksia.²⁵

Vaikka aivan kaikki Saksan värejä ensimmäisen maailmansodan aikana puolus-taneet eivät olleetkaan jääkäreitä, muita Saksan joukoissa taistelleita tiedetään vain yksi henkilö. Saksan hyväksi toimineita suomalaisia aktivisteja oli muutamia myös Saksan Meriesikunnan (Admiralstab) tai jonkin muun tiedusteluun ja sabotaasi-toimintaan erikoistuneen tahon palveluksessa.²⁶

Ensimmäiset suomalaisuhrit

Ketkä olivat ensimmäiset suomalaisuhrit? Ketkä saivat ensimmäisenä surmansa Saksan armeijassa tai maaperällä?

Ensimmäiset suomalaisuhrit eivät olleet kaatuneita, eivätkä edes sotilaita. En-simmäisenä tiedetään menehtyneen sotavankeudessa olleen Erik Sigfrid Lundin (1889–1914). Hän kuoli 26.9.1914 Kielissä, johon hänet on ilmeisesti haudattu. Hän saattoi hyvinkin olla merimies.²⁷

Seuraavaksi menehtyneet olivat muuten jääkäreitä, mutta samoihin aikoihin menehtyneiden joukossa oli myös kaksi sotavankeuteen joutunutta merimiestä.

Jääkärit August Johanssonia ja Hjalmar Tammissalaa lukuun ottamatta ennen rintamakautta kuolleet jääkärit menehtyivät yleensä keuhkotautiin tai muihin keuhko-sairauksiin. Ilmeisesti he olivat sairastuneet jo Suomessa ollessaan, sillä Lockstedtin leirille saapuneissa oli sekä mieleltään epätasapainossa olevia, keuhkotautia sai-rastavia että fyysisesti vajavaisia, joita päästettiin jo ensi päivinä ‘siviiliin’. Toinen mahdollisuus on, että he olivat sairastuneet melkein heti, kun he olivat tulleet Sak-saan. Heidän kohtalonaan oli kuolla jo vuoden 1916 kevättävella, ennen kuin jääkäri-pataljoona 27 lähti rintamalle.²⁸

²⁴ Suomen Jääkärit 1918, s. 292.

²⁵ Turpeinen 1980, s. 257–269; Luntinen 1997, s. 318–323 ja passim.

²⁶ Ks. Suomen Vapaussoita N:o 4/1937, ”Saksan salaisena asiamiehenä”; Somersalo 1931; Lauerma 1966, s. 717–719; Lackman 2000, s. 326; liitetaulukko.

²⁷ Lund oli syntynyt 18.5.1889 Helsingissä (Sotasurmaprojektin aineisto; liitetaulukko).

²⁸ Suomen Jääkärit 1920, s. 568 ja passim; Lackman 2000, s. 252–257.

Mainitut miehet olivat pyhämaalainen jääkäri Daniel Teodor Rosendahl (1874–1916),²⁹ jonka kuolinsyytä ei kuitenkaan sen tarkemmin tunneta, vihtiläinen jääkäri August Johansson (1897–?),³⁰ kymiläinen Toivo Leisti (1888–?)³¹ ja vimpeliläinen jääkäri Otto Tuomaala (1886–?),³² jotka kaikki katosivat, eikä heidänkään kuolinsyytään tunneta, keuhkotautiin kuollut mustasaarelainen jääkäri Alfred Byholm (1879–1916),³³ viipurilainen sotavankeuteen joutunut merimies H. Leiviskä (?–1916), jonka kuolinsyy ja -paikka ovat tuntemattomia,³⁴ viipurilainen jääkäri Hjalmar Tammisalo (1896–?),³⁵ joka katosi niin ikään, eikä hänenkään kuolinsyytään tunneta, keuhkotulehdukseen kuollut raumalainen jääkäri Tuure Ström (1891–1916)³⁶ ja johanneslainen merimies Simo Vinnari (1877–1916), joka oli internoitu ja joutunut sotavankeuteen. Hänenkin kuolinsyynsä ja -paikkansa ovat jääneet tuntemattomiksi.³⁷

Jääkäri Juho Valdemar Rekonen (1888–1916) katosi jo ennen rintamakauden alkua, sillä sen jälkeen, kun hänet oli laskettu siviilityöhön, hänestä ei ole saatu mitään tietoja.³⁸

²⁹ Rosendahl oli syntynyt 10.4.1874 Pyhämaalla ja hänet oli merkitty 27.10.1915 koulutusjoukon 1. K:aan. Hänet siirrettiin jo 26.11.1915 siviilityöhön. Hän kuoli 4.2.1916 Flensburgissa (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 555).

³⁰ Johansson oli syntynyt 8.10.1897 Vihdissä ja hänet oli merkitty 30.11.1915 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän siirtyi 26.2.1916 siviilityöhön, minkä jälkeen hänestä ei ole saatu tietoja (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 218).

³¹ Leisti oli syntynyt 23.4.1888 Kymissä, ja hänet oli merkitty 5.3.1916 Lockstedtin koulutusjoukon 4. K:aan. Hänet laskettiin jo 15.3. siviilityöhön palvelukseen kykenemättömänä. Missä hän sen jälkeen oli ja mikä oli hänen kohtalonsa, ei tiedetä. Kotimaahansa hän ei kuitenkaan palannut (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, 363; Backström 1983, 21).

³² Tuomaala oli syntynyt 6.10.1886 Vimpelissä ja hänet oli 30.1.1916 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänet laskettiin 29.2.1916 Ruotsiin lomalle. Hän palasi pataljoonaan 7.3.1916 ja hänet laskettiin siviilityöhön, minkä jälkeen hänestä ei ole saatu tietoja (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 679).

³³ Byholm oli syntynyt 25.7.1879 Mustasaarella torpparipoikana ja hänet oli merkitty 6.3.1916 koulutusjoukon 4. K:aan. Hänet siirrettiin kuitenkin jo 12.3. siviilityöhön. Hän kuoli 27.3.1916 Kruppin tehtaalla. Hänen jääkäriuransa jäi siis 21 päivän mittaiseksi. Hänet on haudattu Rheinhausenin hautausmaahan Saksaan (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 55; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 90).

³⁴ Sotasurmaprojekti aineisto.

³⁵ Tammisalo oli syntynyt 10.10.1896 Viipurissa ja hänet oli merkitty 29.2.1916 koulutusjoukon Pion. K:aan. Epäonnekseen hänet lähetettiin Venäjän alamaiseena vankileirille, minkä jälkeen hänestä ei ole tietoja (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 660).

³⁶ Ström oli syntynyt 27.4.1891 Raumalla ja hänet oli merkitty 21.3.1916 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänenkin jääkärikautensa jäi lyhyeksi, sillä jo 21.5.1916 hänet siirrettiin täydennysjoukkoon. Hän kuoli 6.6.1916 Lockstedtin leirillä, ja hänet on haudattu Kellinghusenin hautausmaahan (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 632).

³⁷ Sotasurmaprojektin aineisto.

³⁸ Rekonen oli syntynyt 23.1.1888 Kivijärvellä ja hänet oli merkitty 31.10.1915 koulutusjoukon 2 K:aan. Hänet laskettiin 15.3.1916 siviilityöhön, minkä jälkeen hänestä ei ole tietoja. Hän kuoli Saksassa, mutta hänen kuolinaikansa ja -paikkansa on tuntematon (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 543).

Ennen rintamakautta kuoli varmasti siis kolme jääkäriä. Mahdollisesti kuolleita oli kuitenkin seitsemän, sillä kadonneita tänä aikana oli neljä. Lisäksi vuoden 1916 ke-sään mennessä menehtyi kolme siviiliä vankileirillä.

Rintamakauden aikana menehtyneet

Misse-joella kaatuneet ja kuolettavasti haavoittuneet

Vaikka Adolf Fredrik (Fritz) Wetterhoff, joka oli ehkä jääkäriliikkeen alkuajan tärkein poliittinen vaikuttaja ja liikkeen Berliinin-toimiston johtaja vuosina 1915–16,³⁹ vastusti jääkäreiden rintamalle vientiä, jääkäripataljoona 27 mobilisoitiin kuitenkin keväällä 1916 sen komentajan, majuri Bayerin tarmokkaan työn ja manipuloinnin seurauksena. Hän oli saanut kolme suomalaista, Adolf von Bonsdorffin, Rafael Erichin ja Samuli Sarion pyytämään suomalaisille rintamakomennusta. Majurin tavoitteiden puolesta työskentelivät myös sotilaselämän yksitoikkoisuus, jääkäreiden pitkästyminen ja innokkaimpien yksilöiden halu päästä ”ryssän” kimppuun. Vaikka monille Saksaan lähtijöille oli luvattu, ettei heitä vietäisi rintamalle, sellaisia lupauksia ei kukaan muistanut. Rintamalle viemistä eivät kenneet estämään myöskään vastalauseet eivätkä karkaamisyritykset. Marssi kohti Venäjän vastaista Kuurinmaata alkoi touko-kesäkuun vaihteessa. Varmaankin ajateltiin, ettei sotimaan opita vain teorioiden avulla; tarvitaan myös käytännön harjoitusta.⁴⁰

Pataljoonan ensimmäiset asemat olivat Misse-joen (Latviassa, nyk. Misa) tuntumassa lähellä Olaita. Jääkärit olivat pieni osa täällä puolustuksessa olevaa Saksan 8. Armeijaa, jota johti kenraali von Below. Heitä vastassa oli Venäjän XII Armeijan alaisuudessa taisteleva 7. Siperialainen AK. Rintamalla olo kesti useita kuukausia ja päättyi seuraavan vuoden maaliskuussa, kun jääkärit vedettiin toistamiseen Libauhun (nyk. Liepāja).⁴¹

Vaikka jääkäripataljoonan komentaja majuri Bayer oli vakuuttanut ennen rintamalle lähtöä, että jääkäreiden turvallisuuteen kiinnitettäisiin erityistä huomiota ja että heidät säästettäisiin Suomen vapauttamista varten,⁴² rintamalle joutumisessa

³⁹ Ks. tästä kiistellystä henkilöstä Heikinheimo 1966, s. 818; Lauerma 1966, s. 69–72, 157–175, 461–470 ja passim; Mustelin 1974; Lackman 2000, s. 61–62, 75, 82–85, 88, 94, 97, 99, 101, 107, 136, 141, 148, 174, 208, 220, 238–239, 265–266, 268, 270, 272–276, 289–291, 324, 341, 356, 359–363, 402, 414–415, 434, 448–449 ja passim.

⁴⁰ A. F. Wetterhoffin pvk. 25.3.1916. Wetterhoffin kok. I. KA; Herman Gummeruksen pvk. 27.3.1916. Gummeruksen kok. 40. KA; Lagus 1918, s. 98; Heikki Jussilan pvk. 19.4.1916; Gummerus 1928, s. 213–214; Lauerma 1966, s. 328–343; Lackman 2000, s. 288–301. – Mm. värvärinä toiminut Väinö Lindén (1972, s. 31) on todennut: ”Kun miehiä kehoitettiin lähtemään Saksaan saamaan sotilaallista opetusta, heille vakuutettiin, ettei heitä siellä lähetetä taistelemaan rintamalle, vaan että tarkoitus oli kouluttaa heitä jotta he pystyisivät sopivan hetken tullen toimimaan johtajina Suomen vapautustalustella, johon uskoimme koko kansan kerran yksimielisesti nousevan.”

⁴¹ Enckell 1956, s. 163–172; Lauerma 1966, s. 328–544; Lackman 2000, s. 301–324, 337.

⁴² Lagus 1918, s. 98; Lauerma 1966, s. 331; Lackman 2000, s. 290.

on aina riskinsä. Siellä vaanivat vihollisen lisäksi myös erilaiset taudit ja sairaudet.

Misse-joen maasto oli varsin epäedullinen ja -terveellinen. Alue, jossa jääkärit olivat asemissa, oli laajan Tirul-suon tuntumassa. Pohjavesi oli niin korkealla, ettei maastoon voinut kunnolla kaivautua eikä rakentaa miehistösuojia. Niistä ei tullut maanalaisia bunkkereita, vaan ne rakennettiin tukeista maan kamaralle ja suojattiin irtomaalla. On selvää, etteivät sellaiset "understandit", kuten niitä kutsuttiin, kyenneet antamaan 100-prosenttista suojaa suurimpia kranaatteja vastaan. Oli vain ajan kysymys, milloin ensimmäinen kaatuminen tapahtuisi.⁴³

Lappajärvisestä jääkäri Alfred Hyytisestä (1896–1916) tuli 13.6.1916 Misse-joen asemassa jääkäreiden ensimmäinen kaatunut. Hänen toverinsa jääkäri Heikki Jussila kirjoitti: "Ensimmäinen kaatunut jääkäri! Klo 2.00 tienoissa osui ryssän kranaatti 1. Komp. linjalle kaataen jääkäri Hyytisen, kotoisin Lappajärveltä. Se oli hänen osansa!"⁴⁴

Pietarsaarelainen jääkäri Max August Kronqvist (1894 – 1916) taas kaatui muuttaman päivän päästä kovassa tykistökeskityksessä, jonka venäläiset panivat toimeen 25.6.1916, kun jääkärit Eino Oskari Tuominen ja Hjalmar Fritiof Vikström olivat juhannuspäivänä ensin loikanneet vihollisen puolelle ja antaneet jääkäreiden asemat ilmi. Kronqvistin lisäksi keskityksessä haavoittui pahoin neljä muuta.⁴⁵ Pahimmin haavoittunut lappajärvinen jääkäri Matti Nykänen (1896–1916) kuolikin kohta.⁴⁶

⁴³ Enckell 1956, s. 163–172; Lauerma 1966, s. 353; Lackman 2000, s. 305.

⁴⁴ Hyytinen oli syntynyt 25.2.1896 Lappajärvellä ja hänet oli merkitty 5.1.1916 koulutusjoukon 1. K:aan. Hän lähti muiden mukana rintamalle, jossa ehti olla lähes kaksi viikkoa ja osallistua Misse-joen taisteluun. Tuossa vaiheessa mieliala jääkäreiden keskuudessa oli huonontunut rankkasateiden ja muonatilanteen heikkenemisen vuoksi. Lisäksi kova kuri oli ollut monille jonkinlainen kulttuurishokki. Esim. loimaalainen Vilho Rantanen kirjoitti 13.6.1916: "Eilen ei saatu leipää ollenkaan. Mikä jo uhkas ampua kuulan kalloonsa, mikä karata ryssien puolelle. Rautaisia annoksia maisteli moni poika, vaikka on ankaran rangaistuksen uhalla kielletty niihin koskemasta." Hyytinen kaatui Misse-joella samana päivänä. Hänet haudattiin Gallingin sotilashautausmaahan, joka sijaitsee Misse-joen lähellä, Olaista (nyk. Olaine) kaakkoon. Kyseiselle hautausmaalle on haudattu kaikkiaan kolme suomalaista (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 194; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 193; Heikki Jussilan pvk. 13.6.1916; Vilho Rantasen päiväkirja 13.6.1916; Arvo Pollarin päiväkirja 14.6.1916; Bertel Pauligin päiväkirja 14.6.1916. SARk, pk. 1842/Hma 20; Lackman 2000, s. 306–307).

⁴⁵ Juhannuksena tapahtunutta kahden merimiesjääkärien loikkausta venäläisten puolelle seurasi 25.6.1916 noin klo 22 alkaen kova venäläisten tykistökeskitys, sillä he olivat saaneet selville suomalaisten asemat. Vaikka suomalaisten tappiot olivat varsin pienet, aivan tappioita ei selvitty. Vartiossa ollut ja menehtynyt Kronqvist oli työläistäustainen jääkäri ja innokas urheilija. Hän oli syntynyt 12.7.1896 Pietarsaaressa ja hänet oli merkitty 11.11.1915 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän ehti osallistua Misse-joen taisteluun. Hän kuoli shrapnellista saamiinsa vammoihin, ja hänet on haudattu Gallingin hautausmaahan (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 309–310; Heikki Jussilan päiväkirja 24.6.1916; Lackman 2000, s. 312).

⁴⁶ Nykänen oli syntynyt 8.1.1896 Lappajärvellä ja hänet oli merkitty 5.1.1916 koulutusjoukon 1.K:aan. Hän kuoli 25.6.1916 Skrabben kenttäsairaalassa, ja hänet on haudattu Skrabben sotilashautausmaahan (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 457; Lackman 2000, s. 312).

Toisesta lappajärvisestä Jaakko Ilmari Pahkajärvestä (1897–1916), joka oli lähtenyt isänmaallisin motiivein Saksaan, tuli 15.8.1916 Misse-joen asemassa taistelleiden suomalaisten viimeisin uhri, kun ei oteta huomioon läheiseen Schmardeniin komennuksen saaneita. Kaatuminen tapahtui hiukan ennen jääkäreiden siirtämistä uusiin aseisiin Riianlahdelle. Ennen siirtoa Misse-joella karkasi vielä kolmaskin jääkäri Venäjän puolelle. Missellä kaatui kaiken kaikkiaan neljä jääkäriä.⁴⁷

Schmardenin uhrin

Suomalaiset pioneerit kävivät yöllä 24.–25.7.1916 lähellä Tuksumia (nyk. Tukums) sijaitsevassa Schmardenissa (Smarde) lyhyen mutta kiihkeän hyökkäystaistelun, joka tuotti heille kovasti kunniaa. Voitto pesi samalla pois sen häpeän, joka oli aiheutunut heidän rintamalle viennin vuoksi tapahtuneesta kapinoinnistaan vapunpäivänä. Voittoa ei saavutettu kuitenkaan ilman tappioita. Vaarallinen hyökkäys, jonka tarkoituksena oli rintaman oikaiseminen, aiheutti kahden jääkärin kuoleman ja muutamien haavoittumisen. Suomalaisten pieniä tappioita on kuitenkin vain ihmeteltävä, sillä saksalaisia kaatui ja haavoittui hyökkäyksessä noin 90 miestä.⁴⁸

Schmardenin retki oli arveluttava, sillä se olisi voinut pahimmassa tapauksessa aiheuttaa suuret tappiot. Hyökkäyksen aikana jääkäripataljoona 27:n Pion. K oli alistettuna vahvennetulle saksalaiselle 29. Landwehrprikaatille, vaikka suomalaispataljoona oli luvattu pitää yhtenä suljettuna joukkona. Lyhyen ajan sisällä oli jo toinen kerta, kun kävi niin, sillä hiukan aiemmin pataljoonan tykistöjaos oli Ekkau-Kekkaussa ollut samalla tavalla alistettuna saksalaiselle yksikölle. Tuon taistelun aikana jääkäripataljoona oli vaarassa joutua saarroksiin.⁴⁹

Jääkäri M. Lindholm (myöh. Liesi) kirjoitti Schmardenin taistelun jälkeen: "Kaikki luulivat, ettei pojistamme palaisi montakaan. Mutta vastassa oli ryssä – ja pojat tulivat takaisin kuin miehet; jättivät jälkeensä vain 1 kuolleen, 1 tietymättömiin ja 8 haavoittunutta."⁵⁰

Saksalaisen 29. Landwehrprikaatin komentaja, kenraali Wynecken kiitti pioneereja, jotka olivat kunnostautuneet. "Valitan hartaasti että komppania jo näin

⁴⁷ Pahkajärvi oli syntynyt 22.7.1897 Lappajärvellä ja hänet oli merkitty 4.11.1915 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän kaatui 15.8.1916 viimeisenä Misse-joen asemassa. Pahkajärven komppanianpäällikkö Erik Heinrichs muisteli jääkäritoveriaan vuonna 1918: "Paareilla vettäpitävän peitteen alla lepäsi jääkäri Ilmari Pahkajärvi Pahkajärven talosta, Korteesjärven pitäjästä Suomesta. Granaatti oli räjähtämättä puhkaissut majan katon ja musertanut nukkuvan jääkärin pään." Heinrichsin mukaan, kun jääkärit olivat lähdössä keväällä 1916 rintamalle, muutamia heistä oli siirretty terveydellisistä syistä siviiliin. Pahkajärvi, jolla oli lievä sydänvika, oli yksi heistä. Eräänä iltana koputettiin ovelle, jossa oli Pahkajärvi. Hän selitti, "ettei koko hänen elämällään ollut mitään arvoa, jollei hän päässyt nyt mukaan rintamalle". Asia sovittiin. Pahkajärvi pääsi. Vasta vuosien päästä Heinrichs kertoi tämän jääkäri Pahkajärven vanhalle isälle (Heinrichs 1918, s. 112–115; Suomen jääkärien elämäkerasto 1975, s. 478). Ks. muuten Enckell 1956, s. 165–172; Lackman 2000, s. 307–315.

⁴⁸ M. Lindholmin (myöh. Liesi) päiväkirja 25.7.1916. SArk, pk. 1842/19a; Heikki Jussilan päiväkirja 25.7.1916; Thesleff 1919, s. 40–41; Lackman 2000, s. 321.

⁴⁹ M. Lindholmin päiväkirja 25.7.1916. SArk, pk. 1842/19a; Lackman 2000, s. 321.

⁵⁰ M. Lindholmin päiväkirja 25.7.1916, SArk, pk 1842/19a; Lackman 2000, s. 321

muutaman päivän perästä siirtyy pois määräysvallastani. Arvostelu komppanian tehtävän suorituksesta on kaikkialla yksi, nimittäin mitä parhain.”⁵¹

Schmardenin taistelussa 24.7.1916 kohtasi matkansa pään räakkyläläinen työmiehenpoika, merimiesjääkäri Paavo Heikki Kinnunen (1887–1916).⁵² Lisäksi oulujokinen Matti Jaakko Fält (1894–1917) haavoittui taistelussa niin pahoin, että hän menehtyi myöhemmin. Hänet löydettiin vasta monen päivän päästä taistelusta. Hän sinnitteli pitkään haavoinensa ja kuoli vasta yli vuoden kuluttua.⁵³

Riianlahden kahakoissa kaatuneet

Misse-joelta jääkärit siirrettiin elokuun lopussa Riianlahden rannalle, jossa heidän asemansa olivat saman vuoden joulukuuhun saakka. Vaikka paikka näytti aluksi mukavalta, helppoa siellä ei ollut. Rintamalla jääkäreiden asemat sijaitsivat epäedullisesti. Myös syksyn pimeys vaivasi heitä. Täällä puhkesikin syyskuussa pahin kriisi, jota oli edeltänyt majuri Bayerin ilmoitus, etteivät jääkärit pääse Suomeen vielä pitkään aikaan, sillä pääsotanäyttämö oli lännessä. Kohta joukossa alkoi ilmetä myös pelkoa, sillä erilaiset huhut jääkäreiden mahdollisesta siirtämisestä toiselle rintamalle, vaikka Sommeen, jossa oli meneillään valtava tuhoamistaistelu, olivat kohtalokkaita. Majurin puheetkaan jääkäreiden hyökkäykseen viemisestä eivät saaneet suojelemaan vastaanottoa. Jääkärit vaativat joukon vetämistä selustaan talveksi. Lopputuloksena oli suoranainen farssi, sillä majuri Bayer ryhtyi jääkäreillä äänestämään, haluavatko he jatkaa, vai esittääkö hän koko joukon hajottamista.⁵⁴

Tällä rintamalla kaatui kaikkiaan viisi jääkäriä. Lisäksi yksi jääkäri katosi ja lieenee kuollut myöhemmin sotavankeudessa. Yksi jääkäri karkasi kriisin aikana vihollisen puolelle ja kymmeniä niskuroijia suljettiin varta vasten perustettuun Altona-Bahrenfeltin työosastoon. Syyskuun kriisi ei rajoittunut kuitenkaan vain tyytymättömyyden eristämiseen, vaan majuri Bayer etsi kriisille keinotekoisesti lisää syntipukkeja, vaikka hänessä itsessään ja ylipäänsä saksalaisissa oli ollut siihen suuri syy.

⁵¹ Suomen Jääkärit 1920, s. 633, 690–691; Lackman 2000, s. 321.

⁵² Kinnunen oli syntynyt 21.10.1887 Räakkylässä ja hänet oli merkitty 29.11.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Tämä musiikkia harrastanut jääkäri, joka kuului pataljoonan soittokuntaan, oli saapunut muiden mukana Misse-joen asemiin. Hänet haudattiin Tukkumin sotilashautausmaahan. Harjulla sijainneesta hautausmaasta on osa kadonnut, koska harjusta on otettu bolševikkikaudella hiekkaa (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 275; Everstiluutnantti Juha Myyryläisen antamia tietoja 12.9.2003; Lackman 2000, s. 321).

⁵³ Fält oli syntynyt 26.5.1894 Oulujoella ja hänet oli merkitty 4.11.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hän osallistui Misse-joen ja Schmardenin taisteluihin. Hän harhaili haavoittumisensa jälkeen useita päiviä, ennen kuin hänet löydettiin. Hän kuoli vasta 13.8.1917 Hannoverin sotilassairaalassa. Hänet on haudattu Hannoverin hautausmaahan (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 97; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 120; Lackman 2000, s. 321).

⁵⁴ Ove Sjöström, Anteckningar under jägartiden. ÅAb; Vilho Rantasen pvk. 27.8.–10.11.1916; Arvo Pollarin pvk. 23.8.–5.9.1916; Einari Kärnän pvk. 1.1.1917; Harald Öhquistin pvk. 21.9.1916. SArk., pk1205/1a; Lagus 1918, s. 187; Walter Hornin muistiinpanot; Suomen Jääkärit 1920, s. 718–725, 728–752; Lauerma 1966, s. 409–436, 461–473 ja passim; Lackman 2000, s. 337–357, liite 4.

Saksan Itärintamalla kaatui 12 ja Länsirintamalla kaksi suomalaista jääkäriä. Rääkkyläläinen jääkäri Paavo Heikki Kinnunen kaatui 25.7.1916 pioneerien hyökkäystaistelussa Schmardenissa. Taistelussa pahoin haavoittunut Oulujoelta kotoisin oleva Matti Fält kuoli vasta 1917. Saksalainen kenraali Wyneken kunnioitti Kinnusen hautajaisia läsnäolollaan, mistä valokuva. Kinnunen on haudattu Tuckumiin (nyk. Tukums), joka sijaitsee nykyisessä Latviassa.

Kuvassa olevaan Dumben yhteishautaan saksalaisten aseveljien kanssa on haudattu viisi partiokahakoissa vuonna 1916 kaatunutta suomalaista jääkäriä: pöytäläläinen Frans Viktor Heinonen, raippaluotolainen Einar Otto Evert Myntti, ylivieskalainen Emil Aleksander Kanto-la, vöyriäinen Viktor Kamis ja dragsfjärdiläinen Konrad Johan Pehrsson. Kuvassa jääkärin poika, kenraaliluutnantti Ilkka Halonen keskustelemassa jääkäriperinneyhdistyksen touko-kuussa 1994 tehdyn matkan osallistujien kanssa pian tapahtuvasta seppeleen laskusta. Kuva Matti Lackman

Jääkäri Konrad Johan Olof Pehrsson kaatui viimeisenä Riianlahden rintamalla. Hän haavoittui 1.12.1916 ja menehtyi pian haavoihinsa. Hänet on haudattu Dumben yhteishautaan, vaikka hänelle ei kuitenkaan ole pystytetty jostain syystä samanlais-
ta betonista ristiä, joka toisilla neljällä jääkäriillä on. Valokuva Kansallisarkisto

Epäedullinen palvelussitoumus ja jääkäreiltä vaadittu sotilasvala olisivat antaneet Saksalle mahdollisuuden sijoittaa suomalaisjoukko vaikka Sommen 'lihamyllyyn', mitä jääkärit aiheellisesti pelkäsivätkin. Majuri määräsi kaksi suomalaista, oberzugführerit Harald Öhquistin ja Walter Hornin täydennysjoukkoon, josta vain Öhquist palasi takaisin omaan komppaniaansa. Horn alkoi sairastella, eikä toipunut kokemastaan epäoikeudenmukaisuudesta koskaan. Lisäksi majuri juonitteli niin, että jääkäreiden rintamalle vientiä pelännyt ja vastustanut Wetterhoff, jolla oli vihamiehiä myös Tukholman-valtuuskunnassa, saatiin kiinni epäilyinä vehkeilyistä länsivaltojen hyväksi. Hänet pidätettiin ja vietiin vankeuteen sekä myöhemmin rivi-sotilaana Saksan länsirintamalle. Kun Saksan vallankumous alkoi 1918, Wetterhoff osallistui elämäkertansa kirjoittajan Olof Mustelinin mukaan vallankumouksellisten sotamiesneuvostojen toimintaan, mitä on pidettävä osoituksena häilyvästä luonteesta. Myöhemmin Wetterhoff sai Suomen Berliinin-lähetystössä vaatimattoman viran loppuvuosiin. Hän kuoli 1922.⁵⁵

Voidaan kysyä, oliko puhjenneella kriisillä ja sillä, että Wetterhoff ja muutamat jääkärit uhrasivat itsensä, sittenkin merkitystä. Pelastiko jääkäreiden uhmakas toiminta jääkäripataljoonan hyökkäysjoukkona käytöltä, mitä majuri Bayer oli kunnianhimoisesti valmistelemassa, ja sitä kautta suomalaista verta? Suoran vastauksen antaminen kysymykseen on vaikeaa, mutta selvästikin tyytymättömyysilmiöillä oli vaikutusta siihen, että jääkärijoukko vedettiin kohta selustaan.⁵⁶

Riiianlahden partiokahakoissa ja vihollisen yllätysiskuissa kaatui syyskuussa ensimmäisenä pöytyäläinen jääkäri Frans Viktor Heinonen (1894–1916).⁵⁷ Hänen jälkeensä kaatuivat raippaluotolainen jääkäri Einar Otto Evert Myntti (1896–1916)⁵⁸ ja ylivieskalainen jääkäri Emil Aleksander Kantola (1886–1916).⁵⁹ Lisäksi vöyriäinen jääkäri Viktor Kamis (1897–1916) haavoittui marraskuussa niin pahoin, että kuoli seuraavana päivänä.⁶⁰

Helsinkiläisen opiskelijan Jarl Torsten Odénin (1895–1916) kohtalona oli kadota partiokahakan yhteydessä marraskuun lopussa. Hänen ruumistaan ei löydetty

⁵⁵ Sundvall 1919, passim; Enckell 1956, s. 191–192; Lauerma 1966, s. 409–436, 461–473; Ronsdorff 1973, s. 142; Mustelin 1974, s. 7–44; Lackman 2000, s. 337–363.

⁵⁶ Vrt. Nordström 1996, s. 81–82.

⁵⁷ Heinonen oli syntynyt 5.11.1894 Pöytyällä ja hänet oli merkitty 13.1.1916 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän osallistui Misse-joen ja Riiianlahden taisteluihin. Hän kaatui 15.9.1916, ja hänet on haudattu Dumbeen (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 160).

⁵⁸ Myntti oli syntynyt 11.2.1896 Raippaluodossa ja hänet oli merkitty 7.3.1916 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän osallistui Riiianlahden taisteluun, jossa kaatui 20.9.1916. Hänet on haudattu Dumbeen (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 423).

⁵⁹ Kantola oli syntynyt 17.9.1886 Ylivieskassa ja hänet oli merkitty 13.1.1916 koulutusjoukon 1. K:aan. Hän osallistui Misse-joen ja Riiianlahden taisteluihin. Hän kaatui 20.9.1916, ja hänet on haudattu Dumbeen (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 249).

⁶⁰ Kamis oli syntynyt 5.3.1897 Vöyriällä ja hänet oli merkitty 25.2.1916 koulutusjoukon 1. KKK:aan. Hän osallistui Misse-joen ja Riiianlahden taisteluihin. Hän haavoittui 14.11.1916 niin pahoin, että kuoli seuraavana päivänä. Hänet on haudattu Dumbeen (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 247).

koskaan. Eräät tiedot viittaavat siihen, että hän olisi joutunut vangiksi ja kuollut vasta venäläisessä sotilassairaalassa tai sotavankeudessa.⁶¹

Riianlahden asema vaati vielä yhden uhrin. Dragsfjärdiläinen Konrad Johan Olof Pehrsson (1892–1916) haavoittui juuri joulukuun alussa kuolettavasti.⁶² Kaikki edellä mainitut Odénia lukuun ottamatta on haudattu Riianlahden rannalla sijaitsevaan Dumbeen (Klapkalnciems), jonka hautausmaassa lepää lisäksi muutamia saksalaisia aseveljiä (Liitetaulukko).⁶³

Aa-joella kaatuneet ja muuten kuolleet

Jääkärit vedettiin vuoden 1916 jouluksi Libauhun rauhoittumaan ja saamaan lisäkoulutusta. Joukossa oli ilmennyt syksyllä levottomuutta ja halua päästä rintamalta kokonaan pois. Joulukuun 18. päivänä saksalaiset lupasivatkin, ettei jääkäripataljoonaa vietäisi enää rintamalle. Joukon liittäminen armeijaan oli ”suotavaa vain silloin, kun suomalaisille voidaan osoittaa joku tarkoitus, joka edistää heidän pyrkimyksiänsä ja samalla vastaa mahdollisia uhreja”. Purnaajat oli lähetettävä IX AK:n sijaispääesikuntaan, joka sai sulkea heidät työleireille.⁶⁴

Jääkäreiden viikot Libaussa kuluivat rattoisasti. Sen lisäksi, että he hiljentyivät jouluksi, he myös juhlivat jouluna ja uutena vuotena viimeisen päälle.⁶⁵ Vuoden 1917 alussa he saivat hämmästyksekseen kuulla, että jääkäripataljoonan komentaja, majuri Bayer oli siirretty toisiin tehtäviin. Hänen tilalleen astui majuri von Görne, josta ei tiedetty mitään. Kohta oli myös jääkäreiden lähdettävä. Venäläiset hyökkäsivät Aa-joella (nyk. Lielupe) rajusti XII Armeijan voimin. Kyseessä oli viimeinen läpimurtoyritys. Saksalaisten oli heitettävä hädässään myös jääkäripataljoona 27:kin puolustukseen, vaikka jääkäreille oli luvattu toista. Jo matkalla rintamalle ilmeni jääkäreiden purnausta ja kapinamieltä.⁶⁶

Erselin asemalta kohti Aa-jokea marssinsa aloittaneita jääkäreitä kohtasi tyrmistyttävä näky, joka nosti mieleen synkkiä ajatuksia. Hauptzugführer Jernström on muistellut vuonna 1939 näkemäänsä näin: ”Marssirivistöjä vastaan oli tullut

⁶¹ Odén oli syntynyt 28.7.1895 Helsingissä ja hänet oli merkitty 21.2.1916 koulutusjoukon 4. K:aan. Hän osallistui Riianlahden taisteluun, jossa katosi 27.11.1916 (Heinrichs 1919, s. 26–27; Munck 1939, s. 160; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975; Lackman 2000, s. 363, liite 4.).

⁶² Pehrsson oli syntynyt 27.12.1892 Dragsfjärdissa ja hänet oli merkitty 12.1.1916 koulutusjoukon 1.K:aan. Hän osallistui Misse-joen ja Riianlahden taisteluihin. Hän kaatui 1.12.1916 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 492 ja passim).

⁶³ Suomen Jääkärit 1920, s. 792–794.

⁶⁴ Suomen Jääkärit 1920, s. 802–805; Lackman 2000, s. 363.

⁶⁵ Esim. Vilho Rantasen pvk. 15.12.1916–1.1.1917; Suomen Jääkärit 1920, s. 847–851, 854–857; Lackman 2000, s. 382–383.

⁶⁶ Jernströmin muistelmat, SArk, pk. 1216/3; Enckell 1956, s. 213–224; Lauerma 1966, s. 491–493 ja passim; Lackman 2000, s. 383–401.

joukottain haavoittuneita ja kaatuneita. Kuolleet oli heitetty rekiin hujan hajan ja niitä kuljetettiin nyt pois taistelukentältä. Kuoleman kaameat todistajat irvistelivät jääkäreitä kohti vahankeltaisin, pakkasen jäykistämin kasvoin.⁶⁷

Jääkärit eivät selviytyneetkään ankarissa pakkasissa käydyistä taisteluista tappioita. Kalajokinen Jaakko Herman Mikkonen (1896 – 1917), joka kuului pioneereihin, kaatui tammikuun alussa. Jääkäritoveri Aarne Kuula kirjoitti päiväkirjaansa: "Mikkonen sai niin pahan täräyksen granaatista että kuoli ennen aamua eräässä kämpässä johon hänet heti kannettiin." Hänet on haudattu Sumarakin kylän sotilashautausmaahan.⁶⁸

Olosuhteet Aa-joella olivat erityisen ankarat. Pakkanen äityi niin kovaksi, etteivät kaikki suomalaispojat olleet sellaista koskaan kokeneet. Kauhavalainen Arvo Pollari kirjoitti, että "useimmat pojista itkivät kuin pienet lapset kun kylmä ja nälkä ahdistivat". Vaasasta kotoisin ollut haptzugführer Erik Jernström muisteli reilut 20 vuotta myöhemmin: "Tammikuun 30 päivänä oli lämpötila alentunut –30 Celsius-asteeseen ja helmikuun 1 päivänä –35:een, mikä on suurin kylmyys, mitä minä olen koskaan kokenut. Alavien maiden kosteuden vuoksi se oli vielä tuntuvampi ja oli sananmukaisesti tehdä lopun koko pataljoonasta."⁶⁹

Tilannetta pahensi luonnollisesti se, ettei alueella ollut juuri minkäänlaisia majoitustiloja. Jääkäri Väinö Tojkanderin mukaan miehet nukkuivat esimerkiksi Bucholzissa eräässä talossa "kuin sillit suolassa". Koska sänkyjä ei ollut kaikille, oli nukuttava istuallaan, pöydän ääressä, seisaallaan. "Loppujen lopuksi nukkuminen olikin täiden ja kirppujen vuoksi pöydän ääressä helpompaa kuin sängyssä."⁷⁰

Vaikka jääkäreiden 'säästämisestä' oli ollut puhetta, Aa-joen taistelusta uhkasi kehittyä heille erittäin vaarallinen, sillä heistä kaavailtiin pian noin 500:n miehen hiihtojoukkoa, joka heitettäisiin Babit-järven lähetyvillä venäläisten selustaan sopivasta 'reiästä' harjoittamaan sissitoimintaa. "Suomalaisten hiihtäjien piti venäläisten selän takana häiritä ja vaikeuttaa vihollisen perääntymistä", muisteli Jernström. Tämä ei ollut kuitenkaan kaikkien miesten mieleen. Miehet pelkäsivät, mitä erilaiset huhut vain pahensivat. Vaikka tilanne oli alkanut jo helpottaa, uudelle jääkäripataljoonan komentajalle, kapteeni Knathsille oli turha yrittää muistuttaa tehtävän sisältämistä vaaroista.⁷¹

⁶⁷ Jernströmin muistelmat, SArk, pk. 1216/3.

⁶⁸ Mikkonen oli syntynyt 31.3.1896 Kalajoella ja hänet oli merkitty 16.6.1916 koulutusjoukon Täyd. K:aan ja myöhemmin 4.10.1916 Pion.K:aan. Hän osallistui Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin ja kaatui 7.1.1917. Hänen hautansa paikallistettiin aivan äsken (Aarne Kuulan pvk. 7.1.1917. Suomen jääkärimuseo, Korteesjärvi; Everstiluutnantti Juha Myyräläisen tiedonanto 12.9.2003; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 417).

⁶⁹ Arvo Pollarin pvk. 9.1.1917; Erik Jernströmin muistelmat. SArk, pk. 1216/3.

⁷⁰ Väinö Tojkanderin pvk. 19.1.1917; Erik Jernströmin muistelmat. SArk, pk. 1216/3; Lackman 2000, s. 390–391.

⁷¹ M. Lindholmin pvk. tammik. 1917. SArk, pk. 1841/19a; Arvo Pollarin pvk. 20.1.1917; Jernströmin muistelmat, SArk, pk. 1216/3; Bertel Pauligin pvk. 21.–24.1.1917. SArk, pk. 1842/20; Anders Johan Granin (Lassila) muistelmä. SVIA, kansio 16/72. KA; Johannes Rönngårdin muistelmä, SVIA, kansio 15/53–54; Suomen Jääkärit 1920, s. 872–873; Nordström 1996, s. 84–85; Lauerma 1966, s. 508; Lackman 2000, s. 388–397.

Kun oberzugführer Armas Ståhlberg ampui 24.1.1917 kieltäytyneen lapualaisen merimiesjääkäriin Matti Sven Saarikosken (1890–1917),⁷² jääkärijoukossa puhkesi jälleen vakava kriisi. Jääkäri Kuula kirjoitti: "Saarikoski I komppaniasta kieltäytyi lähtemästä mukaan ja O. St. ampui hänet toverien silmien edessä pistoolilla. Hän oli nainut mies ja kahden lapsen isä." Erittäin jyrkästi tapauksen tuomitsi esimerkiksi kauhavalainen talonpoikaisjääkäri Arvo Pollari, joka kirjoitti: "Mitä merkitsee meidän yhteiset ponnistuksemme, kun omat miehet ampuvat toisiaan. On tosiaankin luja kuri joukossamme, kun kaikki miehet seisovat kantapäät yhdessä ja katsovat kun yhtä miehistä tapetaan. Ei! Ei tällainen temppu ei menesty toista kertaa. (...)"⁷³

Vaikka sota-oikeus vapautti Ståhlbergin, ja esimerkiksi hauptzugführer Erik Jernström katsoi hänen menetelleen ainoalla oikealla tavalla, monet jääkäritoverit pitivät Ståhlbergiä murhaajana.⁷⁴

Muitakin ongelmia Aa-joen taisteluiden aikana ilmeni. Saksalaiset eivät 'muistaneet' tälläkään kerralla, mitä suomalaisille oli – viimeksi joulukuussa 1916 – luvattu. Jääkäripataljoonaa ei pidetty nytkään itsenäisenä joukkona, vaan se alistettiin 8. Armeijan Mitaun Ryhmälle, jota johti suomalaisiin erityisen kylmäkiskoisesti suhtautunut kenraali von Pappritz. Pataljoona asetettiin siten suureen varaan.⁷⁵

Ampumistapauksen seurauksena kieltäytymiset lisääntyivät, minkä vuoksi epäluotettavaksi ja kurittomaksi käyneen suomalaisjoukon käytöstä sisseinä luovuttiin. Se saattoi jopa pelastaa monen suomalaisen kolkolta kuolemalta venäläisten selustassa. Toisaalta saksalaisen 8. Armeijan onnistui torjua venäläisten hyökkäys ja päästä kohtuullisen pian niskan päälle tällä rintamalla.⁷⁶

Aa-joen Skangalissa jääkärit törmäsivät myös venäläisten puolella kaatuneisiin suomalaisiin. Erästä tällaisesta Jernström muisteli: "Hän lepäsi samassa kasassa kuin miehensä, kaikki konekiväärin niittäminä."⁷⁷ Oliko tulos suomalaisen taistelusta toista vastaan, sitä on mahdoton sanoa.

Siperialaisia vastaan taistelleet jääkärit saivat tehdä Aa-joella ensi kerran tuttavuutta myös kaasuun, joka oli lentokoneen, hyökkäysvaunun ja sukellusveneen ohella yksi maailmansodan uusista aseista. Ensimmäisen kerran kaasua oli käytet-

⁷² Saarikoski oli syntynyt 10.4.1890 Lapualla ja hänet oli merkitty 17.9.1915 koulutusjoukon 1. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 570).

⁷³ Aarne Kuulan pvk. 7.1.1917. Suomen jääkärimuseo, Korttesjärvi; Arvo Pollarin pvk. 24.1.1917; Jernströmin muistelmat, SArk, pk. 1216/3; Lackman 2000, s. 393–396).

⁷⁴ Vilho Rantasen pvk.25.1.1917; Arvo Pollarin pvk. 24.1.1917; K. Ikonen Aarne Sihvolle. Sark, pk. 1039/7; Heikki Oikarisen pvk; "Pataljoonan kavereita" Ståhlbergille 14.5.1917. SArk, pk. 510/1; Erik Jernströmin muistelmat. SArk, pk. 1216; Tappara 2/1931, "Muistelmia vuosikymmenten takaa", E. I. Järvinen; Halter 1938, s. 160–162; Enckell 1956, s. 216–218; Lauerma 1966, s. 511 ja passim; Lackman 2000, s. 393–396.

⁷⁵ Lackman 2000, s. 382–401.

⁷⁶ Vrt. Lackman 2000, s. 394–401.

⁷⁷ Jernströmin muistelmat, SArk, pk. 1216/3; vrt. Aarne Kuulan pvk. 29.1.1917. Korttesjärven jääkärimuseo; Nordström 1996, s. 85; Lauerma 1966, s. 516; Lackman 2000, s. 398.

ty jo vuonna 1914 länsirintamalla Neuve Chapellella ja seuraavana vuonna Ypressä. Itärintamalla sitä oli kokeiltu samana vuonna Bolimovissa.⁷⁸

Vaikka venäläiset ampuivat kaasua, se ei kuitenkaan tehonnut – ilmeisesti hyytävän pakkasen vuoksi. Ristijärvinen jääkäri Heikki Oikarinen kirjoitti venäläisten kaasun käytöstä ja voimakkuudesta 2.2.1917: ”Päästipäs keho muutamia kaasupommejakin. Saatiin siis ensi kerran maistella ryssäläistä kaasua. Kyllä oli kitkerää, vaikka pommit olivat pieniä ja pakkasen laimentaa sen vaikutusta. Joku poika tuli jo aivan sairaaksi ja arkimmat jo kyykkivät kaasumaski päässä. Tällä matkalla siis saadaan kaikenlaista kokea. Kyllä niitä kaasumaskejakin on jo kerrankin satateltu, mutta kylläpä nekin näkyy olevan tarpeellisia.”⁷⁹

Vaikka kaasu sai joitakin jääkäreitä pahoinvoiviksi, yhtään jääkäriä ei joutunut kuitenkaan tuon pelottavan aseensa uhriksi. Sen sijaan saksalaisten kaasuaase oli ilmeisesti paljon tehokkaampi; suomalaisjääkärit, joilla oli tapana penkoa venäläisten ruumiskasoja, löysivät niistä useita vainajia, joilla oli vielä kaasunaamari päässään. Saksalaisten kaasu oli ollut niin vahvaa, ettei venäläisten naamareista ollut sen pysäyttäjäksi.⁸⁰

Kaasuase olikin varsin arvaamaton. Sen käyttö asetti kaikki taistelijat suureen vaaraan. Tilanne olisi toisissa oloissa ja huonolla onnella voinut olla hallitseman ja aiheutua joille suomalaissotureille kohtalokkaaksi.

Kaiken kaikkiaan Aa-joen sotaretki oli suurta uhkapeliä suomalaisten kannalta. Täysin perusteeton ei ole se Sam. Sihvon tunnetussa laulunäytelmässään *Jääkärien morsian* antama kuva, jonka mukaan jääkäreiden pelättiin tuhoutuneen Aa-joen taisteluissa.⁸¹ Koska saksalaiset käyttivät jääkäreitä miten tahtoivat, Tukholman valtuuskunta ei tiennyt moneen päivään, missä jääkäripataljoona tuolloin oli ja mikä oli sen kohtalo.⁸²

Rintamakaudella sairauksiin ja tauteihin kuolleet

Sillä aikaa kun jääkärit taistelivat Kuurinmaalla, heitä menehtyi myös erilaisiin sairauksiin Locksedtin leirillä, Libaussa ja muissakin Kuurinmaan kaupungeissa sekä muilla Saksan valtaamilla alueilla. Etenkin keuhkotauti ja muut keuhkosairaudet olivat jääkäreiden pahimpia vihollisia (Liitetaulukko).⁸³

⁷⁸ Dupuy-Dupuy 1980, passim; Macksey-Woodhouse 1991, s. 69.

⁷⁹ Heikki Oikarisen pvk. 2.2.1917. – Vastaavasti jääkäri Arvo Pollari kirjoitti 2.2.1917: ”Illanpäivällä alkoi ryssä taas ampuja kranaattia ja kaasupommia. Pojat jotka olivat liikkeellä ilman kaasumaskia lähtivät tukehtua heidän juoksi keltainen kura suustaan, ja tulivat he hyvin heikoiksi.” (Pollarin em. pvk. 2.2.1917).

⁸⁰ Lackman 2000, s. 399.

⁸¹ Sihvo 1921.

⁸² Kertomus Suomen Vapausliikkeen Ulkomaan Valtuuskunnalle 23.2.1917 ja 2.3.1917. SVUV 1. KA; Lackman 2000, s. 400.

⁸³ Suomen Jääkärit 1920, s. 10 000, 1002. – Keuhkotauti (tuberkuloosi) leviää mm. yskimällä ja pölyn välityksellä. Kärpäset levittävät lattialla ja maassa olevien yskösten basilille. Tätä yritettiin estää mm. sillä, että kaikissa tuissa oli kannellinen yskösastia. ’Seula’ ei ollut kuitenkaan riittävä.

Lockstedtin leirin terveydelliset olot olivat olleet hyvät. Moni jääkäri saattoi olla kuitenkin vakavasti sairaana jo Saksaan tullessaan. Lisäksi jääkäreiden ensimmäiset asemat Misse-joella olivat terveyden kannalta erittäin epäedulliset. Niinpä jääkäreitä sairastuikin punatautiin ja malariaan, joka oli uusi mutta vakavasti otettava tuttavuus.⁸⁴

Heti rintamakauden alussa raippaluotolainen jääkäri Anders Johan Evert Rönn (1898–1916), joka oli tuntemattomasta syystä kulkeutunut Belgiaan, kuoli keuhkotautiin.⁸⁵ Kohta sen jälkeen menehtyi Hampurissa helsinkiläinen gruppenführer Mikael Kalske (Saksassa Halske, 1887–1916). Hänen kuolinsyynsä oli keuhkotulehdus.⁸⁶

Alatorniolainen jääkäri Juho Fredrik Kytöneva (Saksassa Kytönen, 1897–1916) menehtyi lokakuussa 1916 johonkin sairauteen Schchwitzissa,⁸⁷ alahärmäläinen jääkäri Jaakko Nikolai Lahti (1891–1917) kuoli vuoden 1917 alussa niin ikään johonkin sairauteen Altonan sairaalassa.⁸⁸ Kummankaan sairauden laadusta ei ole tarkempaa tietoa.

Oulun läänin Pyhäjärvellä syntynyt jääkäri Simo Ville Ilola (1886–1917) menehtyi keuhkotautiin helmikuussa 1917 Kellinghusenissa.⁸⁹ Niin ikään keuhkotautia sairastanut kortesjärvinen jääkäri Eljas Nestori Pellinen (1893–1917) joutui Aa-joen taistelujen aikana Mitaun sotilassairaalaan 27.1.1917 ja kuoli pian siellä.⁹⁰

⁸⁴ Suomen Jääkärit 1920, s. 998–1 000, 1002; Lauerma 1966, s. 304–305, 621; Lackman 2000, s. 305–306. – Punatauti (dysenterian) esiintyy verensekaisena ripulina, jonka voi aiheuttaa usea eri tekijä, esim. ulosteiden saastuttama juomavesi. Tauti oli vaarallinen ja saattoi helposti tappaa. Malariaa, jota kutsutaan myös horkaksi eli vilutaudiksi (febris intermittens) levittää horkkasääski. Hoitamattomana sekin saattoi tappaa. Paras lääke siihen oli kiniini.

⁸⁵ Rönn oli syntynyt 2.7.1898 Raippaluodossa ja hänet oli merkitty 19.3.1916 koulutusjoukon Pion.K:aan. Hänet oli laskettu 28.3.1916 siviilityöhön, minkä jälkeen hän kuoli 19.7.1916 keuhkotautiin Belgiasa (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 567).

⁸⁶ Kalske oli syntynyt 15.6.1887 Helsingissä ja hänet oli merkitty 8.3.1915 pfadfinder-kurssin 1. K:aan. Hänellä olisi ollut mitä ilmeisimmin komea ura edessään, sillä hänet ylennettiin gruppenführeriksi jo 2.9.1915. Hiukan ennen jääkäripataljoona 27:n rintamalle lähtöä, hänet siirrettiin kuitenkin täydennysjoukkoon, ja hän kuoli jo 13.8.1916 Wandspeckin sotilassairaalassa keuhkotulehdukseen. Hänet on haudattu Ohlsdorffin hautausmaahan (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 246).

⁸⁷ Kytöneva oli syntynyt 3.7.1897 Alatorniolla ja merkitty 3.3.1916 koulutusjoukon Pion. K:aan. Sairauden vuoksi hänet oli siirretty 21.5.1916 Täyd. Joukkoon ja 14.7.1916 siviilityöhön. Hän kuoli tämän jälkeen 16.10.1916. Hänet on haudattu Saksin Schochwitziin (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 325).

⁸⁸ Lahti oli syntynyt 6.4.1891 Alahärmässä ja hänet oli merkitty 23.2.1916 koulutusjoukon 3. K:aan. Hänet siirrettiin 24.11.1916 Altona-Bahrenfeldtin työosastoon. Hän kuoli 29.1.1917 Altonassa (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 340).

⁸⁹ Ilola oli syntynyt 5.1.1886 Pyhäjärvellä (O. I.) ja hänet oli merkitty 14.11.1915 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän osallistui Misse-joen ja Riianlahden taisteluihin ja kuoli 1.2.1917 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 213; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 207).

⁹⁰ Pellinen oli syntynyt 1.12.1893 Korttesjärvellä ja hänet oli merkitty 7.1.1916 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän kuoli jo 28.2.1917. Mitaussa tauteihin ja sairauksiin menehtyneitä jääkäreitä on haudattu sikäläiseen saksalaiseen hautausmaahan, josta suomalaisten ristit ovat hävinneet (Everstiluutnantti Juha Myyryläisen tiedonanto 12.9.2003; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 496).

Epäselvissä oloissa kuolleet

Rintamakauden aikana joitakin jääkäreitä oli suljettu Altona-Bahrenfeldin työosastoon⁹¹ tai viety vankilaan, joissa heitä lienee myöhemmin kuollutkin. Tällaiseen viittaavat katoamiset jäljettömiin.

Joutuipa joku myös omien väkivallan uhriksi. Kemiöläinen kappalaisen poika, jääkäri Georg Ahlstedt (1890–1916)⁹² kohtasi matkansa pään heti rintamakauden alussa. Kuolema ei tullut kuitenkaan taistelukentällä, vaan Suomessa ilmeisesti omien toimesta.⁹³ Värväystehtäviin Suomeen lähetetty Ahlstedt määrättiin takaisin Lockstedtin leirille, mutta hän ei halunnutkaan palata, vaan saadakseen vapaan oleskelun antautui santarmien kätyriksi ja alentui ilmiantamaan tovereitaan. Sittemmin hänen tunnustuksiaan käytettiin Špalernajassa hänen jääkäritovereitaan vastaan.⁹⁴

Vaikka Ahlstedtilla ei liene ollut aikomusta ilmiantaa tovereitaan, sen suorittaminen oli lopulta paha temppu. Jo se, että hän kieltäytyi palaamasta Saksaan, oli kielletyn poliittisen ja sotilaallisen liikkeen periaatteiden vastaista. Ahlstedt lieneekin kokenut näistä syistä kesäkuussa 1916 Dragsfjärdissä väkivaltaisen kuoleman.⁹⁵

Jääkäri Bruno Ilmari Svanbäck (1894–?) katosi, eikä hänen kuolinaikaansa, -tapaansa eikä -paikkaansa tunneta. Koska hän joutui olemaan vankileireillä, hän saattoi hyvinkin joutua väkivaltaisen kuoleman uhriksi tai menehtyä johonkin sairauteen.⁹⁶

⁹¹ Altona-Bahrenfeldin työosasto perustettiin syksyn 1916 kriisin jälkeen. Aluksi niskuroijia 'koulutettiin uudestaan' Zerkstenin kartanossa, mutta kun se ei tehonnut, ryhdyttiin vielä tiukempiin toimiin. Työosastoon suljettiin maailmansodan aikana kaiken kaikkiaan yli 200 jääkäriä (Kara 1918, s. 230–231; Nurmio 1918, s. 226; Lauerma 1966, s. 683–691; Lackman 2000, s. 414–422, liite 3). – Työosaston luonteesta ovat siihen itse kuuluneina kertoneet myös Eino Ahonen (Eino Ahosen haastattelu 21.6.1955) ja Johannes Rönngård, (Johannes Rönngårdin kertomus, kansio 15/53–55. Suomen Vapaussodan Itsenäisyysarkisto. KA).

⁹² Ahlstedt oli syntynyt 21.3.1890 Kemiössä ja hänet oli merkitty 26.10.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänet komennettiin 1.3.1916 värväystehtäviin Suomeen, jossa hän kuoli 17.6.1916 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 3; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 50).

⁹³ Luultavaa on, että teon suoritti joku aktivisti, tuskin jääkäritoveri, vaikka jääkäreille annettiinkin 'rankaisutehtäviä'. Aktivisteilla (jääkäriilikeellä) kuten esimerkiksi kommunisteillakin oli jyrkkä periaate: petturille kuolema. Ks. Herman Hautasen raportti (Turpeinen 1980) ja Lackman 2000, s. 114–117.

⁹⁴ Suomen Vapaussota N:o 6/1933, "Jääkäripataljoonasta Spalernajaan"; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938 toteaa hänestä, että "komennettiin 1.3.1916 värväystehtäviin Suomeen, mutta hoiti saamansa tehtävän epäilyttävästi".

⁹⁵ Suomen Vapaussota N:o 6/1933, "Jääkäripataljoonasta Spalernajaan"; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 65–66.

⁹⁶ Svanbäck oli syntynyt 30.6.1894 Tammelassa ja hänet oli merkitty 20.10.1915 koulutusjoukon 1. K:aan. Eri vaiheiden jälkeen hänet lähetettiin 17.3.1916 Holzmindeniin ja laskettiin 24.6.1916 siviilit-yöhön Dortmundiin, minkä jälkeen hänestä ei ole tietoja (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 644).

Libaun kaudella kuolleet

Oman käden kautta lähteneet

Jääkärit vedettiin vuoden 1917 maalis-huhtikuussa toistamiseen Libaahun, jossa jääkäripataljoonan pääosat olivat vuoden 1918 helmikuussa koittaneeseen kotiin lähtöön saakka. Jääkäreitä oli edelleenkin jonkin verran myös Lockstedtin leirillä sekä siviilitöissä eri puolilla maata. Jääkäreiden olot kävivät entistä vaikeammiksi, vaikka Suomesta vierailleet poliitikot yrittivät kohottaa joukon mielialaa ja valaa uskoa onnelliseen loppuun. Pienin vaiva ei ollut se, että elintarvikepula tuntui jo koko maassa. Monessa tapauksessa rahattomien jääkäreiden koti-ikävä paheni ja heidän moraalin- sa joutui kovalle koetukselle. Venäjän vallankumous ja kotimaan levottomuudet heijastuivat joukossa. Jääkäreiden luottamus esimiehiin ja kotimaahan pääsyyn horjui pahasti.⁹⁷

Sen lisäksi että jääkäreitä menehtyi esimerkiksi keuhkosairauksiin, nyt tapahtui ensimmäisen kerran, että kuolema tuli myös oman käden kautta. Kaksi jääkäriä teki nimittäin itsemurhan. Molemmissa tapauksissa nälkä oli merkittävä syy epätoivoiseen tekoon.⁹⁸

Salmissa syntynyt jääkäri Bernhard Vilhelm Blomberg (1890–1917), joka oli toiminut Kajaanissa paperikoneen käyttäjänä ennen Saksaan lähtöään, ampui itseään ja kuoli toukokuussa. Hänen jääkäritoverinsa Johannes Romppaisen mukaan ”syy tapahtumaan oli pitkäaikainen nälkä”. Väitetäänpä jonkun jääkärin kysyneen kuolevalta: ”Jäikö sinulta leipää?” Hänet haudattiin Libaun hautausmaahan.⁹⁹

Temmesläinen hilfsgruppenführer Johannes Ammunnet (1885–1917) ampui itseään muutamaa viikkoa myöhemmin heinäkuussa ja kuoli Libaun sotilassairaalassa. Hän oli erehtynyt nälissään kähveltämään tovereiltaan muonaa, mikä oli nälkäiselle sinänsä inhimillinen erehdys. Jääkäritoverit eivät sitä kuitenkaan suvainneet, sillä muutkin olivat nälkäisiä, vaan antoivat hänelle sen vuoksi ”remmiapellin”. Hänetkin kätettiin Libaun hautausmaan multiin.¹⁰⁰

⁹⁷ Vilho Rantasen pvk. 25.3.1917–13.2.1918; Nurmio 1918, s. 265–290; Martola 1927; Lauerma 1966, s. 544–838; Lackman 2000, s. 448–570.

⁹⁸ Lackman 2000, s. 461–464.

⁹⁹ Blomberg oli syntynyt 21.4.1890 Salmissa ja hänet oli merkitty 10.9.1916 koulutusjoukon Täydennysjoukkoon. Hän teki itsemurhan 15.5.1917 (Vilho Rantasen pvk. 14.5.1917; Johannes Romppaisen pvk. 14.5.1917; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 47; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 84; Lackman 1993, s. 50–51; Lackman 2000, s. 462).

¹⁰⁰ Ammunnet oli syntynyt 28.2.1885 Temmeksellä ja hänet oli merkitty 23.12.1915 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän teki itsemurhan 6.7.1917. Hetken aikaa ruumiin tutkinut lääkäri epäili, että Ammunnet oli kuollut pahoinpitelyyn, sillä hän oli sinelmällä yltympäri ’remmiapellin’ vuoksi (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 17; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 61; Heinrichs 1919, s. 57–61; Lackman 2000, s. 462–463).
– ’remmiapelli’ = vöillä pieksäminen.

Sairauksiin menehtyneet

Keuhkotauti näytteli myös vuonna 1917 menehtyneiden kohdalla suurta osaa. Jääkäri Verner Wiklund (Viikla) väitti vuoden 1917 heinäkuussa, että joku lääkäri olisi arvioinut noin 60% jääkäreistä olevan ”tuberkelisia”.¹⁰¹

Syy sairastumisiin oli myös tammikuussa alkaneilla Aa-joen taisteluilla, jotka käytiin erityisen ankarissa oloissa tulipalopakkasten kourissa. Jääkäreitä Saksassa hoitamassa ollut toinen suomalainen sairaanhoitaja, schwester Ruth Munck muisteli vuonna 1939 tuota vaikeaa aikaa näin: ”Jääkärit palelivat, vesi jäättyi, leipä jäättyi, jopa soppakin jäättyi, niin että piti pistimellä paloitella. – Keuhkotulehdus, paleltuminen, nivelreumatismi ja muuta sellaista oli tästä luonnollisena seurauksena, ja se vihollinen, joka aina väijyi jääkäreitä, tuberkuloosi, sai uutta helposti saavutettua tulosta.”¹⁰²

Myös muuten jääkäreiden kunto oli koetuksella ja horjui. Jääkäri F. A. Poltto totesi toukokuussa, että toistasataa jääkäriä oli joutunut kahden viime kuukauden aikana sairaalaan erilaisten vatsaongelmien vuoksi. Niihin saattoi olla hyvinkin syytä yleiskunnon heikkeneminen, niukka ja yhä huonompi ravinto. Saksassa ilmeni tällöin jo elintarvikepulaa.¹⁰³

Jääkärit olivat tehneet tuttavuutta malarian kanssa jo Misse-joella. Myös Libaussa raivosi kesällä 1917 vakava malariaepidemia, jonka vuoksi oli liikkumiseen asetettava rajoituksia, mitä jääkärit eivät tahtoneet ymmärtää. Jotkut väittivät karanteenia poliittiseksi juoneksi, jolla heitä estettiin tapaamasta kaupunkiin saapunutta Kai Donneria. Malariaepidemia oli kuitenkin tosiasia. Jääkäripataljoona 27:n lääkäri tohtori Yrjö Salmisen mukaan 67% miehistä oli saanut tartunnan. ”Kun ravinto lisäksi oli perin niukka, olivat miehet kalpeat ja heikot eivätkä kestäneet ponnistuksia, tuskin harjoituksiakaan. Palvelukseen kykenemättöminä vapautettiin huomattava joukko miehiä ja lähetettiin Saksaan siviilitoimiin.” Myös punatauti esiintyi.¹⁰⁴

Jääkäri F. A. Poltto kirjoitti 25.5.1917 malariaepidemiasta: ”Eilenkin vietiin 9 meidän batlj. poikaa sairaalaan, joista 8 sairastui malariakuumeeseen. Kun eilen illalla komppanian harjoituksissa ja komp. seisoessa linjassa perusasennossa kaatui yhtäkkiä Kuiri-niminen poika pyörtyneenä maahan. Sairaalaan vietäessä todettiin hänenkin sairastavan malariaa. Jos tällaista menoa vaan jatkuu, eikä sapuskat lisäännä niin parin kuukauden kuluttua olemme joka ukko sairaalassa.”¹⁰⁵

Vuoden 1917 kesällä ja syksyllä kuolleiden joukossa oli monta sellaisia, joiden kuolinsyytä ei tarkasti tunnettu tai kiireessä sitä ei ole merkitty. Luonnehdinta ”kuoli johonkin sairauteen” on voinut hyvinkin merkitä taustalla piillyttä keuhkotautia tai jotakin muuta vakavaa.

¹⁰¹ Verner Wiklundin pvk. 11.7.1917; vrt. Suomen Jääkärit 1920, s. 998–1003.

¹⁰² Munck 1939; Lackman 2000, s. 253.

¹⁰³ F. A. Polton pvk. 17.5.1917; Heikki Jussilan pvk. 28.6.1917; Suomen Jääkärit 1920, s. 998–1003; Lackman 2000, s. 255–256.

¹⁰⁴ Suomen Jääkärit 1920, s. 1000; Lackman 2000, s. 254–255.

¹⁰⁵ F. A. Polton pvk. 25.5.1917.

Vakavaan sairastumiseen saattoi muutamien kohdalla olla syynä myös huono kohtelu Altona-Bahrenfeldin työosastossa tai vankileirillä. Niinpä kun 'bahrenfelttarit' vapautuivat kesällä 1917, ja jääkäritoverit saivat kuulla heidän kohtelustaan, monet kiroivat saksalaisia ja omia esimiehiään ja kiittivät vankien vapauttamiseen merkittävällä tavalla vaikuttanutta gruppenführer Aarne Sihvoa.¹⁰⁶

Esimerkiksi jääkäri Eino Hiltunen purki 11.6.1917 mieltään: "Salassa pidetään sotamieheltä monet seikat. Salassa meiltäkin niiden toveriemme kohtalo, jotka eivät tottuneet tähän saksalaiseen sotilasjärjestykseen, eivät hyväksyneet sitä tapaa, jolla meitä kohdellaan – pahemmin vielä kuin saksalaisia – eivät hyväksyneet meidän pataljoonamme käyttämistä rintamalla, vaan pysyivät periaatteilleen uskollisina eivätkä hyväksyneet meitä kohtaan harjoitettua pettämistä. Nämä toverimme joutuivat vankileirille. Sen verran olemme tienneet. Nyt vähitellen alkaa kuulua huhuja siitä kohtelusta, jonka alaiseksi nämä isänmaastamme toiset hyvässä uskossa sen vapauden puolesta toimimaan lähteneet, mutta petetyksi tulleet, toiset jo alun pitäen petoksella tänne houkutelut toverimme ovat joutuneet. Viimeinen tieto tuo sanoman että kaksi heistä on taistellut vapaudentaistelunsa loppuun. Toinen on piesty kuoliaaksi, toinen ammuttu (...)." ¹⁰⁷

Sairastuneita jääkäreitä hoidettiin eri sairaaloissa, mutta myös tilapäisissä hoitopaikoissa. Mitaun sotilassairaala 55, Tukkumin kenttäsairaala 33, Libaun sotilassairaala 124 ja kenttäsairaala 404 olivat kuitenkin tärkeimmät hoitolaitokset.¹⁰⁸

Kaikkia ei hoidettu siis Libaussa, eivätkä kaikki kuolleet siellä, vaikka jääkärit olivatkin kaupungissa monta kuukautta. Miehiä oli edelleen myös Lockstedtin leirillä; viimeisimmät rekrytithän saapuivat Suomesta kovin myöhään. Heitä koulutettiin leirillä. Siviilitöihin siirtyneitä oli jo eri puolilla maata töissä, johon siirtyneiden määrä vain lisääntyi. Lisäksi miehiä virui vankileireillä.

Viipurilainen jääkäri August Jukarainen (1887–1917) sairastui keuhkotautiin ja oli hoidettavana useissa eri sairaaloissa. Lopulta hän kuoli Thornin linnoitussairaalassa (Puolassa) huhtikuussa 1917. Hänet on haudattu Thorniin.¹⁰⁹

Rääkkyläläinen jääkäri Herman Petter Hirvonen (1888–1917) joutui Aa-joen taistelujen jälkeen 23.3.1917 Mitaun sotilassairaalaan ja kuoli siellä huhtikuussa 1917 umpisuolentulehdukseen. Tovereille se oli kova pala. Jääkäri F. A. Poltto kirjoittikin, että "tuntuipa todellakin ikävältä kun ajattelee, että niin hauskan ja aina hyväntuu-

¹⁰⁶ Eino Hiltunen pvk. 11.6.1917. SArk, pk. 777/6; Uno Uimosen pvk. 27.6.1917. SArk, pk. 1162; Sam. Sihvon pvk. 16.6.1917. SArk, pk. 1301; F. A. Polton pvk. 25.5.1917; Lauerma 1966, s. 685–691; Lackman 2000, s. 468–469.

¹⁰⁷ Eino Hiltunen pvk. 11.6.1917. SArk, pk. 777/6; Lackman 2000, s. 468–469.

¹⁰⁸ Suomen Jääkärit 1920, s. 1001–1003; Lauerma 1966, s. 622–625.

¹⁰⁹ Jukarainen oli syntynyt 30.7.1887 Viipurissa ja hänet oli merkittiin 13.10.1915 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän osallistui Riianlahden taisteluun. Hän kuoli 21.4.1917 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 225).

Kaikkiaan 35 jääkäriä menehtyi Saksan matkalla erilaisiin sairauksiin, joista pahimpia olivat malaria, erilaiset suolistosairaudet ja keuhkotauti. Ainkin 12 heistä kuoli keuhkotautiin – mahdollisesti enemmänkin, sillä kaikkien tarkkaa kuolinsyytä ei tunneta. Tähän vaikeaan sairauteen kuoli myös yksi tunnetuimmista ja lupaavimmista jääkäreistä, kymiläinen oberzugführer Karl Runar Appelberg. Hänen maalliset jäännöksensä on siirretty myöhemmin Helsinkiin.

Saksassa ja sen rintamalla katosi yhteensä yhdeksän jääkäriä, joiden kohtalo on jäänyt selvittämättä. Kuhmalahtelainen jääkäri Karl Gustaf Lempilä kuuluu tähän joukkoon. Hänet siirrettiin syyskuussa 1917 – mahdollisesti tottelemattomuuden vuoksi – pahamaineiselle Havelbergin vankileirille, minkä jälkeen hänestä ei ole kuultu mitään. Lempilän valokuva paljastaa, ettei hän ollut terve mies, vaan mitä todennäköisimmin hänellä oli parantumaton sairaus

lisen pojan täytyi jäädä tänne kurjan Kuurinmaan multa”. Hänet on haudattu Mitauhun (nyk. Jelgava).¹¹⁰

Helsinkiäinen Kustaa Evald Heinonen (1898–1917) sairasti keuhkotautia ja joutui jo 5.10.1916 Mitauin sotilassairaalaan sekä sieltä edelleen Treuenbrietenin keuhkotautiparantolaan. Hän kuoli siellä toukokuussa 1917. Hänet on haudattu Treuenbrieteniin (Saksaan).¹¹¹

Raippaluotolainen jääkäri Ernst George Stolpe (1895–1917) menehtyi Hampurissa johonkin sairauteen,¹¹² raippaluotolainen jääkäri Edvard Back (1895–1917) kuoli heinäkuussa 1917 Altonassa keuhkotautiin. Hänet on haudattu Hampuriin.¹¹³

Vaasalainen jääkäri Karl Eskil Hellman (1897–1917) joutui Libaussa ollessaan Emigrantenhusin sotilassairaalaan umpisuolentulehduksen vuoksi ja kuoli siihen heinäkuussa 1917. Hänet on haudattu Libauhun.¹¹⁴

Kymissä syntynyt obergführer Karl Runar Appelberg (1889–1917), joka kuului johtaviin jääkäreihin, sai Aa-joen taistelujen aikana keuhkopussintulehduksen. Se paheni ja kehittyi keuhkotaudiksi, johon hän kuoli heinäkuussa Tukumissa. Hänet haudattiin Tukumiin, mutta hänen jäännöksensä siirrettiin myöhemmin vuonna 1920 Suomeen, jossa ne haudattiin Helsingin uudelle hautausmaalle.¹¹⁵

Urjalalainen jääkäri Otto Luoti (1890–1918), joka joutui vuoden 1917 maaliskuussa Altonan-Bahrenfeldtin työosastoon, kuoli myöhemmin heinäkuussa

¹¹⁰ Hirvonen oli syntynyt 22.5.1888 Rääkkylässä ja hänet oli merkitty 6.11.1915 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden, Ekkau-Kekkaun ja Aa-joen taisteluihin. Hän kuoli 25.4.1917 (F. A. Polton pvk. 25.4.1917; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 178; Lackman 2000, s. 255).

¹¹¹ Heinonen oli syntynyt 3.10.1898 Helsingissä ja hänet oli merkitty 11.4.1916 koulutusjoukon Täydennyskomppaniaan. Hän osallistui Riianlahden taisteluun. Hän kuoli 5.5.1917 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1875, s. 160).

¹¹² Stolpe oli syntynyt 5.7.1895 Raippaluodossa ja hänet oli merkitty 2.6.1916 koulutusjoukon Täyd. Joukkoon. Hän ei liene osallistunut mihinkään taisteluihin, eikä hänen elämästään juuri tiedetä (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 630).

¹¹³ Back oli syntynyt 26.10.1895 Raippaluodossa ja hänet oli merkitty 1.5.1916 koulutusjoukon Täyd. joukkoon. Sieltä hänet siirrettiin 15.12.1917 Altona-Bahrenfeldin työosastoon. Hän kuoli 15.7.1917 Barmbeckissä. Hänet on haudattu Ohlsdorffin hautausmaahan (Sotasurmaprojektin aineisto; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 31; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 71; Lauerma 1966, s. 625).

¹¹⁴ Hellman oli syntynyt 8.5.1897 Vaasassa ja hänet oli merkitty 3.3.1916 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän kuoli 17.7.1917 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 160; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 167).

¹¹⁵ Appelberg oli syntynyt 26.2.1889 Kymissä ja hänet oli merkitty 25.2.1915 pfadfinder-krssin 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän kuoli 22.7.1917 Tukumin sotilassairaalaan. Se osa Tukumin hautausmaasta, johon Appelberg oli ensiksi haudattuna, hävisi neuvostovalan aikana, koska harjasta, jolla hautausmaa oli, otettiin soraa (Everstiluutnantti Juha Myyryläisen tiedonanto 12.9.2003; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 21; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 63–64; Munck 1939, s. 178–185; Lauerma 1966, s. 621, 625; Lackman 2000, s. 255).

Hampurissa johonkin sairauteen, joka on jäänyt kuitenkin tarkemmin määrittelemättä. Hänet on haudattu Hampuriin.¹¹⁶

Alahärmäläinen jääkäri Kustaa Kataja (ent. Tolikko, 1885–1917) siirrettiin 6.3.1917 Aa-joen taistelujen jälkeen jonkin sairauden vuoksi Täyd. joukkoon. Hän kuoli elokuussa Lockstedtin leirillä lavantautiin. Hänet on haudattu Kellinghusenin sotilas-hautausmaahan.¹¹⁷

Kemin maalaiskuntalainen jääkäri August Evert Tenno joutui 26.10.1916 tunte-mattomasta syystä sairaalahoitoon. Hän kuoli elokuussa Johannisthalin sairaalassa Stettinissä (Szczecin, Puola), johon hänet on haudattu.¹¹⁸

Paltamolainen jääkäri Kustaa Kemppainen (1888–1917) menehtyi elokuussa johonkin sairauteen Lockstedtin leirillä. Hänet on haudattu Kellinghusenin hautaus-maahan. Johannes Romppainen kirjoitti 13.9.1917: "Sain sen surullisen tiedon että Kusti Kemppainen on Lockstetter Lagerilla kuollut keuhkotautiin. Siis hänkin sai niiden monien kanssa leposijansa vieraalla maalla jotka ovat kuolleet siitä Suomen vapaustaistelijain joukosta."¹¹⁹

Andrealainen jääkäri Yrjö Suni (1890–1917) oli Kemppaisen kohtalotoveri mo-nessakin mielessä. Hän kuoli nimittäin samana päivänä (28.8.1917) johonkin sai-rauteen Kölnissä, johon hänet on haudattu.¹²⁰

Vöyriläinen jääkäri Alfred Kronqvist (1894–1917) sairastui keuhkotautiin ja kuoli 10.10.1917 Spandaun sairaalassa. Hänet on haudattu Spandaun hautausmaahan.¹²¹

¹¹⁶ Luoti oli syntynyt 5.12.1890 Urjalassa ja hänet oli merkitty 10.9.1916 koulutusjoukon Täyd. jouk-koon. Hänet siirrettiin 7.3.1917 Altona-Bahrenfeldtin työosastoon. Hän kuoli 31.7.1918 Hampurin sairaalassa (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 388).

¹¹⁷ Kataja oli syntynyt 9.1.1885 Alahärmässä ja hänet oli merkitty 23.2.1916 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden, Schmardenin ja Aa-joen taisteluihin. Hän kuoli 23.8.1917 Lockstedtin leirillä (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 262).

¹¹⁸ Tenno oli syntynyt 14.8.1897 Kemin maalaiskunnassa ja hänet oli merkitty 8.2.1916 koulutus-joukon 1. K:aan. Hän osallistui Misse-joen ja Riianlahden taisteluihin. Hän kuoli 25.8.1917 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 666).

¹¹⁹ Kemppainen oli syntynyt 18.11.1888 Paltamossa ja hänet oli merkitty 27.6.1916 koulutusjoukon Täyd. Joukkoon. Hän osallistui Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hänet siirrettiin 1.2.1917 sairaa-laan ja myöhemmin 20.4.1917 Täyd. Joukkoon. Hän kuoli 28.8.1917 Lockstedtin leirillä (Johannes Romppaisen pvk. 13.9.1917; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 270; Lackman 1993, s. 65).

¹²⁰ Suni oli syntynyt 20.7.1890 Andreassa ja hänet oli merkitty 3.3.1916 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hänet siirrettiin 22.2.1917 Altona-Bahrenfeldtin työosastoon ja laskettiin 4.8.1917 siviilityöhön. Hän kuoli 28.8.1917 Kölnin sairaalas-sa (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 639).

¹²¹ Kronqvist oli syntynyt 23.1.1894 Vöyrissä ja hänet oli merkitty 25.2.1916 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hän osallistui Misse-joen ja Riianlahden taisteluihin (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 309).

Jääkäri Nikolai Aleksander Ström (1883–1917) kuoli lokakuussa 1917 johonkin sairauteen Essenissä, johon hänet on haudattu.¹²²

Kemiläinen jääkäri Aksel Lappalainen, joka joutui vuoden 1916 syksyllä vankileirille, kuoli Spandaun sotilassairaalassa marraskuussa 1917. Hänet on haudattu Spandaun hautausmaahan.¹²³

Vöyriäinen jääkäri Erik Martois (1892–1917) kuoli marraskuussa 1917 jonkin sairauden seurauksena Altonan sotilassairaalassa. Hänet on haudattu Altonaan (Hampuri).¹²⁴

Vielä samoihin aikoihin, kun jääkäreiden pääjoukot suuntasivat jo kohti sotaan ajautunutta kotimaataan, muutamien tovereiden osana oli vielä vaipua kuoloneeneen. Helsinkiläinen jääkäri Axel Vilhelm Haavisto (1887–1918) menehtyi tammi-kuussa 1918. Kuolinsyynä oli tuntematon. Hänet on haudattu Berliinin (Moabit) Luther-hautausmaahan.¹²⁵ Jääkäri Frans Petter Koivunen (1893–1918) kuoli tammi-kuun lopussa 1918 Hampurissa "sairauteen".¹²⁶

Näihin aikoihin menehtyi myös viimeinen suomalainen sotavanki, joka ei ollut siis jääkäri. Jeremias Lammela menehtyi nimittäin helmikuussa 1918 Nürnbergissä "sairauteen".¹²⁷

Jääkäreitä kuoli vielä tämänkin jälkeen Saksassa. Joidenkin kuolinsyynä tiedetään keuhkotauti, mutta muutamien kohdalla tarkempi määrittely on jäänyt. "Sairauteen" kuolleiden diagnoosi saattoi olla hyvinkin kuitenkin sama. Eino Kustaa

¹²² Ström oli syntynyt 19.11.1883 Mustasaaressa ja hänet oli merkitty 25.10.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänet laskettiin jo 26.6.1916 siviilityöhön ja siirrettiin 15.11.1916 Altona-Bahrenfeldtiin työosastoon. Uudelleen hänet laskettiin 2.8.1917 siviilityöhön. Hän kuoli 26.10.1917 Essenissä (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 632).

¹²³ Lappalainen oli syntynyt 30.12.1896 Kemissä ja hänet oli merkitty 31.1.1916 koulutusjoukon 1. K:aan. Hän osallistui Misse-joen ja Riianlahden taisteluihin. Hänet lienee eristetty pataljoonasta vuoden 1916 syyskuun kriisin seurauksena. Hänet nimittäin siirrettiin 22.9.1916 Spandaun vankileirille. Hän kuoli 14.11.1917 Spandaun sotilassairaalassa (Ausbildungstruppe Lockstedt. Abteilung Berlin Suomalaiselle toimistolle 29.10.1917. Donnerin kok. B 1:2. KA; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 350; Lackman 2000, kuvaliite).

¹²⁴ Martois oli syntynyt 10.7.1892 Vöyriällä ja hänet oli merkitty 7.12.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hänet siirrettiin 23.6.1917 Täyd. joukkoon, josta hän joutui myöhemmin tuntemattomasta syystä Altonan sotilassairaalaan. Siellä hän kuoli 15.11.1917 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 399).

¹²⁵ Haavisto oli syntynyt 13.8.1887 Helsingissä ja hänet oli merkitty 27.11.1915 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hänet laskettiin 12.8.1917 siviilitöihin. Hän joutui 8.12.1917 Berliinin kaupunginsairaalaan, jossa kuoli 13.1.1918. (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 135).

¹²⁶ Koivunen oli syntynyt 9.3.1893 Vehmaalla ja hänet oli merkitty 1.10.1915 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen ja Riianlahden taisteluihin. Hänet siirrettiin 24.11.1917 "sairauden vuoksi" Täyd. Joukkoon. Hän kuoli 30.1.1918. Hänet on haudattu Hampuriin (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 286).

¹²⁷ Lammela kuoli 14.2.1918. Sotasurmaprojektin aineisto.

Hietala (1894–1918) kuoli maaliskuussa 1918 keuhkotautiin,¹²⁸ vaasalainen jääkäri Josef Hjalmar Ekman (1894–1918) maaliskuussa 1918 "sairauteen",¹²⁹ koivulahtelainen jääkäri Johan Albert Eriksson (1896–1918) huhtikuussa 1918 "sairauteen",¹³⁰ ylistarolainen jääkäri Jaakko Vihtori Sainio (1886–1918) huhtikuussa 1918 johonkin "sairauteen",¹³¹ porilainen jääkäri Karl Johannes Lindroos (1895–1918) toukokuussa 1918 "sairauteen",¹³² raippaluotolainen jääkäri Johannes Alfred Nygård (1898–1918) kesäkuussa 1918 keuhkotautiin.¹³³

Mäntsäläläistä jääkäri Paavo Arosta (1895–1918, Saksassa Kaarlo Kurki) on pidetty läpikotaisin roistona, sillä hän oli santarmiston jääkäriiliikkeeseen soluttama agentti. Aktivistien ja jääkäreiden kuulustelijat käyttivät Špalernajassa hänen ilmi-antojaan hyväkseen. Hän jäi kuitenkin vuoden 1917 maaliskuun vallankumouksen jälkeen Haaparannassa kiinni. Sieltä hänet passitettiin Saksaan, jossa hän joutui Berliinin Moabitin vankilaan. Hän kuoli siellä lokakuussa 1918 espanjantautiin, joka raivosi tuolloin Euroopassa.¹³⁴

¹²⁸ Hietala oli syntynyt 9.8.1894 Lapualla ja hänet oli merkitty 27.11.1915 koulutusjoukon 1. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän joutui 21.3.1917 keuhkotaudin vuoksi sairaalaan, jossa kuoli 3.3.1917. Hänet on haudattu Hampuriin (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 168; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 173).

¹²⁹ Ekman oli syntynyt 28.6.1894 Vaasassa ja merkitty 23.11.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänet siirrettiin 11.5.1916 Täyd. Joukkoon ja 14.7.1916 siviilityöhön. Uudelleen hänet siirrettiin 16.1.1917 Täyd. Joukkoon, mutta vapautettiin kokonaan 20.1.1917 sotapalveluksesta. Taisteluihin hän ei osallistunut. Hän kuoli 17.3.1918 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 100).

¹³⁰ Eriksson oli syntynyt 13.4.1896 Koivulahdessa ja hänet oli merkitty 18.3.1916 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hänet siirrettiin 10.2.1918 Danzigin sairaalaan, jossa hän kuoli. Hänet on haudattu Danzigiin (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 79; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 108).

¹³¹ Sainio oli syntynyt 8.9.1886 Ylistarossa ja hänet oli merkitty 13.3.1916 koulutusjoukon 1. K:aan. Hän osallistui Misse-joen ja Riianlahden taisteluihin. Hänet siirrettiin 12.2.1917 sairauden vuoksi Täyd. Joukkoon ja laskettiin 6.3.1917 siviilityöhön. Hän palasi 16.8.1917 takaisin pataljoonaan. Uudelleen hän joutui 18.1.1918 sairaalaan ja sieltä Täyd. joukkoon ja 22.2.1918 siviilityöhön. Hän kuoli 13.4.1918 Hampurissa, johon hänet on haudattu (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 574).

¹³² Lindroos oli syntynyt 19.5.1895 Porissa ja hänet oli merkitty 16.2.1916 koulutusjoukon 4. K:aan. Hänet oli siirretty 1.3.1916 Täyd. joukkoon ja sieltä jälleen pataljoonaan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hänet siirrettiin 20.3.1917 sairauden vuoksi Täyd. joukkoon. Pataljoonaan hän palasi 26.9.1917. Uudelleen hänet siirrettiin 17.11.1917 Täyd. joukkoon. Hän kuoli 19.5.1918 Kölnin sairaalassa (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 380).

¹³³ Nygård oli syntynyt 3.12.1898 Raippaluodossa ja hänet oli merkitty 25.4.1916 koulutusjoukon Täyd. joukkoon ja 30.7.1916 pataljoonan 3. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän oli keuhkotaudin vuoksi hoidettavana useissa eri sairaaloissa, mm. Osterodessa, jossa hän kuoli 20.6.1918 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 456).

¹³⁴ Aronen oli syntynyt 12.7.1895 Mäntsälässä ja hänet oli merkitty 4.4.1917 koulutusjoukon Täyd. joukkoon. Hän ei osallistunut taisteluihin. Hänet pidätettiin Saksassa 15.5.1917 ja toimitettiin vankilaan (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 23; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 65–66; Suomen Vapausota N:o 6/1933, "Jääkäripataljoonasta Špalernajaan"; Pekkola 1931, s. 15, 73; Auer 1935, s. 106–107; Lackman 2000, s. 130, 746).

Vielä vuoden 1919 puolella menehtyi pari jääkäriä. Molemmissa tapauksissa syyksi tiedetään vain "sairaus", joka saattoi hyvinkin olla keuhkotauti. Kyseisistä kemiläisen jääkäri Axel Immanuel Oinas (1889–1919) kuoli tammikuussa 1919¹³⁵ ja maksamalainen jääkäri Karl Johan Dalaholm (1893–1919) maaliskuussa 1919.¹³⁶

Osnabrückin junaonnettomuuden uhrin

Osnabrückin hautausmaasta tuli 12 suomalaisjääkärien viimeinen leposija. Jo vuoden 1917 kevättalvella oli monien usko jääkäriiliikkeeseen alkanut erilaisista syistä horjua. Tämä ilmeni mm. jääkäreiden kasvavana tyytymättömyytenä johtajiinsa, kurittomuutena ja kiihtyvänä politikoisena, joka johti kesällä "pataljoonan neuvoston" perustamiseen ja kolmimiehisen delegaation lähettämiseen Suomeen otta-
maan selvää, tarvitaanko jääkäripataljoonaa enää.¹³⁷

Syksyllä, kun elokuussa toteutettavaksi aiotusta maihinnoususta ("Kommando Litauen") oli ensin luovuttu, yhä useammat halusivat jättää pataljoonan ja siirtyä seuraavaksi talveksi siviilitöihin. Sellaisesta mahdollisuudesta heille annettiin varovaisesti myös lupauksia.¹³⁸

Syyskuussa politikointi jatkui. Ne jääkärit, jotka katsoivat, että jääkäreitä voitaisiin ehkä käyttää Suomessa toisin kuin he toivoivat, perustivat "työläisjääkäreiden toimeenpanevan komitean". Se oli vieläkin radikaalimpi kuin kesällä syntynyt "pataljoonanneuvosto", josta muutamia jääkäreitä siirtyikin nyt piirun verran vasemmalle. Komitea katsoi velvollisuudekseen estää jääkäreiden mahdollisen käytön työväenliikettä vastaan ja päätti ottaa määräyksiä vain sosiaalidemokraattiselta puolueelta.¹³⁹

Marraskuussa, jolloin Venäjällä puhkesi uusi vallankumous ja Suomessa yleislakko, jääkärit olivat entistä rauhattomampia. "Työläisjääkäreiden toimeenpanevalla

¹³⁵ Oinas oli syntynyt 24.3.1889 Kemissä ja hänet oli merkitty 31.10.1915 koulutusjoukon 2.K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän joutui 11.2.1917 Altona-Bahrenfeldin työosastoon ja laskettiin myöhemmin siviilityöhön. Hän kuoli 12.1.1919 Elisabethin sairaalassa Berliinissä. Hänet on haudattu Berliiniin (Suomen jääkärien elämäkerta 1975, s. 465).

¹³⁶ Dalaholm oli syntynyt 13.10.1893 Maksamaalla ja hänet oli merkitty 4.8.1916 koulutusjoukon Täyd. joukkoon. Sieltä hänet siirrettiin 5.12.1916 pataljoonan 4. K:aan. Hän osallistui Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän joutui 28.12.1917 Libaun sairaalaan, josta hänet siirrettiin myöhemmin Stettiniin (Szczecin). Hän kuoli siellä 31.3.1919 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 61; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 94).

¹³⁷ Monet jääkärit luulivat, että he pääsisivät kesäksi Suomeen, eikä jääkäripataljoonaa enää tarvittaisi. Esimerkiksi Bror Erik Hannula kirjoitti 7.4.1917: "Miehistöstä suurin osa, ikävä kyllä, ei tätä ota uskoakseen, ettei pataljoonaamme enää mihinkään tarvita, ompa niitäkin, joiden mielestä on suorastaan vahingollista Suomelle, että pataljoona yleensä on enää olemassakaan" (Bror Erik Hannulan pvk. 7.4.1917. SARk, pk. 1842Hma 7; Lackman 2000, s. 457 ja passim).

¹³⁸ Esim. Arvo Pollarin pvk. 23.9.1917; Vilho Rantasen pvk. 23.9.1917, 1.10.1917, 9.11.1917.

¹³⁹ Lackman 1993, s. 60–65; Lackman 1994, s. 25–33; Lackman 2000, s. 487–491.

komitealla” syntyi tällöin jopa sellainen virheellinen kuva, että sosiaalidemokraatit olisivat ottaneet Suomessa vallan.¹⁴⁰

Politikoimiseen tympääntynyt oberzugführer Harald Öhquist luonnehti näihin aikoihin pataljoonaa ’sivistien’ yhdistykseksi, ”joka on silmänräpäyksen ajaksi unoh-
tanut minkä päämäärän vuoksi se on syntynyt”.¹⁴¹ Tyytymättömyysilmiöihin oli Ve-
näjän vallankumouksella ja sen aatteilla selvä vaikutus. Usko jääkäriliikkeeseen
alkuperäiseen tarkoitukseen oli alkanut hiipua ja halu siviiliin kasvaa. Pataljoona
yritettiin kuitenkin pitää kaikin keinoin koossa. Tuore komentaja, kapteeni Eduard
Ausfeldt kävi Berliinissä neuvottelemassa ’pehmeää laskua’ tyytymättömien varalle.¹⁴²

Vaikka asiassa odotettiin jotakin tapahtuvaksi, olivathan mielet kiihtyneitä, vä-
hään aikaan ei kuulunut mitään. Niinpä jääkäri Vilho Rantanen jo kirjoittikin Suo-
men itsenäistymispäivänä 6.12.1917: ”Siviiliinmeno hommasta taisi tulla pannu-
kakku. Jo viime viikolla lueltiin kutka ensi lähetyksessä pääsee lähtemään, 15
poikaa komppaniasta. Vaan sen valmiimpaa siitä ei ole tullut. Herrat sanovat, että
passit on lähetetty Berliiniin, vaan että siellä vastustetaan koko hommaa.”¹⁴³

Suomen itsenäistyminen lienee vain lisännyt haluja siviiliin, sillä 8.12.1917 pide-
tyssä paraatissa puhunut kapteeni Ulrich von Coler oli Rantasen mukaan todennut,
että tavoite, johon jääkärit olivat pyrkineet, oli toteutunut. Ehkä monet ajattelivat,
ettei jääkäreitä enää tarvittaisi. Vaikka Suomesta oli kuulunut pelottavia uutisia
vastakohtaisuuksien lisääntymisestä ja mellakoista, kukaanhan ei tiennyt varmasti,
että Suomessa puhkeaisi vielä kapina, jota jääkärit kutsuttaisiin kukistamaan. Muu-
taman päivän päästä, 12.12.1917 jääkäri Rantanen kirjoittikin uudelleen: ”Tänä
aamuna lähti ensimmäinen lähetys siviiliin. Heikkinen, Kunnari, Kähärä, Rantala,
Nieminen, Varpula ja Hellman. 7 miestä siis vaan ja hyvin kirjavaa sakkia.”¹⁴⁴

Näin miehiä lähti vähin äänin ’siviiliin’. Kyseessä olivat – kuten hauptzugführer
Erik Jernström kirjoitti Suomen hallituksen edustajalle everstiluutnantti Wilhelm
Thesleffille Berliiniin – 60 jääkäripataljoonan huonoimpiin aineksiin kuuluvaa jääkäriä.
Arvelipa Jernström, että miesten lähdöllä olisi vain edullinen vaikutus jäljelle jääviin.¹⁴⁵
Missään tapauksessa kyseessä ei voinut olla jonkinlainen ’palkintomatka’, jollaisek-
si Kölniin matkustamista on myös väitetty.¹⁴⁶

¹⁴⁰ Heikki Repo, Menneiltä vuosilta. Kappale Suomen itsenäisyys- ja jääkäriliikkeen sekä luokkasodan valmisteluhistoriaa. RTSHIDNI, f. 516, op. 1, d. 56; Repo 1925, s. 157–158; Lackman 1994, s. 27–28; Lackman 2000, s. 491–492.

¹⁴¹ Harald Öhquistin pvk. 9.11.1917, SArk, pk. 1205/1a; Lackman 2000, s. 484.

¹⁴² Vilho Rantanen kirjoitti 9.11.1917: ”Tänään ilmoitti (Hugo) Österman, että siviiliin tullaan laske-
maan vähitellen miehiä jähka paperit saapuvat Berliinistä. Koettavat saada miehiä jäämään kaikin
keinoin, luvataan paremmat asunnot, vähän diinstiä y. m. Siviiliin olen ajatellut lähteä, jos vaan
pääsee. Tottapa siellä työllä elantonsa tienaa” (Vilho Rantasen pvk. 9.11.1917). – Ausfeldt oli esit-
tänyt jo 3.10.1917 esimiehilleen, että halukkaat laskettaisiin talveksi siviilityöhön (AA L 084085,
kotelo 137).

¹⁴³ Vilho Rantasen pvk. 6.12.1917.

¹⁴⁴ Vilho Rantasen pvk. 8.12.1917, 12.12.1917.

¹⁴⁵ Lauerma 1966, s. 694, viite 1.

¹⁴⁶ Kuiri 202, s. 157–158.

Matti Lauerma on todennut, ettei kyseisiä miehiä ollut aikomusta enää kutsua takaisin jääkäripataljoonaan. Siitä hän ei katso olevan kuitenkaan varmuutta, että kyseessä olisi ollut jo jääkäreiden Suomeen lähdön vuoksi poliittisen puhdistuksen luonne.¹⁴⁷

Yksi osa mainitusta kiintiöstä oli 16 miehen joukko, jota oli gruppenführer A. Arlander tammikuussa saattamassa Lockstedtin leiriltä Kölnin kaasutehtaalle töihin.¹⁴⁸ Matkallaan nämä jääkärit joutuivat 16.1.1918 vakavaan junaonnettomuuteen Osnabrückin kaupungin lähellä. Juna, jolla he matkustivat, pysähtyi Osterkappelin ja Dohntenin välille, sillä edellisyön myrsky oli kaatanut puita radalle. Sillä aikaa kun rataa raivattiin kuntoon, Bremenistä tuleva pikajuna syöksyi jääkäreitä kuljettaneen junan ja sen pahaa aavistamattomien matkustajien päälle. Junan kuusi viimeistä vaunua murskaantui täysin. Turmassa kuoli 35 sotilasta. Rytäkässä mukana olleista 16 suomalaisesta kuoli heti 11. Lopulta kuolleita oli kaikkiaan 12. Muutama loukkaantui pahoin.¹⁴⁹

Kun tapahtumasta tuli tieto, jääkäri Vilho Rantanen kirjoitti: "Nyt on pataljoonalla suruaika. Tuli tieto, että Hampurin – Kölnin välillä on tapahtunut suuri junaonnettomuus. Meidän poikia pitäs 11 siinä kuolleen. Viimeisiä siviiliin menijöitä. Olivat jo matkalla Laagerilta Kölniin töihin. Vielä ei tiedetä ketä on kuollut. Hauptman määräsi 4 päiväisen suruajan."¹⁵⁰

Menehtyneet olivat porvoolainen paperikauppias ja gruppenführer Alfons Wilhelm Arlander (Saksassa Zühlke, 1890–1918),¹⁵¹ toivakkalainen hilfsgruppenführer Jaakko Matarainen (1892–1918), joka oli entinen merimies ja ollut ensin pari vuotta internoituna sotavankileirissä,¹⁵² kalajokinen jääkäri Kaarlo Erik Jung (1896–

¹⁴⁷ Lauerma 1966, s. 694, viite 1.

¹⁴⁸ Vilho Rantanen kirjoitti 10.1.1918: "Kölniin kuuluvat aikaisemmat menneen. Kaasutehtaassa ovat siellä työssä. 6 tuntinen työpäivä ja palkkaa 30:een asti päivältä. Mutta työmaa on myös vaarallinen (Vilho Rantasen pvk. 10.1.1918).

¹⁴⁹ Suomen Jääkärit 1920, s. 1130–1131; Lauerma 1966, s. 695; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, passim.

¹⁵⁰ Vilho Rantasen päiväkirja 19.1.1918.

¹⁵¹ Arlander oli syntynyt 29.3.1890 Porvoossa ja hänet oli merkitty 25.2.1915 pfdfinder-kurssin 1. K:aan. Myöhemmin hänet siirrettiin koulutusjoukon Pion. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden, Schmardenin ja Aa-joen taisteluihin. Hänet ylennettiin 2.9.1915 hilfsgruppenführeriksi ja 6.11.1915 gruppenführereiksi. Hänen maalliset jäännöksensä siirrettiin myöhemmin Suomeen ja on haudattu Turun sankarihautaan. (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 23; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 65).

¹⁵² Matarainen oli syntynyt 12.10.1892 Toivakassa ja hänet oli merkitty 30.9.1915 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin (Vilho Rantasen pvk. 21.1.1918; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 404).

1918),¹⁵³ alatorniolainen jääkäri Aksel Henrik Heikka (1899–1918),¹⁵⁴ vimpeliläinen jääkäri Jalmari Pajala (1895–1918),¹⁵⁵ lapualainen jääkäri Matti Olavi Mäki (1896–1918),¹⁵⁶ veteliläinen jääkäri Hugo Alppi Aho (1895–1918),¹⁵⁷ kemiläinen jääkäri Frans Oskar Ruth (1895–1918),¹⁵⁸ Kemin maalaiskuntalainen jääkäri Kaito (Vaito) Urho Mäkelänaho (Saksassa Mäkelä, 1896–1918)¹⁵⁹ ja ylihärmäläinen jääkäri Vilhelm Ilmari Liinamaa (1895–1918).¹⁶⁰

W. E. Tuompo – myöhempi jääkärikenraaliluutnantti – kirjoitti vuonna 1918 Suomen jääkärit II. Kotiin -teoksessaan jääkäriveljiensä viimeistä matkasta Osnabrückissä 23.1.1918 näin:

”Nuo 12 arkkua oli kannettu suureen saliin ja ympäröity lehtevillä palmuilla ja laakereilla. Jokaista arkkua koristi suuri kukkaseppele ja niiden ympärillä useita muita. – Koko Osnabrücken kaupunki oli saattamassa noita kaukana kotimaastaan kaatuneita sotilaita. – Surumarssin kaikuessa lähti surusaatto liikkeelle, 12 mustaa arkkua kolmessa neljän hevosien vetämässä vaunussa. – Vakavana as-tui kunniakomppania vaunujen jälessä hitaassa tahdissa. Syvä osanotto lepäsi

¹⁵³ Jung oli syntynyt 20.9.1896 Kalajoella ja hänet oli merkitty 29.11.1915 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän haavoittui 19.10.1916 Riianlahdella (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 235; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 225).

¹⁵⁴ Heikka oli syntynyt 3.8.1899 Alatorniolla ja merkitty 31.3.1916 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hänet siirrettiin 10.1.1918 Täyd. joukkoon (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 143–144; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 154).

¹⁵⁵ Pajala oli syntynyt 7.1.1895 Vimpelissä ja hänet oli merkitty 25.2.1916 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 479).

¹⁵⁶ Mäki syntyi 5.6.1896 Lapualla ja hänet oli merkitty 11.2.1916 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänet siirrettiin 30.3.1916 Täyd. joukkoon, josta hänet laskettiin 12.7.1916 siviilityöhön. Hän palasi 12.8.1917 Täyd. joukkoon ja siirrettiin 18.8.1917 siviilityöhön (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 428–429).

¹⁵⁷ Aho oli syntynyt 2.4.1895 Vetelissä ja hänet oli merkitty 23.12.1915 koulutusjoukon 4. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 52).

¹⁵⁸ Ruth oli syntynyt 16.7.1895 Kemissä ja hänet oli merkitty 13.11.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 561).

¹⁵⁹ Mäkelänaho oli syntynyt 11.10.1896 Kemin maalaiskunnassa ja hänet oli merkitty 9.11.1915 koulutusjoukon 3. K:aan sekä 21.12.1915 4. K:aan. Hän osallistui Misse-joen ja Riianlahden taisteluihin. Hänet siirrettiin 26.11.1916 Altona-Bahrenfeldin työosastoon ja laskettiin elokuussa 1917 siviilityöhön (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 427–428).

¹⁶⁰ Liinamaa oli syntynyt 2.2.1895 Ylihärmässä ja hänet oli merkitty 13.11.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänen jääkärikautensa jäi lyhyeksi, sillä hänet laskettiin siviilityöhön 19.1.1916 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 371).

myös muiden jälessä tulevien kasvoilla. Siellä oli Osnabrücken upseerikunta, rautatieyhdistys lippuineen y.m. Kummallakin puolen katua liehui surulippuja. – Kunniayhteislaukaukset pamahtivat ja surusävelien soidessa kätkettiin nuo kaksitoista suureen yhteiseen hautaan, sankarihautuumaan poveen. (...) Jääkäripataljoona 27 oli saanut tuntuvaan iskun! Suomi oli menettänyt kaksitoista vapautistelijoistaan.”¹⁶¹

Tuompon sanoihin sisältyy kaunistelua ja jälkiviisautta, sillä kuolleet olivat monien muiden lailla menettäneet uskonsa jääkäreiden tarpeellisuuteen ja halusivat sen vuoksi jättää koko joukon. Suomihan oli jo itsenäinen, ei jääkäreitä tarvittaisi enää! Koska siviiliin lähteneissä oli myös tunnettuja ‘politrukkeja’ (esim. Heikki Repo ja Juho Kempainen), jotka olivat toimineet jo “pataljoonanneuvostossa” ja sittemmin “työläisjääkäreiden toimeenpaneavassa komiteassa” johtomiehinä ja jotka eristettiin muusta joukosta myöhemmin,¹⁶² on jopa mahdollista, että menehtyneissä oli sellaisia, jotka olisivat kieltäytyneet lähtemästä helmikuussa 1918 Suomeen kukistamaan punakapinaa.

Kaikki suomalaiset haudattiin Osnabrückiin, mutta Arlanderin jäännökset siirrettiin myöhemmin kotimaan multiin. Vaikka onnettomuudessa surmansa saaneet saksalaiset oli siirretty haudattaviksi kotipaikkakunnillaan, hautajaiset saivat siitä huolimatta paljon huomiota osakseen. Mm. paikallinen *Osnabrückner Tageblatt* kirjoitti hautajaisista laajasti.¹⁶³

Epämääräisissä oloissa ja tuntemattomasta syystä kuolleet tai kadonneet

Koska muutamat jääkärit olivat epäilemättä täysin soveltumattomia sotilaselämään, olivat sortuneet erilaisiin rikkomuksiin, osoittaneet tyytymättömyyttään palveluksessa tai suorastaan kapinoineet rintamalla, heidät eristettiin jääkäripataljoonasta ja suljettiin joko Altonan – Bahrenfeldin työosastoon (rangaistuskomppaniaan) tai vielä pahemmille Saksan vankileireille. Altona-Bahrenfeldtin työosaston lisäksi suomalaisia jääkäreitä oli mm. Spandaussa ja Moabitissa sekä Holzmindenissä ja Havelbergissä. Jos Altona-Bahrenfeldtissä oli vaikeaa, niissä oli vieläkin vaikeampaa. Niissä vallitsi kova kuri, ruoka oli huonoa, ja työtä teetettiin sääliittä. Leireillä ja vankiloissa oli myös suuri vaara sairastua ja joutua pahoinpidellyksi. Siten on mahdollista, että joku jääkäri menehtyikin keuhkotaudin tai räjäkökyn seurauksena.¹⁶⁴

Hämäriä tapauksia, joita ei ole kyetty selvittämään, on useita. Paltamolainen jääkäri Juho Pyykkönen (1884–?), joka oli 30.3.1917 lähtien työskennellyt

¹⁶¹ Tuompo 1918, s. 111–112.

¹⁶² Lackman 1996, s. 6898–709; Lackman 2000, s. 468–505, 543–548.

¹⁶³ Suomen Jääkärit 1920, s. 1131–1132. Osnabrückner Tageblatt N:o 10123, “Lokales und Provinzieller Die letzte Fahrt”.

¹⁶⁴ Vrt. Johannes Rönngårdin muistelmia. SVIA, kansio 15/53–55. KA; Lackman 2000, s. 414–422 ja passim.

Münchausenissa, katosi vuonna 1917, eikä hänestä sen jälkeen kuultu mitään.¹⁶⁵ Kirvulainen jääkäri Esaias Jantunen (1893–1917) karkasi Altona-Bahrenfeldtin työosastosta 19.5.1917, eikä hänestä ole sen jälkeen saatu tietoja.¹⁶⁶ Kuhmalahtelainen jääkäri Karl Gustaf Lempilä (1885–1917?) siirrettiin 1.9.1917 Havelbergin paha-maineiselle vankileirille, eikä hänestä ole sen jälkeen kuulunut mitään.¹⁶⁷ Viipurilainen jääkäri Gustav Olander (1891–1917?) lähetettiin 18.9.1917 niin ikään Havelbergin vankileiriin, eikä hänestäkään ole sen jälkeen kuultu.¹⁶⁸

Myös jääkäri Otto Alfred Sirolan (1890–1918?) tapaus on hämärä. Omaisten mukaan hän olisi palannut kotimaahansa vuoden 1918 tammikuussa, mutta tieto ei ole varma, koska hänestä ei ole kuultu mitään.¹⁶⁹ Jääkäri Valdemar Virolainen (1882–1918?) katosi myös. Hän jäi 12.1.1918 Libaun sairaalaan, eikä hänestä ole kuulunut sen koommin.¹⁷⁰

Suomi itsenäistyi vuoden 1917 joulukuussa. Vaikka jääkärit tervehtivät tapahtumaa ilolla, tunnelmat olivat tietyllä tavalla myös haikeat. Oliko pitkä ja vaivalloinen koulutus Suomen vapauttamiseksi valunut täysin hukkaan? Eikö jääkäreitä tarvittaisikaan? Tällaisesta alakuloisuudesta kertoo hyvin hauptzugführer Jernströmin laadittama adressi Till Finlands kvinnor, jossa mm. sanotaan: "Tuolla ulkona on jyrinä hiljennyt. Tuiskulumi lakaisee tyhjiä juoksuautoja. Suomen kohtalonkysymys ratkaistaan miekaniskutta. (...)”¹⁷¹

¹⁶⁵ Pyykkönen oli syntynyt 22.6.1884 Paltamossa ja hänet oli merkitty 14.11.1915 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän ei osallistunut taisteluihin, sillä hänet laskettiin jo ennen jääkäripataljoonan rintamalle lähtöä siviilityöhön. Hän työskenteli aluksi Holzmindessä ja 30.3.1917 lähtien Münchausenissa, minkä jälkeen hänestä ei ole kuultu mitään (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 527).

¹⁶⁶ Jantunen oli syntynyt 28.8.1893 Kirvussa ja hänet oli merkitty 16.2.1916 koulutusjoukon 4. K:aan. Hänet laskettiin 12.4.1916 siviilityöhön ja hän joutui Holzminden vankileirille, josta hänet siirrettiin Altona-Bahrenfeldtin työosastoon (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 215).

¹⁶⁷ Lempilä oli syntynyt 4.6.1885 Kuhmalahdessa ja hänet oli merkitty 10.9.1916 koulutusjoukon Täyd. Joukkoon. Koska hän yritti karata, hänet siirrettiin 22.4.1917 Altona-Bahrenfeldtin työosastoon ja sieltä 1.9.1917 Havelbergin vankileirille. Sen jälkeen hänestä ei ole kuultu mitään (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 363).

¹⁶⁸ Olander oli syntynyt 4.6.1891 Viipurissa ja hänet oli merkitty 14.11.1915 koulutusjoukon 3. K:aan. Hänet siirrettiin 26.11.1915 Holzminden vankileirille, mistä hänet laskettiin 10.2.1917 siviilityöhön. Hänet lähetettiin 18.9.1917 uudelleen Havelbergin vankileirille, minkä jälkeen hänestä ei ole kuulunut mitään (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 469).

¹⁶⁹ Sirola oli syntynyt 1.3.1890 Sääksmäellä ja merkitty 9.3.1916 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänet siirrettiin 13.4.1916 Berliinin työkeskukseen ja laskettiin siviilityöhön (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 614).

¹⁷⁰ Virolainen oli syntynyt 10.2.1882 Helsingissä ja hänet oli merkitty 27.11.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden, Schmardenin ja Aa-joen taisteluun (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 726). Neuvosto-Venäjälle menneissä ja siellä punaupseerikoulutuksen saaneissa on Valdemar Virolainen -niminen mies, mutta hän ei liene kuitenkaan sama mies (Ks. Virolainen 1981; Salomaa 1992. Ks. myös Etsivän Keskuspoliisin laatima punaupseeriluettelo 1932. Oulun Lääninkanslian arkisto K. D. 6 95/46–32. OMA, s. 84).

¹⁷¹ Till Finlands kvinnor. Adressi vuodelta 1918. SArk; Lackman 1994a; Lackman 2000, s. 523–524, kuvaliite.

Vaikka näytti siltä, ettei jääkäreitä tarvita, ja että jääkäripataljoona 27 voitaisiin laskea hajalle, toisin kävi. Suomen hallitus oli lykännyt neuvotteluja kotiuttaa jääkärit. Se esitti sitä vasta aktivistien painostuksen jälkeen 14.1.1918, jolloin Suomen sisäinen tilanne oli jo kiristynyt äärimmilleen. Vielä tällöinkin Saksa oli erittäin varovainen, koska se neuvotteli Venäjän kanssa erillisrauhasta, eikä Saksan ulkoministeri Rikhard von Kühlmann halunnut minkään muodostuvan sopimukselle esteeksi. Vasta kun neuvottelut näyttivät ajautuvan karille, ulkoministeri taipui 'sotilaslinjan' edessä. Jääkäripataljoona 27 pysyi kuitenkin Saksan armeijan osana aina vuoden 1918 helmikuuhun saakka. Pataljoona hajotettiin vasta 13.2.1918 ja jääkärit siirrettiin Suomen hallituksen edustajana Libauhun saapuneen everstiluutnantti Wilhelm Thesleffin komentoonsa.¹⁷²

Suurin osa jääkäreistä kuljetettiin helmikuun aikana laivoilla Suomeen. Kaikki eivät halunneet kuitenkaan lähteä sotivaan Suomeen, eikä kaikkia uskallettu päästää kotimaahansa, sillä oli aihetta pelätä, että osa heistä menisi kapinallisten puolelle. Jälkijoukot, joihin kuului 451 jääkäriä, palasivat kotimaahansa vasta sodan jälkeen.¹⁷³

Kaikki jääkärit eivät palanneet kuitenkaan koskaan. Joku jäi pysyvästi Saksaan, joku siirtyi Neuvosto-Venäjälle, muutamia katosi.¹⁷⁴

Pari jääkäriä myös kuoli – kaatui tai katosi – Saksan joukoissa Ranskan rintamalla. Iisalmelainen ylioppilas Vilho Niiranen (1892–1918?), joka kuului sosialistijääkäriin ja oli osallistunut "työläisjääkäreiden toimeenpanevan komitean" kokouksiin, jäi Saksaan muiden lähtiessä Suomeen. Hänen on kerrottu jatkaneen palvelustaan Saksan armeijassa ja siirtyneen Ranskan rintamalle, jossa hän sai surmansa Rosheimissa.¹⁷⁵

Oululainen Eino Heikkinen (1888–1918?) oli siirretty Aa-joen kriisin aikana Täyd. joukkoon ja Altona-Bahrenfeldtin työosastoon, josta hän vapautui siviilitöihin elokuussa. Sen jälkeen hän oli ollut linnoitustöissä Elsass-Lothringenin alueella, missä hän katosi. Hänen on epäilty joutuneen ranskalaisten vangiksi ja kuolleen sotavankeudessa Ranskassa.¹⁷⁶ Myös oululainen jääkäri Vilho Iikka Heikkilä (1897–?) katosi. Hänen katoamis- eikä kuolinaikaansa tunneta.¹⁷⁷

¹⁷² Lackman 2000, s. 525–548, 557–570 ja passim.

¹⁷³ Lackman 2000, s. 525–548, 557–570 ja passim.

¹⁷⁴ Tunnetuin jääkäri, joka ei palannut Suomeen vaan siirtyi Neuvosto-Venäjälle ja teloitettiin siellä 5.12.1935, oli Heikki Repo eli Esko Kivi (Lackman 1994, s. 11–92).

¹⁷⁵ Niiranen oli syntynyt 11.8.1892 Iisalmessa ja hänet oli merkitty 9.1.1916 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän oli osallistunut Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluun (Heikki Revon merkintä 12.9.1927. RTSHIDNI, fond 516, op. 1, d. 44; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 439).

¹⁷⁶ Heikkinen oli syntynyt 10.5.1888 ja hänet oli merkitty 9.1.1916 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Aa-joen kriisin aikana hänet siirrettiin Täyd. K:aan ja Altona-Bahrenfeldtin työosastoon, josta hän vapautui siviilitöihin elokuussa. Hän kuoli 19.11.1918 (julistettiin kuolleeksi) (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 147; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 157).

¹⁷⁷ Heikkilä oli syntynyt 9.2.1897 Oulussa ja hänet oli merkitty 28.2.1916 koulutusjoukon 2. K:aan. Hänet laskettiin jo 12.4.1916 siviilityöhön, eikä hänestä ole sen jälkeen saatu tietää (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 146; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 156).

Pahemminkin olisi voinut käydä

Tunnettua on, että ensimmäinen maailmansota vaati valtavasti uhreja. Jarl Torbacken yleisesityksen mukaan sotatoimissa kuolleita tai kadonneita arvellaan olleen noin 13 miljoonaa, joista saksalaisia oli 2,3 miljoonaa, itävaltalaisia 1,5 miljoonaa, venäläisiä 3,5 miljoonaa, ranskalaisia 1,9 miljoonaa, isobritannialaisia 1 miljoonaa, italialaisia 0,5 miljoonaa jne. Pelkästään Verdunin ja Sommen taistelut vaativat vuonna 1916 yli kahden miljoonan miehen hengen. Kun otetaan vielä huomioon kaikki sairauksien ja tautien uhrin, myös vuosina 1918–19 riehuneen espanjantaudin, sekä vammautumis- ja sodan uhrien kokonaismäärä lähentelee 50 miljoonaa.¹⁷⁸

Saksan lipun alla kaatuneita jääkäreitä tai muuten Saksassa ja sen miehitysalueella (lähinnä nyk. Latviassa) vuosina 1914–18 kuolleita (esim. sotavankeudessa tai sairauteen kuolleita) suomalaisia oli Suomen jääkärien elämäkerraston ja sotasurmaprojektin avulla saadun lisäaineiston mukaan yhteensä 96. Saksan palveluksessa ja Saksassa menehtyneet olivat kaikki miehiä (Taulukko 1 ja liitetaulukko).¹⁷⁹

Vaikka menehtyneiden määrä oli selvästi aiemmin tiedettyä suurempi, se oli kuitenkin mitätön maailmansodan kaikkien uhrien joukossa. Määrä on mitätön myös suurimpien tuhoamistaisteluiden uhrien määrään verrattuna. Se on vähän Venäjän armeijaan vapaaehtoisina värväytyneiden suomalaisten kaatuneisiin verrattuna. Vaikka mainittuja vapaaehtoisia oli vain noin 540 eli selvästi vähemmän kuin jääkäreitä, heitä menehtyi paljon pienemmästä määrästä noin 100–150 miestä.¹⁸⁰

Vaikka monien kuolinsyy ja hautapaikka tunnetaan, kaikkien kohtaloa ei ole kyetty kuitenkaan selvittämään. Peräti 28:n kohdalla se on sotasurmaprojektin aineiston mukaan edelleen hämärän peitossa. Yli puolet (51) kuolleista on haudattu Saksaan ja 17 nykyisen Latvian alueelle. Edelleenkin 16:n viimeinen leposija on tuntematon (Taulukko 1; liitetaulukko).

Rintamakauden aikana (vuoden 1916 kesäkuu – vuoden 1917 maaliskuu) jääkäreitä kaatui yllättävän vähän, vain 12 miestä. He taistelivat kaikki Venäjää vastaan ja kuolivat itärintamalla. Myöhemmin vielä pari muuta kohtasi Saksan joukoissa – tällä kerralla länsirintamalla Ranskaa vastaan – matkansa päin (Taulukko 1; liitetaulukko).

¹⁷⁸ Torbacke 1995, s. 128–129, 293–294.

¹⁷⁹ Tässä on käytetty lähinnä uusinta jääkärimatrikkeliä, jonka tiedot, kuten edellistenkin matrikkeliä, pohjautuvat osittain jääkäreiden itsensä antamiin ja toimittajien eri lähteistä kokoamiin tietoihin. Luonnollisesti niissä voi olla virheitä.

¹⁸⁰ Ks. Tuomas Hopun artikkeli.

Taulukko 1¹⁸¹ Saksassa tai sen miehitysalueella kuolleet sekä Saksan lipun alla kaatuneet ja muuten kuolleet suomalaiset

Kuolleet	Määrä	%
Kuolleiden kokonaismäärä	96	100
Saksassa menehtyneitä sotavankeja	4	4,2
Saksassa kuolleita jääkäreitä	92	95,8
Saksassa tai sen rintamalla Kaatuneita jääkäreitä	14	14,6
Kadonneita jääkäreitä	10	10,4
Itsemurhan tehneitä jääkäreitä	2	2,0
Väkivaltaisen kuoleman muuten koke- neita jääkäreitä	1	1,1
Onnettomuuksissa ja tapaturmissa Saksassa kuolleita jääkäreitä	13	13,5
Erilaisiin sairauksiin tai tauteihin me- nehtyneitä jääkäreitä	35	36,0
- Sairaus	16	16,7
- Keuhkotauti	12	12,5
- Keuhkotulehdus	2	
- Umpisuolentulehdus	2	
- Lavantauti	1	
- Espanjantauti	1	
Tuntemattomasta syystä kuolleita	28	29,2
Hautapaikka		
- Saksassa	52	54,2
- Latviassa	17	
- Suomessa	3	
- Puola	4	
- Muualla	2	

Taistelukentän vastustajien lisäksi jääkäreillä oli myös muita vihollisia, jotka olivat monesti pahempia kuin venäläiset. Sellaisia olivat erilaiset sairaudet ja taudit. Etenkin keuhkotauti, joka oli tuohon aikaan hyvin yleinen ja tuhoisa, ja muut keuhko-sairaudet olivat tappavia. Myös malaria, muut tulehdukset ja epidemiat vaativat veronsa. Sairauksiin ja tauteihin kuolikin 35 jääkäriä. Kaikkia kuolemansyitä, joissa taustalla on ollut jokin sairaus tai tauti, ei kuitenkaan tunneta (Taulukko 1; liite-
taulukko).

Sairastuneille kuolema tuli monesti armahtavana ja varsin nopeastikin, sillä vaikka saksalainen lääketiede oli korkeatasoista ja hoito hyvää, kaikkeen sekään ei tehonnut. Monien kohdalla se tuli kuitenkin sodan aikana tai jo sitä ennen saadun tuberkuloosin tai hankitun tappavan veneerisen taudin seurauksena vasta myöhemmin

¹⁸¹ Heikki Revon merkintä 12.9.1927. RTSHIDNI, fond 516, op. 1, d. 44; Suomen Vapaussota N:o 6/1933, "Jääkäripataljoonasta Spalernajaan"; Sotasurmaprojektin aineisto; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, passim; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, passim.

Suomessa. Mikäli sota olisi jatkunut ja Saksassa oloaika pidentynyt muutamiakin kuukausia, kuolleiden kokonaismäärä olisi ollut ilmeisesti paljon suurempi.¹⁸²

Kun Antti Tulenheimon johtama vuoden 1935 jääkärikomitea tutki jääkäreiden oloja ja elämämahdollisuuksia, se sai tietoja kaikkiaan 900:sta jääkäristä. Näistä oli keuhkotautiin kuollut yhteensä 67,¹⁸³ mikä vahvistanee edellistä oletusta. Myös muihin tauteihin ja sairauksiin oli kuollut varsin paljon. Todettakoon, että Veli-Matti Syrjö on jo aiemmin viitannut tähän problematiikkaan.¹⁸⁴

Niin ikään erilaiset tapaturmat ja onnettomuudet, joita voi poikkeusoloissa aina sattua, veivät varsin monta nuorta miestä ennenaikaiseen hautaan. Osnabrückin tuhoisassa junaonnettomuudessa kuoli 12 ja haavoittui varsin monia (Taulukko 1; liitetaulukko).

Kuri näyttelee sotilaselämässä suurta osaa. Sitä vastaan rikkoneita rangaistaan. Erilaisten kriisien yhteydessä palvelusrikkomuksia oli varsin paljon, minkä seurauksena monia joutui rangaistusleireille ja vankilaankin. Sen lisäksi, että myös sotalpalvelukseen kelpaamattomia ja siviilitöihin laskettuja joutui vankileireille, heitä myös katosi. Kaikkiaan kymmenen tällä tavalla pääjoukoista erkaantuneen kohtalo on edelleenkin selvittämättä (Taulukko 1; liitetaulukko).

Jääkäreiden lisäksi Saksassa menehtyi käytettävissä olevien tietojen mukaan 4 sotavankeuteen joutunutta, jotka eivät siis kuuluneet jääkäripataljoona 27:ään. Kaksi heistä kuoli heti sodan alussa 1914, kaksi muuta vuosina 1916 ja 1918. Kuukaan mainituista ei ollut tiettävästi sotilas eikä ollut taistellut Venäjän joukoissa. Ainakin kaksi heistä oli merimiestä (Taulukko 1; liitetaulukko).¹⁸⁵

Vihollisia saattoivat olla jopa omat jääkäritoverit, sillä yhden kortin varaan henkensä laittaneet olivat armottomia pettureille. Niinpä ainakin yksi venäläisten vangiksi jäänyt ja heille liikkeen salaisuuksia paljastanut tapettiin. Ellei käynyt aivan niin, ainakin kunnioitus ja arvostus tovereiden silmissä meni iäksi. Yhden jääkärin surmasi myös oma esimies. Pari teki itsemurhan (Taulukko 1; liitetaulukko).

Miksi jääkäreitä kaatui kuitenkin suhteellisen vähän?

Siihen on vaikea antaa lopullista vastausta. Ehkä suurin syy oli se, että jääkärit sijoitettiin juuri itärintaman koillisosaan, jossa Tannenbergin taistelun jälkeen syksystä 1914 lähtien oli selvästi rauhallisempaa ja helpompaa kuin länsirintamalla. Siellähän käytiin maailmansodan merkittävimmät tuhoamistaistelut. Ehkä suoma-

¹⁸² Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, passim; Lackman 2000, s. 252–257 ja liite 4.

¹⁸³ Lisäksi oli kuollut sydäntauteihin 14, vatsatauteihin 12, aivohalvaukseen 5, hermosairauksiin ja mielenhäiriöihin molempiin 4, munuaistauteihin 5 ”erinäisiin muihin tauteihin” 8, tapaturmaisesti 24, tehnyt itsemurhan 11 jne (Komitean mietintö joka koskee selvitystä jääkäriilikkeeseen osallistuneiden henkilöiden nykyisestä taloudellisesta asemasta sekä esitystä siitä, olisiko ja missä muodossa valtion ryhdyttävä avustamaan kysymyksessä olevia henkilöitä.)

¹⁸⁴ Syrjö 1988, s. 85–108.

¹⁸⁵ Sotasurmaprojektin aineisto.

laisilla oli mukanaan myös varjelusta, ehkä pienet tappiot olivat pelkkää sattumaa ja onnea.¹⁸⁶

Keitä, mistä ja mitä sota-aikana menehtyneet jääkärit olivat?

Jääkärit olivat yleisesti ottaen lähtöisin (syntyneet) Pohjanmaalta, Uudeltamaalta ja Karjalasta. Aineisto osoittaa, että myös Saksassa ja Saksan joukoissa menehtyneissä oli, absoluuttisesti asiaa tarkastellen, paljon Pohjanmaalta, josta heitä oli yli 50. Muualta heitä oli selvästi vähemmän. Kuolleet olivat syntyneet esim. Kemissä ja Kemin mlk:ssa (6) Raippaluodossa (5), Oulussa ja Oulujoella (5), Helsingissä (4, joista yksi sotavankeudessa kuollut merimies), Viipurissa (4, joista yksi sotavankeudessa kuollut merimies), Vöyrillä (4), Lappajärvellä (3), Vimpelissä (2), Korttesjärvellä (2), Alatorniolla (2), Alahärmässä (2), Paltamossa (2), Vaasassa (2), Lapualla (2) jne.¹⁸⁷

Vaikka jääkäreissä oli varsin paljon ylioppilaita, jääkäreiden koulusivistys oli yleensä vähäinen. Hyvin monilta se puuttui kokonaan. Useimmat olivat käyneet vain kansakoulun tai vajaan kansakoulun.

Tieto kaikkiaan 34:n Saksan joukossa tai Saksassa menehtyneen koulusivistyksestä puuttuu kokonaan. Tähän joukkoon kuuluivat myös kaikki sotavankeudessa kuolleet. Yhteensä 92:stä menehtyneestä jääkäristä oli kansakoulun käyneitä 35 ja vajaan kansakoulun käyneitä kolme. Keskikoulun käyneitä oli seitsemän ja vajaan keskikoulun kaksi. Ylioppilastutkinnon suorittaneita oli kolme ja vajaan lukion suorittaneita yksi. Kauppakoulun käyneitä oli kaksi ja kauppaopiston yksi. Yksi menehtyneistä oli filosofian maisteri ja yksi insinööri.¹⁸⁸

Eri ammatinharjoittajista jääkäreissä oli eniten työläisiä (563), sitten vasta muita: esim. opiskelijoita 277, maanviljelijöitä 259, merimiehiä 138 jne. Merkillepantavaa on, että menehtyneissä jääkäreissäkin oli varsin paljon työläisiä, 28. Merimiehiäkin oli yhdeksän, joista kaksi oli sotavankeudessa kuolleita. Maanviljelijöitä ja puuseppiä oli viisi. Joukossa oli myös maalareita (4), suutareita (3), kauppa-apulaisia (3), mekaanikkoja (2), kalastajia (2) jne. Yhteensä 14:n ammatti oli tuntematon.¹⁸⁹

Kaikkiaan 189 pfadfinderistä menehtyneitä oli vain kaksi. Harva menehtyneistä oli myös ylennetty. Oberzugführereitä oli yksi. Sekä gruppen- että hilfsgruppenführereitä oli molempia kaksi, loput 86 olivat jääkäreitä.¹⁹⁰

On varsin rohkeaa arvella, mitä menehtyneet olivat poliittisesti. He kuuluivat valtaosaltaan kuitenkin alempiin sosiaaliryhmiin, joista jääkäriiliikkeen toisinajattelijat yleensä nousivat. Heissä oli vähän koulusivistystä saaneita työläisiä, merimiehiä

¹⁸⁶ Taylor 1971, passim; Torbacke 1995, s. 112–135.

¹⁸⁷ Sotasurmaprojektin aineisto; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, passim.

¹⁸⁸ Sotasurmaprojektin aineisto; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, passim. – Tähän joukkoon, ei ole luettu sellaisia, jotka jo Saksaan menomatallaan menehtyivät, koska he eivät olleet vielä tehneet palvelusitoutumusta eivätkä vannoneet sotilasvalaa Saksalle (Ks. matkalla menehtyneistä esim. Suomen Jääkärit 1920, s. 437–439).

¹⁸⁹ Sotasurmaprojektin aineisto; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, passim.

¹⁹⁰ Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, passim.

jne. Koska vuoden 1918 alussa siviilitöihin laskettuihin kuului kirjavaa väkeä ja myös poliittisesti vasemmalle olevia, Osnabrückin junaonnettomuudessa menehtyneisiin 12 jääkäriin saattoi hyvinkin kuulua sellaisia. Siten on luultavaa, että kuolleissa 92 jääkäriässä, joissa oli toki myös ihanteellisin ajatuksin Saksaan lähteneitä ja isänmaansa puolesta kaatuneita, oli sellaisia, jotka olivat jo menettäneet uskonsa liikkeeseen ja jotka näkivät maailman sosialismin uusien aatteiden silmin.¹⁹¹

Jääkäreitä kuoli 92, joista rintamalla kaatuneiden määrä oli mitättömän pieni. 'Läheltä piti' -tilanteita ja asetelmia oli kuitenkin enemmän. Mielenkiintoista on, ettei yksikään jääkäri saanut surmaansa komennuksellaan Suomeen, muualle Pohjoismaihin tai Venäjälle suuntautuvilla komennuksilla, vaikka siihen oli suuri todennäköisyys, ja vaikka muutamien komennuksella olleiden ja kiinni jääneiden hirttämistä aikanaan huhuttiinkin.¹⁹²

Koska Saksa kävi 'totaalista sotaa', sen suomalaisten kouluttaminen ja tukeminen lähti tältä pohjalta. Se halusi kouluttaa sissejä, jotka toimisivat 'piikkinä Venäjän lihassa'. Se halusi lähettää heitä Venäjän huoltoteitä vastaan, mihin liittyi kieltämättä vaaratekijöitä. Kesällä 1916 Saksa lähettikin nuoria suomalaisia tässä tarkoituksessa pohjoiseen. Nuoret miehet joutuivat matkustamaan läpi Ruotsin Haaparantaan kapsakit pommeja täynnä. Vaikka jääkäri liikkeen suomalainen poliittinen johto – Tukholman-valtuuskunta – oli kauhuissaan tällaisesta ja yritti estää sabotaasitoimintaan osallistumisen liian vaarallisena, sillä ei ollut sanavaltaa. Tosin pelko tappioista oli turhanaikaista. Ne jäivät mitättömän pieniksi.¹⁹³

Vaikka muutamia jääkäreitä jäi värväys- ym. matkoillaan Suomessa kiinni, heitä ei ehditty tuomita. Tässäkin heillä oli tavaton onni matkassaan. Tukkipöytäpuvussa Ruotsista passitta, ilman Haagin maasotaohjesäännön edellyttämää sotilaspukua ja muita tunnusmerkkejä (esim. kokardia) Suomeen saapuneita miehiä, joiden vyön alla oli usein vielä 'ukko-Mauser' tai laivaston pitkäpiippuinen Parabellum sekä repussa käsikranaatteja, helvetinkoneita ja joskus jopa pernaruttobakteereja, ei kansainvälisten säännösten eikä Venäjän lakien valossa olisi katsottu sotavangeiksi; heidän kohtalonsa olisi ratkaistu rikoslain mukaan.¹⁹⁴

Koska jääkärit olivat kieltämättä pestautuneet Saksan palvelukseen sotatilan aikana ja siten tehneet sekä Venäjän että Suomen rikoslain mukaan valtio- ja maanpetoksen, heitä olisi voinut kansainvälisten säännösten ja Venäjän lakien sekä Suomen lakien mukaan odottanut pahimmassa tapauksessa kuolemantuomio.¹⁹⁵

¹⁹¹ Vrt. Vilho Rantasen pvk. 9.11.1917, 6.12.1917 ja 10.1.1918; Lackman 2000, s. 205–208 ja passim.

¹⁹² Konstu Pietilä 1.12.1916 Kai Donnerille. Donnerin kok. B 1:2. KA; Lackman 2000, s. 180.

¹⁹³ Tukholman-valtuuskunnan ptk:t 19.6., 22.8. ja 9.9.1916. Suomen Vapauttamisen Ulkomaan Valtuuskunta (SVUV 601) 1. KA; Lauerma 1966, s. 717–729; Lackman 1999, s. 48–50; Lackman 2000, s. 324–337.

¹⁹⁴ Kansainvälisiä ihmisoikeusasiakirjoja II, sodan oikeussäännöt; Alava 1989, s. 14–21; Laki sotavangeista 1914; Lackman 2004, s. 250–259.

¹⁹⁵ Henkilöt, jotka kulkivat siviilipuvussa ja jotka voitiin tulkita vakoilijoiksi, joutuivat rikoslain mukaan tuomittaviksi. Sama koski sellaisia, jotka olivat liittyneet vihollisen armeijaan (ks. Laki sotavangeista 1914; Kansainvälisiä ihmisoikeusasiakirjoja II, sodan oikeussäännöt; Alava 1989, s. 14–21).

Koska venäläiset olivat tutkimuksissaan kuitenkin perusteellisia, he pohtivat suomalaisten mahdollista syylisyyttä niin kauan, että maaliskuussa 1917 alkanut valtakumous syöksi keisarikunnan sekasortoon ja vapautti jääkärit ja muut Saksan hyväksi työskennelleet. Yhtään jääkäriä ei tuomittu kuolemaan eikä teloitettu.

Vaikka jääkäri liikkeen tiukka sitoutuminen Saksaan aiheuttikin jonkin verran uhreja, voidaan katsoa, että liikkeen olemassaolo myös säästi suomalaisverta. Voidaan ajatella, että jääkäri liikkeen paljastuminen esti Venäjää ottamasta suomalaisia pakolla armeijaansa. Epäluotettavina he saivat olla rauhassa. Päinvastaisessa tapauksessa suomalaisuhreja olisi voinut olla hyvinkin paljon.

Suomalaisilla oli onni myötä myös rintamakauden aikana. Ekkau-Kekkaun tykistötaistelussa, Schmardenin hyökkäystaistelussa ja Aa-joen ankarissa talvitaisteluissa tappiot olivat ihmeteltävän vähäiset. Pahimmassa tapauksessa ne olisivat voineet olla huomattavasti suuremmat, mutta sittenkin ymmärrettävät.

Myös toteutumatta jääneitä maihinnoususuunnitelmia voidaan luonnehtia 'vähältä piti' -tilanteiksi. Sen lisäksi että jääkärit pitkästyivät itse odottamaan Suomessa joskus koittavaa vapaussotaa, väsymistä oli havaittavissa myös jääkäri liikkeen poliittisessa johdossa. Se pelkäsi vuoden 1916 lopussa, että maailmansota päättyisi liian pian ja että Suomen vapausliike kuivuisi tuloksettomana kokoon.¹⁹⁶

Kun Tukholman-valtuuskunta teki helmi-maaliskuussa 1917 huiman päätöksen lähettää jääkäreistä koottu noin 1 000 miehen kommandoryhmä ottamaan Pohjois-Suomi haltuunsa, miehittämään Oulu, Kemi ja Tornio sekä niiden lähialueet sekä pitämään niitä niin kauan, että maailman huomio kääntyisi Suomen asiaan, jääkärit olivat jälleen suuressa vaarassa. Koska hyökkääjä kärsii aina tappioita, ne olisivat retken toteutuessa olleet ilmeisen suuret.

Jääkäreiden onneksi hanke otettiin uudelleen tarkasteltavaksi ja peruttiin. Pian tämän jälkeen alkanut Venäjän vallankumous muutti tilannetta ja lykkäsi 'itse murha-iskujen' toteuttamisen tulevaisuuteen.¹⁹⁷

Kontrafaktiseen tarkasteluun antaa aineksia myös "Kommando Litauen" -suunnitelma maihinnoususta Pohjanmaan rannikolle elokuussa 1917. Sen mukaan jääkäreiden olisi pitänyt ilman saksalaisten apua yrittää maihinnousua Suomeen. Vaikka suunnitelmassa edellytetty kansannousukin olisi toteutunut, tappiot olisivat todennäköisesti olleet erittäin suuret, sillä meri oli miinoitettu ja maassa oli noin 100 000 venäläistä sotilasta. Olof Enckell onkin todennut, että retken toimeenpaneminen olisi "todennäköisesti merkinnyt pataljoonan tuhoa". Lauerma on taas puhunut suunnitelman "mielettömyydestä", mitä se olikin.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Pakaslahti 1934, s. 271–274; . Encell 1956, s. 220–224; Lackman 1999, s. 57–59; Lackman 2000, s. 401–413.

¹⁹⁷ Kai Donner 23.11.1916 Konstu Pietilälle. Donnerin kok. A I. KA; Kertomus Suomen Vapauttamisen Ulkomaan Valtuuskunnalle . Samuli Sario 3.1.1917. SVUV 3. KA; Tukholman-valtuuskunnan ptk:t 21.1.1917, 14.–15.2.1917, 17.3.1917. SVUV 1. KA; Pakaslahti 1934, s. 271–274; . Encell 1956, s. 220–224; Lackman 1999, s. 57–59; Lackman 2000, s. 401–413.

¹⁹⁸ Enckell 1956, s. 245; vrt. Lauerma 1966, s. 752–772; Lackman 2000, s. 439–448.

Kaiken kaikkiaan menehtyneiden jääkäreiden ja sotavankien määrää on pidettävä erittäin pienenä; pahemminkin olisi voinut käydä.

Sen lisäksi, että jääkäreitä kaatui ja menehtyi sairauksiin ja tauteihin, jääkäripataljoona 27:n pitkäaikainen komentaja, majuri Bayerkaan ei saanut nähdä suomalaisten päässeen päämääräänsä. Hänen kohtalonaan oli kaatua ennen Suomen itsenäistymistä. Sen jälkeen kun hänet oli siirretty vuoden 1917 alussa muihin tehtäviin, hänet komennettiin pian länsirintamalle. Täällä hän kaatui 25.10.1917 Verdunin lähellä Nemenyssä. Hänen maalliset jäännöksensä siirrettiin myöhemmin Mannheimiin, jossa Suomen Jääkäriliitto on 1926 pystyttänyt hänen haudalleen muistopatsaan.¹⁹⁹

Saksalaiset kunnostivat Latviassa olevat menehtyneiden jääkäreiden haudat ennen toista maailmansotaa ja pystyttivät niille betoniset ristit. Sitten tuli sota ja neuvostoaika, jotka kohtelivat hautoja huonosti. Sen jälkeen kun Baltian maat itsenäistyivät 1990-luvulla uudelleen ja pääsy jääkäreiden entisille taistelupaikoille ja haudoille Kuurinmaalla kävi jälleen mahdolliseksi, jääkäriperinteen vaalimisesta kiinnostuneet tahot ovat suorittaneet alueelle lukemattomia retkiä. He ovat kartoittaneet jääkäreiden jo unohduksiin painuneita hautapaikkoja ja kunnostaneet niitä. Mm. Dumben hautapaikka Klapkalnciemissä, jossa lepää neljän suomalaissoturin maalliset jäännökset, ja jonka 1939 pystytetyn hautakiven jalusta oli viety 1950-luvulla Tukkumiin V. I. Leninin patsaan rakennustarpeiksi, on kunnostettu. Nykyään kaikkien Latvian alueella kuolleiden hautaamisalueet tunnetaan. Muutamassa tapauksessa siellä ja Saksassa hauta-alueet ovat kuitenkin jo niin muuttuneet, ettei kaikkien hautojen tarkka paikantaminen ole enää mahdollista.²⁰⁰

¹⁹⁹ Lauerma 1966, s. 488–489; Ronsdorff 1973; Lackman 2000, s. 762, 767.

²⁰⁰ Lackman 1993a; Everstiluutnantti Juha Myyryläisen tiedonto 12.9.2003.

Liitetaulukko. Saksan lipun alla kuolleet jääkärit ja muut maailmansodan aikana Saksassa 1914–19 menehtyneet suomalaiset kuolinajan mukaan

<i>Kuolinjärjestys, arvo ja nimi</i>	<i>Syntymä aika ja -paikka</i>	<i>Kuolinaika ja -paikka</i>	<i>Kuolinsyy</i>	<i>Haudattu</i>
1. Erik Sigfrid Lund [✕]	18.5.1889 Helsinki	Kuollut sotavankeudessa 26.9.1914, Kiel	?	Kiel, Saksa
2. Jääkäri Daniel Teodor Rosendahl	10.4.1874 Pyhämaa	4.2.1916 Flensburg	?	Flensburg, Saksa
3. Jääkäri August Johansson	8.10.1897 Vihti	Kadonnut. Siirrettiin siviilitöihin 26.2.1916, minkä jälkeen hänestä ei ole tietoja.	?	Tuntematon paikka
4. Jääkäri Toivo (Saksassa Leisten) Lesti	23.4.1888 Kymi	Kadonnut. Laskettiin 15.3.1916 siviilityöhön, minkä jälkeen tiedot hänestä loppuivat.	?	Tuntematon paikka, ilmei- sesti Saksa
5. Jääkäri Otto Tuo- maala	6.10.1886 Vimpeli	Kadonnut. Laskettiin 29.2.1916 lomalle Ruot- siin, josta palasi 7.3.1916 ja laskettiin siviilityöhön. Sen jälkeen hänestä ei ole tietoja.	?	Tuntematon paikka
6. Jääkäri Alfred Byholm	25.7.1879 Musta- saari	27.3.1916 Krupp	Keuhkotauti	Rheinhausen, Saksa
7. H. Leiviskä ^{✕✕}	Viipuri	Kuollut sotavankeudessa 4.5.1916, Saksa	?	Tuntematon paikka
8. Jääkäri Hjalmar Tammisalo	10.10.1896 Viipuri	Kadonnut. Lähetettiin 8.5.1916 Venäjän alamai- sena vankileirille, minkä jälkeen hänestä ei ole tietoja	?	Tuntematon paikka
9. Jääkäri Tuure Ström	27.4.1891 Rauma	6.6.1916 Lockstedt	Keuhko- tulehdus	Kellinghusen, Saksa
10. Simo Vinnari ^{✕✕✕}	1877 Johannes	Kuollut sotavankeudessa 9.6.1916	?	Tuntematon paikka
11. Jääkäri Alfred Hyytinen	25.2.1896 Lappa- järvi	13.6.1916 Misse	Kaatuminen	Galling, Latvia
12. Jääkäri Georg Ahlstedt	21.3.1890 Kemiö	17.6.1916 Dragsfjärd	Väkivaltainen kuolema	Dragsfjärd, Suomi
13. Jääkäri Bruno Ilmari Svanbäck	30.6.1894 Tammela	Kadonnut. Laskettiin 24.6.1916 Siviilityöhön Dortmundissa, minkä jälkeen hänestä ei ole tietoja	?	Tuntematon paikka
14. Jääkäri Matti Nykänen	8.1.1896 Lappajärvi	25.6.1916 Misse	Haavoihin menehty- minen	Skrabbe, Latvia
15. Jääkäri Max August Krongvist	12.7.1894 Pietar- saari	25.6.1916 Misse	Kaatuminen	Galling, Latvia
16. Jääkäri Anders Johan Rönn	2.7.1898 Raippa- luoto	19.7.1916 Belgia	Keuhkotauti	Belgia
17. Jääkäri Paavo Heikki Kinnunen	21.10.1887 Rääkky- lä	25.7.1916 Schmarden	Kaatuminen	Tuckum (Tu- kums). Latvia
18. Gruppenführer Urho Mikael Kalske	15.6.1887 Helsinki	13.8.1916 Wandsbeckin sotilassairaala, Hampuri	Keuhko- tulehdus	Ohlsdorf, Saksa
19. Jääkäri Jaakko Ilmari Pahkajärvi	22.7.1897 Kortte- järvi	15.8.1916 Misse	Kaatuminen	Galling, Latvia
20. Jääkäri Frans Viktor Heinonen	5.11.1894 Pöytyä	15.9.1916 Rianlahti	Kaatuminen	Dumbe, Latvia

21. Jääkäri Frans Kosti Oulasvirta	29.4.1897 Oulu	20.9.1916 Oschersleben	?	Oschersleben, Saksa
22. Jääkäri Einar Otto Evert Myntti	11.2.1896 Raippaluoto	20.9.1916 Riianlahti	Kaatuminen	Dumbe, Latvia
23. Jääkäri Emil Aleksander Kantola	17.9.1886 Ylivieska	20.9.1916 Riianlahti	Kaatuminen	Dumbe, Latvia
24. Jääkäri Juho Fredrik Kytöneva (Saksassa Kytönen)	3.7.1897 Alatornio	16.10.1916 Schwitz	Sairaus	Schwitz, Saksa
25. Jääkäri Matti Kiuttu	9.5.1877 Haukipudas	27.10.1916 Altengrabow	?	Altengrabow, Saksa
26. Jääkäri Viktor Kamis	5.3.1897 Vöyri	15.11.1916 Riianlahti	Menehtyminen 14.11.1916 saamiinsa vammoihin	Dumbe, Latvia
27. Jääkäri Jarl Tors-ten Odén	28.7.1895 Helsinki	27.11.1916 Riianlahti	Katoaminen	Tuntematon paikka
28. Jääkäri Konrad Johan Olof Pehrsson	27.12.1892 Dragsfjärd	1.12.1916 Riianlahti	Menehtyminen saamiinsa vammoihin	Dumbe, Latvia
29. Jääkäri Juho Valdemar Rekonen	23.1.1888 Kivijärvi	1917 Saksa	?	Saksa
30. Jääkäri Jaakko Herman Mikkonen	31.3.1896 Kalajoki	7.1.1917 Latsche-puro, Aa-joki	Kaatuminen	Sumarak, Latvia
31. Jääkäri Matti Sven Saarikoski	10.4.1890 Lapua	24.1.1917 Aa-joki	Ammuttu	Mitau (Jelgava), Latvia
32. Jääkäri Jaakko Nikolai Lahti	6.4.1891 Alahärmä	29.1.1917 Altonan sairaala, Hampuri	Sairaus	Hampuri, Saksa
33. Jääkäri Simo Ville Ilola	5.1.1886 Pyhäjärvi (O.I.)	1.2.1917 Lockstedt	Keuhkotauti	Kellinghusen, Saksa
34. Jääkäri Eljas Nestori Pellinen	1.12.1893 Kortestjärvi	28.2.1917 Mitau	Keuhkotauti	Mitau (Jelgava), Latvia
35. Jääkäri Juho Pyykkönen	22.6.1884 Paltamo	Kadonnut. Työskenteli 30.3.1917 alkaen Münchausenissa, minkä jälkeen hänestä ei ole tietoja	?	Tuntematon paikka
36. Jääkäri August Jukarainen	30.7.1887 Viipuri	21.4.1917 Thorn, Puola	Keuhkotauti	Thorn, Puola
37. Jääkäri Herman Petter Hirvonen	22.5.1888 Rääkkylä	25.4.1917 Mitau	Umpisuolen- tulehdus	Mitau (Jelgava), Latvia
38. Jääkäri Emil Grannas	12.4.1894 Vöyri	26.4.1917 Eberwalde	?	Eberwalde, Saksa
39. Jääkäri Evert Storstrang	8.9.1897 Kestilä	28.4.1917 Wackersleben	?	Wackersleben, Saksa
40. Jääkäri Kustaa Ewald Heinonen	3.10.1898 Helsinki	5.5.1917 Treuenbrietzenin keuhkotautiparantola	Keuhkotauti	Treuenbrietzen, Saksa
41. Jääkäri Bernhard Wilhelm Blomberg	21.4.1890 Salmi	15.5.1917 Libau	Itsemurha	Libaun (Liepaja), Latvia

42. Jääkäri Esaias Jantunen	28.8.1893 Kirvu	Kadonnut. Joutui Holz- minden vankileirille, josta siirrettiin Altona- Bahrenfeldtin työosas- toon. Karkasi sieltä 19.5.1917, minkä jälestä hänestä ei ole tietoja	?	Tuntematon paikka
43. Jääkäri Ernst George Stolpe	5.7.1895 Raippa- luoto	27.5.1917 Hampurin sairaala	Sairaus	Hampuri, Saksa
44. Jääkäri Johan Henrik Hyvönen	7.3.1898 Piippola	15.6.1917Oberhaus	?	Oberhaus, Saksa
45. Hilfgruppenführer Johan Ammunnet	28.2.1885 Temmes	6.7.1917 Libau	Itsemurha	Libaun (Liepa- ja), Latvia
46. Jääkäri Edvard Back	26.10.1895 Raippa- luoto	15.7.1917 Altona	Keuhkotauti	Ohlsdorf (Ham- puri), Saksa
47. Jääkäri Karl Eskil Hellman	8.5.1897 Vaasa	17.7.1917 Emigranten- hausin sairaala, Libau	Umpisuolen- tulehdus	Libaun (Liepa- ja), Latvia
48. Oberzugführer Runar Appelberg	26.2.1889 Kymi	22.7.1917 Tuckumin sotilassairaala	Keuhkotauti	Helsinki, Suomi
49. Jääkäri Fredrik Mathias Wiik eli Hästbacka	28.10.1898 Kokkola	28.7.1917 Hampuri	Tapaturma	Hampuri, Saksa
50. Jääkäri Otto Luoti	5.12.1890 Urjala	31.7.1917 Hampuri	Sairaus	Hampuri, Saksa
51. Jääkäri Matti Jaakko Fält	26.5.1894 Oulujoki	13.8.1917 Hannoverin sotilassairaala	Menehty- minen Schmardenin taistelussa saamiinsa vammoihin	Hannoveri, Saksa
52. Jääkäri Kustaa Kataja (ent. Tolikko)	9.1.1885 Alahärmä	23.8.1917 Lockstedt	Lavantauti	Kellinghusen, Saksa
53. Jääkäri Aleksante- ri Jonberg	7.4.1893 Kemi	24.8.1917 Hampuri	?	Ohlsdorf (Ham- puri), Saksa
54. Jääkäri August Eevert Tenno	14.8.1897 Kemin mlk	25.8.1917 Johannisthalin sairaala, Stettin (Puola)	Sodan aiheu- tama sairaus	Stettin (Szczec- in), Puola
55. Jääkäri Kustaa Kempainen	18.11.1888 Paltamo	28.8.1917 Lockstedtin sairaala	Sairaus	Kellinghusen, Saksa
56. Jääkäri Yrjö Suni	20.7.1890 Andrea	28.8.1917 Kölnin sairaala	Sairaus	Köln, Saksa
57. Jääkäri Karl Gustaf Lempilä	4.6.1885 Kuhma- lahti	Kadonnut. Siirrettiin 1.9.1917 Havelbergin vankileirille, minkä jäl- keen hänestä ei ole tietoja	?	Tuntematon paikka
58. Jääkäri Gustav Olander	4.6.1891 Viipuri	Kadonnut. Siirrettiin 26.11.1915 Holzmindenin vankileirille. Oltuaan siviilitöissä lähetettiin 18.9.1917 Havelbergin vankileirille, minkä jäl- keen hänestä ei ole tietoja	?	Tuntematon paikka
59. Jääkäri Alfred Kronqvist	23.1.1894 Vöyri	10.10.1917 Spandaun sotilassairaala, Berliini	Keuhkotauti	Spandau (Ber- liini), Saksa
60. Jääkäri Nikolai Aleksander Ström	19.11.1883 Musta- saari	26.10.1917 Essen	Sairaus	Essen, Saksa
61. Jääkäri Aksel Lappalainen	30.12.1896 Kemi	14.11.1917 Spandaun sotilassairaala, Berliini	Keuhkotauti	Spandau (Ber- liini), Saksa
62. Jääkäri Erik Mar- tois	10.7.1892 Vöyri	15.11.1917 Altonan sotilassairaala	?	Altona (Hampu- ri), Saksa

63. Jääkäri Otto Alfred Sirola	1.3.1890 Sääksmäki	Omaisten mukaan saapui Suomeen tammikuussa 1918, mutta tieto epävarma	?	Tuntematon paikka
64. Jääkäri Vilho Valdemar Virolainen	10.2.1882 Helsinki	Kadonnut. Jäi 12.1.1918 Libaun sotilassairaalaan, minkä jälkeen hänestä ei ole tietoja	?	Tuntematon paikka
65. Jääkäri Aksel Vilhelm Haavisto	13.8.1887 Helsinki	13.1.1918 Berliinin kaupunginsairaala	Keuhkotauti	Berliini, Saksa
66. Gruppenführer Alfons Vilhelm Arlander (Saksassa Zühlke)	27.3.1890 Turku	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Turku, Suomi
67. Jääkäri Jaakko Matarainen	12.10.1892 Toivakka	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
68. Jääkäri Kaarlo (Kalle) Erik Jung	20.9.1896 Alajärvi	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
69. Jääkäri Aksel Henrik Heikka	3.8.1899 Alatornio	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
70. Jääkäri Jalmari Pajala	7.1.1895 Vimpeli	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
71. Jääkäri Matti Olavi Mäki	5.6.1896 Lapua	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
72. Jääkäri Hugo Alpi Aho	2.4.1895 Veteli	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
73. Jääkäri Frans Oskar Ruth	16.7.1895 Kemi	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
74. Jääkäri Kaito (Vaito) Urho Mäkelänaho	11.10.1896 Kemin mlk	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
75. Jääkäri Vilhelm Ilmari Liinamaa	2.2.1895 Ylihärmä	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
76. Jääkäri Juho Kapanen	29.7.1893 Jaakkima	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
77. Jääkäri Juho Erkki Hanhikangas	10.10.1889 Lappajärvi	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
78. Jääkäri Frans Petter Koivunen	9.3.1893 Vehmaa	30.1.1918 Hampuri	Sairaus	Hampuri, Saksa
79. Jeremias Lamme-lammas	1877 Kiukainen	14.2.1918 Nürnbergin valtionsairaala	Sairaus	Nürnberg, Saksa
80. Jääkäri Eino Kustaa Hietala	9.8.1894 Lapua	3.3.1918 Hampuri	Keuhkotauti	Hampuri, Saksa
81. Jääkäri Josef Hjalmar Ekman	28.6.1894 Vaasa	17.3.1918 Lyypekki	Sairaus	Vorwerker (Lyypekki), Saksa
82. Jääkäri Johan Albert Eriksson	13.4.1896 Koivulah-ti	3.4.1918 Danzig	Sairaus	Danzig
83. Jääkäri Jaakko Vihtori Sainio	8.9.1886 Ylistaro	13.4.1918 Hampuri	Sairaus?	Hampuri, Saksa
84. Jääkäri Vilho Iikka Heikkilä	9.2.1897 Oulu	?	?	Tuntematon paikka
85. Jääkäri Enok Lång	19.12.1888 Kiuru- vesi	30.4.1918 Mühlheim	?	Mühlheim, Saksa
86. Jääkäri Arvid Kejonen	13.6.1894 Nurmes	Siirrettiin 11.2.1917 Altona-Bahrenfeldtiin työosastoon ja kuoli keväällä 1918 Sprottassa (Szprotawa), Puolassa	?	Sprotta (Szprotawa), Puola

87. Jääkäri Karl Johannes Lindroos	19.5.1895 Pori	19.5.1918 Stettinin sairaala, Puola	Sairaus	Stettin (Szczecin), Puola
88. Jääkäri Hjalmar Rudolf Wiklund	26.6.1893 Purmo	19.6.1918 Danzig	?	Danzig
89. Jääkäri Johannes Alfred Nygård	3.12.1898 Raippaluoto	20.6.1918 Osteroden	Keuhkotauti	Osteroden, Saksa
90. Jääkäri Aksel Johannes Koivukangas	23.9.1896 Oulu	11.7.1918	?	Bremen, Saksa
91. Hilfsgruppenführer Lauri Vilhelm Niiranen	11.8.1892 Iisalmi	Vuoden 1918 syksy, länsirintama Rosheim, Ranska	Kaatuminen	Rosheim, Ranska?
92. Jääkäri Paavo Aronen (Saksassa Kaarlo Kurki)	12.7.1895 Mänttä	21.10.1918 Berliini	Espanjantauti	Berliini, Saksa
93. Jääkäri Samuel Suomi (ent. Manne-lin)	1.8.1891 Rauman mlk	27.10.1918 Neumünster, Saksa	?	Neumünster, Saksa
94. Jääkäri Eino Arvid Heikkinen	10.5.1888 Oulu	Kadonnut. Oli linnoituksissa Elsass-Lothringenissa, missä ilmeisesti joutunut sotavangiksi Julistettu kuolleeksi 19.11.1918	?	Tuntematon paikka
95. Jääkäri Axel Immanuel Oinas	24.3.1889 Kemi	12.1.1919 Elisabethin sairaala Berliini	Sairaus	Berliini, Saksa
96. Jääkäri Karl Johan Dalaholm (ent. Tel)	13.10.1893 Maksamaa	31.3.1919 Stettinin sairaala, Puola	Sairaus	Stettin (Szczecin), Puola

✕ Ei esiinny jääkärimatrikelissa, eikä jääkäri, sillä jääkärikoulutuksen ensivaihe alkoi vasta 25.2.1915.

✕✕ Ei esiinny jääkärimatrikelissa, eikä ilmeisesti jääkäri.

✕✕✕ Ei esiinny jääkärimatrikelissa, eikä ilmeisesti jääkäri.

✕✕✕✕ On arveltu myös, että hän on saattanut kuolla Venäjällä sotavankeudessa.

✕✕✕✕✕ Ei esiinny jääkärimatrikelissa, eikä ilmeisesti jääkäri. Mahdollisesti sotavanki.

Lähteet: Sotasurmaprojektin aineisto; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938; *Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975*; *Lauerma 1966*; *Lauerma 1984*; *Backström 1983*, s. 18–22; *Lackman 2000*.

LÄNSIARMEIJOIDEN JOUKOISSA MENEHTYNEET SUOMALAISET

Krister Björklund & Lars Westerlund

Ulkomailla asuvat tai oleskelevat suomalaiset joutuivat ensimmäisen maailmansodan aikana useiden länsiarmeijoiden riveihin. Aihetta ei ole tutkittu tiettävästi aikaisemmin. Tämä johtunee osittain siitä, että länsiarmeijoiden joukoissa menehtyneiden suomalaisten lukumäärä on verrattain pieni, joskin yhteensä 150–200 henkilöä on saattanut saada surmansa. Tärkein selitys siihen, ettei aiheesta ole tutkimustietoja, on kuitenkin se, että tietoja on hyvin vaikeasti saatavana. Maailmansodan aikana tiedonvälitys länsiarmeijoiden ja Suomen välillä oli heikohkoa, ja jos Suomessa asuville surmansa saaneiden omaisille edes tietoja saapui, ne saattoivat olla ylimalkaisia, puutteellisia ja epämääräisiä. Länsivaltioiden sota-arkistoissa lienee jokseenkin hyvin tietoja myös surmansa saaneista suomalaisista, mutta niiden seurlonta vaatisi hyvin suurta työpanosta.

Kirjoituksen tarkoitus on tarkastella länsiarmeijoiden joukoissa menehtyneiden suomalaisten vaiheita ja kohtaloita sotasurmaprojektin nimitietojärjestelmän tietojen pohjalta. Sotasurmaprojektin nimitiedostossa on tiedot 65:sta länsiarmeijoiden joukoissa menehtyneestä suomalaisesta. Nämä merkinnät ovat useimmiten peräisin Suomen seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloista, mutta koska tiedot surmansa saaneista eivät kulkeutuneet seurakunnille järjestelmällisellä ja kattavalla tavalla, merkinnät osasta suomalaisista oletettavasti puuttuvat. Eräs keskeinen ongelma on, että seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloihin ei ole aina merkitty tietoa armeijasta, johon surmansa saanut oli kuulunut. Useissa tapauksissa tiedetään täten surmansa saaneen nimi ja myös missä ja milloin henkilö on saanut surmansa, mutta maininta armeijasta puuttuu.

Länsivaltioiden armeijat

Surmansa saaneet suomalaiset jakaantuvat länsivaltioiden armeijoiden kesken seuraavalla tavalla:

Taulukko 1. Surmansa saaneet armeijan mukaan

Armeija	Surmansa saaneet (n)
Australia	7
Etelä-Afrikka	1
Iso-Britannia	8
Kanada	2
Ranska	-
Yhdysvallat	18
Ei mainintaa armeijasta	30
Yhteensä	65

Tiedoista selviää, että surmansa saaneet suomalaiset sisältyivät ainakin viiden länsimaan eri armeijan joukkoihin. Luettelosta puuttuu kuitenkin Ranska, vaikka myös Ranskan armeijassa lieenee joitakin suomalaisia saanut surmansa. Heistä ei ole kuitenkaan tietoja projektin nimitiedostossa. Koska Olavi Koivukangas on tutkinut Australian, Uuden Seelannin ja Etelä-Afrikan joukoissa surmansa saaneita suomalaisia, emme käsittele heitä tässä kirjoituksessa.

Iso-Britannian armeija

Tarkkoja tietoja Ison-Britannian armeijassa palvelleiden suomalaisten vapaaehtoisten lukumäärästä ensimmäisen maailmansodan aikana ei ole. Erään tiedon mukaan olisi vuosina 1914–16 englantilaisiin joukkoihin liittynyt Australiassa, Kanadassa ja ”mahdollisesti Englannissakin” yhteensä noin 300 suomalaista merimiestä.¹ Koska Australia ja Kanada tähän aikaan muodollisesti olivat Ison-Britannian alusmaita, on ne em. arviossa katsottu yhdeksi kokonaisuudeksi. Ainoastaan osa merimiehistä liittyi Ison-Britannian armeijaan, sillä A. Renwaldin tiedon mukaan vuoden 1917 lopussa oli noin tuhatkunta suomalaista merimiestä metsätoissa Isossa-Britanniassa: Cardiffissa, Pohjois-Walesissa, Liverpoolissa ja Whitneyyssä. Töiden ylijärjestäjänä toimi pastori E. Sjöblom, jonka käyttöön ampumavaraministeriö oli antanut moottoripyörän. Hän kertoi viranomaisten olleen yleensä varsin tyytyväisiä miesten työhön.²

Soldiers Died in the Great War -tiedostosta, joka kattaa yli 700 000 Ison-Britannian joukoissa menehtynyttä, ei löydy yhtäkään suomalaista.³

Kanada

Kanada joutui heti mukaan sotaan vuonna 1914 brittiläisen imperiumin jäsenvaltiona ilman että maan hallitus olisi voinut ottaa asiaan kantaa. Suurella osalla kanadalaisista ei ollut mitään sotaan osallistumista vastaan, mutta ranskalainen väestönosa ei ollut innostunut sotimaan sellaisen asian puolesta, joka ei liittynyt Kanadan intresseihin.⁴ Myös Kanadan suomalaisten keskuudessa mielipiteet jakaantuivat.

Kanadassa ei ollut yleistä asevelvollisuutta, joten sotapalvelukseen kutsuttiin aluksi vain vapaaehtoisia. Näiden joukoissa oli myös suomalaisia. Vuoden 1916 keväällä tehtiin päätös asekuntoisten miesten rekisteröimisestä. Suomalaiset sosialistit osallistuivat mielenosoitusten järjestämiseen tätä vastaan. Asevelvollisuuslaki säädettiin kesällä 1917, jonka mukaan 18–45-vuotiaiden miesten oli rekisteröidyttävä sotapalvelusta varten. Canadian Uutiset kertoi 23.5.1918, että Kanadan sotaväkeen ei oteta pakollisella asevelvollisuudella muita kuin maan kansalaisia. Ulkomaalaiset saivat edelleenkin liittyä vapaaehtoisina, mutta heitä ei pakotettaisi.

¹ Suomalaisia merimiehiä sodassa. Merimiehen Ystävän kirjoitus 2.1917, 23.

² Merimiehet metsätoissa Englannissa. Merimiehen Ystävän kirjoitus 2.1918, 30.

³ Soldiers Died in the Great War 1914–19, CD-ROM: The Naval & Military Press (www.naval-military-press.com)

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Conscription_Crisis_of_1917.

Med brittiska armen i världskriget.

Under världskrigets rummel hade tanken att gå in vid militären upp-
sätt åtven hos många finska sjömän.
Många af våra landsmän tjäna i
brittiska armen. Sålunda besöt af-
wen jag efter ankomsten till Liver-
pool i mars 1917 att utbyta sjö-
mannens omväglande lif mot en „sta-
digare“ militär bana. Jag begaf mig
således till värningsbyrån och
det räckte ej heller länge förrän jag

var illädd „lit“. Jag vågade näm-
ligen i Skottlands regemente i Liver-
pool. Först en fyra månaders frång-
eryrs i England och sedan ut till
Frankrike.

Här i närheten af Boulogne, i
lägret, genomgingo vi en 10 dagars
kurs och så voro vi färdiga till lin-
jen. Vårt regemente exercerades
färdigt för det stora septemberlaget,
sålom stridslinjen. Den 13 septem-
ber ankommo vi till Ypres front.
På aftonen af följande dag öfver-

intet strait och skämt som vanligt. —
Pl. 1/2 6 på morgonen började
vi anfall. Vår bataljons front
var c. 150 m. bred. Två af våra
kompanier bitade den första „vägen“,
de två andra voro bakom oss. Vi
framryckte långsamt men säkert öfver
„no mans land“, trots fiendens ka-
nonad och kulsprutels. Vi voro
på ungefär 75 meters afstånd från
tyfarnas löpgrävar, då vårt artilleri,
som styrkte vår framrykning, inlädde
elden. Detta var signalen till anfall.

Vi sprungo raskt den återstående
sträckan och så kommo vi i handge-
mång med fienden. Tyfarna fredo
någ modigt, men gjorde alltid samma
misstag, som så ofta gjordes öfven
på vår sida, de sötte flödd i „bug
ont“, då vårt artilleri bombarderade
deras positioner. Då vi angrepo
fiendens löpgrävar, behöfde vi knap-
pen göra något annat, än kasta in
en handbomb. Snemot aftonen mat-
tades striden åter af. Under natten
förbättrade vi våra positioner, ty
vi voro jäkta på tyfarnas motan-
fall, hvilket oss inkräffade följande

dag. Först öppnade deras artilleri
en eld, hvarå lste jag aldrig förr
sett och aldrig kommer att se, och
någ trodde jag, att jag aldrig skulle
slippa ifrån det med lifvet. Men
min lifstid skulle väl ej ännu vara
slut. De gjorde oss ett häftigt an-
fall men vårt artilleri, kulsprutels-
och granateld afvärjde det. Vid
morgongryningen kunde vi se de
olyckliga som stupat i striden, ligga
utanför löpgrävarna. Vår egen
manipulan var nog också kånbar.
Om aftonen följande dag fingo vi
ombyte, hvilket vi och bra förtjenade.
Jag för min del wet, att jag var
trött och mina nerwer voro till den
grad uppslående, att jag till en bör-
jan hade svårt att somna.

Grån Ypres flyttade vår division
till Cambrai-fronten, hvilket var en
stämam ort, då vi kommo dit.
Men det räckte ej länge förrän vi
fingo tillräckligt. Några större strid-
der inträffade dock ej på vår front
förrän den 30. Vi visste nog, att
tyfarna placerade betydliga styrkor
invid vår front, men af ett eller

Suomenruotsalainen merimies Einar S. kertoo kirjoituksessaan liittyneensä Liverpoolissa keväällä 1917 vapaaehtoisena Ison-Britannian armeijaan kuuluvaan Skotlannin rykmenttiin. Kesällä rykmentti siirrettiin Ranskaan ja se osallistui syyskuussa 1917 Ypresin taisteluihin. Kertoja joutui 30.11.1917 saksalaisten vangiksi rintaman Cambrian hävion jälkeen vuoden 1918

Kanadansuomalainen Otto Salo Copper Cliff ensimmäisen maailmansodan aikana

Kesällä 1918 lehti kertoi kuitenkin, että "sotilaspoliisit ovat olleet ahkerasti toimessa ja vieneet monta poikaa kasarmille, niiden joukossa useita suomalaisia", ja hieman myöhemmin kerrottiin, että satoja suomalaisia, passittomia nuoria miehiä virui kasarmeilla. Ongelmana oli Suomen kansalaisuuden todistaminen. Koska Suomessa ei ollut konsulia Kanadassa, oli kiinniotettujen itse pystyttävä todistamaan kansalaisuutensa välttyäkseen sotapalveluksesta. Canadian Uutisten mukaan pelko sotaväkeen joutumisesta jopa pidatti monia hakemasta Canadian kansalaisuutta.⁵ Asevelvollisuutta myös paettiin yli rajan Yhdysvaltoihin, kuten päinvastoinakin. Suurista ihmismääristä ei kuitenkaan liene ollut kysymys.⁶

Kanadan armeijassa palvelleista suomalaisista on säilynyt vain vähäistä tietoa: Esimerkiksi Canadian Uutisten mukaan Winnipegissä koottiin vuonna 1916 pataljoona, jossa olisi erillinen suomalaisten osasto. Saman vuoden alussa Port Arthurissa kootussa 600 miehen pataljoonassa palveli 12 suomalaista. Yksittäisistä suomalaisista sotilaskohtaloista on niinkään vain hajanaista tietoa. Raivion⁷ mukaan mm. John Sulin liittyi armeijaan jo vuonna 1915 Calgaryssa ja kunnostauduttuaan Ranskan rintamalla vuonna 1917 hänet ylennettiin upseeriksi. Alfred A. Saxberg haavoittui lievästi Ranskassa ja hoidettiin Le Havren sotilassairaalassa. Erikoismaininnan urheudesta sai Peter Blomquist, joka oli veteraani Kuuban sodasta ja osallistunut Filippiinien kapinan kukistamiseen Minnesotan 15. jalkaväkirykmentissä. Hän oli 94. pataljoonan mukana 32 taistelussa ja haavoittui kolme kertaa. New Finlandista lähtivät sotaan Kalle Laakso, William Holm ja Väinö Noppa. Copper Cliffistä kutsuttiin sotapalvelukseen mm. Otto Salo ja Victor Lahti. Vancouverista lähti William Lönnqvist (Lindqvist?) Ranskaan, ja hän haavoittui Ypresissä. Myös William Henry Kippi otti osaa Ypresin taisteluun ja sai kunniamerkin. Yrjö Gunnar Kamppi Copper Cliffistä palveli vuonna 1916 brittiläisessä Länsi-Intiassa. Vuonna 1917 Canadian Uutiset julkaisi kuvan skandinavialaisen pataljoonan soittokunnasta, johon kuuluiivat suomalaiset J. Tuhkanen ja J. Kärkäs. Pataljoonassa oli erillinen suomalaisista koottu osasto.

Kanadan joukoissa kaatuneiden suomalaisten määrästä ei ole tietoja, mutta menehtyneiden määrä ei ole suuri, korkeintaan muutama kymmenkunta miestä.

Ranska

Ranskan armeijan riveissä surmansa saaneita suomalaisia lienee hyvin pieni määrä. Lähinnä ovat Ranskan eri satamiin tulleet suomalaiset merimiehet saattaneet liittyä vapaaehtoisina Ranskan armeijaan. Eräs sellainen oli Emil Laine, joka syksyllä 1914 neljän muun suomalaisen merimiehen kanssa joutui rintamalle Ranskan sotilaana. Tästä kertoo A. Renwall: "He olivat Marseillessa saaneet ulosmaksun laivastaan ja kun eivät voineet mistään hyrryä saada, olivat he Venäjän konsulin kehoituksesta ruvenneet sotilaiksi. Kohta alussa kuoli heistä kaksi. Kahden muun

⁵ Canadian Uutiset 11.7.1918.

⁶ Kero 1997, s. 220.

⁷ Raivio 1979, s. 281–283.

toverinsa kohtalosta ei merimies Laine ole mitään maininnut. Itse hän on ollut mukana Verdunin taisteluissa ja siellä haavoittunut saatuaan pajunetin piston rintansa. Terveeksi tultua lähetettiin hän Sommen rintamalle, jossa oli yhtämittaa neljä kuukautta”.⁸ Näiden tietojen mukaan olisi siis vähintään kaksi Ranskan armeijassa palvelutta suomalaista saanut surmansa.

Eräs sangen erikoinen tapaus on suomalaisen Gustaf ”Gösta” Michelssonin teloitutus Pariisin esikaupunki Vincennes’ssä syksyllä 1917. Haminan kadettikunnan käynyt⁹ ja Yhdysvalloissa asunut Michelsson oli maailmansodan aikaan ranskalaisen lentokonetehtaan palveluksessa. Kun paljastui Michelssonin luovuttaneen järjestelmällisellä tavalla tietoja Barcelonassa toimineelle saksalaiselle vakoojajärjestölle, sotaoikeus tuomitsi hänet kesällä 1917 kuolemaan.¹⁰ Hjalmar Krookin tiedon mukaan hänet teloitettiin 15.10.1917 samalla kertaa kuin tunnettu kansainvälinen kurtisaani Mata Hari, jonka oikea nimi oli Margaretha Zelle.¹¹ Ranskan armeijan sotahistoriallinen palveluyksikkö on ilmoittanut, ettei laitoksen arkistossa ole tietoja Michelssonista.¹²

Yhdysvallat

Yhdysvallat liittyi sotaan keväällä 1917 ja ensimmäiset joukko-osastot kuljetettiin Ranskaan vasta syksyllä. Täysimittaisesti nämä joukot osallistuivat taisteluihin vasta vuoden 1918 aikana. Tästä syystä Yhdysvaltain armeijan henkilötappiot keskittyvät vuoteen 1918, mutta myös vuosina 1919–20 menehtyi haavoittuneita tai sairastuneita sotilaita.

Yhdysvalloissa on arveltu olleen noin 300 000 amerikansuomalaista ensimmäisen maailmansodan aikaan. Koska hyvin suuri osa näistä oli asekuntoiässä olevia miehiä, joutui useita tuhansia heistä armeijaan, kun 20–30-vuotiaita siirtolaisia ruvettiin kevästä 1917 lähtien rekisteröimään kutsuntoja varten. Tarkkaa tietoa kutsuttujen lukumäärästä ei ole. Salomon Ilmonen arvelee vuonna 1931 ilmestyneessä ”Amerikan suomalaisten sivistyshistoriassa” kutsuttuja amerikansuomalaisia olleen noin 10 000 ja kaatuneita 700.¹³ Jaakko Paavolainen on kuitenkin epäillyt Ilmosen lukuja liioitelluiksi.¹⁴ Paavolaisen oman arvion mukaan palveluskelpoisten suomalaisten määrä olisi ollut korkeintaan 25 000. Hän pitää erittäin epätodennäköisenä, että 40 prosenttia tämän ikäluokan suomalaisista olisi värväytynyt, koska tämä olisi edellyttänyt melkoista sotapalvelusintoa suomalaisten keskuudessa.

⁸ Suomalaisia merimiehiä sodassa. Merimiehen Ystävän kirjoitus 2.1917, 22–23.

⁹ Vuonna 1878 syntynyt Michelson nimitettiin vuonna 1901 Suomen kaartin aliluutnantiksi. Hän erosi aktiivipalveluksesta vuonna 1902 opiskellakseen Dresdenin polyteknisessä korkeakoulussa, josta hän valmistui vuonna 1905. Hän toimi sen jälkeen tiiliruukin johtajana Suomessa ja muutti myöhemmin Yhdysvaltoihin.

¹⁰ Finland i ryska pressen. Ett telegram i Russk. Volja. Hufuvudstadsbladetin kirjoitus 11.8.1917.

¹¹ Krook 1926.

¹² Service historique de l’armée de terre’n johtaja, kenraali M. Berlaudin vastaus sotasurmaprojektille 10.10.2001.

¹³ Ilmonen 1931, s. 5–7.

¹⁴ Paavolainen 1976, s. 241–247.

Suomalaisia merimiehiä sodassa.

(E. S.) Euroopan suurisodan kans-
sa ovat suomalaiset merimiehetkin
joutuneet sotatutuksiin. Muutamien
tuhansien nauttii Suomen laivaston
merimiesten lukumäärä, jotka nykyään
puhuvat englantilaisilla ja saksan-
maalaisilla laivoilla. Sitä paitsi
on tullut ja vieläkin tulee suoma-
laisia laivoja ulkomailta vaarallisilla
vesillä.

voypteen voijonnuut. Siten on moni
suomalainen merimies saanut afri-
kallisen kulkuneuvon.

Wesä lähempään tekemisiin jodan
kanssa ovat joutuneet ne suomalais-
set merimiehet, jotka ovat ulkomailta
menneet vapaaehtoisina sotapalvelus-
teon. Heitä kuuluu liittoneen Ruot-
sissa ja Kanadassa jeta mahdollis-
jasti Englannin sotatutuksiin noin kol-
me sataa englantilaista joututuksiin
ja on heidät lähetetty rintamalle
Ranskaan. Pastori E. Sjöstrom on
jontäiden johtokunnalla pyytännyt lu-

tyttöä ei merimiesten työt ole
noilla mattoilla, sillä kuoleman pelko
joutaa kuni warjo heitä heidän mat-
toillaan. Laivoa joi minä heidän
tahansa törmätä miinalle jahi am-
mutaan siihen torpedo. Tuhansia
sotapalvelusmiehiä onkin tässä jodassa
upotettu. Ujein ovat tyllä miehis-
töt pelastuneet, mutta moni merimies
on myös laivan mukana meren sy-

Ranskalaisiin joututuksiin näyttää
suomalaisia merimiehiä liittoneen.
Merimies Emil Laine kirjotti rans-
kalaiselta rintamalta, että jyllä
1914 oli heitä wiisi suomalaisia me-
rimiestä menneet vapaaehtoisina rin-
tamalle. He olivat Marjeillesha
saaneet ulosmaahan laivastoon ja kun
eiwät woinet mistään hyppä joda,
olivat he Wenäjän sotatutuksiin kelpotut-
jesta ruvenneet sotilaita. Ranskan
alusja tuoli heitä kalli. Ranskan
muun toverin joututuksia ei meri-
mies Laine ole mitään maininnut.

(E. S.) Saavoittuneita ranskalaisia sotilaita. Etumaisena (nojaavassa ajennosja)
suomalainen Emil Laine.

paa joda mennä tapamaan näitä
suomalaisia sotilaita. Samalla on
hänen aikomuksen jeta Ranskan
eri laamissa järjestämässä saksan-
wilaisiin ja englantilaisiin merimies-
lähetysiin suomalaisia merimiehiä war-
ten kutsuotut. Sotatutusta on ha-
nen etijönsä joutunut ja, jos hän
on saanut englantilaisilta ja ranska-
laisilta wiranomaisilta luvan, on hän
warmaankin tämän lehdin julkistutteen
tutusta jeta matkalla. Toiwomme me-
rimiehillemme iloa ja junaansta tästä
matkasta.

Stje on hän ollut mukana Verduin
taisteluissa ja jellä haavoittunut
joutuaan wajuinein piston rintansa.
Terweeksi tutua lähetettiin hän Son-
men rintamalle, jossa oli wittamittaa
neljä kuukautta. Nykyään lielee hän
lewäjäimässä. Olemme saaneet olla
hänen kanssaan kirjewaihdossa ja
olemme luttavaa hänelle lähetäneet.

Kuva josta tähän liitämme, eji-
tää ranskalaisia sotilaita. Etumai-
jena maassa nojaavassa ajennosja
on Emil Laine.

R.

Kirjoitus vuodelta 1917 Ranskan armeijan joukoissa surmansa saaneista merimiehistä

Kadettiupseeri Gösta Mickelsson toimi maailmansodan aikana saksalaisten vakoojana Ranskassa. Hänet paljastettiin kesällä 1917, jonka jälkeen hänet teloitettiin Vicennesin linnassa Pariisin lähellä samana syksynä. Erään tiedon mukaan hänet olisi teloitettu samassa tilaisuudessa 15.10.1917, kuin tunnettu kansainvälinen kurtisaani Mata Hari. Kuva Sotamuseo

Toukokuussa 1917 säädettiin laki, jonka mukaan kaikkien miesten, jotka olivat 21 ja 30 ikävuoden välillä – myös USA:n kansalaisuutta hakevien ulkomaalaisten – oli rekisteröidyttävä sotapalvelusta varten, ja tämän jälkeen järjestettiin vielä kolme kutsuntaa. Kutsunnat olivat kuitenkin valikoivia, kaikkia ei otettu palvelukseen. Halukkuus sotapalvelukseen oli tärkeä tekijä, mutta myöhemmin, kun vapaaehtoisien määrä väheni, otettiin myös vähemmän halukkaita.

Amerikansuomalainen työväenliike vastusti sekä sotaa että kutsuntoja, joten heidän kannattajiensa keskuudessa ei todennäköisesti ollut intoa sotapalvelukseen. Työväenlehdet, joiden yhteislevikki oli tähän aikaan 25 000–30 000, ottivat selvästi kantaa sotaan vastaan. Sosialistinen liike ei kuitenkaan vastustaneet kutsuntoja siinänsä, vaan etupäässä puolusti niiden piiriin joutuneita. Toinen seikka, joka vähensi amerikansuomalaisten halukkuutta asepalvelukseen, oli vuosisadan vaihteen venäläisen armeijan kutsunnat, joita moni suomalainen nuori oli paennut Pohjois-Amerikkaan. He eivät olleet kutsuntaiässä vuonna 1917, mutta henki eli myöhempien tulleiden ja nuorempien keskuudessa, joten kutsuntoja ei koettu myönteisenä.¹⁵

Sota jakoi amerikansuomalaisten mielipiteet jyrkästi, koska se tarjosi myös mahdollisuuksia; ennen kaikkea kansalaisuuden saamiseksi. Palkan lisäksi muita etuja olivat 10 000 dollarin henkivakuutus ja sotilaiden omaisille tuleva avustussuhteesta. Sodasta palattuaan kaikki sotilaat saivat palkkion, maata ja muita etuisuuksia. Nk. lojaalisuusliike järjesti amerikkalaisuuskampanjoita heti Yhdysvaltojen astuttua sotaan vuonna 1917. ”Finnish American Loyalty League:lla” oli päämajansa Duluthissa ja se yritti puhalttaa sotaintoa suomalaisiin siirtolaisiin. Tällaiset organisaatiot eivät kuitenkaan olleet spontaanisti syntyneitä, vaan amerikkalaisten viranomaisten innoittamia ja tukemia.¹⁶

Siirtolaisia saatettiin kuitenkin painostaa, jotta he liittyisivät sotajoukkoihin. Esi-merkki tästä on Ranskassa kaatunut köyliöläinen torpparipoika Vihtori Heinonen. Hänet oli erään lehtitiedon mukaan pidätetty Yhdysvalloissa ja hänelle oli annettu vaihtoehdoiksi joko kymmenen vuoden vankilatuomio tai lähtö rintamalle.¹⁷ Lojaalisuusliikkeen toiminnan seurauksista kertoo eräs välikohtaus sodan jo päättyttyä lokakuussa 1919, jolloin West Virginian Weirtonissa 150 suomalaista syytettiin punakaartilaisiksi ja pakotettiin polvilleen suutelemaan Yhdysvaltain lippua.

Reino Kero pitää varmana, että Yhdysvaltain joukoissa ensimmäiseen maailmansotaan osallistui tuhansia Suomessa syntyneitä siirtolaisia ja pienekö määrä toisen polven suomalaisia. Kaatuneiden amerikansuomalaisten määrää hän ei pidä kovin suurena ja kertoo esimerkkinä, että Virginiasta lähti yli 1 500 miestä asepalvelukseen, joukossa ”lukemattomia suomalaisia”. Ja heistä kaatui kolme. Gilbertistä sotaan lähteneistä suomalaisista ”yksi kuoli influenssaan, yksi kaatui ja yksi kuoli keuhkokuumeeseen.”¹⁸ Suomalaisten uroteoista sodassa on monta tarinaa,

¹⁵ Ross 1977, s. 147–149.

¹⁶ Ross 1977, 151.

¹⁷ Kunnallis-Sanomien kirjoitus 2.11.1967, Arvo Santosen kirje sotasurmaprojektille 18.6.1999.

¹⁸ Kero 1997, s. 219.

joista kuuluisin lienee Salomon Ilmosen kertomus Karl Victor Kyrklundista, jonka hän väittää pelastaneen merellä 10 000 amerikkalaisotilaan hengen. Kyrklund kuoli myöhemmin tässä yhteydessä saamiinsa vammoihin.¹⁹

Sodassa kaatuneiden amerikansuomalaisten tietoja on erittäin vaikea löytää, koska Yhdysvaltain armeijassa palvelleiden tiedot tältä ajalta tuhoutuivat National Personnel Records Centerin palossa vuonna 1973. Osavaltio- ja piirikuntatasolla löytyy erinäisiä luetteloita, ja esimerkiksi Michiganin monesta piirikunnasta on säilynyt listoja palvelleista ja kaatuneista. Suomalaisten poimiminen näistä on kuitenkin vaikeaa ja aikaa vievää, varsinkin kun kansalaisuudesta ei ole mainintoja, ja koska monet siirtolaiset olivat ottaneet englanninkielisen nimen. Tämä vaatisi oman projektinsa.

Todettakoon lopuksi, että Antti Ahon vuonna 1919 julkaisema laaja ”Sotilaan Muistiinpano-Päiväkirja” antaa melko hyvän kuvan sodasta ja sen eri vaiheista amerikansuomalaisesta näkökulmasta.²⁰ Yhdysvaltain armeijassa tykistön kersantiksi ylennyt duluthilainen Aho palveli toukokuusta 1917 lähtien huhtikuun 1919 saakka ja osallistui vuonna 1918 rintamataisteluihin Ranskassa. Aholla oli hyvät edellytykset arvioida tapahtumia, sillä hän oli 1900-luvun alussa palvellut sotilaana Vaasan tarkk’ampujapataljoonassa. Päiväkirja perustuu hänen sodanaikaisiin lehtikirjoituksiinsa, joita leimaavat aktiivinen vuorovaikutus amerikansuomalaisten lukijoiden kanssa. Päiväkirjasta ilmenee, että Ahon rykmentissä palveli vain muutamia muita amerikansuomalaista, eikä kukaan heistä menehtynyt. Ahon päiväkirja on niin yksityiskohtainen seuratessaan amerikansuomalaisia koskevia tietoja, että hän olisi todennäköisesti maininnut tiedossaan olevat surmatapaukset. Tämäkin seikka viittaa siihen, että suhteellisen vähän amerikansuomalaisia menehtyi sodankäynnin tai sen valmistelujen seurauksena.

Surmansa saaneiden kuolinvuosi

Nimitietojärjestelmän merkinnät surmansa saaneiden kuolinvuodesta jakaantuvat seuraavalla tavalla:

¹⁹ Ilmonen 1931, s. 10.

²⁰ Aho 1919.

Ähtäväläinen Arthur Bock (ent. Backlund) lähti Yhdysvaltojen Seattleen kesällä 1914. Hän liittyi USA:n armeijaan ja osallistui rintamataisteluihin Ranskassa vuonna 1918 haavoittuen vaikeasti. Valokuva Lars Westerlandin kokoelma

Antti Aho.

Sotilaan Muistimpano-Päiväkirja

3:sta päivästä toukokuuta 1917
25:teen päivään huhtikuuta 1919

Kirjoittanut
ANTTI AHO

TEKIJÄN KUSTANNUKSELLA

Duluthilainen tykistön kersantiksi ylennetty Antti Aho julkaisi Yhdysvalloissa vuonna 1919 päiväkirjamerkintöjään vaiheistaan koulutusleirillä, merikujetuksesta Ranskaan, rintamataisteluista ja paluusta Duluthiin

Taulukko 2. Surmansa saaneiden kuolinvuosi

Kuolinvuosi	Surmansa saaneet (n)
1914	-
1915	1
1916	9
1917	12
1918	37
1919	5
1920	1
1921	-
1922	-
Yhteensä	65

Tiedoista ilmenee, että 37 – selvästi suurin osa surmatapauksista – sattui vuonna 1918. Tämä viittaa siihen, että he olivat etupäässä amerikansuomalaisia. Vuosina 1915–17 menehtyneet taas kuuluivat enimmäkseen Ison-Britannian, Australian tai Kanadan armeijoihin.

Kuolinmaa

Surmansa saaneita oli eri maissa seuraavasti:

Kuolinmaa	Surmansa saaneet (n)
Ranska	44
Belgia	1
Egypti	1
Ei tietoa	19
Yhteensä	65

Tiedoista käy ilmi, että eniten kuolleita oli Ranskassa, jossa toimivat paitsi Ranskan myös mm. Iso-Britannian ja Yhdysvaltain armeijoiden osastot.

Kuolintapa

Tiedot kuolintavasta jakaantuvat seuraavasti:

Kuolintapa	Surmansa saaneet (n)
Kaatonut	52
Haavoittuneena kuollut	7
Kuollut sodassa	2
Hukkunut	1
Kuollut	1
Sodan aiheuttama sairaus	1
Vahingonlaukaus	1
Yhteensä	65

Tiedot osoittavat tavallisimman kuolintavan olleen kaatuminen. Toiseksi merkittävin kuolintapa oli menehtyminen haavoihin. Ainoastaan yhdestä sodan aiheuttamasta ja kuolemaan johtaneesta sairaustapauksesta on maininta. Todennäköisesti kuitenkin vähintään useita kymmeniä menehtyi espanjantautiin ja muihin kulkutauhteihin. Näiden lisäksi sattui vielä muutamia yksittäisiä hukkumis- ja vahingonlaukaustapauksia.

Sotilaallinen asema

Suurin osa surmansa saaneista lienee ollut sotamiehiä, joskin ainoastaan 28 henkilöä on mainittu nimenomaan sotamiehinä. Aliupseereita on kaksi, joista yksi kersantti. Yksi mainitaan vanhan sotaväen käyneenä.

Ammatti

Surmansa saaneiden ammateista tai sosiaalisesta asemasta on seuraavat tiedot:

Ammatti	Surmansa saaneet (n)
Merimies	8
Merikapteeni	1
Työmies	4
Kirvesmies	1
Talonpoika ja tilallisen poika	4
Torppari ja torpan poika	6
Kaivertaja	1
Konttoristi	1
Ei tietoa	39
Yhteensä	65

Tiedot eivät ole kattavia, sillä noin 40 % osalta ne puuttuvat. Silti voitaneen arvella surmansa saaneiden kuuluneen etupäässä työväestöön. Merimiesten osuus on myös jokseenkin suuri, mikä johtunee siitä, että monet suomalaiset merimiehet joutuivat länsivaltioiden armeijoihin. Sodan puhjetessa osa kauppalaivoista jäi satamiin ja niiden miehistöt saatettiin internoida tai ne joutuivat hakeutumaan muihin tehtäviin.

Kotipaikka

Surmansa saaneiden kotipaikoista ja -lääneistä on seuraavat tiedot:

Vaasan lääni (19)

- Kauhajoki	1
- Kannus	1
- Karijoki	1
- Keuruu	1

- Koivulahti	1
- Korsnäs	1
- Kristiinankaupunki	1
- Lapväärti	1
- Maksamaa	1
- Munsala	1
- Mustasaari	1
- Pirttikylä	1
- Raippaluoto	1
- Soini	1
- Vaasa	1
- Vöyri	1
- Ullava	1
- Uudenkaarlepyyn mlk	1
- Ylistaro	1

Uudenmaan lääni (15)

- Helsinki	10
- Karjaa	2
- Hanko	1
- Hanko mlk	1
- Loviisa	1

Turun ja Porin lääni (14)

- Rauma	3
- Turku	2
- Harjavalta	1
- Karkku	1
- Karvia	1
- Kiikoinen	1
- Köyliö	1
- Parkano	1
- Pori	1
- Ulvila	1
- Rymättylä	1

Viipurin lääni (7)

- Antrea	1
- Hiitola	1
- Käkisalmi	1
- Ruokolahti	1
- Valkeala	1
- Viipuri	1
- Viipurin mlk	1

Ahvenanmaa (3)

- Saltvik 3

Muut (4)

- Heinola 1
- Kiuruvesi 1
- Orivesi 1
- Töysä 1

Tiedoista ilmenee, että 48 sotilasta eli suurin osa surmansa saaneista tuli Vaasan, Turun ja Porin sekä Uudenmaan lääneistä. Tämä vastaa melkein 3/4 kuolintapauksista. Perinteisenä maastamuuttajalääninä on Vaasan lääni tilaston kärjessä. Myös merimiesten perinteiset rekrytointialueet, kuten Turun ja Porin lääni ja Ahvenanmaa ovat huomattavassa määrin olleet surmansa saaneiden syntymäalueita. Uudeltamaalta varsinkin Helsingin osuus on suurehko.

Länsiarmeijoiden joukoissa menehtyneet suomalaiset

Kirjoituksessa on todettu projektin nimitiedostossa olevan 65 länsiarmeijoissa menehtynyttä suomalaista. Kun tähän lukuun vielä lisätään Ranskan armeijassa menehtyneet ja Olavi Koivukankaan toteamat sotasurmatapaukset, voidaan olettaa, että länsiarmeijoissa menehtyi ainakin 120 suomalaista tai toisen polven ulkomaansuomalaista. Tämä on kuitenkin minimiluku todellisen luvun ollessa todennäköisesti muutamia kymmeniä suurempi.

Liite. Länsiarmeijoiden joukoissa menehtyneet suomalaiset

Luetteloon on viety seuraavat tiedot: suku- ja etunimet, syntymäajat, sotilasarvo, kotipaikat, asema ja kuvaukset kuolinolosuhteista.

Iso-Britannian armeija

- Lehtonen, John Alfred, s. 23.6.1891, Helsingin eteläinen suomalainen seurakunta, konttoristi, kaatunut 3.1.1917 Ranskassa Englannin rintamalla
- Levomäki, Martti Vihtori, s. 28.6.1888, Kiikoinen, sotilas, työmies, kaatunut 1917 Ranskan rintamalla
- Savolainen, Arttur Johannes, s. 1890, Käkisalmi, sotilas, kaatunut 20.7.1916 Ranskassa
- Wesala, Frans Viktor Kallenpoika, s. 2.3.1883, Köyliö, sotilas, kuollut sodassa 14.11.1916 Ranskassa

Kanadan armeija

- Forslund, Einer, sotilas, kaatunut, 1918 kotip., Fort Frances
- Isaksson, Johan Isak, s. 8.3.1880, Pirttikylä, sotilas, kaatunut 10.8.1918 Ranskassa
- Myllymäki, Antti, kaatunut Sommen rintamalla 1916

- Pelto, Oscar, sotilas, kaatunut 1918, kotip., Fort Frances
- Sundell, Johan Edvard Juhonpoika, s. 1881, Karijoki, sotilas, kaatunut 1918 Ranskassa

Yhdysvaltojen armeija

- Ahola, Alarik Nikodemus Iisakinpoika, s. 1887, Parkano, sotilas, kaatunut 1.10.1918 Ranskan rintamalla
- Grip, Frans Oskar Gustaf, s. 20.11.1892, Helsingin eteläinen suomalainen seurakunta, merikapteeni, sotilas, aliupseeri, kersantti, haavoittuneena kuollut 10.3.1919 Ranskan rintamalla USA:ssa
- Fredlund, Nestor, kuollut 30.1.1918 tapaturmaisesti Ranskassa
- Hasu, Hjalmar Eliaanpoika, s. 13.3.1891, Valkeala, haavoittuneena kuollut, ?9.-1919 USA:ssa
- Järvinen, Eetvartti Antonpoika, s.13.3.1891, Ruovesi, sotilas, torpan poika, kaatunut, 24.10.1918 Ranskan rintamalla
- Karlsson, Axel Teodor, s. 23.3.1887, Saltvik, sotilas, kaatunut 8.10.1918 Ranskan rintamalla
- Komsa, Iisakki Iisakinpoika, 28.12.1892, Kauhajoki, sotilas, kaatunut 1918 Ranskan rintamalla
- Lammintausta, Svante Johannes Aleksanterinpoika, s. 1886, Karvia, kruununtorpparin poika, kaatunut 7.10.1918 Ranskan rintamalla
- Nyström, Jakob Edvard Kristiansson, s. 1891, Raippaluoto, sotilas, työmies, haavoittuneena kuollut 12.9.1918 Ranskassa
- Ollila, Matti, kuollut 8.3.1918 keuhkokuumeeseen ja veren hylkyyn Funstonin harjoitusleirillä
- Peltonen, Heikki Konstantininpoika, s.1891, Töysä, sotilas, kaatunut 25.3.1919 (? , maailmansota päättyi marraskuussa 1918)
- Porthén, Iivar Emil Filamoninpoika, s. 2.8.1894, Soini, sotilas, kaatunut 18.7.1918 Länsirintamalla
- Puutio, Matti Matinpoika, s. 1890, Kannus, torppari, haavoittunut Ranskan rintamalla ja kuollut 24.12.1918 Logan sotilassairaalaissa Coloradossa USA:ssa
- Rautiainen, Oskar Otonpoika, s. 28.8.1887, Ruokolahti, sotilas, kaatunut 2.10.1918 Ranskan rintamalla
- Sundström, Karl August Gunnar, s. 7.1.1885, Helsingin pohjoinen ruotsalainen seurakunta, sotilas, sotilaslääkäri, kuollut sodan aiheuttamaan sairauteen 1.6.1920 Pohjois-Carolinassa USA:ssa
- Swenn, Sven William, s. 1888, Vaasa, sotilas, kaatunut 30.9.1918 Ranskassa
- Turunen, Armas, s. 1.6.1891, Helsingin pohjoinen suomalainen seurakunta, sotilas, kuollut 27.9.1918
- Varsaluoma, Salomon Nikodeemuksenpoika, s. 1886, Karvia, sotilas, kaatunut 30.10.1918 Ranskan rintamalla
- Wene, Aino Nikanor, s. 1892, Rauma, sotilas, merimies, kaatunut 15.10.1918
- Wertti, Matti Juhonpoika, s. 12.4.1871, Antrea, vanhan väen käynyt, torppari, hukkunut 1917 Ranskan rannikolla

Menehtyneet, joiden armeijasta ei ole tietoa

- Aalto, Jalo, s. 16.4.1890, Keuruu, kaatunut 5.6.1918 Ranskan rintamalla
- Back, Niklas Johannes, s. 1887, Munsala, kaatunut 7.6.1917 Ranskan rintamalla
- Broström, Johan Ferdinand, s. 11.3.1894, Mustio/Karjaa, merimies, kaatunut 8.8.1916 Ranskassa
- Dahlberg, Eugen Gustaf Adolf, s. 5.11.1895, Koivulahti, kaatunut 11.10.1918 Ranskassa
- Eriksson, John Gunnar Valdemar, s. 23.8.1895, Saltvik, talonpoika, haavoittunut Ranskan rintamalla 27.4.1918 ja kuollut 17.5.1918 Ranskassa
- Hannula, Juho Verner, s. 7.9.1890, Karkku, tilallisen poika, kaatunut 1.7.1918 Ranskan rintamalla
- Hartvik, Karl Oskar Johansson, Korsnäs, kaatunut 17.7.1918 Ranskassa
- Hjerpe, Johan Israel, s. 5.11.1890, Mustasaari, haavoittuneena kuollut sairaalassa 13.11.1918 Ranskan rintamalla
- Humpulainen, Walerian Heikinpoika, s. 28.3.1891, Kiuruvesi, kaatunut 28.5.1918 Ranskan rintamalla
- Idman, Alfons Eugén, s. 23.11.1888, Helsingin Sörnäisten ruotsalainen seurakunta, kaivertaja, sotilas, kaatunut 28.12.1916 Ranskassa
- Impola, Juho August, s. 24.2.1887, Hanko mlk, kaatunut 1918 Ranskan rintamalla
- Karlsson, Viktor Severin, s. 27.9.1892, Saltvik, torpparin poika, sotilas, kaatunut 27.9.1918 Ranskan rintamalla
- Kortman, Ernst Hjalmar, s. 15.4.1879, Helsingin pohjoinen ruotsalainen seurakunta, merimies, sotilas, kaatunut 28.6.1918 Ranskan rintamalla
- Koskinen, Väinö Johannes, s. 16.10.1890, Harjavalta, kaatunut 1916 Ranskan rintamalla
- Laitila, Kalle Ville Albertinp., s. 21.3.1878, Helsingin eteläinen suomalainen seurakunta, merimies, kaatunut taistelussa 15.9.1916 Ranskan rintamalla
- Lankinen, Pekka Paav.poika, s. 28.9.1887, Hiitola, talonpoika, kaatunut 30.11.1918 Ranskassa
- Lindén, Johan Vilh., s. 1890, Uusikaarlepyy mlk, torpparin poika, kaatunut 1.10.1918 Ranskassa
- Myllyniemi, Matti Iivari Juhonpoika, s. 1887, Ylistaro, talonpoika, kaatunut 15.11.1919 Ranskan rintamalla (?, maailmansota päättyi marraskuussa 1918)
- Norrgrann, Fredrik Henry, s. 14.1.1894, Kristiinankaupunki, merimies, kaatunut 14.10.1918 Ranskassa
- Nygård, Anton Walfrid, s.1895, Lapväärtti, kuollut sodassa 1918 Ranskassa
- Nyholm, J., Maksamaa, kaatunut 1918 Ranskassa
- Nylund, Jalmari Topias s. 1891, Pori, kaatunut 5.10.1918 Ranskan rintamalla
- Rinne, Paul Rafael, s. 10.6.1894, Rymättylä, kaatunut ?8.-1916 Ranskassa
- Ruokosalo, Antti Jaakonpoika, s. 8.6.1890, Ullava, kaatunut 5.10.1918 Ranskan rintamalla
- Saarijärvi, Aatu Aatonpoika, s.13.12.1877, Orivesi, kaatunut 28.10.1918 Ranskan rintamalla

- Valkonen, Johan Henrik, s. 1878, Viipuri mlk, merimies, kaatunut 12.10.1917 Belgiassa
- Vessman, Juho Oskari Taavetinpoika, s. 13.9.1886, Ulvila, työmies, vahingonlaukaus 5.6.1918 Ranskan rintamalla
- Wenman, Emil Johan, s. 22.7.1879, Helsingin pohjoinen ruotsalainen seurakunta, kirvesmies, kaatunut 21.9.1916 Ranskassa
- Westerlund, Bruno Konstantin, s. 18.12.1890, Helsingin eteläinen ruotsalainen seurakunta, kaatunut 12.11.1917 Ranskassa

AUSTRALIAN JOUKOISSA SURMANSAA SAANEET SUOMALAISET VUOSINA 1914–18

Olavi Koivukangas

Australia on osallistunut moniin sotiin Ison-Britannian rinnalla, mutta kaikkein eniten uhreja on vaatinut ensimmäinen maailmansota. Vajaan viiden miljoonan asukkaan Australiasta aseissa oli yli 300 000 miestä. Näistä 60 000 sai surmansa ja 156 000 haavoittui, kärsi kaasumyrkytyksestä tai otettiin vangiksi. Australialaisia palveli myös merivoimissa ja 3 000 miestä ilmavoimissa, silloin uudessa aselajissa. Myös naisia palveli sodassa sairaanhoitajina, kokkeina ja muissa tehtävissä.¹

Kun Iso-Britannia elokuun alussa 1914 julisti sodan Saksaa vastaan, sen siirtomaat eri puolilla maailmaa liittyivät sotaan automaattisesti. Sodan syttymistä tervehdittiin suurella innolla Australiassa ja vapaaehtoisia värväytyi lippujen alle. Näiden joukossa oli myös suomalaisia. He kuuluivat kahteen pääryhmään:

- maassa oleskelevat nuoret suomalaiset miehet, yleensä työmiehiä tai merimiehiä satamakaupungeissa.
- pienempänä ryhmänä toisen polven siirtolaiset, jotka olivat varttuneet aikuisiksi Australiassa.

Artikkelin lopussa olevassa yhteenvedossa käsitellään Australian suomalaista yhteisöä ensimmäisen maailmansodan aikana sekä tarkastellaan Australian joukoissa sotaan osallistuneita suomalaisia, mm. kysymystä, miksi he liittyivät armeijaan.

Lähdeaineisto suomalaisista Australian joukoissa ensimmäisessä maailmansodassa

Tehdessäni väitöskirjaa Australiassa vuosina 1969–72, ja toisella pitemmällä tutkimusmatkallani v. 1981 olen kerännyt tietoja australiansuomalaisista ja myös heidän osallistumisestaan ensimmäiseen maailmansotaan. Tietoja, valokuvia ja hie-man myös esineistöä, on saatu sotaan osallistuneiden suomalaisten jälkeläisiltä. Tämä aineisto on Siirtolaisuusinstituutin arkistossa Turussa.

Australian valtio on määrätietoisesti dokumentoinut yksilötasolla maan osallistumista ensimmäiseen maailmansotaan, ja tämä helpottaa merkittävästi tutkimustyötä.

Canberrassa asuva tutkija Dr. Elena Govor on kerännyt tietoja venäläistä Australian joukoissa ensimmäisessä maailmansodassa. Samalla hän on kerännyt aineistoa myös Baltian maista ja Suomesta lähtöisin olevista sotilaista. Elena Govor on

¹ Hyviä yleisesityksiä Australiasta ensimmäisessä maailmansodassa ovat: Australian War Memorialin kotisivut: www.awm.gov.au/atwar/ww1.htm, artikkeli "First World War", The Australian Encyclopedia, Vol 11, 1983, "World War I" sekä yleiset Australian historiat: Scott 1964, Shaw 1969, Turner 1974, Beaumont 1995, Dennis et. al. 1995.

löytänyt tähän mennessä 246 suomalaista, mutta arvelee lukumäärän nousevan jopa 300:aan, kun Australian Kansallisarkisto saa luettelointityönsä valmiiksi ensi vuonna. Tätä artikkelia varten Dr. Gavor on antanut sodassa surmansa saaneiden suomalaisten sotilaiden nimiluettelon, mistä lausun hänelle parhaat kiitokset.²

Toinen lähde tälle artikkelille on ollut professori Peter Dennisin suomalaisista ensimmäisessä maailmansodassa keräämä aineisto. Tämä lähdesarja sisältää tietoja 135:sta suomalaisesta, jotka osallistuivat sotaan Australian joukoissa. Peter Dennis on Australian Defence Force Academy:ssa Canberrassa, ja hän keräsi tämän aineiston kulttuurikeskus Paukussa Lapualla 3.7.–1.9.2002 järjestettyyn näyttelyyn ”Suomalaissoturit vieraila mailla”. Suomen suurlähetystö Canberrassa kopioi Peter Dennisin keräämän aineiston ja lähetti sen ystävällisesti Siirtolaisuusinstituutin arkistoon. Käydessään kesällä 2002 tutustumassa Lapuan ulkosuomalaissoturien näyttelyyn Peter Dennis vieraili myös Siirtolaisuusinstituutissa Turussa.³ Kiitän Peter Dennisia ja Suomen Suurlähetystyä tästä aineistosta.

Myös Suomen sotasurmaprojektin keräämä aineisto on ollut käytettävissä.

Sodan alkuvaiheet: Egypti ja Gallipoli

Elokuussa 1914 ensimmäiset australialaiset joukot lähetettiin Egyptiin torjumaan Ottomaanien valtakunnan uhkaa brittiläisille eduille Lähi-Idässä ja Suezin kanavalla. Ensimmäinen suurempi sotatoimi Australian joukoille oli Suezilla turkkilaisten hyökkäyksen torjuminen helmikuun 2. päivänä 1915.

Vuoden 1915 alussa Venäjä pyysi Isolta Britannialta apua taistelussa Turkia vastaan. Merivoimista vastaavana sotaministerinä Winston Churchill valitsi hyökkäyskohteeksi Dardanellien salmen suussa olevan Gallipolin niemimaan.

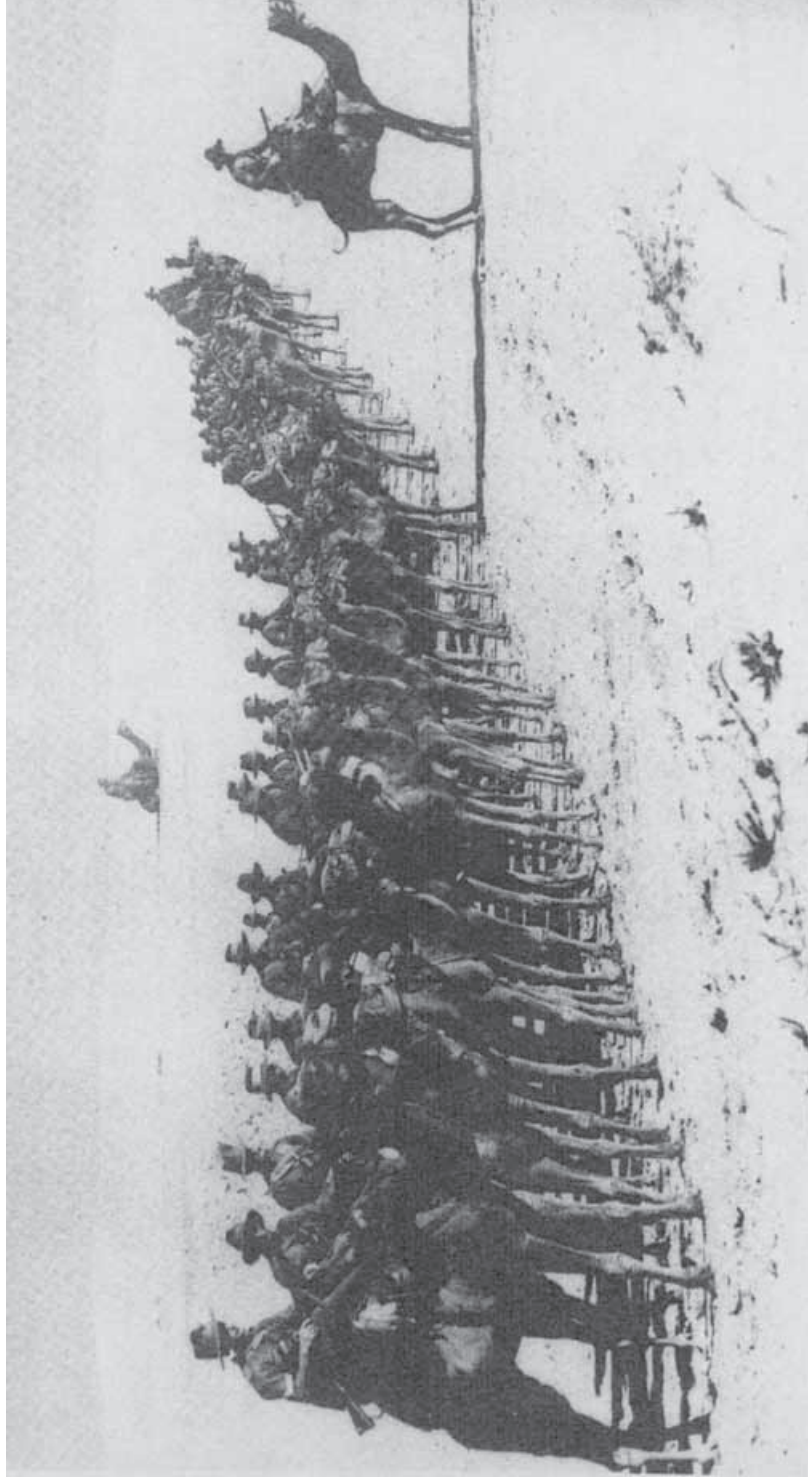
Kairon lähellä tapahtuneen neljän ja puolen kuukauden harjoituksen jälkeen Australian joukot yhdessä uusseelantilaisten ja muiden brittiläisten joukkojen kanssa kuljetettiin Gallipolin niemimaalle Turkkiin, ja kuuluisa ANZAC maihinnousu tapahtui huhtikuun 25. päivänä 1915.⁴ Tämä verinen maihinnousu on Australian sotahistorian merkittävin tapahtuma, ja sen muistoa vaalitaan joka vuosi Anzac Dayn muodossa.

Mutta turkkilaiset olivat saksalaisen kenraali Liman von Sandersin johdolla rakentaneet vahvat puolustusasemat vuorten rinteille. Turkin vapauttajaksi myöhemmin kutsuttu Mustafa Kemal toimi everstiluutnanttina yhden divisioonan komentajana. Koko päivän kestäneen raivoisan taistelun tuloksena australialaiset pääsivät rantautumaan paikassa, jota myöhemmin kutsuttiin nimellä Anzac Cove. Turkkilaisten hyökkäykset kahtena seuraavana päivänä olivat raivoisia. Toukokuun 19 päivä-

² Dr. Elena Govorilla on tekeillä kirja ”Russian Anzacs in Australian History”, joka ilmestyy vuonna 2004 University of NSW Press ja National Archives of Australia toimesta. Tapasin Dr. Govorin maaliskuussa 2003 Europe Centerissa Canberrassa, Venäjän siirtolaisuudesta pitämäni luennon jälkeen, ja olemme sen jälkeen sähköpostiyhteydessä.

³ Peter Dennis on historian professori ja Australian sotahistorian asiantuntija, University of New South Wales ja Australian Defence Force Academy, Canberra.

⁴ Bean 1993, Carlyon, 2001, The Australian Encyclopedia, Vol 11 1983.

(16) Australian Imperial Camel Corps prikaati muodostettiin joulukuussa 1916 ja se osallistui taisteluihin Siinaila ja Palestiinassa. Kameli-joukoissa palveli myös suomalaisia ja heistä raumalainen Wilhelm Konsten sai surmansa Jerusalemissa 19.4.1917

Kuvassa on mm. australiansuomalainen Carl V. Suominen sotilasleirillä lähellä Melbournea vuonna 1916. Kuva Siirtolaisinstituutti, Turku

nä turkkilaiset yrittivät ajaa hyökkääjät mereen ja menettivät seitsemän ja puoli tuntia kestäneessä taistelussa 3 000 miestä. Elokuussa 1915 käytiin Sari Bairin taisteluja usean päivän ajan. Ison Britannian sodan johto vakuuttui vähitellen taistelun jatkamisen toivottomuudesta turkkilaisten vuoren rinteillä olevia lujia asemia vastaan. Joulukuun 8–20. päivinä 1915 suoritettiin 80 000 sotilaan, 5000 hevosen ja 200 tykin vetäytyminen Dardanelleilta. Kaikkiaan Gallipolissa britit ja ranskalaiset menettivät 33 532 surmansa saanutta, 78 518 oli haavoittunut ja 7 689 miestä oli kateissa. Australian tappiot olivat 8 587 surmansa saanutta ja 19 367 haavoittunutta. Uuden-Seelannin tappiot olivat 2 431 surmansa saanutta ja 5140 haavoittunutta.⁵ Surmansa saaneiden joukossa oli Australian sotavoimien komentaja kenraaliluutnantti Sir William Bridges. Gallipoli oli suuri, kahdeksan kuukautta kestänyt taistelu, jossa liittoutuneiden ja turkkilaisten menetykset olivat yhteensä 150 000 miestä.⁶

Käytettävissä olevien nimiluetteloiden mukaan⁷ kaksi suomalaista sai surmansa taisteluissa Gallipolin vuorten rinteillä. Thomas Lind kuoli hyökkäyksessä (killed in action) 26. 4.1915 eli varsinaisen maihinnousun yhteydessä. Toinen Gallipolissa surmansa saanut suomalainen oli Jacob L. Jofs (Jåfs), jonka kuolinpäivä oli 18.11.1915.⁸

Takaisin Egyptiin ja erämaasotaa

Gallipolin seikkailun jälkeen Australian kuninkaalliset sotavoimat (AIF) organisoitiin uudelleen Egyptissä viideksi jalkaväkiosastoksi, jotka kaikki vähitellen siirrettiin Ranskan rintamalle maaliskuusta 1916 lähtien.

Australian ratsuväkiosastot pysyivät Lähi-Idässä ja kävivät liikkuvaa sotaa turkkilaisia vastaan. Australialaiset muodostivat brittiläisten kamelijoukkojen enemmistön. Olosuhteet olivat täysin erilaiset verrattuina länsirintaman mutaisiin juoksuhautoihin Euroopassa. Ratsumiesten tuli toimia äärimmäisessä kuumuudessa ja janossakin karuissa maastoissa. Taistelut alkoivat 1916 Suezin kanavan puolustuksella ja Siinan niemimaan valloituksella. Yksi osa liittoutuneiden joukosta eteni Palestiinaan. Lokakuun 30. päivänä 1918 Turkin oli taivuttava rauhaan.

Australian kamelijoukoissa sai surmansa ainakin yksi suomalainen. Hän oli Rauhalla vuonna 1895 syntynyt Wilhelm Konsten, jonka joukko-osasto oli ”Imperial Camel Corps”. Konsten kaatui taistelussa Jerusalemissa Palestiinassa 19.4.1917. Tämä 22-vuotias suomalainen oli saanut urhoollisuudestaan kaksi kunniamerkkiä: BWM (British War Medal) ja VM (Victory Medal).⁹

⁵ A New History of Australia 1974, 324.

⁶ ”Gallipoli” 1980, 95.

⁷ Australian joukoissa palvelleiden suomalaisten sotasurmien luettelo perustuu Elena Govorin ja Peter Dennisin aineistoon. Lisänä on muutama sotasurmaprojektin löytämä Australian joukoissa palvelut ja surmansa saanut suomalainen.

⁸ Elena Govorin keräämä nimiluettelo surmansa saaneista suomalaisista, SI, Turku.

⁹ Ibid.

Australialaisten tappiot Lähi-Idän liikkuvassa sodassa olivat vähäisiä Euroopan sotatoimiin verrattuna, vain 1 394 kaatunutta tai haavoittunutta kolmena sota-vuotena.

Länsirintaman juoksuhaudoissa

Australian ja Uuden-Seelannin joukkojen saapuessa Ranskaan Saksan vastaiselle länsirintamalle v. 1916 sodankäynti oli jähmettynyt asemasodaksi Belgiasta Sveitsin rajalle saakka. Konekiväärien ja tykistötulen käyttö suosi enemmän puolustajaa kuin hyökkääjää.

Vuosina 1916 ja 1917 australialaiset joukot muiden liittoutuneiden mukana yrittivät murtaa saksalaisten linjat. Massiivisen tykistön tulivalmistelun jälkeen jalkaväki hyökkäsi ei kenenkään maalle kohti vihollisen asemia. Bunkkereissaan olevat saksalaiset torjuivat hyökkäyksen, ja ennen pitkää seurasi saksalaisten vastahyökkäys. Tappiot olivat molemmin puolin hirvittäviä. Heinäkuussa 1916 alkaneissa raivoisissa Sommen taisteluissa australialaiset menettivät 5 533 miestä yhden vuorokauden aikana. Syys-lokakuussa 1916 Anzac-joukot olivat Ypresissä ja marraskuussa taas Sommen rintamalla mutaisissa ja kylmissä juoksuhaudoissa. Vuoden 1916 loppuun mennessä 42 270 australialaista oli kuollut tai haavoittunut länsirintamalla. Kolmas Ypresin taistelu alkoi 31. heinäkuuta 1917 ja jatkui marraskuulle saakka. Monen suomalaisen kuolinpaikkana mainitaan Ypres. Ypresin offensiivi maksoi Australian joukoille 38 000 miestä. Saksalaisten kehittämä sinappikaasu oli erityisen tehokas. Vuonna 1917 australialaisten tappiot olivat nousseet 76 836 mieheen.

Tammikuussa 1918 viisi australialaista divisioonaa muodostettiin yhdeksi yksiköksi. Maaliskuussa 1918 Saksan armeija aloitti massiivisen hyökkäyksen, mikä johtui pelosta että Yhdysvaltain mukaantulo sotaan voisi kääntää sotaonnen liittoutuneiden puolelle. Aluksi saksalaisilla olikin menestystä ja he etenivät mm. Sommen rintamalla 64 km.

Huhtikuusta marraskuuhun 1918 liittoutuneiden hyvä yhteistyö jalkaväen, tykistön ja uuden aselajin ilmavoimien välillä alkoi tuottaa tulosta. Lopulta Saksan oli antauduttava marraskuun 11 päivänä 1918. Aselepo Turkin kanssa oli solmittu lokakuun 30 päivänä 1918, ja se sisälsi Turkin ehdottoman antautumisen.¹⁰ Sodan päätyttyä Australian joukot jäivät Ranskaan ja kotiuttaminen takaisin Australiaan tapahtui keväällä 1919.

Australian joukoissa surmansa saaneet suomalaiset 1914–18

Ensimmäisen maailmansodan aikana Australian sotavoimien vahvuus oli 416 809 henkeä. Näistä sotatoimialueille vietiin 331 781, joista 59 342 sai surmansa, ja 152 171 haavoittui.¹¹

¹⁰ Australian War Memorial, kotisivut "First World War", The Australian Encyclopaedia, Vol 11 1983, Scott 1964, 352–366.

¹¹ Clark 1969, 213.

Eniten sotasurmia Australian joukoissa palvelleille suomalaisille tapahtui vuosina 1914-16 länsirintamalla Ranskassa ja Belgiassa. Kartassa ovat mm. Ypres, Verdun ja Cambrai –nimiset tunnetut taistelupaikat, joilla oli myös suomalaisia

Pihlajaveteläinen Niilo Kara osallistui vapaaehtoisena ensimmäiseen maailmansotaan Australian joukoissa haavoittuen rintamalla. Toivuttuaan hän palasi Australiaan ja toimi jonkin aikaa farmarina. Kuva Siirtolaisinstituutti, Turku

Koko Australian sotavoimista 17,9 prosenttia sai surmansa sotatoimissa. Kun tällä hetkellä on tiedossa noin 250 sotaan osallistunutta suomalaista ja näistä 53 tiedetään saaneen surmansa, suomalaisten kohdalla tappioprosentti on 21,2. Yhtenä syynä suhteellisesti suurempaan kuolleisuuteen suomalaisten kohdalla oli se, että suomalaiset yleensä olivat etulinjassa ja tavallisina sotilaina, joiden kuolleisuus on aina suurin sotatoimissa. Tosin 11 suomalaista ei lähetetty Australian ulkopuolelle.¹² Australia kävi sotaa Saksaa vastaan myös Tynellä valtamerellä, varsinkin sodan alkuvaiheissa, ja osa joukoista tarvittiin näihin tehtäviin. Mutta myös terveydelliset tai muut syyt saattoivat estää sotilaan lähettämisen etulinjan taisteluihin.

Suomalaisten suurimmat tappiot tulivat Ranskassa länsirintaman pitkään jatku-neissa rajuissa massataisteluissa. Mielenkiintoisia yksityiskohtia ovat yhden suomalaisen sotasurma Gallipolin liittoutuneiden maihinnousussa Turkissa vuonna 1915 ja toisen surma myöhemmin samana vuonna. Huomio kiinnittyy myös suomalaisen kameliratsastajan surmaan taistelussa Jerusalemissa vuonna 1917.

Kuinka paljon suomalaisia oli Australiassa ensimmäisen maailmansodan aikana? Ennen vuoden 1921 väestölaskentaa suomalaiset oli luettu venäläisten ryhmään, joten lukumäärästä voidaan tehdä vain arvio. Vuoden 1921 Censuksen mukaan Australiassa oli 1 358 Suomessa syntynyttä henkilöä. Näistä 1 227 eli 90 prosenttia oli miehiä. Suurin ikäryhmä oli 25–30-vuotiaat.¹³ Ensimmäisen maailmansodan aikana monet suomalaiset nuoret miehet lähtivät pois Australiasta välttääkseen joutumisen armeijaan. Myös Suomen itsenäistyminen v. 1917 sai joitakin suomalaisia palaamaan synnyinmaahansa mm. Siperian kautta. Kun vuonna 1921 uusi siirtolaisuus Suomesta ei ollut vielä varsinaisesti alkanut, voidaan arvioida, että Australiassa oli ensimmäisen maailmansodan aikoihin noin 1 500 Suomessa syntynyttä henkilöä. Lisäksi on muistettava suomalaisten vanhempien Australiassa syntyneet lapset.

Viitaten aikaisemmin mainittuun Dr. Elena Govorin arvioon, että Australian joukoissa olisi ollut kaikkiaan noin 300 suomalaista, tämä merkitsisi sitä, että joka viides suomalainen liittyi Australian sotavoimiin. Sotasurmaluettelon perusteella, 53 surmaa, voidaan myös päätellä, että joka viides asepuvussa ollut suomalainen menehtyi sodan seurauksena.

Mikä sai niin monet suomalaiset tarttumaan aseisiin vieraan lipun alla? Brittien armeijaan Australiassa liittyneet suomalaiset olivat yleensä nuoria miehiä, ja hyvin usein merimiehiä, jotka olivat jääneet maihin johonkin satamaan. Sota-aikana rahtilaivat eivät voineet kulkea entiseen tapaan ja työttömille merimiehille armeijaan liittyminen tarjosi yhden vaihtoehdon. Armeijan palveluksessa olevalle oli ruoka ja toimeentulo aina turvattu. Sotavoimiin liittyminen tarjosi myös mielenkiintoa ja jännitystä elämään. Seikkailunhalu lienee ollutkin taloudellisten syiden ohella tärkeimpiä syitä liittyä armeijaan.

Kun taloudelliset syyt olivat Suomesta tulleille merimiehille ja tavallisille siirtolaisille tärkein motivaatio liittyä armeijaan, niin toisen polven suomalaisilla oli jo

¹² Peter Dennisin keräämä aineisto, SI, Turku.

¹³ Koivukangas 1986, 277.

vahva australialainen identiteetti ja sen mukainen velvollisuuden tunne palvellessa synnyinmaataan myös sodan aikana.

Liite. Suomalaisen sotatunnetun Australian joukoissa 1914–18

Ainakin seuraavat suomalaiset saivat surmansa Australian joukoissa ensimmäisessä maailmansodassa joko rintamalla tai kuolivat sotavammoihin ja sairauteen. Kokonaisuuden vuoksi tässä luettelossa ovat mukana Gallipolissa (2 miestä) ja Lähi-idässä (1 mies) surmansa saaneet suomalaiset, joista on kerrottu aikaisemmin.

Oikeinkirjoituksessa Australialaisissa lähteissä on virheitä, joita kuitenkin ei ole korjattu. Esimerkiksi sukunimi Talava on ilmeisesti Jalava, koska käsin kirjoitettu Suomen J ja Australian T muistuttavat toisiaan.

Kunniamerkit: BWM = British War Medal, VM = Victory Medal.

(Suluissa SSSP:n tieto ko. surmansa saaneesta).

Gallipoli

- Jofs, Jacob L., Vöyri, sotilas, kuoli 18.11.1915; (SSSP: Jåfs, Johan Gustaf, kaatunut Egyptissä 18.11.1915)
- Lind, Thomas, killed in action 26.4.1915.

Palestiina

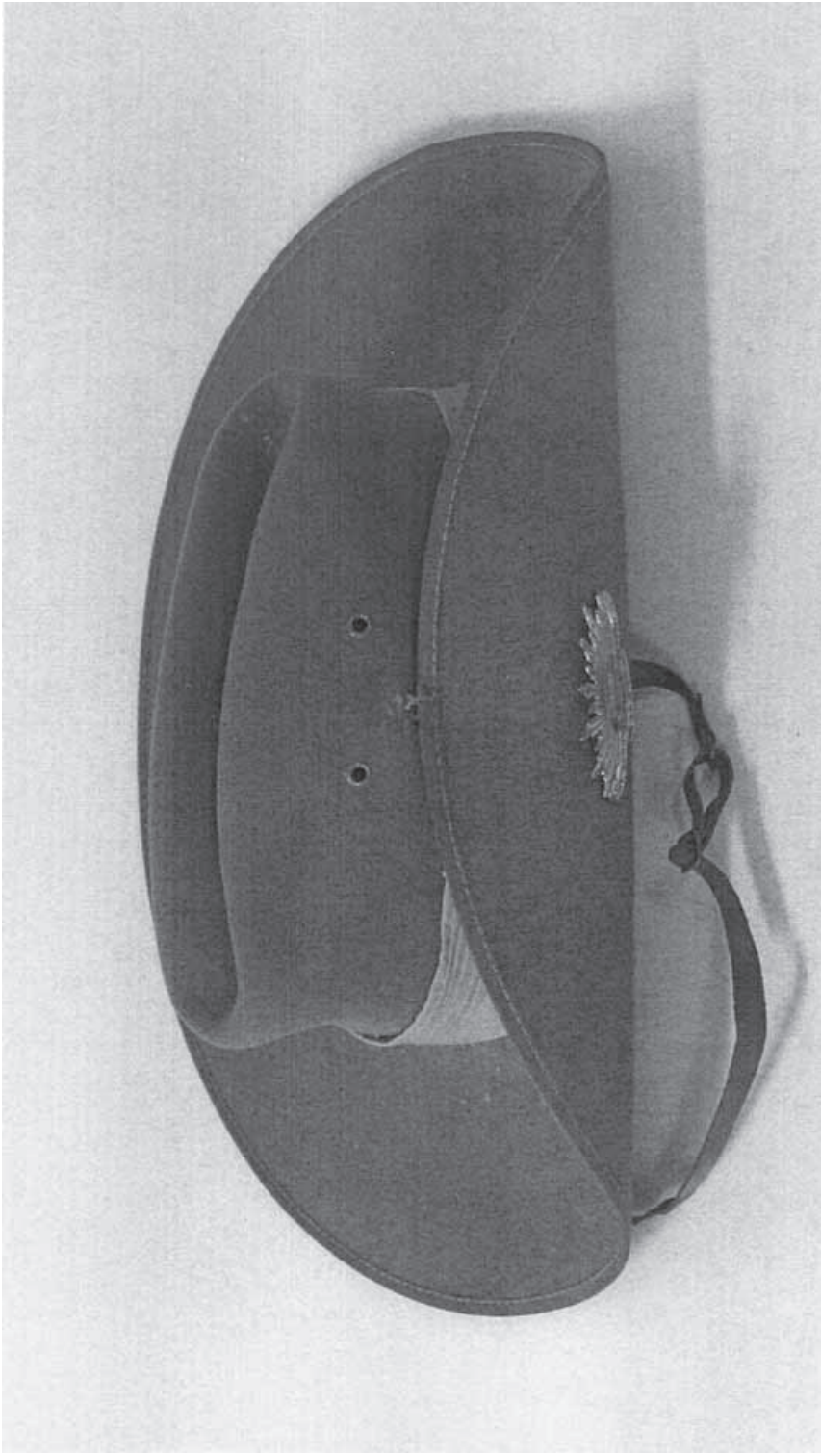
- Konsten, Alli Wilhelm, s. 1895, Rauma, merimies, sotilas, kuoli taistelussa 19.4.1917, 22 v. Imperial Camel Corps, Jerusalem, Palestiina, BWM, VM.

Ranska

- Alenius, Edward E. , Helsinki, kuoli taistelussa 3.8.1916 Ranska, BWM, VM.
- Asplund (Asplund/Haapaniemi), Hugo, Vaasa, kuoli haavoihin 15.10.1917 Belgia, BWM, VM.
- Backman, Onnie, Yarkup(?) , Finland, kuoli taistelussa 29.7.1917 Pozieres, Ranska, BWM, VM.
- Backman Evert I., Kristiinankaupunki, kuoli haavoihin 25.9.1917 Belgia, 37 v. MWM, VM.
- Borg, Charles Leonard kuoli taistelussa 13.4. 1918.
- Broström, John kuoli taistelussa 8.8.1916; (SSSP: Broström, Johan Ferdinand, s. 11.3.1894, Mustio, Karjaa, merimies, kaatunut Ranskassa 8.8.1916)
- Carlson (Vesala), Victor Köyliö, kuoli taistelussa 14.11. 1916 Somme, Ranska, 1914–15 Star, BWM, VM.
- Edman, Alfonso E., Helsinki, kuoli taistelussa 28.12. 1916 Lesboeufs, Ranska, BWM, VM; (SSSP: Idman, Alfons Eugén, s. 23.11.1888, Helsinki, kaivertaja, kaatui Ranskassa 28.12.1916)
- Ek Emil, Turku, kuoli taistelussa 20.9. 1917 Zillebeke, Belgia, 1914–15 Star, BWM, VM.
- Ekland, Adolf, Hanko, kuoli taistelussa 1.9.1916 Villiers-Bretonneux, BWM, VM.

Toisen polven australiansuomalainen Arthur Nikolai Ronnlund kuului vuonna 1917 Australian joukkoihin Ranskassa ja joutui saksalaisten vangiksi. Kuva Siirtolaisinstituutti, Turku

Melbournessa asuneen Matti Saxbergin käyttämä sotilashattu ensimmäisestä maailmansodasta. Kuva Siirtolaisinstituutti, Turku

A.I.F. L. 111/16. 50,000. E. & T. Ltd.

IN REPLY PLEASE QUOTE

79000

78999

5 Ar/

TELEGRAPHIC ADDRESS:
"ADMINAUST, LONDON."

CABLE ADDRESS:
"STRALIS, LONDON."

TELEPHONE:
VICTORIA 8860 (8 LINES)

AUSTRALIAN IMPERIAL FORCE.

Administrative Headquarters, A.I.F.,

130, HORSEFERRY ROAD,

LONDON, S.W.

Imperial Russian Consulate,
Bedford Square,
W.C.2.

2nd June 1917

Sir,

I have the honour to request that you will convey to Siamri Santinen, Kalola, Finland, the news that her brother Private Alfred Karlson of the Australian Imperial Force was killed in action on the 2nd May 1917 whilst serving with the British Expeditionary Force in France.

I have the honour to be,

Sir,

Your obedient Servant,

Leena Yappin-Li

Captain,
Officer i/c Records.

Kalvola?

Australian sotajoukkojen Lontoon toimisto ilmoittaa kirjeessään 2.6.1917 Venäjän Lontoon konsulaatille sotamies Alfred Karlssonin kaatuneen kuukautta aikaisemmin Ranskassa. Konsulaatti lähetti kirjeen omaisille. Kirje kuvaa havainnollisesti dokumentaatio-ongelmia, sillä sekä kaatuneen että hänen siskonsa nimet, kuten kotipaikkakuntakin ovat vääntyneet kirjoitustavaltaan, samalla kun seurakunnallisia tietoja ei ole löytynyt

- Falk, Paul Richard Eugene Napoleon Nicholas, s. 5.4.1893, Helsinki (Hanko), aliupseeri, kuoli taistelussa 25.9.1918 Star, BWM, VM; (SSSP: Falk, Paul Richard, Eugen, s. 5.4.1893, Helsinki, aliupseeri, kaatunut Ranskassa syyskuussa 1918, haudattu Tincourtin sotilashautausmaalle 25.9.1918)
- Graubin, John G., s. 6.12.1881, kuoli taistelussa 26.9.1917 Ypres, länsirintama, BWM, VM; (SSSP: Granlin, Johan Gustaf, s. 6.12.1881, Helsingfors, kaatui Ranskassa 26.9.1917)
- Halona, Mikael (isä Helsingissä), kuoli taistelussa 14.8.1917 Belgia, BWM, VM.
- Hanson, Hugo, kaatunut taistelussa 8.8.1918; (SSSP: Hansson, Johan Hugo, s. 22.1.1894, Pernaja, kaatunut Ranskassa 1918)
- Henderson, John, kuoli taistelussa 21.3.1918.
- Hendrickson, John, kuoli Ranskassa 18.12.1916.
- Holmen (Vastamaa), Kustaa Victor, Kullaa, kuoli haavoihin 5.7.1918 Ranska, 29 v. BWM, VM.
- Johanson, Gustaf, kuoli taistelussa 4.7.1918.
- Johnson, Karl Johannes, kuoli taistelussa 3.9.1916.
- Jorgensen, Carl, kuoli Englannissa 6.11.1918.
- Kalson (Karlson?), Alfred, Finland, sotilas, kuoli taistelussa 2.5.1917 Ranska, BWM, VM.
- Karlström, Gunnar, kuoli haavoihin 11.1.1917.
- Knappsberg, Oscar Bruno, kuoli haavoihin 7.5.1917; (SSSP: Knappsberg, Oskar Bruno, s. 29.12.1889, Mustio, Karjaa, tehtaantyömiehen poika, kaatunut Ranskassa 18.5.1917)
- Kortman, Ernst H., Helsinki, kuoli haavoihin 22.8.1917 Belgia, 1914–15 Star, WM, VM; (SSSP: Kortman, Ernst Hjalmar, s. 15.4.1879, Helsinki, merimies, kuollut Ranskan rintamalla ilmeisesti 1918 joskin todellista kuolinajankohtaa ei tiedetä)
- Kotkamaa Johannes, kuoli taistelussa 19.8.1917.
- Kärnä, Alfred, Kankaanpää, kuoli taistelussa 3.5.1917 Ranska.
- Lauren, Karl Walter, kuoli haavoihin 12.7.1918.
- Lehtonen, Johan Alfred s. 1891 Helsinki, merimies, kuoli taistelussa 3.1.1917.
- Liljestränd, Erik Arvid, s. 1884, Kirkkonummi, merimies, naimaton, sotilas, kuoli Englannissa 9.6.1918, 34 v.; (SSSP: Liljesträn, Erik Arvid, s. 5.1.1884, merimies, Australia, kuoli sodan aiheuttamaan haavaan 9.6.1918)
- Lindholm, John, kuoli taistelussa 1.10.1918.
- Ljung, Karl R., Helsinki, kuoli taistelussa 2.4.1917 Ranska, 1914–15 Star, BWM, VM.
- Nelson Eric William, kuoli taistelussa 10.4.1917.
- Olin, Axel Alexand, kuoli taistelussa 21.2.1918.
- Pennanen, Alfred H. , Viipuri, kuoli taistelussa 17.7.1916 Ranska, 1914–15 Star, BWM, VM.
- Petersen, Charles, Finland, kuoli taistelussa 14.1.1918 Belgia, BWM, VM.
- Peterson, Mat H. (äiti Tippo (Jeppossa?) kuoli haavoihin 5.7.1916 Ranska, BWM, VM.

- Petterssan, August S. , (isä Kiskasta, Orijärveltä) kuoli taistelussa 4.10.1917, Ypres, Belgia, BWM, VM.
- Piukkula, (Puikkula), Otto Valfrid Bruno, s. 1891, Turku , kuoli Sommen taistelussa 11.4.1918.
- Ravoline (Ravolaine, Ravolainen (= Savolainen?)), David Sylvester , Mikkeli (Viipourin mlk), korpraali, kuoli taistelussa 24.7.1916, BWM, VM.
- Saarijärvi, Adolf, kuoli Englannissa 28.10.1918.
- Salonen Usko Leonard, s. 23.9.1889, Turku, korpraali, kuoli taistelussa 8.6.1917 Belgia (kaatunut 8.7.1917), BWM, VM.
- Savolainen, Arthur John, kuoli taistelussa 20.7.1916.
- Somero, Daniel, Yli-Kitka, kuoli taistelussa 4.10.1917 Ypres Belgia BWM, VM.
- Talava (Jalava), Anselmi, (isä Turussa), kuoli taistelussa 23.8.1918 Ranska, BWM, VM.
- Tornroos (Törnoroos), Arvo Malakias, s. 1891, Rauma, merimies, naimaton, sotilas, kuoli taistelussa 5.10.1918, Ranska.
- Troyle (Turja?, mikä oli äidin nimi), Kontrat J., Turku, kuoli sotavankina 13.10.1918, Berliini, BWM, VM.
- Weckman, Walter Alen, kuoli Englannissa 9.11.1918.
- White, John H. , Viipuri, kuoli taistelussa 12.10.1917 Ypres, Belgia, BWM, VM.
- Wikström, Karl, Turku, kuoli haavoihin 17.8.1917 länsirintama Ranska, BWM, VM.
- Winter, Frank, kuoli Australiassa 12.9.1916.
- Wirta, Tobias Oscar, kuoli taistelussa 12.9.1916.

UUDEN SEELANNIN JA ETELÄ-AFRIKAN JOUKKOIHIN KUULUNEET SUOMALAISET

Olavi Koivukangas

Suomalaisia oli mukana ensimmäisessä maailmansodassa myös Uuden- Seelannin ja Etelä-Afrikan joukoissa. Valaisen heidän joukossaan sattuneita sotasurmatapauksia, joskaan puutteellisen lähdeaineiston johdosta ei ole mahdollista esittää kattavia tietoja aiheesta. Suomalaisten osallistuminen ensimmäiseen maailmansotaan ja sotasurmat Uuden-Seelannin ja Etelä-Afrikan joukoissa ovat aiheita, jotka vaativat arkistolähteisiin perustuvaa yksityiskohtaista tutkimusta. Elena Govorin mukaan sota-arkistot Uudessa Seelannissa eivät ole samalla tasolla kuin Australiassa, ja tilanne lieenee samanlainen Etelä-Afrikassa.

Uuden Seelannin joukot

Haastatellessani Uuden-Seelannin suomalaisia ja heidän jälkeläisiään vuonna 1991 löytyi useita tietoja sekä ensimmäiseen että toiseen maailmansotaan osallistuneista suomalaisista.

Sotamies William E. Urwin sai surmansa Ranskassa 3.7.1916. Urwin oli syntynyt Uudessa-Seelannissa maahan jääneen suomalaisen merimiehen poikana. Toisen polven suomalainen oli myös Oscar R. Sutherland (Söderlund), joka sai surmansa 19-vuotiaana Ranskassa 30.3.1918. Näiden sotilaiden kuvat ovat Siirtolaisuusinstituutissa Turussa.

Vähintään kolme muutakin Uuden-Seelannin suomalaista kaatui tai menehtyi sotatoimissa. Viipurista kotoisin ollut Karl Laitila sai surmansa taistelussa Ranskassa vuonna 1916, ja Tampereella vuonna 1869 syntynyt Yrjö Ludvig Mattson kaatui Ranskassa vuonna 1917. Myös Turussa vuonna 1884 syntynyt Charles O.W.Ström sai surmansa vuonna 1917.¹ Yhteistä Uuden-Seelannin joukoissa surmansa saaneille suomalaisille on, että he kaikki kuolivat Ranskan suurissa joukkotaisteluissa vuosina 1916–18.

Etelä-Afrikan joukot

Afrikassa suomalaisia osallistui brittiläisissä yksiköissä taisteluun saksalaisia vastaan ensimmäisessä maailmansodassa. Etelä-Afrikkaan vuonna 1895 saapunut helsinkiläinen Carl Theodor Eriksson osallistui vapaaehtoisena sotaan buureja vastaan Rhodesian joukoissa vuosina 1899–1900. Ensimmäisen maailmansodan sytyttyä Eriksson sai sotakokemuksensa perusteella upseerin valtakirjan kodinturvajoukkoihin, mutta vuonna 1915 hän 41-vuotiaana valehteli ikänsä ja ilmoittautui rintamapalvelukseen tavallisena sotilaana. Pian Eriksson ylennettiin luutnantiksi, ja hän toimi mm. konekiväärikomppanian päällikkönä. Vuonna 1918 kapteeni Eriksson erosi armeijasta ja palasi Bulawayoon hoitamaan sähköliikettään. Hän kuoli vuonna 1940.²

¹ Koivukangas 1996, 38-40, 62, 340, 347, 364.

² Koivukangas 1998, 38-41.

Eriksson selvisi kahdesta sodasta hengissä. Sen sijaan Heinolassa vuonna 1867 syntynyt Otto Lund oli seurakunnan tiedon mukaan kuollut Etelä-Afrikan joukoissa 23.11.1918.³ Koska kuolinpäiväksi on merkitty maailmansodan päättymisen jälkeinen päivämäärä, kyseessä lieenee haavoittuminen, sairastuminen tai onnettomuus. Lähteestä ei myöskään ilmene osallistuiko Lund sotatoimiin Afrikassa vai Euroopassa.

Liiteluettelo. Uuden Seelannin ja Etelä-Afrikan joukoissa surmansa saaneet suomalaiset

Uusi Seelanti

- Laitila, Karl, Viipuri, sai surmansa Ranskassa 1916.
- Mattson, Yrjö Ludvig, synt. 1869, Tampere, sai surmansa Ranskassa 1917.
- Ström, O.W., synt. 1884, Turku, sai surmansa Ranskassa 1917.
- Sutherland (Söderlund), Oscar R., 19 v., sai surmansa Ranskassa 30.3.1918.
- Urwin, William E., sotamies, sai surmansa Ranskassa 3.7.1916.

Etelä-Afrikka

- Lund, Otto, s. 1867, Heinola, sotilas, työmies, haavoittuneena kuollut Etelä-Afrikan joukoissa 23.11.1918.

³ Sotasurmaprojektin kirjoittajalle antama aineisto.

VENÄJÄN SISÄLLISSODASSA SURMANSAA SAANEET SUOMALAISET PUNAKAARTILAISET

Carl-Fredrik Geust

Yli 10 000 punakaartilasta perheenjäsenineen pakeni toukokuussa 1918 kärsityn tappion jälkeen Suomesta Venäjälle, etupäässä Pietariin tai Neuvosto-Karjalaan. Jo vuoden 1918 sodan aikana punakaartilaisia oli siirtynyt Pohjois-Venäjälle. Suomalaiset punakaartilaiset liittyivät Venäjällä Puna-armeijaan joko suoraan tai kesällä 1918 perustetun Suomen Kommunistisen Puolueen järjestämien kutsuntojen kautta. Punakaartilaiset osallistuivat vuosina 1918–22 sisällissodan taisteluihin eri puolilla Venäjää. Vaikka Puna-armeijaan perustettiin melko nopeasti ns. kansallisia, suomalaisia joukko-osastoja, joihin suurin osa suomalaisista pyrittiin keskittämään huomattava osa suomalaisista palveli suurempina tai pienempinä ryhminä myös puhtaasti venäjänkielisissä joukko-osastoissa.

Toivo Antikaisen arvion mukaan Puna-armeijan puolella sai surmansa kaatuneina, haavoittuneina ja sotatoimissa sairastuneina noin 2 000 suomalaista.¹ Suomessa ja Venäjällä julkaistun kirjallisuuden perusteella sekä ennen kaikkea laajojen arkistotutkimusten tuloksena on löydetty yhteensä 489 Venäjällä vuosina 1918–22 sotaoloissa surmansa saaneen suomalaisen punakaartilaisen nimet, jotka on esitetty tämän raportin liiteluetteloissa. Mikäli Antikaisen arvio sotasurmantapausten kokonaismäärästä on oikea, on näin ollen löydetty vasta vajaat 25 % kaikista uhreista. On myös todettava, että löydetty henkilötiedot ovat monin kohdin varsin fragmentaarisia, joten kaikkia liitetaulukoissa olevia tapauksia ei ole pystytty varmuudella tunnistamaan eikä myöskään yhdistämään sotasurmaprojektin nimitiedostossa oleviin sotasurmiin.

Joidenkin henkilöiden kohdalla on löydetty esimerkiksi vain kaatuneeksi ilmoitetun sukunimi, toiset nimet ovat taas kirjoitettu selvästi väärin tai translitteroidut kyrillisestä kirjoitusasusta, mutta tarkoittanevat suomalaisiksi katsottavaa henkilöä. Puna-armeijan niin sanotut suomalaiset rykmentit eivät myöskään olleet etnisesti puhtaita, vaan niissä palveli myös huomattavia määriä inkeriläisiä, itäkarjalaisia ja virolaisia, sekä kantamiehityksenä olleiden pietarinsuomalaisten lisäksi myös suomenkieltä enemmän tai vähemmän ymmärtäviä venäläisiä. Tekstissä on käsitelty näiden suomalaisrykmenttien vaiheita ja taisteluja kirjallisuuden ja muistelmien perusteella. Eräitä muita Puna-armeijan joukko-osastoja, joissa palveli suomalaisia, on myös käsitelty lyhyesti.

Nimiluetteluihin on pyritty ottamaan mukaan vain sotasurmaprojektin määritelmien mukaisesti riittävällä varmuudella suomalaisiksi katsottavat henkilöt. Kuten yllä mainittiin, suurin osa surmantapauksista on vielä tunnistamatta, ja lienee pakko todeta että useimmat puhtaasti venäläisissä joukko-osastoissa kaatuneet suomalaiset jäänevät ikuisesti tuntemattomiksi.

¹ Antikainen 1927, 436.

Tutkimustilanne

Tutkimuskirjallisuus

Markku Salomaan väitöskirja ”Punaupseerit” käsittelee monipuolisen lähdeaineiston pohjalta ansiokkaasti SKP:n ”sotilaslinjan” toiminnan, Pietarin suomalaisen sotakoulun sekä ns. punaupseerien vaiheita. Salomaa on sittemmin jatkanut punaupseereita koskevia tutkimuksiaan, joita on julkaistu mm. Sotahistoriallisen aikakauskirjan eri numeroissa.²

Matti Lackman on myös kirjoittanut erityisesti Pohjois-Suomen tapahtumista tutkimuksen kohteena olevana aikakautena.³

Muurmannin legioonan vaiheita on esitetty seikkaperäisesti Jukka Nevakiven vuonna 1970 ilmestyneessä samannimisessä tutkimuksessa.⁴ Samana vuonna ilmestyi amerikkalaisen Stacy Churchillin tutkimus Itä-Karjalan poliittisesta tilanteesta vuosina 1917–22.⁵

Venäläisen M.M.Korosen vuonna 1969 julkaisema ”Finskije internatsionalisti v bor´be za vlast´ sovetov” (Suomalaiset internationalistit taistelussa neuvostovaltan puolesta) lienee tähän saakka ainoa tutkimus, joka on hyödyntänyt Karjalan Tiedeakatemian arkistoa.⁶

Aapo Roseliuksen Sotasurmaprojektin puitteissa laatima selvitys ”Heimoaатteen nuoret uhrit” on ollut taistelukuvausten vastapuolen, eli valkoisten suomalaisten joukkojen kuvauksen päälähteenä.⁷ Roselius luo myös katsauksen laajaan heimosotakirjallisuuteen.

Aikalaismuistelmia

1920-luvulla sekä 1930-luvun alussa julkaistiin Neuvosto-Venäjällä kohtalaisen paljon kirjoituksia suomalaisten punakaartilaisten osallistumisesta Venäjän sisällissotaan. Vaikka nämä kirjoitukset ovat luonnollisesti vahvasti ideologisesti värittyneitä ja Suomessa kärsityn katkeran tappion sävyttämiä, sisältävät ne kuitenkin varsin paljon Suomessa tänä päivänä melko tuntematonta asiatietoa. 1920-luvun loppupuolella aloitettiin punapakolaisten keskuudessa systemaattinen muistotietojen keruu, jonka tarkoituksena oli julkaista moniosainen ”Kansalaissota Karjalassa”-niminen kirjasarja. Itse taisteluihin aktiivisesti osallistunut mm. vuoden 1922 kuuluisan Karjalan suksiosaston johtaja Toivo Antikainen näyttää olleen kirjahankkeen

² Salomaa 1992. Salomaa 1993, 7–43. Salomaa 1995, 60–93. Salomaa 2002, 54–71.

³ Lackman 1998, 83–113.

⁴ Nevakivi 1970.

⁵ Churchill 1970.

⁶ Koronen 1969.

⁷ Roselius 2002.

Venäjän interventio- ja kansalaissotien Euroopan puoleisen Venäjän rintamia vuosina 1918-20 esittävä kartta. Kirjasta "Kansalaissodan rintamilta"

Tuntematon suomalainen punakomentaja vuonna 1919

keskeisempiä henkilöitä sekä toimituskunnan jäsenenä että myös itsekkin useiden kirjoitusten laatijana.⁸

Antikaisen suksiosastossa palvellut punakomentaja Toivo Vähä katosi tunnetun Trusti-nimisen vastavakoiluoperaation jälkeen Neuvostoliiton Keski-Aasian rajalla toimiviin rajavartiojoukkoihin. Uudella nimellään "Ivan Petrov" hän eteni KGB:n everstiksi. 1960-luvulla hän palasi eläkeläisenä Petroskoihin, missä Taisto Huuskonen sai tehtäväkseen toimittaa "Vähä-Petrovin" muistelmät julkaisukuntoon. Venäjäksi ja (takaisin?) suomenkielelle käännetty kirja on vahvasti sensuroitu ja ideologisesti väritynyt, mutta sisältää kuitenkin joitakin mielenkiintoisia yksityiskohtia⁹. Muitakin kirjoituksia julkaistiin, joista tärkeimmät on käyty läpi Sotasurmaprojektia varten. Surmatapaukset on käsitelty julkaistuissa kirjoituksissa kuitenkin yleensä kohtalaisen ylimalkaisesti, joten surmansa saaneiden henkilöiden tunnistaminen on näin ollen usein varsin vaivalloista.

Em. kirjoja varten kerättyä aineistoa ja muita primääridokumentteja on kuitenkin säilynyt Venäjällä kohtalaisen paljon eri arkistoissa, joissa sekä projektin venäläisillä avustajilla että tämän tutkimuksen kirjoittajalla on ollut mahdollisuus työskennellä.

Venäjän valtion sosiaalipoliittisessa historiallisessa arkistossa (GASPI), eli entisessä ns. puoluearkistossa Moskovassa on tutkittu SKP:n arkistoa. Tämä kokoelma sisältää mm. huomattavan määrän SKP:n varhaishistoriaa, suomalaisten punakaartilaiden toimintaa Venäjän sisällissodassa, Buin siirtokuntaa koskevia dokumentteja, sekä myös Toivo Antikaisen henkilökohtaisen arkiston.

Venäjän valtion sota-arkistossa Moskovassa (RGVA) on käyty läpi Puna-armeijan ns. suomalaisten rykmenttien tappioluetteloita. Joitakin hyödyllisiä asiakirjoja, mm. Pietarin 10. suomalaisen kommunistisen Punaisen Ristin sairaalan kuolleitten luetteloita on myös löytynyt Pietarin valtionarkistossa (TsGA StP).

Karjalan Tasavallan Tiedeakatemian arkisto (KarNTs RAN) osoittautui vaatimattomista puitteistaan huolimatta varsinaiseksi "kultakaivokseksi". Tämän arkiston Opis 13 sisältää etupäässä entisten punakaartilaiden seikkaperäisiä muistelmia osallistumisistaan taisteluihin Suomessa ja Venäjällä (kerätty em. "Kansalaissota Karjalassa" -kirjasarjaa varten). Muistelmakirjoitukset ovat etupäässä suomalaisten punakaartilaiden laatimia, mutta joukossa on myös suomeksi käännettyjä, Karjalassa toimineitten venäläisten punakaartilaiden muistelmia (osa löytyy tosin vain venäjänkielisinä). Opis 13 sisältää myös em. kirjasarjaa varten yksittäisten muistelmien perusteella laadittuja yhteenvedonomaista kirjoituksia ja koosteita.

Opis 17 sisältää taas lähinnä hyvin lyhyitä (tyypillisesti 1–5 liuskaa) vuonna 1934 kerättyjä omaelämäkertatietoja suunniteltua ns. punapartisaanimatrikkelia varten. Eräät omaelämäkerrat ovat miltei luku- ja kirjoitustaidottomien henkilöiden

⁸ Antikainen 1927, 33–34. Antikainen toimitti myös mm. kokoomateokset Neuvosto-Karjalan puolesta (Leningrad 1927) sekä Kansalaissodan rintamilta (yhdessä K. Pietarisen ja T. Törmälän kanssa, Leningrad-Petroskoi 1930), ja kirjoitti itse useita artikkeleita.

⁹ Vähä 1974, Huuskonen 1979, 321.

käsin laatimia (myös karjalan murteilla) ja näin ollen varsin vaikeasti luettavia. Tärkeimmät ja laajimmat "delot" on kuitenkin kirjoitettu (myös) koneella ja varustettu tarkkoine henkilöhakemistoinen (ja -arvosteluineen), joten herää epäilyksistä, että tietoja on käytetty muuhunkin (eli NKVD:n?) tarkoitukseen. Opis 17 sisältää vähänlaisesti sotasurmatietoja, mutta kohtalaisen paljon entisten punakaartilaisien muita elämäkertatietoja (Punapartisaanimatrikkeli ei liene koskaan ilmestynyt?).

"Kansalaissota Karjalassa" -kirja oli suunniteltu viisiosaiseksi (sekä suomen että venäjänkieliseksi) kirjasarjaksi. Ainoastaan ensimmäinen osa ilmestyi:

- I osa julkaistiin vuonna 1932 L. Letonmäen toimittamana "Kansalaissota Karjalassa", I osa, 275 sivua.
- II osaan kaavailtiin mm. seuraavia kirjoituksia: Hertzenin retki, "Keski-Karjalan tapahtumat", "Repola-Porajärvi valkosuomalaisten miehittämänä", taistelut Uhtua-Kiestinki alueella, otsikkona "Karjalan banditismi vuosina 1921–22. Valkosuomalaisten hyökkäys Karjalaan v. 1921–22 ja niiden tuho" (valmis käsikirjoitus ks. fond 1, opis 13, delo 136; keskeneräinen luonnos delona 114a).
- III osaan suunniteltu sisältö oli taas: Muurmannin suomalainen legioona (käsikirjoitus fond 1, opis 13, delo 138, sekä kopio delona 137; tässä kuitenkin merkitty "osa II"; suunnitellun teoksen osien numerointi lienee jossakin vaiheessa muutettu).¹⁰
- IV osan kohteena olisi ollut Karjalan rykmentti (delona 134 on Eero Haapalaisen kirjoitus "Karjalan rykmentin synnystä").¹¹
- V osan sisältönä olisi ollut mm. Toivo Antikaisen keräämä aineisto 6. suomalaisesta jalkaväkirykmentistä (aikaisemmin ilmestynyt suomeksi eri julkaisuissa, joten V osa julkaistaisiin ainoastaan venäjäksi). Jo ilmestyneillä suomenkielisillä julkaisuilla tarkoitettaneen T. Antikaisen ym. toimittamia kokoomateoksia Neuvosto-Karjalan puolesta (1927, 189 sivua) sekä Kansalaissodan rintamilta (1930, 453 sivua).
- osista II–IV lienee säilynyt ainoastaan opis 13:n sisältämä raaka-aineisto (mahdolliset oikovedokset lienee tuhottu kustannusosuuskunta Kirjan likvidoinnissa Karjalan suomalaisvainojen sekä suurten puoluepuhdistusten yhteydessä 1930-luvun loppupuolella, tai ne saattavat mahdollisesti olla edelleen FSB:n arkistoissa!)
- M.L. Kedrovin alunperin venäjäksi laatima, hyvin perusteellinen käsikirjoitus Ilman bolshevistista johtoa. Muurmannin interventсион historiasta (f.1, op.13, d.131, 280 liuskaa) käsittelee bolshevikkivallankumouksen jälkeistä ajanjaksoa Jäämerellä, joka lienee myös ollut tarkoitus julkaista erillisenä kirjana. Kedrovin kirjoituksesta ei kuitenkaan juuri löytynyt Sotasurmaprojektille käyttökelpoista aineistoa.

¹⁰ Eino Rahjan, Yrjö Sirolan ym. kriittistä kirjeenvaihtoa vuosilta 1933–34 koskien valmisteilla olevaa Muurmannin legioonan historiaa, ks. GASPI f.516, op.2, d.1423, l.32, 36, 175–176; d.1355, l.314.

¹¹ KarNTs RAN, f.1, op.13, d.136, l.3 (suunnitellun II osan alkulause).

Suomessa Olavi Huhtalan laatima "Suomen punaiset Venäjän sodissa 1917–22" on edellä mainittujen tutkimuskirjallisuuden ja aikalaismuistelmien välimaastoon sijoittuva vahvasti tendenssimäinen "valkoisen Suomen" ja heimosota-aatteen näkökulmasta, ilmeisesti 1930-luvulla laadittu käsikirjoitus, jonka ladottu palstakorreetuuri on Sota-arkistossa. Huhtalan tutkimuksen lähteitä näyttää olleen em. "Kansalaissodan rintamilta".¹²

Hakkapeliitta-lehden vuoden 1936 numerossa 33 ilmestyi nimetön artikkeli Suomalaisen punakaartilaisen vaiheista Venäjällä, joka tyyliinsä ja sisältönsä perusteella voitaneen päätellä em. Huhtalan laatimaksi.

Suomalaiset punakaartilaiset ja -pakolaiset Venäjällä

Pietarin suomalainen punakaarti

Marraskuussa 1917 perustettiin Pietarissa bolsheviikkivallankumouksen jälkeen suomalainen punakaarti, puuhamiehinä veljekset Eino ja Jukka Rahja, päällikkönä ensin August Dufva, sitten V. Turunen.¹³ Punakaartin ytimenä oli helmikuussa 1917 perustettu suomalainen työväenmiliisi vahvuutena satakunta miestä.¹⁴ Kerenskin johtama Venäjän väliaikainen hallitus päätti kesäkuussa 1917 hajoittaa suomalaisen miliisin sekä pidättää Eino Rahja, mutta miliisiosasto ehti itse lakkauttaa toimintansa. Rahjan veljekset veivät miliisin aseet keisari Nikolai II:n ystävättären, prima ballerina Matilda Ksesinskajan entisessä talossa toimivalle bolsheviikkien Pietarin Komitealle. Pietarin eri tehtaissa työskentelevät suomalaiset työmiehet osallistuivat paikallisiin vallankumoustapahtumiin, esim. Kronstadin Sukeltaja-tehtaassa työskentelevä E. Huhtala, joka oli aikaisemmin erotettu Pietarin Metallitehtaasta.¹⁵

¹² SARk Pk 1540/1. Huhtalan käsikirjoitus ei ilmestynyt koskaan kirjana, vaikka julkaisemispäätös tehtiin kahdesti. Kummallakaan kerralla jo ladottu kirja ei ehtinyt ilmestyä ennen kuin se ei ollut enää poliittisesti "soveliaista". Otava on tallettanut palstakorreetuurin Sota-arkistoon kustannusyhtiön arkistinhoitaja Aino Peromiehen saatteena olevan 8.9.1983 päivätyn muistion kera, mistä käy ilmi mm:

- ladottu ensimmäisen kerran vuonna 1939, ladonta purettu 31.7.1940
- ladottu toisen kerran heinäkuussa 1941, ladonta purettu 24.4.1942
- vuonna 1944 tehty kustannusarvio
- Marja-Liisa Auterinen lähettänyt aineiston Paavo Haavikolle 22.9.1978, myös näytetty Heikki Eskeliselle
- Sota-arkiston kansio sisältää kaksi palstakorreettuuria, toisessa tieto: "Sensuuriin menevä vedos"

¹³ Huhtala s. 6–7, Kansalaissodan (...) s. 34–50, Salomaa 1992a, 43–50.

¹⁴ Pietarin suomalaisen työläismiliisin vuoden 1918 nimiluettelo (66 nimeä), ks. GASPI f.516, op.1, d.58, l.1–2. "Kaikki mainitut ovat Suomalaisen Sos.Dem. Työväenyhdistyksen jäseniä ja Yhdistys takaa kaikkien rehellisyyttä".

¹⁵ KarNTs RAN, f.1, op.17, d.13, l.5–9 (E.Huhtala).

Bolšvikkien epäonnistuneessa kapinayrityksessä heinäkuussa 1917 kaatui tietävästi ensimmäinen suomalainen punakaartilainen, Pietarin suomalaisen työväenmiliisin jäsen O. Juvonen.¹⁶

Koska Pietarin punakaartin esikunta sijaitsi Suomen asemalla, esitettiin Suomen rautatiehallitukselle vaatimus korvauksesta suoritetusta aseman "vartiopalveluksesta", mihin tiukkojen neuvottelujen jälkeen suostuttiin marraskuussa 1917.

Pietarista lähetettiin 27.1.1918 Suomeen Pietarin suomalaisen punakaartin 1. komppanian saattama panssaroitu asejuna kuormana mm. 15 000 kivääriä, yli 2 miljoonaa patruunaa, 30 konekivääriä, 2 panssariautoa, 10 tykkiä ammuksineen. Kämärän asemalla Viipurin ja Raivolan välillä juna joutui taisteluun jääkäri Sihvosen johtaman osaston kanssa. Junassa oli veturi kummassakin päässä ja se pysähtyi Perojoen asemalle, missä valkoiset räjäyttivät kiskot junan edestä. Juna ei päässyt liikkumaan jälkipään veturin rikkouduttua. Punaisten ehdottivat neuvotteluja, mutta sopimusta ei syntynyt. Sihvonen, jolla oli vain noin 50 hyvin väsynyttä miestä, vetäytyi, ja juna pääsi jatkamaan matkaansa. Taistelussa kaatui neljä punakaartilaista ja noin 30 haavoittui, mm. saatto-osaston Jukka (Ivan) Rahja.¹⁷

Pietarin suomalainen punakaarti osallistui taisteluihin Suomessa seuraavasti:

- 1. komppania Vilppulassa, Väärinmajalla, Pekkalassa, Tampereella, Lempäälässä, Kelhossa ja Lahdessa. Komppania tuhoutui miltei kokonaan
- 2. eli "Uotisen" komppania taisteli mm. Ruovedellä ja Tampereella
- lisäksi lähetettiin kolme komppaniaa Raudun rintamalle, jossa suurin osa sotilasta kaatui ns. Kuolemanlaaksossa¹⁸

Tämän lisäksi punakaarti suoritti myös ns. vanhan armeijan sotilaiden aseistariisuntatehtäviä, mm. aseista riisuttiin Viipurista keväällä 1918 saapunut vastavallankumouksellinen puolalainen legioona.

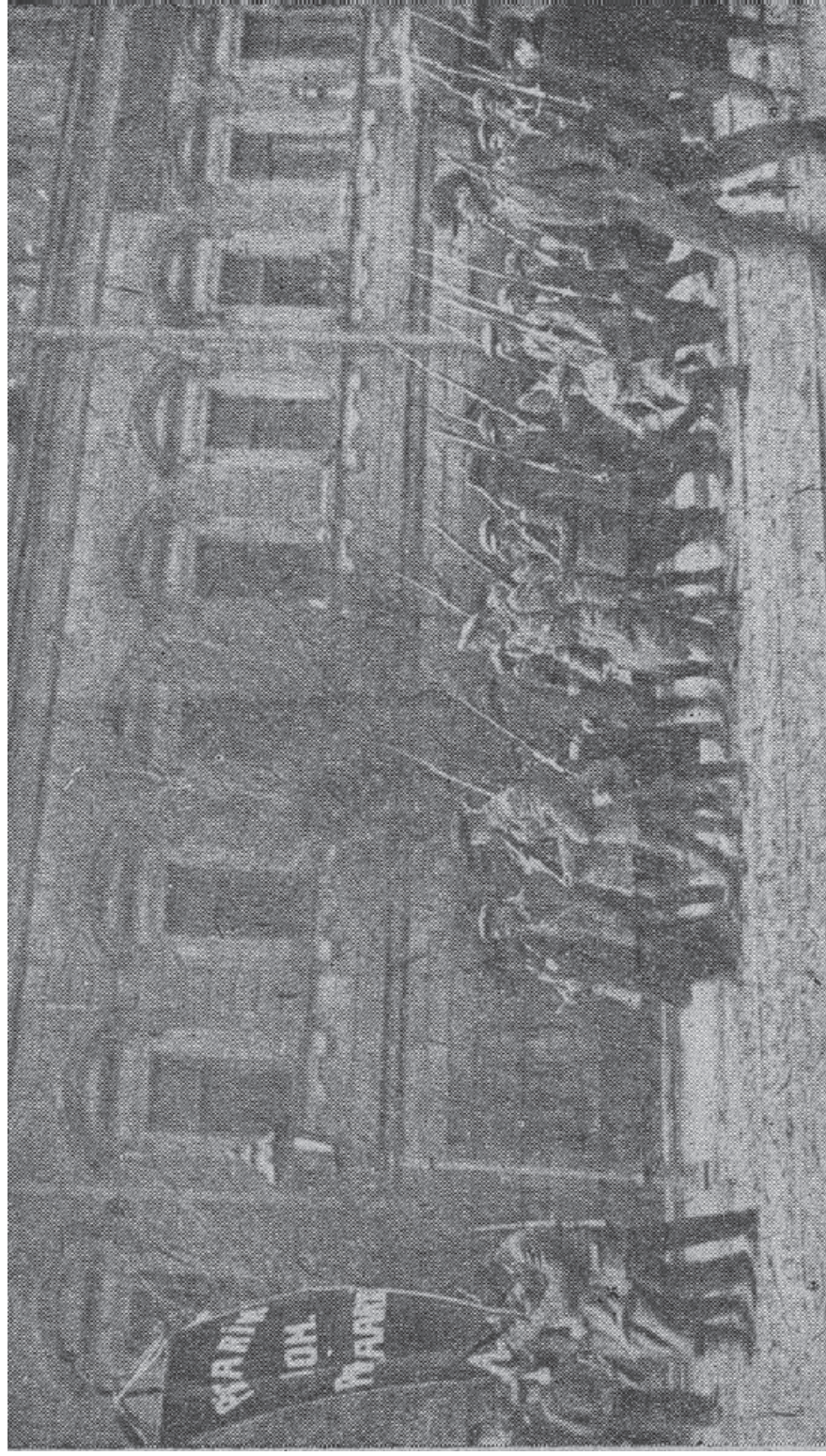
Pietarin suomalainen punakaarti oli alussa tiukasti työläiskaarti, myöhemmin saatiin täydennystä kutsuntojen kautta. Kutsuntaperiaatteen kannattajia oli V. Turunen ja T. Lindqvist, jotka neuvottelivat Viipurissa huhtikuussa 1918 asiasta Kullervo Mannerin kanssa. Manner katsoi ettei asia kuulu hänelle, koska toiminta tapahtuu Suomen rajojen ulkopuolella. Kutsuntasuunnitelmista luovuttiin Suomen punakaartin kärsittyä tappion.

Pietarin suomalaisen punakaartin yhdeksi tehtäväksi tuli myös Suomesta saapuvien punapakolaisten vastaanottaminen, neuvominen sekä majoittaminen kunnes Pietariin perustettiin erillinen pakolaisten huoltokomitea. Pietarin suomalainen punakaarti lakkautettiin punaisten kärsittyä tappion Suomen sisällissodan jälkeen toukokuun alussa 1918.

¹⁶ Salomaa 1992a, 44.

¹⁷ Koronen 1969, 99–100, Virolainen 1981, 18–19.

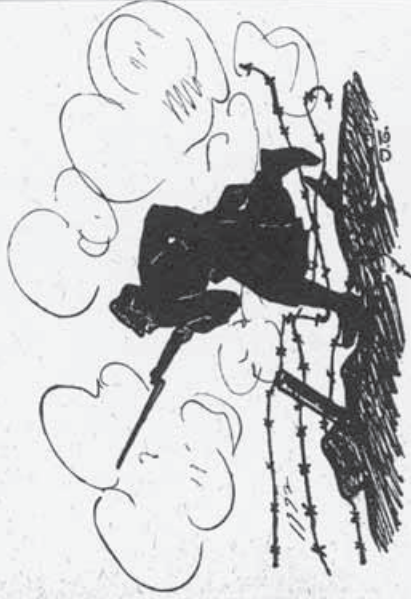
¹⁸ Koronen 1969, 99.

Pietarin suomalainen punakaarti vappukulkueessa 1.5.1918

Kaikkien maiden prolettaarit, liitykää yhteen!

NEUVOSTO-KARJALAN PUOLESTA.

Kustannusosuuskunta "KIRJA"
Leningrad 1927

NEUVOSTO-KARJALAN PUOLESTA

TAISTELUKUVAUKSIA
POHJOISELTA RINTAMALTA

TOIMITTANUT
TOIVO ANTIKAINEN

SUOMAL. KUSTANNUSOSUUSKUNTA "KIRJA"
LENINGRAD 1927

Toivo Antikaisen toimittama teos "Neuvosto-Karjalan puolesta. Taistelukuvia pohjoiselta rintamalta" oli ensimmäinen laajempi selostus suomalaisten punakaartilaisien osallistumisesta Venäjän interventio- ja sisällissotiin. Vuonna 1927 ilmestynyt kirjan kustantajana oli Suomalainen kustannusosuuskunta Kirja Leningradissa

Suomalaiset punaiset pakolaiset

Toukokuussa 1918 kärsityn tappion jälkeen yli 10 000 punakaartilaista pakeni Suomesta Venäjälle.¹⁹ Suomalaiset pakolaiset saapuivat Venäjälle etupäässä Pietariin laivoilla, tai maitse Pietarin kuvernementtiin tai Neuvosto-Karjalaan. Jo sisällissodan aikana oli punakaartilaisia siirtynyt Murmanskin ja Kantalahden alueille.²⁰

Pietarissa suomalaisten pakolaisten vastaanottamisesta otti vastuun suomalainen punakaartinosasto, jonka esikunta joutui huhti-toukokuussa tekemään ympäri-vuorokautista työtä pakolaisten vastaanottamiseksi. 6.5.1918 perustettiin virallinen Suomen sosiaalidemokraattisen Ulkomaalaisen järjestön Keskuskomitea, joka yhdessä neuvostoviranomaisten kanssa ryhtyi hoitamaan pakolaisten asioita.²¹ Pakolaisten vastaanottamiseksi varattiin Pietarissa talo Vasilij-saaren 8.linjalla sekä Paavalin kasarmin siipi Marskentän varrella.

Buin kaupungissa Kostroman kuvernementissa, noin 200 km Vologdasta itään perustettiin keväällä 1918 entisen kansanedustaja Juha Kirveen johtama pakolaisten vastaanottopiste, joka sai nimen "suomalainen siirtokunta". Buin siirtokuntaan majoittui etupäässä invalideja, vanhuksia ja lapsia, kun taas työkykyiset pakolliset löysivät nopeasti oman paikkansa. Buissa sai kesällä 1918 surmansa mm. suomalainen Kettunen. Tätä ennen oli Buissa sattunut eräs kuolemaan johtanut välikohtaus, kun siirtokunnan johtoa vastaanottamaan saapunut Suomen Työväen Toimipanevan komitean valtuuttama Arttur Valden oli sekavissa olosuhteissa 23.5.1918 ampunut vaimonsa.

Keväällä 1918 Pietariin saapui noin 6 000 punapakolaista, joista huomattava osa siirrettiin edelleen Buin siirtokuntaan, missä 15.5.1918 oli 3 268 pakolaista. Buin siirtokunnan henkilöluku väheni nopeasti ja käsitti 1.6.1918 2 827 pakolaista. 15.6.1918 Buissa oli enää vain noin 1 000 suomalaista pakolaista. Buin siirtokunnan sairaalassa hoidettiin 29.4.–31.7.1918 välisenä aikana yhteensä 199 potilasta, joista 28 kuoli eri kulkutauteihin.²²

Heinäkuun 1918 loppuun mennessä useimmat pakolaiset olivat jo siirtyneet Buista muualle saatuaan mm. Uralin ja Siperian alueilla teollisuus- ja maataloustyötä. Huomattava osa asekelteisistä miehistä liittyi vapaaehtoisesti Puna-armeijaan, jossa ruvettiin perustamaan kansallisia, mm. suomalaisia joukko-osastoja.

Suomalaiset punaiset joukko-osastot Venäjällä

Varsinaisia suomalaisia joukko-osastoja Puna-armeijassa oli kolme jalkaväki- (tai kirjaimellisesti tarkka-ampuja-) rykmenttiä, joiden numerointia muutettiin monta kertaa. Rykmenttien alkuperäiset nimet olivat 1. kommunistinen, 3. suomalainen

¹⁹ Koronen 1969, 103, Salomaa 1992a, 54, missä todetaan että punakaartilainen Edvard Kirhov on arvioinut pakolaisten määrän jopa 20.000:ksi. Em. arviot sisältävät kuitenkin myös paenneiden punakaartilaiden perheenjäsenet, vaimot ja lapset jne. Venäjälle paenneita, taisteluihin osallistuneita ja taistelukykyisiä punakaartilaisia lienee kuitenkin huomattavasti vähemmän.

²⁰ Koronen 1969, 104.

²¹ RGASPI f.516, op.1, d.262, l.1–17, Koronen 1969, 103–104.

²² RGASPI f.516, op.1, d.262, l.18–37, Koronen 1969, 105, Nevakivi 1970, 62.

sekä 54. rykmentti.²³ Täydellisyyden vuoksi alla esitetään kuitenkin kaikki tunnetut suomalaisiksi katsottavat bolshevikkien puolella Venäjän sisällissodassa 1918–22 taistelleet yksiköt.

Suomalainen sotilasjärjestö

Syyskuussa 1918 muodostettiin SKP:n aloitteesta Pietarissa Suomalainen sotilasjärjestö (SJ), jonka tehtävänä oli mobilisoida suomalaistyöläisiä puna-armeijaan, valvoa ja tarkastaa suomalaisten joukko-osastojen toimintaa sekä harjoittaa ns. poliittista valistustyötä levittäen kirjallisuutta yms.²⁴ Sotilasjärjestön johtajina toimivat aluksi Jukka Rahja, sekä myöhemmin myös Eino ja Jaakko Rahja. Muita huomattavia toimihenkilöitä olivat Martti Kalske ja Ferdinand Kettunen, joka ammuttiin ns. revolveriopposition iskussa Kuusisen klubilla 31.8.1920 kuten Jukka Rahjakin, ks. alla.

Sotilasjärjestön aloitteesta muodostettiin useita suomalaisia joukko-osastoja, mm. suomalainen rajavartiopataljoona, Aunuksessa 1919 taistellut rykmentti, josta täydennysten jälkeen tuli Arkangelin suunnalla sekä Puolassa toiminut 480. rykmentti (tarkemmin ks. alla).

Vuoden 1919 alusta lähtien Sotilasjärjestö ryhtyi järjestämään kutsuntoja Venäjällä asuvien suomalaisten keskuudessa ja johtavana periaatteena oli, että "asevelvollinen on jokainen suomalainen työläinen ja kommunisti joka on 18–45-vuotias eikä ole vielä puna-armeijassa". SKP:n julistama punapakolaisten asevelvollisuus oli kuitenkin juridisesti kiistanalainen, koska pakolaiset eivät olleet Venäjän alamaisia. Niinpä asevelvollisuutta perusteltiin työtätekevän luokan solidaarisena velvollisuutena: "minkään kansallisuuden sorrettu luokka ei nyt enää ole oikeutettu pysymään sivulla tästä sorrettujen sodasta sortajia vastaan".²⁵

SKP:n Sotilasjärjestö perusti asevelvollisten vastaanottokomiteoita hoitamaan mobilisointia niissä kaupungeissa, joissa oli huomattavia suomalaiskeskittymiä, kuten Pietarin lisäksi esim. Moskovassa, Buissa, Vologdassa, Petroskoissa ja Nizhnij-Novgorodissa. Esim. Pietarissa rekisteröitiin 928 asevelvollista, joista osa jouduttiin vapauttamaan asepalveluksesta johtuen työskentelystä tärkeillä aloilla kuten esim. rautateillä²⁶. Koska mobilisointi ei kuitenkaan ollut luonteeltaan virallinen toimenpide, sitä vastustettiin ja jopa sabotoitiin siinä määrin että bolshevikkijohdon oli pakko määrätä kovia rangaistuksia haluttomille "karkulaisille". Rangaistuksia määräävä uhkavaatimus julkaistiin Sotilasjärjestön toimesta 18.5.1919. Palveluhaluttomia suomalaisia rangaistiin yleensä pakkotyöllä, mutta Pietarin taistelun aikana lokakuussa 1919 tuomittiin myös suomalaisia kommunisteja kuolemaan SKP:n mobilisaatiokäskyn noudattamatta jättämisestä. Ulkoasiainkomissaari Georgij

²³ Ks. esim. Salomaa 1993, 7–42.

²⁴ Kansalaissodan rintamilta 1930, 54–56, Salomaa 1992, 63–70.

²⁵ SKP:n julistus 26.11.1918, ks. Salomaa 1993, 8.

²⁶ Koronen 1969, 123.

Tshitsherin pelkäsi jopa huomiota herättävien kuolemantuomioiden aiheuttavan voimakkaita vastalauseita, jopa sodanjulistuksen Suomen taholta!²⁷

Sotilasjärjestö ryhtyi kouluttamaan poliittisia ohjaajia helmikuusta 1919 lähtien. Sotilasjärjestön aloitteesta järjestettiin myös suomenkielisen päällystön koulutus, ensin syksystä 1918 lähtien lyhyinä kuuden kuukauden kursseina, joista sittemmin kehittyi Suomalainen sotakoulu. Sotilasjärjestö käynnisti myös muuta suomenkielistä sotilasalan koulutusta, vuonna 1919 esim. lennätinteknikko- ja sähköttäjäkurssit. Saman vuoden alussa toistakymmentä lento-oppilasta suoritti Nizhnij Novgorodin lentosotakoulun suomenkielisen kurssin.

Suomalainen sotilassairaala aloitti toimintansa Pietarissa marraskuussa 1918, ja toimi Sotilasjärjestön valvonnassa heinäkuuhun 1920, johon mennessä 1 296 puna-armeijan sotilasta, joista $\frac{3}{4}$ suomalaisia punakaartilaisia ja 323 suomalaista siviiliä oli saanut hoitoa.²⁸ Sotilasjärjestö joutui lisäksi myös hoitamaan suomenkielisten joukko-osastojen huolto- ja varustelukysymyksiä.²⁹

Pohjois-Vienan suomalaisesta Punakaartista Pohjoisen retkikunnan kautta Muurmannin legioonaan Kuolajärven (Kantalahden-Knäsön) suunta keväällä 1918

Kantalahdessa oli 3.2.1918 perustettu paikallisista asukkaista sekä metsätyöläisistä koostunut punakaartilaisosasto ("Pohjoinen retkikunta") uhtualaisen, Kuusamossa koulun käyneen 22-vuotiaan nuorukaisen Iivo Ahavan (Afanasjevin) aloitteesta.³⁰ Retkikunnan vahvuutena oli yhteensä noin 1 000 miestä, esikuntapäällikkönä Aleks Tuorila.³¹ Maaliskuussa 1918 alkoi Petroskoihin saapua lukuisia Keski-Suomesta itärajan yli paenneita punakaartilaisia, jotka pyrkivät Pietarin kautta Viipuriin. Karl Oskar Iivosen kehotuksesta nämäkin suostuivat liittymään pohjoiseen Kantalahteen matkalla olleisiin joukkoihin. Noin 150 miestä jäi Vienan Kemien puolustusta vahvistamaan, ja yli 200 miestä saapui Kantalahteen, missä liittyivät Ahavan komentaamaan Pohjoiseen retkikuntaan.³²

²⁷ Salomaa 1993, 8–9. Pietarin seudulla asuvien, etupäässä vuosina 1890–1900 syntyneiden suomalaisten mobilisointiluetteloita touko- ja kesäkuulta 1919 on GASPI:ssa (f.2, d.253, l.48–54). Vanhin tarkastetuissa luetteloissa oleva henkilö on syntynyt vuonna 1875. 19.7.1919 päivätty luettelo Pietarin suomalaisista jotka eivät ole ilmestyneet mobilisaatioon, ks. TsGA St.P f.8774, op.1, d.21, l.21.

²⁸ 10. suomalaisen kommunistisen Punaisen Ristin sairaalan asiakirjoja, mm. alkuvuodesta 1919 kuolleitten luettelo, on RGASPI:ssa, f.516, op.2, d.277, l.110–162.

²⁹ Koronen 1969, 124. Sotilasjärjestö maksoi mm. 54. ja 164. suomalaisen jalkaväkirykmenttien päivärahat ajalta 1.1.–15.8.1919 (RGASPI f.516, op.2, d.253, l.35, 45–46).

³⁰ Nevakivi 1970 passim-, Huhtala s. 9–12, Antikainen 1927, 429, Kansalaissodan rintamalla 1930, 62–63, KarNTs RAN f.1, op.13, d.111, l.6–12 (Y.Nikitin), d.111, l.16–49 (T.Antikainen?), RGASPI f.518, op.1, d.20, l.94–98 (nimetön selostus). Nevakivi katsoo Ahavan kuusamolaiseksi, ts. suomalaiseksi. s. 26. Useat muut kirjoittajat pitävä häntä vienankarjalaisena.

³¹ Koronen 1969, 128, Kansalaissodan rintamilta 1930, 60.

³² Koronen 1969, 128–129, Sjukijajnen 1964, 26.

Lähetystöjä lähetettiin Helsinkiin ja Pietariin saamaan ohjeita ja hankkimaan aseita, ammuksia ja ruokaa. Helsingistä Pietarin ja Petroskoin kautta lähtenyt asejuna saapui 18.3.1918 Kantalahteen missä aseet, 1 000 kivääriä, neljä konekivääriä ja miljoona patruunaa, jaettiin.³³

Samoihin aikoihin kenraali Mannerheim oli käskennyt saatuaan tiedon punaisten joukkokeskittymisestä Kantalahteen jääkäriyliluutnantti Kurt Martti Walleniuksen johtaman varmistusryhmän Rovaniemelle. Walleniuksen varmistusryhmästä oli maaliskuun alussa lähetetty rajalle jääkäriyliluutnantti Oiva Villamon johtama 300 miehen osasto ("Koillisrintaman retkikunta"). Valkoiset sotilasosastot hyökkäsivät rajan yli Kuolajärveltä kohti Kantalahtea ja Kuusamosta kohti Knäsötä (Walleniuksen ja Villamon Koillisrintaman retkikunta³⁴) sekä Suomussalmelta Uhtuaan ja Vienan Keemiin (ratsumestari Carl Vilhelm Malmin komentama ns. Vienan retkikunta³⁵), tavoitteena Murmanskin rautatien katkaiseminen. Suomessa Korosen mukaan oli keskitetty noin 2 000 miestä hyökkäystä varten. Roseliuksen Vahtolan tutkimukseen perustuva arvio Vienan retkikunnan miesmäärästä on huomattavasti vaatimattomampi, eli 350 vapaaehtoista.³⁶

Vastaavasti punaisille tuli kiire ryhtyä hyökkäykseen saatuaan tiedon valkoisten toimenpiteistä, ja 20.3.1918 Ahavan johtama 450 miehen osasto lähtikin Kantalahdesta Knäsön (minne jätettiin 200 miestä varmistusjoukoksi) kautta Kanaseen (minne vastaavasti jätettiin 50 miehen varmistusosasto) ja loppuosa (eli noin 200 miestä) edelleen Tolvantojärvelle.³⁷ Osasto kärsi ensimmäiset tappiot jo 23.3.1918 kun kymmenmiehinen tiedustelupartio joutui Kilisjärvellä majapaikakseen valitussa salosaunassa valkoisten piirittämäksi ja miltei viimeiseen mieheen tuhotuksi. Ruumiskasan alla hengissä selvinnyt saijalainen partion jäsen Nurmi sekä kuolajärveläinen Kalle Saariniemi pääsivät pakenemaan ja kertomaan tiedustelupartion kohtalosta. Sekä Nurmi että Saariniemi kaatuivat taisteluissa samalla seudulla muutama viikko myöhemmin. Punaisten pääosan saapuessa saunaan:

"(...) kohtasi meitä kamala näky. Lahtarit olivat, ennen hyökkäystämme käyneet kai tarkastamassa tovereitamme olivatko he kaikki kuolleet. Ja kun huomasi, että yksi murhatusta olikin lähtenyt livistämään, ollen vain seitsemän jälellä, olivat lahtarit alkaneet ruumiitten räjäköä. Jokaiselta toverilta oli pistimillä puhkottu silmät, vatsa revitty auki ja koko ruumis hakattu mitä kamalimmaksi lihamöhkäleeksi. Tätä kamalaa tekoa oli johtamassa ja itse suorittamassa lahtarien päällikkö Ariel."³⁸ Verinen tulikaste jäi katkerana punakaartilaisien muistiin pitkäksi aikaa. Ahava päätti tämän jälkeen ottaa aloitteen ja raivoisat punaiset ylittivät 24.3.1918 Suomen rajan Kurtin kohdalla. Puna-

³³ Huhtala s. 9–12.

³⁴ Roselius 2002, 30–34.

³⁵ Roselius 2002, 20–30.

³⁶ Koronen 1969, 127; Otsherki istorii Karelii, t.II, 1964, 58, Roselius 2002, 20–, Vahtola 1997, 103–104.

³⁷ Huhtala s. 10.

pääsivät etenemään Nivalaan neljä kilometriä silloisen rajan länsipuolella missä kosketus valkoisten 40–50 miehen etujoukkoon syntyi. Taistelussa Ahavan osasto menetti kuusitoista miestä kaatuneina ja kaksi vankeina sekä runsaasti varusteita, osaston loppuosan paetessa rajan taakse Kanaseen.³⁹

Samana päivänä eli 21.3.1918 kun Ahavan joukko oli lähtenyt hyökkäykseen, oli Murmanskista saapunut venäläinen 200 miehen osasto panssarijunalla riisumaan Kantalahteen ja Knäsöön jäänyt punaisten suomalaisten 800-miehininen pääjoukko aseista.⁴⁰

Koska 3.3.1918 solmitun Brest-Litovskin rauhansopimuksen mukaisesti venäläiset kieltäytyivät tukemasta hyökkäystä Suomen puolella, Ahavan oli pakko tyytyä varmistamaan Suomen rajan yli johtavat tärkeimmät tiesuunnat. Niinpä punakaartilaiset asettuivat puolustukseen Tolvantojärvi-Kurtin tien varteen (500 miestä) sekä Ruvan-Soukelon kylien seuduille sekä jättäen 400 miestä Kanaseen reserviksi.⁴¹

3.4.1918 tapahtui ensimmäinen verinen yhteydenotto, jolloin jääkäriluutnantti Lauri Starkin johtama osasto hyökkäsi punaisia vastaan Soukelon kylän luona. Korosen mukaan hyökkäys torjuttiin valkoisten kärsiessä suuria tappioita. Roseliuksen tutkimuksen mukaan Starkin partio menetti kaksi miestä Kuivitsatunturin juurella.⁴² Mitään mainintoja punaisten tappioista ei ole. ”Pimeässä käyty taistelu lienee jäänyt ratkaisematta, koska kumpikin puoli väittää voittaneensa.”⁴³ Seuraavana päivänä käytiin ankara taistelu Kuivitsalammen kylän luona, joka myös päättyi valkoisten tappioon ja 22 miehen menetykseen kaatuneina.⁴⁴

6.4.1918 syttyi Willamon joukon ja 250 miehisen punaosaston välillä laukausten-vaihto, jossa kaatui yksi retkikuntalainen ja kolme punaista. ”Molemmat ryhmät joutuivat paniikkiin ja vetäytyivät paikalta”, kuvataan tapahtumaa.⁴⁵ Taistelussa valkoiset menettivät 22 kaatunutta ja useita haavoittuneita, mm. jääkäriluutnantti Stark haavoittui vakavasti. Punaisten ottivat toistakymmentä vankia, mutta menettivät neljä miestä kaatuneina (mm. yhden komppanianpäällikön).

Näissä taisteluissa saatuja vankeja kohdeltiin säälimättömästi: ”toveri Jaakko Moilanen joutui lahtarien vangiksi ja oli häntä petomaisesti rääkätty. (...) häntä oli ensin kaikella tavalla rusikoineet puolikuolleeksi ja sitten jättäneet järven jälle

³⁸ KarNTs RAN f.1, op.13, d.82, l.4–6 (Y.Lindqvist), f.1, op.13, d.101, l.15 (M. Pikkuvirta). Saariniemen kertomus löytyy J.H. Kärkkäisen muistelmista, KarNTs RAN f.1, op.17, d.130, l.9–11. Ks. myös Nevakivi 1970, 29–30 ja Punakaartilaisten muistelmia Suomesta v. 1918 (1933) s. 176.

³⁹ Huhtala s. 10, Nevakivi 1970, 29–30.

⁴⁰ Huhtala s. 11.

⁴¹ Huhtala s. 11.

⁴² Koronen 1969, 129, Roselius 2002, 31.

⁴³ Huhtala s. 11.

⁴⁴ Koronen 1969, 129, Huhtala s. 11.

⁴⁵ Roselius 2002, 31, Huhtala s. 9–12. Mukana ollut Y. Nikitin kuvailee ilmeisesti tätä taistelua muistelmissaan (KarNTs RAN f.1, op.13, d.111, l.7–8), joiden mukaan kaatuneita punaisia olisi ollut viisi ja haavoittuneita yksitoista.

haavoihinsa ja kuhmuihinsa kärsimään. Rääkkääjät olivat menneet kylään tsajulle ja olleet siellä muutamia tunteja. Tulleet sitten takaisin järvenjälle ja rusikoimalla lopettaneet vihdoin haavoissaan kituvan Moilasan elämän.

Kyläläiset olivat kulettaneet Moilasan ruumiin metsään ja haudanneet sinne. Samoin myöskin rääkkäisivät lahtarit tov. Virtasta. Löydettyäessä näkyi vielä ruumiissa kaikenlaisia rääkkäyksen vammoja, oli m.m. puhkottu silmätkin päästä.”⁴⁶

18.4.1918 punaiset torjuivat valkoisten uuden hyökkäysyrityksen Kilisjärvellä, jossa hyökkääjät menettivät peräti 37 kaatunutta, nelisenkymmentä haavoittunutta ja toistakymmentä vankia. Taistelun jälkeen valkoiset vetäytyivät rajan taakse Suomeen.⁴⁷ Punaisten Pohjoisen retkikunnan tappiot olivat kaikkiaan 14 kaatunutta ja 7 vangiksi joutunutta.⁴⁸

”(…) lähes kaksitoistatuntisessa taistelussa valkoisten tappiot olivat melkoiset, kun taas punaiset – oman ilmoituksen mukaan – eivät menettäneet yhtään miestä.” Huhtala toteaa piikittelevästi että Ahavan punakaartilaisjoukko ei käyttänyt tilaisuutta hyväksi valkoisten takaa-ajoon, vaan nämä saivat vetäytyä rauhassa.⁴⁹

Pienehköjen valkoisten suomalaisten osastojen ja punakaartilaisien välisiä kahakoita jatkui syyskuun loppuun 1918, jolloin tappioita kärsineen Koillisrintaman retkikunnan oli kokonaisuudessaan vetäydyttävä Suomeen.⁵⁰

Vienan Kemin (Uhtuan) suunta keväällä 1918

Uhtuan suunnalla käytiin ensimmäinen taistelu suomalaisten valko- ja punakaartilaisien välillä Venäjän puolella huhtikuussa 1918 ratsumestari Carl Vilhelm Malmin johtaman Vienan retkikunnan yrittäessä vallata Kemin kaupungin Vienanmeren rannalla. Tämä retkikunta oli ylittänyt rajan Rastaassa 21.3.1918 saapuen Uhtuaalle kaksi päivää myöhemmin.

Suomalainen punakaartilaisosasto saapui 3.4.1918 erikoisjunalla Petroskoista Vienan Kemiin, minne jätettiin 150 punakaartilaista muiden jatkaessa pohjoiseen Kantalahteen.⁵¹ Seuraavana päivänä Vienan Kemiin saapui Pietarista (?) vielä 50 suomalaista punakaartilaista Pietariin. Saapuneista vahvistuksista muodostettiin kolmesta komppaniasta koostuva Kemin pataljoona, komentajana entinen telakka-työläinen Kalle Vesanto. Pataljoona osallistui Kemin puolustukseen, sekä valkoisten suomalaisten takaa-ajoon Usmanaan (venäjäksi Poduzhemjeen) saakka eli vain 15 km Vienan Kemistä länteen.⁵² Vienan retkikunta pääsi etenemään miltei ilman vastarintaa Usmanan kylään, joka miehitettiin 8.4.1918. Usmanan taistelussa kaatui yksi punainen ja valkoiset heittivät kaksi saamaansa vankia elävinä koskeen kidutuksen jälkeen.⁵³

⁴⁶ KarNTs RAN f.1, op.13, d.55, l.1–2 (A. Wuorenpää).

⁴⁷ Huhtala s.11, Nevakivi 1970, 30–31.

⁴⁸ Huhtala s. 11, Koronen 1969, 129, Kansalaissodan rintamilta 1930, 60.

⁴⁹ Huhtala s. 12.

⁵⁰ Koronen 1969, 129, Roselius 2002, 30–31, Antikainen 1927, 429, Churchill 1970, 98–99.

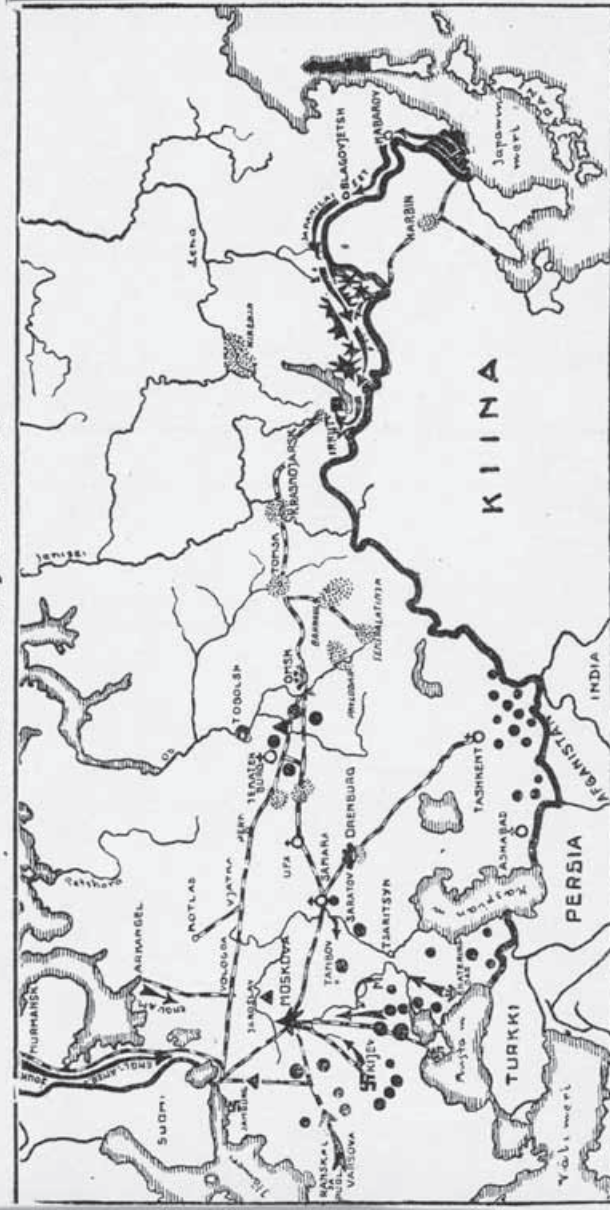
⁵¹ Koronen 1969, 133.

⁵² Koronen 1969, 133–134.

⁵³ KarNTs RAN f.1, op.13, d.56, l.12 (H. Gröhn).

Kansainvälisen vastavallankumouksen tukikohdat

Neuvosto-Venäjällä v. 1918

Vastavallankumouksellisten kenraalien tukikohdat

- Swastika symbol: Siperian väliaikaisen hallituksen tukikohdat
- Flag symbol: Väliaikaiset hallitukset, keskushallinnot, direktoriot
- Triangle symbol: Jaroslavin, Tjumenin ja Kornilovin kapinat

Bandiittiryhmien tuki- ja toimialueita

- Circle symbol: Siperian „kansanarmeijan“ joukkoja
- Flag symbol: Japanilaisten valtaama alue ja heidän joukkojensa liikkeet
- Star symbol: Punaisten partisaanien iskut Koltshakin selkäpuolella

Interventionistien ja valkoisten venäläisten tukikohtia vuonna 1918 esittävä kartta. Kirjasta ”Kansalaissodan rintamilta”

Kemi yritettiin vallata rynnäköllä huhtikuun 9. päivän vastaisena aamuyönä, mutta venäläisistä ja suomalaisista punakaartilaisista koostuvat puolustajat pysäyttivät hyökkäykset kaupungin edustalla olevilla kukkuloilla. Puolustajat saivat taistelun kuluessa myös vahvistusta kaupungin satamassa olevan jäämurtajan miehistöstä, joka komennettiin puolustusasemiin. Malmin johtama Vienan retkikunta vetäytyi Uhtualle jätettyään taistelukentälle neljä kaatunutta ja kaksi vangiksi joutunutta, mutta "toistasataa kaatunutta" Korosen mukaan. Kaksi retkikunnan sotilasta loukkaantui.⁵⁴

Loppukesän aikana Vienan retkikunta oleskeli Uhtualla. Elokuussa 1918 lähinnä paikallisista vienankarjalaisista koostunut "otrjad" ahdisti jatkuvasti retkikuntaa, päässen jopa yllättämään retkikunnan uloimmat vartiopaikat. Jyskjärvellä "karjalaiset tappoivat kaikki käsiinsä joutuneet suomalaiset". Suurten tappioiden jälkeen retkikunta pakotettiin lokakuun alussa 1918 vetäytymään Vuokkiniemen kautta takaisin Suomeen.⁵⁵

Muurmannin legioona⁵⁶

Saksanpa Villellä kippurat viikset
ja Svinhulla niska väärä,
hei astu sä antura tahdissa
Sillä Suomeen on matkan määrä.

Saksanpa Ville ja Suomen Svinhu
ne kauppoja kamalia hieroo,
hei pannaan ne juuttaat kiertelemään
tuonne helvetin kujille mieroön.

Elä itse äiti ja murehdi muori
vielä pajassa on pontta ja voimaa,
hei kohta saa tanssia Suomen lahtarit
kuoleman tanssia roimaa.

⁵⁴ Roselius 2002, 23, Kansalaissodan rintamilta 1930, 61: "valkoiset/ jättivät taistelukentälle satakunta kaatunutta", ei mainintaa punaisten tappioista, Antikainen 1927, 429.

⁵⁵ Roselius 202, 25, Kansalaissodan rintamilta 1930, 61, Koronen 1969, 133. Roseliuksen mukaan otrjadin vahvuus oli 600 miestä, Kansalaissodan mukaan vahvuus oli elokuun 1918 alussa 250 miestä, sittemmin lisääntyen.

⁵⁶ Muurmannin legioona, ks. Nevakivi 1970 passim., sekä esim. RGASPI f.516, op.2., d.6, l.4–36, 84–124, 131–132, 167–202, KarNTs RAN f.1, op.13, d.43, l.1–25 (M. Anttonen); f.1, op.13, d.52, l.6–8 (Wettanen, W.); f.1, op.13, d.75, l.1–5 (J.H. Kärkkäinen); f.1, op.13, d.85, l.55–84 (S. Suominen), f.1, op.13, d.101, l.13–52 (M. Pikkuvirta), f.1, op.17, d.32, l.1–25 (M. Anttonen), f.1, op.17, d.324, l.1–58 (A. Tuorila), f.1, op.17, d.175.

Elä sinä heilani suruhun kuole
ja murheesta rantoja seilaa,
hei tämän pojan kiväärin piipun suussa
se Suomenkin lahtari peilaa.

Heilani Suomessa huokailee
että tule tule luokseni kulta,
hei ensin mä lahtari koirien annan
haistella helvetin tulta.

Saksanpa Ville ja Suomen Svinhu
ne Suomea ryöstää ja raiskaa,
hei pirulle ne tulevat mässingit
kun niistä se pullia paistaa.

Kivääri on pojalla bolsheviikin
ja kauas sen kuula kantaa,
hei alttiina valkoset lahtarinaamat,
siitä ne puuterin antaa.
Muurmannin legioonan marssilaulu⁵⁷

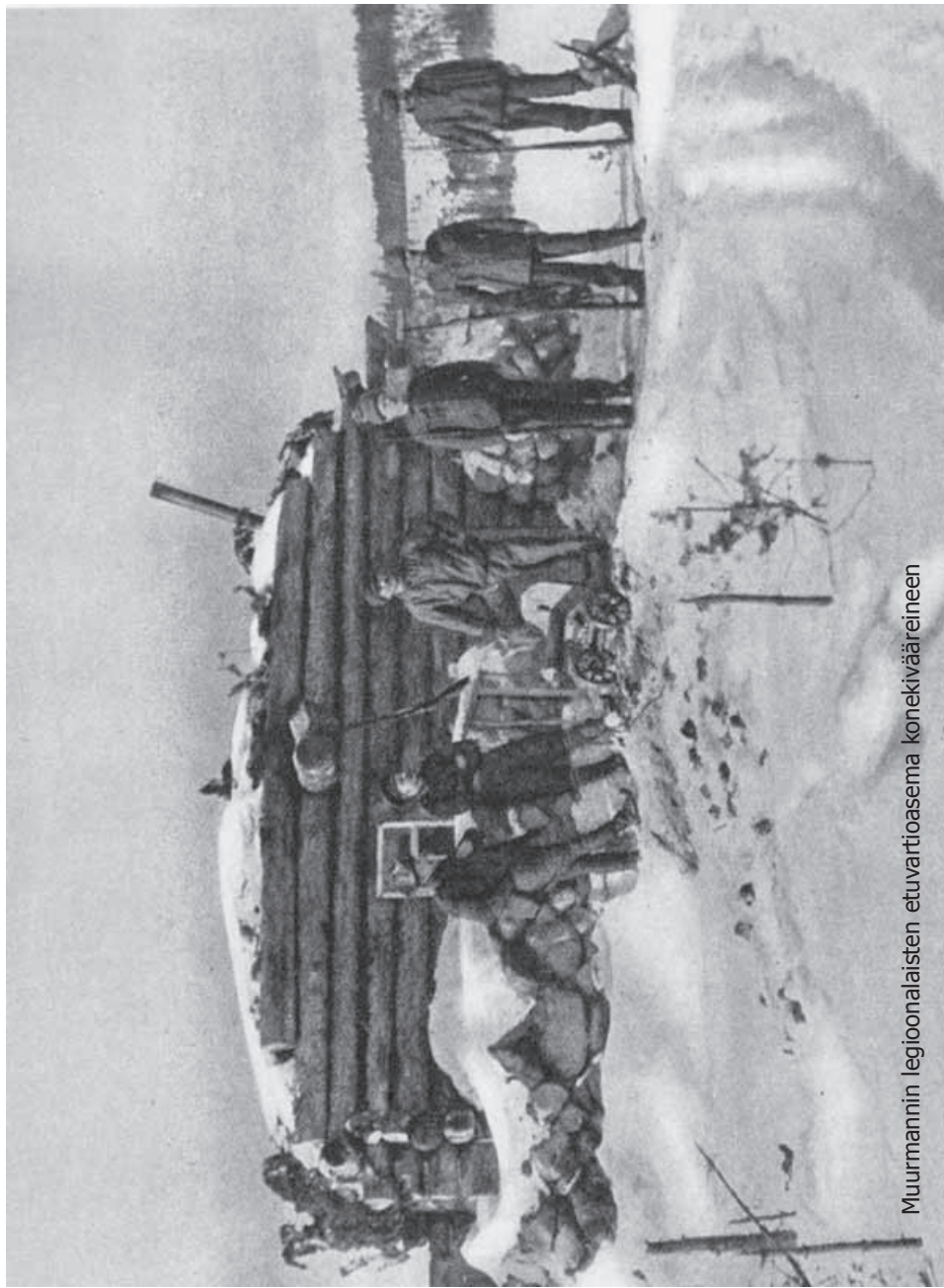
Vienan retkikunnan vetäydyttyä Suomeen Ahavan ja Tuorilan johtama Pohjoinen retkikunta jäi Kantalahden ja Knäsön seuduille, mihin Suomesta saapuneiden punapakolaisten lisäksi myös Muurmannin radalla rakennustöissä olleita suomalaisia oli hakeutunut; yhteensä noin 2 000 henkilöä.

Keväällä 1918 Jäämerelle oli myös saapunut englantilainen laivasto-osasto, joka laski liittolaisjoukkoja maihin ensin 6.3. lähtien Murmanskiin, sitten Sorokkaan ja Vienan Kemiin sekä Arkangeliin. Liittolaisten interventiojoukkoihin kuuluivat englantilaisia, serbialaisia, amerikkalaisia, kanadalaisia, italialaisia ja ranskalaisia sotilasyksiköjä. Niihin liittyi myös lukuisia venäläisiä valkokaartin yksiköitä. Yhteisvahvuus oli noin 25 000 miestä, joista noin 10 000 oli Murmanskin alueella ja vajaat 15 000 Arkangelin alueella.⁵⁸

Maihinnotuksen seurauksena suomalainen punainen Pohjoinen retkikunta oli kesällä 1918 jäänyt länsiliittoutuneiden miehittämän Murmanskin alueen selustaan. Hyvin hankala ja epämieluisa tilanne yritettiin ratkaista muodostamalla ns. Muurmannin legioona, mistä sovittiin neuvotteluissa englantilaisten kanssa 7.6.1918. Suomalaisten neuvottelijoina olivat Carl-Erik Primus-Nyman ja Väinö Jokinen sekä Pohjois-Suomen punakaartilaisten edustajina Iivo Ahava ja Aleks Tuorila, Pietarista saapuneen Eino Rahjan ollessa tarkkailijana. Erillinen ”Suomalainen legioona” muodostettaisiin sopimuksen mukaan Pohjoisen retkikunnan pohjalta ja se toimisi

⁵⁷ Muurmannin legioonan marssilaulu: KarNTs RAN f.1, op.13, d.85, l.63– (S. Suominen)

⁵⁸ Interventioista esim. KarNTs RAN f.1, op.13, d.121, l.7–12 (A. Tuorila)

Muurmannin legioonalaisten etuvartioasema konekivääreineen

alistettuna liittolaisjoukoille.⁵⁹ Legioona asai käyttää ainoastaan saksalaisia ja Suomen valkoisia vastaan, eikä sitä saanut siirtää muualle kuin Venäjän Karjalaan ja Suomeen, eikä ilman omaa suostumusta 500 virstaa kauemmaksi Knäsöstä etelään.⁶⁰

Pian kävi kuitenkin ilmi, että interventiojoukkojen ja bolsheviikkien aiomukset olivat ristiriidassa keskenään. Englantilaiset pyrkivät pikemminkin yhteistyöhön kenraali E.K. Millerin Pohjois-Venäjälle muodostaman valkoisen väliaikaisen hallituksen kanssa, sekä pyrkivät etenemään bolsheviikkien hallussa olevalle alueelle. Muurmannin legioonan asema kävi nyt varsin hankalaksi ja legioona osoittautui itse asiassa olevan internoituna valkoisten ja interventiojoukkojen selustassa. 14.7.1918 punakaartilaispäällikkö Alexander Wastén⁶¹ saapui pohjoiseen vetämään suomalainen legioonan pois liittoutuneiden vaikutusalueelta. Wasténin junan saapuessa Sorokkaan syntyi kahakka paikallisten valkokaartilaisten kanssa, jotka estivät komennuskunnan matkan jatkumisen. Wasténin komennuskunta joutui palaamaan etelään, mutta onnistui evakuoimaan mm. Sorokan asemalla olevia varastoja. Sorokan ja Ontajoen välinen 80 km rataosuus tehtiin käyttökelvottomaksi, hävitettiin toistakymmentä ratasiltaa (mm. Suojuoen silta) sekä pysäkkirakennuksia, minkä seurauksena interventiojoukkojen eteneminen etelään pysähtyi Sorokkaan useaksi kuukaudeksi ja sotatoimet Murmanskin rintamalla pysähtyivät paikalleen kevääseen 1919. Interventiojoukot pystyivät sen sijaan miehittämään Arkangelin 2.8.1918.⁶²

Sorokassa Wasténin osastoon liittyi noin 50 Knäsössä ollutta Suomesta paennutta punakaartilaista. Pietarin sotilaspiirin jäsen ja punaisten Murmanskin-Arkangelin alueen komissaari Sergej P. Natsarenius määräsi Puna-armeijan Arkangelin ryhmän komentajan F.P. Ogorodnikovin käskystä virallisesti Wasténin osaston päälliköksi, ja osasto sai nimen ”Suomalainen otrjadi”. Otrjadi siirtyi Sekehen (Segezhan) ja Ontajoen kautta Karhumäelle, missä se sai vahvistusta sekä paikallisista viankarjalaisista (joista muodostettiin erillinen komppania) että myös Suomesta paenneista punakaartilaisista. 20.9.1918 400 miehen vahvuuteen kasvanut osasto nimitettiin 1. suomalaiseksi kommunistiseksi tarkka-ampujarykmentiksi, komentajana Alexander Wastén (ks. alla).⁶³

Koska W. epäonnistui legioonalaisten dilemman ratkaisussa, legioonaan oli elokuussa 1918 lähetetty Tampereen punakaartin johtohenkilöihin kuulunut Werner Lehtimäki, joka rohkealla käytöksellään sekä englannin kielen taidollaan nopeasti saavutti sekä legioonalaisten että englantilaisten luottamuksen ja tuli toimimaan legioonan faktisena johtajana.

⁵⁹ Nimi ”Suomalainen legioona” otettiin virallisesti käyttöön 3.7.1918 jolloin legioonalaiset vannovivat uskollisuuttaan englantilaisille; ks. Nevakivi 1970, 135–136.

⁶⁰ Hyvönen 1968, 36–38.

⁶¹ Alexander Wastén (1887–1938) oli syntynyt Pietarissa ja työskennellyt viilarina Helsingissä. Hän oli kuulunut Suomen Punakaartin pohjoisen rintaman esikuntaan Tampereella ja yleisesikuntaan Helsingissä. Myöhemmin hän oli tunnetuimpia suomalaisia trotskilaisia, Salomaa 1993, 15.

⁶² Koronen 1969, 136.

⁶³ Kansalaissodan rintamilta 1930, 80, 106–109, Salomaa 1993, 17.

Elokuun puolessavälissä legioona sai ainoan taistelutehtävänsä, Vienen puhdistamisen valkoisista yhdessä itäkarjalaisista muodostetun rykmentin kanssa. Oulangan Vartiolammen luona syntyi 13.8.1918 taistelu jääkäriväpeli Emil Sunin johtamaa osastoa vastaan. Koska legioonalaisia vastassa oli paremmin aseistettu joukko, antoi englantilainen kapteeni Matts toista tuntia kestäneen laukaustenvaihdon jälkeen irtautumiskäskyn. Kaksi legioonalaista oli kaatunut ja kaksi haavoittunutta oli joutunut valkoisten vangiksi. Samana päivänä kaksi legioonalaista oli saanut surmansa Ruvanniskan vartiossa käsitellessään käsikranaattia.⁶⁴ Punakaartilaisten muistitiedon mukaan toinen vanki, jämsäläinen Tobias Nurkkala oli ensin viety hoitoon Kuusamon sairaalaan, jonka jälkeen hänet oli tuomittu kuolemaan. 6.12.1918 Nurkkala vietiin kovassa pakkasessa alastomana Kuolemajärvellä metsään, missä hänet oli kiduttamisen jälkeen teloitettu Kuolemajärvellä (kaksi hevosta olivat vetäneet jalat irti).⁶⁵

Huhtikuussa 1919 liittoutuneille paljastui, että Werner Lehtimäki oli yhdessä K.O. Iivosen ja Iivo Ahavan kanssa suunnittelemassa kapinaa. Lehtimäen tarkoituksena oli edetä Kantalahdesta etelään, ja myötämielisten karjalaisten kanssa tunkeutua punaisten hallussa olevalle alueelle. Kapinahankkeen paljastuksen jälkeisten sekavien neuvottelujen seurauksena Lehtimäki pääsi toukokuun 1919 alussa noin 400 bolshevikkimieliseksi epäiltyjen legioonalaisen kanssa neuvostojoukkojen hallussa pitämälle alueelle.

Entiselle punakaartinjohtajalle Iivo Ahavalle kävi sen sijaan huonommin. Huomattuaan olevansa legioonassa mm. Primus-Nymanin juonittelun kohteena, Ahava oli syksyllä 1918 siirtynyt Itä-Karjalan itsenäisyysasiaa ajavan, etupäässä valkoisista itäkarjalaisista koostuvan Karjalan rykmentin upseeriksi, yrittäen kuitenkin ylläpitää läheisiä suhteita punaisiin. Ahava joutui englantilaisten pidättämäksi 6. huhtikuuta 1919 Vienen Kemissä epäiltynä salaliitosta punaisten kanssa, ja hän sai surmansa epäselvissä olosuhteissa muutama viikko myöhemmin Muurmannin radan 17:nneen pysäkin luona hänen yrittäessään päästä punaisten puolelle.⁶⁶

Aunuksen suomalainen punakaarti

Aunuksessa perustettiin Suomesta tulleista pakolaisista punakaarti, jonka tehtävänä oli häiritä Antrean rintaman valkoisten selustaa.⁶⁷

Punakaartin päällikön oleskellessa Pietarissa, miehistö marssi Lotinanpeltoon, missä Laatokan majakanvartija yritettiin pidättää ilman menestystä.

⁶⁴ Nevakivi 1970, 172–175.

⁶⁵ KarNTs RAN f.1, op.13, d.55, l.2–3 (Wuorenpää, A.), f.1, op.13, d.101, l.24–25 (M. Pikkuvirta, jonka mukaan sukunimi olisi Nurkkanen) f.1, op.13, d.138, l.203, 207 (M. Pikkuvirta; sukunimi tässä kirjoituksessa sekä Nurkkala että Nurkkanen). Nevakivi sijoittaa tämän tapauksen ajallisesti virheellisesti yllä mainittuun elokuussa 1918 tapahtuneeseen taisteluun, eikä pidä väitettyä Nurkkalan kidutusta vahvistettuna (s. 174).

⁶⁶ Churchill 1970, 102–103, 113–114

⁶⁷ Huhtala s. 8

Päällikön palattua Pietarista, hänet riisuttiin aseista ja jäljelle jääneet esikunnan jäsenet yrittivät mobilisoida miehiä, jotka Pietarin kautta kuljetettiin Raudun rintamalle, missä miltei kaikki tuhoutuivat (ks. yllä).

Petroskoin suomalainen punakaarti

Petroskoin suomalaisella punakaartilla ei ollut suurempaa merkitystä.⁶⁸

Keväällä 1918 perustettiin Petroskoin rykmentti, Kommunistinen erikoisrykmentti sekä useita sissiosastoja.

Buin kaupungin sotilaskomissariaatin pataljoonan suomalaiskomppania

Buin suomalainen siirtokunta muodosti loppukesästä 1918 kaupungin sotilaskomissariaatin alaisen miliisiosaston, joka aluksi vastasi mm. järjestyksestä kaupungin rautatieasemalla ja toimi myöhemmin Vetlugajoen seudulla. Komppanian järjestäjinä mainitaan venäläiset Neronskij ja Smirnov, sekä suomalaiset Enbom, E. Kaiho, A. Ivanov ja H. Kärkkäinen; poliittisena ohjaajana toimi SDP:n entinen kansanedustaja Juho Kustaa Lehtinen. Aseistuksena oli yksi kolmen tuuman tykki ja kaksi Maksim-konekivääriä. Syksyllä 1918 miliisiosasto oli kasvanut komppaniaksi ja se toimi Kostroman läänissä amiraali N.N. Koltshakin upseerien rintamanselustassa järjestettyjä kapinoita vastaan. Komppania palasi Buihin talveksi ja keväällä 1919 se lähetettiin Partasen johdolla itärintamalle, missä sen kerrotaan tuhoutuneen viimeiseen mieheen; osa kaatuneina, osa valkoisten sotavankeina ammuttuina sekä osa tauteihin kuolleina.⁶⁹

Rahjan joukko

V.I. Lenin hyväksyi 31.7.1918 järjestetyssä neuvottelussa Eino Rahjan esityksen perustaa suomalainen punakomentajakurssi Pietariin. Kurssin komissaariksi nimettiin samalla Rahja itse.⁷⁰

Tämä oli Puna-armeijan ensimmäinen suomalainen joukko-osasto, jota myös kutsuttiin Rahkan joukoksi, jonka ytimenä oli Helsingin punakaartissa palvelleen Mikko Kokon kokoama noin 50 entisen 15–55 vuotiaan työläisen ryhmä.⁷¹

Ensimmäisenä majoituspaikkana oli Lesnoin kaupunginosassa sijaitseva kasarmi.⁷² Heinä-elokuussa 1918 osastoon liittyi noin 500 suomalaista pakolaista. Osasto toimi itse asiassa koulutuskeskuksena, jossa opettajina toimi mm. entisiä keisarikunnan armeijan suomenkielentaitoisia aliupseereita. Osasto sai vuoden 1918 aikana jatkuvasti täydennystä uusista Suomesta saapuneista pakolaisista sekä inkeriläisistä, ja se lähetti myös säännöllisesti koulutettuja yksikköjä Venäjän sisälissodan eri rintamille.

⁶⁸ Huhtala s. 8.

⁶⁹ RGASPI f.516, op.1, d.262, l.18–37, Salomaa (1993) s. 38, Antikainen (1927) s. 427–428, Koronen s. 104–105, Kansalaissodan rintamilta 1930, 48 ja 294–295.

⁷⁰ Koronen 1969, 106.

⁷¹ Salomaa 1992, 56.

⁷² Koronen 1969, 120, Kansalaissodan rintamilta 1930, 110.

Elokuun lopussa ja syyskuun alussa 1918 lähetettiin kaksi komppaniaa Itärintamalle, yhteensä noin 500 miestä (ks. tarkemmin alla). Toinen, helsinkiläisen Uuno Malmbergin johtama komppania siirtyi Permiin, ja toinen Syzranin alueelle, missä se joutui taisteluihin Koltshakin joukkoja vastaan.⁷³

Syyskuussa 1918 joukko-osaston Pietariin jäänyt kantajoukko siirtyi ns. Moskovan kasarmeihin. Joulukuussa 1918 osasto oli siirtynyt Kamenostrovin kadulla olevaan entiseen lyseoon ja sitä täydennettiin rykmentin vahvuiseksi mm. Inkerin suomalaisilla asevelvollisilla. Maaliskuussa 1919 Rahjan joukon pohjalta muodostettiin 1. suomalainen jalkaväkirykmentti (ks. alla).⁷⁴

Suomalainen punaupseerikoulu ja muut sotilasopetuslaitokset

Yleisvenäläinen pääesikunta päätti 14.10.1918 aloittaa ”3. neuvostosuomalaiset jalkaväen komentajakurssit”, jotka numeroinnistaan huolimatta olivat ensimmäiset laatuaan.⁷⁵ Marraskuussa 1918 Suomalainen punakomentajien jalkaväkikurssi aloitti varsinaisen toimintansa Pietarissa. Tämän kurssin pohjalta perustettiin sittemmin Suomalainen sotakoulu, johtajana virolaissyntyinen, entinen keisarikunnan armeijan kapteeni Aleksandr Inno (1886–1938), ja komissaarina Eino Rahja. Koulun ensimmäisen kurssin kävivät mm. veljekset Eino, Jukka ja Vilho Rahja, Kustaa Rovio, Toivo Antikainen ja Kullervo Manner. Tämä kurssi päättyi huhtikuussa 1919. Saman vuoden syyskuussa kouluun tuli oppilaita mm. Omskissa perustetusta suomalaisesta komppaniasta, jonka rippeitä oli siirtynyt Pietariin (ks. alla).⁷⁶

Koulu toimi vuoden 1920 syksyyn asti puhtaasti suomenkielisenä sotilasoppilaitoksena oppikurssien pituuden vaihdellessa 6–12 kuukauteen. Marraskuussa 1920 koulun nimeksi tuli 1. jalkaväkikoulu. Kolmivuotisessa koulussa oli jalkaväki-, tykistö- ja sapööri- (eli pioneeri-) osastot. Kesällä 1920 järjestettiin jatkokurssi, joka päättyi joulukuussa 1921. Jatkokurssille otettiin keväällä 1919 perustutkinnon suorittaneita jo rintamilla komppanianpäällikköinä toimineita punakomentajia.

Keväällä 1923 koulu muuttui Kansainväliseksi sotakouluksi, jonka toiminta lakautettiin vuonna 1926.⁷⁷ Antikaisen syksyllä 1927 julkaiseman artikkelin mukaan suomenkielinen sotilasopetus oli silloin keskitetty Pietariin jalkaväenkouluun.⁷⁸

Vuosina 1918–19 SKP:n sotilasjärjestö perusti myös useita lääkintä- ja viestikursseja. Sotilasjärjestön aloitteesta perustettiin myös Nizhnij Novgorodin Ilmasotakoulussa suomalainen osasto, jossa opiskeli toistakymmentä suomalaista lento-oppilasta (ks. alla).⁷⁹

⁷³ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.172 (H. Lyytinen), Koronen 1969, 120, Kansalaissodan rintamilta 1930, 110, 279–, 285.

⁷⁴ Koronen 1969, 120, Kansalaissodan rintamilta 1930, 110.

⁷⁵ Salomaa 1992, 96, 99.

⁷⁶ Antikainen 1927, 428, 435.

⁷⁷ Koronen 1969, 124, Antikainen 1927, 435.

⁷⁸ Antikainen 1927, 435.

⁷⁹ Koronen 1969, 124.

Popovin osastosta 3. suomalaisen kommunistiseen rykmenttiin

Ns. Popovin osasto oli Helsingissä Itämeren laivastossa palvelleeseen Dmitri I. Popov-nimisen matruusin jo kesällä 1917 perustama joukko liittyi lähinnä SR-vasemmistolaisista.⁸⁰ Talven 1918 ”vallankumouksen aikana” osastoon liittyi myös punaisia suomalaisia. Osasto siirrettiin myöhemmin Moskovan varuskuntaan, jossa se suoritti mm. hallitusrakennusten vartiopalvelusta. Komissaarina oli suomalainen metallityöläinen Kaarlo Lukka (Karl Lucander). Venäjälle paenneista suomalaisista punakaartilaisista saatiin lisävahvistuksia, sillä noin 350 miestä värvättiin Pietarista. Osastolla oli myös tykkipatteri, joka koostui neljästä 3 tuuman tykistä. Päälystö oli alussa kokonaan venäläistä.

Tshekkoslovakialaisten sotavankien ryhtyessä kapinaan Siperiassa, ja niiden aloittaessa toukokuussa 1918 hyökkäyksen kohti Moskovaa, suomalainen osasto (”Popovin sakki”) siirrettiin näin syntyneelle uudelle Itärintamalle, missä se ensimmäisten joukossa taisteli kesällä 1918 kapinallisia vastaan.

Osasto laajeni myöhemmin rykmentiksi komentajana Popovin apulaisena toiminut entinen kasakkaupseeri Tshernov ja se käsitti yhteensä seitsemän jalkaväkikomppaniaa sekä yhden kevyen kenttäpatterin. Se osallistui useisiin taisteluihin Volgan keskijuoksulla Penzan ja Samaran välillä, mm. taisteluihin Syzranista 14.9.–8.10.1918.⁸¹

3. suomalainen kommunistinen rykmentti komentajana entinen keisarikunnan armeijan kapteeni N. Blagoveshshenskij, joka myöhemmin Murmanskin rintamalla loikkasi valkoisten puolelle⁸², oli perustettu Pietarissa marras-joulukuussa 1918 Syzranista sekä Permistä (ks. alla) Pietarin suojaamiseksi saapuneesta kolmesta suomalaisesta yksiköstä.⁸³ Rykmentin esikunta koostui etupäässä venäläisistä upseereista, mutta komissaarina oli Dmitri Popovin avustajana toiminut em. Kaarlo Lukka. Komppanianpäälliköt ja joukkueenjohtajat olivat suomalaisia. 3. rykmentti liitettiin myöhemmin 6. jalkaväkidivisioonaan. Rykmentti toimi ensin Narvan suunnalla osallistuen useisiin kahakoihin sekä Narvan vapauttamiseen 29. marraskuuta 1918, missä vastustajien joukossa oli myös suomalaisia valkoisia vapaaehtoisjoukkoja (ks. alla).

Tämän jälkeen rykmentti siirrettiin Outovaan (Gdov) ja edelleen Tarttoon. Helmikuussa 1919 kovia tappioita kärsinyt rykmentti vahvuutena 712 miestä siirrettiin Karjalaan missä se liitettiin 164. suomalaisen rykmenttiin, jonka nimeksi elokuusta 1919 lähtien tuli 6. suomalainen rykmentti.⁸⁴

Lokakuussa 1919 3. rykmentin Suomen rajalla vartiotehtävissä ollut 3. pataljoona siirrettiin Lismaan tukemaan 3. rykmentin 2. pataljoonaa.⁸⁵

⁸⁰ Savirannan Pietarissa 15.4.1930 päivätyt muistelmat Popovin joukkueesta, ks. RGASPI f.518, op.1, d.20, l.99–106. Antikainen 1927, 427, Kansalaissodan rintamilta 1930, 263–, Salomaa 1992, 57–59. Bolševikkien valtataistelussa vallankumoustribunali tuomitsi Popovin kuolemaan 27.11.1918.

⁸¹ Entsiklopedija 1983, 574, 657.

⁸² Kansalaissodan rintamilta 1930, 183, Salomaa 1992, 73.

⁸³ Entsiklopedija 1983, 236, Salomaa 1992, 72–73.

⁸⁴ Entsiklopedija 1983, 236, Antikainen 1927, 428.

⁸⁵ Kansalaissodan rintamilta 1930, 95, alla kohta 4.5.

Uralin joukot⁸⁶

Heinä-elokuussa 1918 alettiin myös Eino Rahjan avustajan, Pietarin suomalaisen mallipuusepän Felix Ravelinin aloitteesta perustaa suomalaisia yksiköitä Permissä, minne Pietaristakin lähetettiin elokuun alussa noin 500 miestä (ks. kohta 3.6). Muurmanskin legioonasta saapui Permiin myös 35 miehen täydennysjoukko.

Permissä muodostettiin suomalaisista punakaartilaisista kaksi joukko-osastoa:

- yksi komppania, joka liitettiin rintamalta Permiin täydennettäväksi saapuneeseen Uralin 2. vuoristorykmenttiin sen 5. komppaniana
- ns. sisäisen puolustukseen kuulunut joukko. Heinäkuussa 1918 perustettua joukkoa nimitettiin aluksi "Ravelinin sakiksi" joukon ensimmäisen päällikön mukaan ja myöhemmin "Malmbergin komppaniaksi" komppaniaksi kasvaneen yksikön ensimmäisen päällikön U. Malmbergin mukaan. Pahanmaineisen Tshekan Permin paikallisosaston alainen yksikkö kasvoi syksyllä 1918 pataljoonaksi. Aluksi tämä "erikoisyksikkö" suoritti vartio- ja saattopalvelua Permissä sekä sen selustassa ja myöhemmin mm. karkurien etsintää, valkoisia tukevien kulaakkien vastaista toimintaa jne.

Lokakuussa 1918 komppania osallistui taisteluihin Kamajoella ottaen osaa Osan kaupungin ja 20.10. lähtien Tshastin kylän valloitukseen. Vaikeissa ylimenotaisteluissa, jolloin jouduttiin kahlaamaan Kama-joen jääkylmässä vedessä, kaatui kolme suomalaista sekä useita haavoittui ja suurin osa komppanian miehistä sairastui kuumetautiin.⁸⁷

Uralin 2. vuoristorykmentin suomalainen 5. komppania kävi taisteluja Kungurin suunnalla Koltshakin armeijan hallussa olevaa Jekaterinburgia vastaan. Lokakuussa 1918 suoritettiin onnistunut koukkaus, jolloin katkaistiin Kungurista johtava rata. Vihollinen pakotettiin perääntymään ja sotasaaliiksi saatiin mm. panssarijuna ja tykistöpatteri sekä useita kymmeniä vankeja.⁸⁸ Sitä ennen oli kuitenkin syyskuun lopulla 1918 noin 250 miehen osasto siirtynyt 1. suomalaiseen rykmenttiin Karhumäelle (ks. alla).⁸⁹

Vuoristorykmentin 2. pataljoona mukaan lukien suomalainen 5. komppania oli 8.12.1918 etuvartiossa Vlasovan kylän luona 60 km Kungurista koilliseen, jolloin vihollinen hyökkäsi suurella ylivoimalla mm. Jekaterinburgissa perustettu alipäällystörykmentti sekä tshekkoslovakialainen osasto. Pataljoonan eri komppanioiden

⁸⁶ Salomaa 1992, 75. Antikainen 1927, 427–428, Entsyklopedia 1983, 450, Kansalaissodan rintamilta 1930, 279–. Vm. kirjan sivun 279 mukaan Pietarista Permiin syyskuussa 1918 lähetetyn suomalaisen punakaartilaisjoukon vahvuus oli 200 miestä, päällikkönä suomalainen V. Rinne. Muita suomalaisia päälliköitä oli Pohjolainen ja Mätinki. Salomaan mukaan Permin komppanian perustaja, Kustaa Rovion serkku Felix Ravelin tuli toukokuussa 1922 perheineen Suomeen pettyneenä neuvostojärjestelmään, mistä syystä häntä ei mainita Neuvostoliitossa julkaistussa kirjallisuudessa. Kustaa Rovio (ent. Gustav Adolf Ravelin) oli entinen Helsingin v.s. poliisipäällikkö.

⁸⁷ Kansalaissodan rintamilta 1930, 288–293.

⁸⁸ Kansalaissodan rintamilta 1930, 281.

⁸⁹ Kansalaissodan rintamilta, 80.

välisen yhteistoiminnan kerrotaan olleen huono, samoin kuin suomalaisen komppanian venäläisen päällikönkin olleen ala-arvoisen, jättäen taistelun alettua komppanian "oman onnensa nojaan". Suomalaiset Rinne ja Mätinki olivat tämän taistelun aikaan sairaalassa. Aamulla 8.12. suomalainen 5. komppania oli asemissaan kylän keskiosassa, kun kummallakin puolella olevat 4. ja 6. komppaniat perääntyivät epäjärjestyksessä. Tällöin vihollinen pääsi kiertämään 5. komppanian, joka puolustautui urhoollisesti. Taistelussa vihollinen kärsi suuria tappioita, kuten myös suomalainen komppania. 5. komppanian päällystöön kuulunut (joukkueenjohtaja?) Pohjolainen haavoittui ja kuoli heti taistelun alussa; toinenkin päällikkö kaatui ja kolmas haavoittui. Ammusten loputtua komppanian oli pakko perääntyä. Suomalaisen menetykset olivat yli puolet sen miesvahvuudesta.⁹⁰

Valkoisten hyökätessä Duvanin kylää vastaan Vlasovan kauppalan luona 13.12.1918 kymmenen miestä kaatui, useita haavoittui ja kaksi jäi vangiksi. "Kansalaissodan rintamilta" -teoksen mukaan valkoiset olivat antautuvinaan ja olivat nostaneet valkoisen lipun, mutta punaisten lähestyessä avasivat tappavan tulen ja suomalainen komppania, jonka komentajana oli "luonteeltaan arka venäläinen, hajosi tyystin". Perääntyessä suurin osa miehistä jäi paikoilleen asemiin taistelun viimeiseen patruunaan. Taistelun jälkeen komppaniassa oli vain 26 miestä useiden harhaillessa tuntemattomilla metsäseuduilla.⁹¹

Punaiset jättivät Permin 24.12.1918, jolloin suomalaisen komppanian jäännökset, ilmeisesti korkeintaan 50 miestä, siirrettiin Viron rintamalle 1. virolaiseen patteriston 3. patteriksi (ks. alla). Patteri saapui Narvaan 1.1.1919 ja menetti neljästä tykistään yhden, kaikki amukset sekä osan hevosistaan. Valkoiset valloittivat Narvan 18.1.1919.⁹²

Kun Viron rintaman muut eri yksiköiden alaiset suomalaiset punajoukot yhdistettiin 3. Suomalaiseksi Kommunistiseksi rykmentiksi Opoljessa 24.1.1919, tykkipatteri oli kateissa. Patteri jatkoi sittemmin taisteluja Pihkovan suunnalla alistettuna virolaiseen patteristoon kärsien suuria tappioita.⁹³

Loppukesästä 1919 patterin rippeitä siirrettiin Virosta Petroskoihin ja liitettiin 164. Suomalaisen rykmentin vuoristotykköpatteriin (ks. alla).⁹⁴

Omskin suomalainen komppania

Suomalainen komppania muodostettiin Koltshakin armeijan kukistuksen jälkeen Omskissa loppukesästä 1919. Komppanialle, jonka vahvuus oli toistasataa miestä, annettiin "erikoistehtäviä", kuten esim. valkoisten vankien vartiointia ja kuljetuksia.⁹⁵

⁹⁰ Kansalaissodan rintamilta 1930, 282–284, 307–320.

⁹¹ Kansalaissodan rintamilta 1930, 280.

⁹² Kansalaissodan rintamilta 1930, 204–205, 284.

⁹³ Kansalaissodan rintamilta 1930, 201, 204–205.

⁹⁴ RGASPI f.518, op.1, d.12, l.116 (A.Laine), Kansalaissodan rintamilta 1930, 204–205.

⁹⁵ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.320 (K.Tuominen), Antikainen 1927, 428.

Yksi joukkue oli osallistunut Semipalatinskin ja Slavgorodin kasakkakapinan kukistamiseen elokuussa 1919. Syyskuussa 1919 komppania saapui Pietariin, jossa osa miehistä liittyi Suomalaiseen sotakouluun.

480. suomalainen jalkaväkirykmentti (entinen 54. suomalainen rykmentti)

Kuten yllä jo todettiin, oli Eino Rahjan komentamasta osastosta maaliskuussa 1919 Pietarissa perustettu 1. suomalainen tarkka-ampuja- (eli jalkaväki-) rykmentti.⁹⁶ Kuudesta komppaniasta (joista yksi naiskomppania) koostuva rykmentti liitettiin 7. armeijan 1. divisioonaan.

25. huhtikuuta 1919 rykmentti sai käskyn siirtyä Karjalan eteläosaan torjumaan Aunuksen retkikunnan hyökkäys. Pietariin jätettiin yksi komppania koulutukseen. Rykmentti osallistui Aunuksen vapautukseen sekä Tuuloksen hyökkäykseen keväällä 1919 (ks. alla).

Aunuksessa taisteluissa kuluneen rykmentin jäännökset palasivat kesällä 1919 Pietariin täydennettäväksi. Pietariin jätetystä koulutuskomppaniasta, jonka vahvuus oli kasvanut 800 mieheksi, tuli uuden rykmentin kantajoukko, johon liitettiin myös Aunuksesta palanneet miehet.

Uusittu rykmentti sai 15.6.1919 nimen 54. suomalainen jalkaväkirykmentti, jolloin vahvuutena oli 3 512 punakaartilasta. Vapaaehtoisista suomalaisista koostuvaa rykmenttiä täydennettiin inkeriläisillä asevelvollisilla. Miehistön ikäjakautuma oli 18 vuotiaista 50-vuotiaisiin. Päälystö oli etupäässä venäläistä; poikkeuksina komissaarina toiminut suomalainen Arthur Walldén, 1. pataljoonan komentaja Johannes Heikkonen (1891–1937) ja 2. pataljoonan komentaja entinen jääkäri Kaarlo Johannes Sipola (1897–1948). Joukkueenjohtajat olivat sotakoulun suorittaneita suomalaisia, mutta komppanianpäälliköistä ainoastaan yksi oli suomalainen.⁹⁷

Täydennysten jälkeen rykmentti liitettiin 54. divisioonaan ja alistettiin elokuussa 1919 6. armeijaan. 8.8.1919 rykmentti sai käskyn siirtyä Permiin. Junan saapuessa Vologdaan saatiin käsky siirtyä Arkangelin suuntaan Vienanjoelle. Tällä seudulla rykmentti taisteli koko talven 1919–20 osallistuen Arkangelin vapautukseen helmikuussa 1920 (ks. alla).

Rykmentin nimi muutettiin taas 10.11.1919 480. suomalaiseksi jalkaväki-rykmentiksi, komentajana N.N. Osin.⁹⁸ 10. toukokuuta 1920 rykmentti sai käskyn siirtyä 54. divisioonan mukana Puolan rintamalle, missä se heinäkuussa 1920 osallistui hyökkäykseen Varsovaan. Elokuussa 1920 rykmentti internoitiin Itä-Preussissa yhdessä muiden 4. armeijan joukkojen kanssa (ks. alla).⁹⁹

⁹⁶ Entsiklopedija s. 236, Kansalaissodan rintamilta 1930, 110–123, Salomaa 1992, 72–74, Koronen 1969, 120.

⁹⁷ Kansalaissodan rintamilta 1930, 115, Salomaa 1992, 74.

⁹⁸ Entsiklopedija 1983, 236.

⁹⁹ Entsiklopedija 1983, 236, Kansalaissodan rintamilta 1930, 340–343.

Suomalainen rajavartiopataljoona

Eino Rahjan komentamasta joukosta muodostettiin myös suomalainen rajavartiopataljoona päällikkönä Mikko Kokko, joka syksystä 1918 vuoteen 1921 suoritti rajapalvelusta Rajajoella Valkeasaaren 20 km kaistalla Retukylästä Karjalaan.¹⁰⁰ Pataljoonan noin 50 miestä käsittävä kantajoukko lähetettiin loka-marraskuussa 1918 Pietarin Moskovan kasarmeista Valkeasaareen. Tämä yksikkö koostui lähes yksinomaan suomalaisista punapakolaisista, joilla kerrotaan olleen hyvät edellytykset katkaista valkoisen Suomen läheiset yhteydet paikalliseen inkeriläisväestöön. Samalla yritettiin tietysti myös puolin ja toisin houkutella vastapuolen rajavartijoita loikkaamaan omalle puolelle. Rajavartiostolla oli ilmeisesti myös tärkeänä erikoistehtävänä huolehtia ns. ikkunasta, jonka kautta vakoilijat, tiedustelijat, puolueen salaiset toimihenkilöt ym. pystyivät siirtymään maasta toiseen. Niinpä voitaneen pitää jokseenkin varmana, että palvelus tässä yksikössä edellytti varsin korkeata poliittisen luottamuksen astetta (*"Kansalaissodan rintamilta"* -kirjan tätä yksikköä koskeva kappale onkin nimeltään *"Suomalainen erikoisjoukko-osasto Valkeasaaressa"*/CFG:n kursivointi.)

Vuonna 1919 joukkoa täydennettiin uudella Moskovan kasarmista saapuneella 50 miehen ryhmällä. Myöhemmin keväällä 1919 saapui myös naisjoukkue. Vuonna 1920 joukko saavutti pataljoonan vahvuuden. Vuoden 1920 aikana SKP:n hajaannus alkoi näkyä myös suomalaisessa rajavartiopataljoonassa, ja ns. Kuusisen klubin murhien jälkeen 31.8.1920 suoritettiin myös rajavartiostossa puhdistuksia ja pidätyksiä (ks. alla). Vuoden 1920 lopussa pataljoona siirrettiin pois Valkeasaaresta Pietariin ja vuonna 1921 se lakkautettiin.

Toistakymmentä pataljoonan rajavartijaa sai surmansa laukaustenvaihdossa valkoisten suomalaisten kanssa (ks. liitetaulukko 14).

Neuvosto-Venäjän rajapuolustukseen kuului myös Valkeasaareen ja Pohjois-Inkerin Tipunan (Dibunyn) kylään sijoitettu 3. suomalainen kenttäpatteri, joka oli perustettu kesällä 1919. Vahvuus oli perustamishetkellä 70 miestä, joista noin 50 inkeriläistä ja loput suomalaisia pakolaisia; päällystö oli keväällä 1919 suomalaisen sotakoulun suorittaneita. Heinäkuussa 1920 patteriin liitettiin 6. suomalaisen rykmentin vuoristopatterin vahvuutena 60 miestä, joka saapui Pohjoiselta rintamalta. Suomalainen patteri lakkautettiin tammikuussa 1921.¹⁰¹

Mikko Kokon komentama rajavartiopataljoona joutui myös heinäkuun lopussa 1919 taisteluun everstiluutnantti G. Elfvengrenin johtaman ns. vihreiden inkeriläisen vapaaehtoispataljoonan kanssa Raasulin radan suunnalla. Kirjasalossa käydyssä 5–6 tuntia kestäneessä taistelussa kerrotaan Lempaalaan ja Miikkuloaisiin

¹⁰⁰ Koronen 1969, 120, Antikainen 1927, 429, Salomaa 1992, 56, Kansalaissodan rintamilta 1930, 111, 230–237.

¹⁰¹ 3. patterin nimetön historiikki, ks. RGASPI f.518, op.1, d.20, l.144–150. Kansalaissodan rintamilta 1930, 248–250.

tunkeutuneiden ”vihreiden” kärsineen 30–35 miehen tappiot, punaisten tappioiden rajoittuvan kymmenkuntaan haavoittuneeseen.¹⁰²

6. suomalainen jalkaväkirykmentti (entinen 1. suomalainen kommunistinen, myöhemmin 164. suomalainen jalkaväkirykmentti)

Tämä rykmentti oli saanut alkunsa punakaartilaisen Alexander Wasténin komentamasta panssarijunasta, joka oli lähtenyt Pietarista pohjoiseen 14.7.1918 ja menestyksekkäästi viivytännyt englantilaisten etenemistä Muurmannin radan suunnassa Sorokasta Karhumäkeen.¹⁰³

Karhumäellä perustettiin 40-miehisen panssarijunakomennuskunnan pohjalta varsinainen joukko-osasto, johon liittyi myös vähitellen Suomesta paenneita punakaartilaisia. Syyskuussa 1918 yksikkö oli kasvanut rykmentiksi, jonka nimenä oli ensin 1. suomalainen kommunistinen jalkaväkirykmentti.¹⁰⁴ Rykmentti käsitti tällöin kaksi jalkavälikomppaniaa, konekivääriosaston, ratsuväkiosaston, panssarijunaosaston sekä kaksi 3 tuuman vuoristokanuunaa käsittävän tykistön.

Kuten on todettu, rykmenttiin saapui syyskuun lopussa 1918 Itärintamalla taistellut 250 miehen vahvuinen ns. Permin osasto, josta muodostettiin rykmentin 3. komppania sekä vahvistettiin kaksi ensimmäistä komppaniaa. Komppaniat yhdistettiin 1. pataljoonaksi, jonka komentajaksi tuli keisarikunnan armeijassa palvellut virolainen Damm. Kesällä 1919 prikaatin komentajaksi nimitetty Damm kaatui syyskuussa 1919 valkoisten ottaessa Lisman seudulla olevassa Kurkostrovin kylässä olevan punakaartin prikaatin esikunnasta noin 50 miestä vangiksi.¹⁰⁵

Syksyllä 1918 rykmentti oli koulutettavana Karhumäessä ja se otti ensimmäisen kerran rintamavastuun Ontajoella joulukuussa 1918. Rykmentin suksikomppaniat tekivät joulukuussa 1918 retken Porajärvelle, jossa syntyneessä kahakassa suomalaisen retkikunnan kanssa haavoittui kaksi punakaartilaista.

Rykmentti sai 4.1.1919 nimen 164. suomalainen jalkaväkirykmentti, jonka vahvuutena oli 1 003 miestä. Komentajaksi nimitettiin karjalaissyntyinen A.P. Petrov, rykmentin perustajan, suomalaisen Alexander Wasténin palvellessa jatkossa rykmentin komissaarina.¹⁰⁶ Rykmentin kahden ensimmäisen pataljoonan sekä tykkipatterin komentajina oli kolme suomenruotsalaista opiskelijaa:

¹⁰² Kansalaissodan rintamilta 1930, 243, Salomaa 1993, 30. ”Vihreät joukot” surmasivat 41 henkilöä, etupäässä siviilejä Matoksajan-Nikulasskajan volosteissa vuosina 1919–20 (nimiluettelo ks. TsGASp.f.1049, op.1, d.107).

¹⁰³ Ks. ”VI Suomalaisen tarkka-ampujarykmentin taistelut Vienan Karjalassa ja rykmentin likviteeraus v. 1921”; T.A:n:n kirjoitus ”Taisteluista Karjalassa”, GASPI f.518, op.1, d.12, l.112–115. Entsiklopedija 1983, 236, Salomaa 1992, 72, Koronen 1969, 136–137.

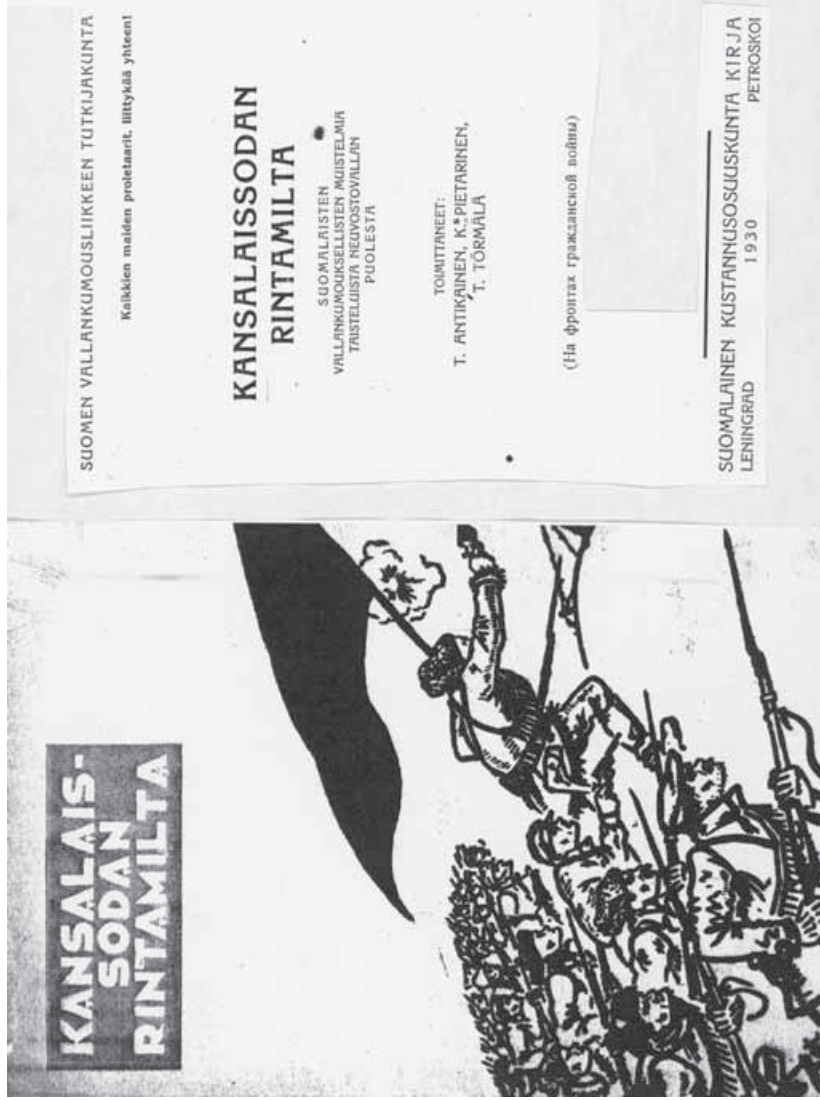
¹⁰⁴ Antikainen 1927, 430. Rykmentin suomeksi käännettyjä päiväkäskyjä ajalta 2.1.– 9.4.1919 on GASPI:ssa (f.516, op.2, d.254, l.5–66). Alkuperäiset päiväkäskyt laadittiin ilmeisesti venäjäksi.

¹⁰⁵ Kansalaissodan rintamilta 1930, 72.

¹⁰⁶ Kansalaissodan rintamilta 1930, 81, Salomaa 1992, 72.

Suomalaisia punakaartilaisia Puna-armeijassa ehkä vuonna 1919. Numero 12 on Eino Rahja, SKP:n keskuskomitean ja sotilasjärjestön jäsen. Numero 18 on virolainen Inno, Pietarin kansainvälisen sotakoulun johtaja. Numero 16 on Jukka Rahja, joka murhattiin Kuusisen klubilla 31.8.1920

Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunnan tehtävänä oli hyödyntää sotatoimista saatuja kokemuksia. Sen eräänä tuloksena valmistui vuonna 1930 laaja teos "Kansalaissodan rintamilta. Suomalaisten vallankumouksellisten muistelmia taisteluista Neuvostotasavallan puolesta". Toivo Antikainen kuului tämänkin teoksen toimituskuntaan. Kustannusosuuskunta Kirjalla oli nyt sivuosasto Petroskoissa

- 1. pataljoonan komentajana toimi Sipoossa syntynyt Sven Viking Sevelius (1897–1919): joukot 1., 2. ja 6. sekä naisista koottu 7. komppania
- 2. komppanian komentajana toimi ahvenanmaalainen Eyolf Georg Mattson (1897–1965): joukkoina 3. 4. ja 5. komppania
- vuoristotykkipatterin komentajana oli Thure Waldemar Lehén (1893–1976)¹⁰⁷

Tammikuun loppupuolella 1919 rykmentti ryhmittyi Petroskoin puolustukseen mahdollisen valkoisen hyökkäyksen varalta. Rykmentin pääosat keskitettiin Suojun kylään 18 km Petroskoista, 3. komppania Prääsään Petroskoista 50 km länteen sekä suksikomppania Säämäjärvelle rajan pintaan. Helmikuun alussa 1919 lähetettiin 228 miehen osasto ja neljä konekivääriä suorittamaan aktiivista tiedustelua Paateneen suunnalla. Samsonovin vaaran luona menetettiin yksi mies kaatuneena sekä toinen haavoittuneena. Kun liittoutuneiden joukot hyökkäsivät punaisia vastaan Ontajoella, suomalainen punaosasto oli Urosjärven asemalla, mutta avunpyynnöistä huolimatta osaston komentaja ei suostunut lähtemään Ontajoella alakynnessä olevan Spiridonovin rykmentin avuksi, mikä katkerasti todetaan "Kansalaissodan rintamilta" -kokoomateoksessa. Maaliskuun puolivälissä osasto palasi rykmentin pääosan yhteyteen Petroskoihin.

Helmikuussa 1919 rykmenttiin liitettiin Pietarin puolustukseen osallistunut ja tappioita kärsinyt 3. suomalainen kommunistinen rykmentin rippeet, jolloin vahvuutena oli 712 miestä.¹⁰⁸ Maaliskuussa 1919 rykmenttiin liitettiin myös Virossa taistelleita suomalaisia, jolloin komppanioita oli seitsemän (erillisestä suksikompaniasta muodostettiin 6. komppania). Lisäksi rykmentissä oli konekivääri-, ratsutiedustelu-, viesti-, huolto- ja lääkintöosastot, soittokunta sekä tykistöpatteri, jonka kalustona oli japanilaisia 3 tuuman vuoritykkeitä. Rykmentin vahvuus oli tällöin yhteensä noin 1 500 miestä. Esikunta sijaitsi Petroskoissa. Maaliskuun lopussa komennettiin 52 miestä sotakouluun Pietariin, ja toukokuun alussa rykmenttiin saapui 67 sotakoulun suorittanutta ns. punapäällikköä.¹⁰⁹ Elokuusta 1919 lähtien joukko-osaston nimenä oli 6. suomalainen tarkka-ampujarykmentti.

Rykmentti oli alistettuna 19. divisioonan 1. prikaatille (syyskuussa 1919 divisioonan numero muuttui 1:ksi).

Rykmentti toimi pataljoonittain puolustaen Itä-Karjalaa leveällä rintamalla osallistuen mm. Lisman operaatioon. Lokakuussa 1919 rykmentti siirrettiin Äänisen alueelle, missä se osallistui Poventsan sekä Äänisen luoteisrannan alueen vapauttamiseen. Maaliskuun 1920 loppuun saakka rykmentti puolusti Neuvosto-Venäjän Suomen vastaista rajaa, minkä jälkeen se osallistui Pohjois-Karjalan pohjoisosien vapauttamiseen, mm. Uhtuan, Vuokkiniemen ja Tiiksjärven alueet (ks. alla).

Talvella 1920 "melko loppuun kulunutta rykmenttiä" täydennettiin Sorokassa venäläisillä sotilailta ja samalla kotiutettiin vanhempia ikäluokkia sekä alle 21-vuo-

¹⁰⁷ Rykmentin organisaation seikkaperäisiä tietoja, ks. Salomaa 1993, 17–19.

¹⁰⁸ Sotamies Aleksander Ivanoff teloitettiin toistuneesta palvelurikkomuksesta ns. toverioikeuden päätöksellä Karhumäessä helmikuussa 1919 (GASPI f.516, op.2, d.254, l.104).

¹⁰⁹ Kansalaissodan rintamilta 1930, 82–83, Antikainen 1927, 430, Koronen 1969, 137–138, Salomaa 1993, 17.

tiaita. Kesäkuussa 1920 rykmentti siirrettiin vähäksi aikaa Poventsaan. Rykmentin tykistöpatteri liitettiin taas Valkeasaassa olevaan suomalaiseen kevyeseen kenttäpatteriin (ks. yllä).

Täydennetty eli käytännöllisesti katsoen uudelleen perustettu rykmentti sai nimen 381. Tarkka-ampujarykmentti, missä oli enää vain yksi suomalainen pataljoona. Rykmentti siirrettiin tammikuussa 1921 Tihvinään. Suomalainen pataljoona vahvuutena enää vain 300 miestä siirrettiin maaliskuussa edelleen Pietariin suorittamaan vartiopalvelusta Pietari-Paavalin linnoituksessa. Toukokuussa 1921 pataljoona lakkautettiin useiden sotilaiden siirtyessä opiskelemaan suomalaiseen sotakouluun, jossa myös vietettiin rykmentin lopettajaisjuhla.¹¹⁰

Itämeren laivaston lentojoukot

Kymmenkunta suomalaista mm. veljekset Werner ja Jalmari Lehtimäki, Valter Olof Bergström, Konstantin Albert Taskinen, Kaarlo (Kalle) Renkas, Manne Tynys, Kaarlo Nenonen, Kalle Tähtelä ja Otto Kalvitsa palvelivat Venäjän sisällissodan aikana sotilaslentäjinä Itämeren laivaston ilmavoimien lentojoukoissa. Näistä turkulaisen työväenlehden Sosialistin entinen päätoimittaja, myös Amerikassa toiminut Kaarlo (Kalle) Tähtelä, sai surmansa sotalennolla Judenitshin joukkoja vastaan syksyllä 1919.

Tähtelä ja hänen mekaanikkotähystäjänsä A. Bakvalov lähtivät 22.10.1919 pommituslennolle M-20-tyyppisellä lentoveneellä Pietarin lähistöllä olevalle maa-rintamalle. Kone sai osuman polttoainesäiliöön ilmatorjuntatulesta Gostilitsa-Ropsha alueella ja joutui tekemään pakkolaskun kenraali N.N. Judenitshin joukkojen hallussa olevalle alueelle. Tähtelä ja Baklanov onnistuivat piiloutumaan erääseen maalaistaloon, josta he saivat myös talonpojan vaatteita. Seuraavana päivänä valkoiset saivat kuitenkin punalentäjät kiinni heidän yrittäessään päästä omalle puolelle. Kenttäoikeuden langettaman kuolemantuomion jälkeen heidät teloitettiin 24.10.1919 Sisto-Palkinon kylässä. Lentäjien pahasti silvotut ruumiit, päät murskattu, silmät puhkaistu, kaula ja rinta pistelty pistimillä, löydettiin valkoisten joukkojen perääntymisen jälkeen. Heidät haudattiin Oranienbaumin veljeshautaan 11.11.1919.¹¹¹

Muita joukko-osastoja

Em. lentäjien lisäksi Itämeren laivastossa palveli noin 50 suomalaista merisotilasta.¹¹²

Kaukoidässä toimi lisäksi noin kymmenen suomalaisen ryhmä joka 1918–19 yritti päästä Uralin ja Siperian kautta Amerikkaan. Miesten kerrotaan käyttäneen

¹¹⁰ Entsiklopedija 1983, 236, Kansalaissodan rintamilta 1930, 104–105.

¹¹¹ Salomaa 1993, 32, Aleksandrov 1996, Aleksandrov 2000, 78, Kansalaissodan rintamilta 1930, 225–227, Vikström 1975, 41.

¹¹² Esim. W.K. Kustaanpoika palveli Itämeren laivaston miinalaiva Amuretsilla 1918–21, ks. KarNTs RAN f.1, op.17, d.354, l.2–7.

erivärisiä käsivarsinauhoja aina tilanteen mukaan vaihtaen puolta useita kertoja. Ryhmän lopullisesta kohtalosta ei ole tietoja.¹¹³

”Vallankumouksellisessa ratsuväkiarmeijassa” Kauko-Idässä taisteli huomattava määrä suomalaisia ratsumiehiä ja konekiväärimiehiä. Erään muistitiedon mukaan suomalaisia olisi ollut peräti 600 miestä, jotka sittemmin olisivat joutuneet japanilaisten saartamina sotavangeiksi.¹¹⁴

Tärkeimmät taistelut

Aunus keväällä-kesällä 1919

Jääkärimajuri Gunnar von Hertzenin komennoksessa ollut ”Aunuksen retkikunta” aloitti keväällä 1919 hyökkäyksen Aunukseen. 11.4.1919 englantilaisen kenraali Maynardin komentamat interventiojoukot aloittivat hyökkäyksensä Muurmannin rataa pitkin etelään. Maynardin joukot koostuivat tällöin noin 1 000 englantilaisesta, 700 ranskalaisesta, serbiläisestä ja italialaisesta, 500 karjalaisesta sekä 1 000 valkoisesta venäläisestä sotilaasta. Toukokuussa liittoutuneet olivat valloittaneet Karhumäen ja Poventsan ja etenivät kohti Petroskoita. Koska oli ilmiselvä riski, että Aunus joutuisi liittoutuneitten haltuun (tai ainakin vaikutusvaltaan), kuten Vienen Karjalalle oli jo käynyt, retkikunnan oli syytä ryhtyä pikaisesti toimiin.¹¹⁵

Retkikunta oli ylittänyt rajan 20.4.1919 ja eteni kahtena ryhmänä:

- etelässä suuntana Aunus-Lotinapello, tavoitteena Murmannin radan katkaiseminen sekä Karjalassa toimivien punakaartilaisten erottaminen Pietarista
- pohjoisessa suuntana Vodlajärven kautta Prääsä-Petroskoi

Koska vastassa oli vain vähäisiä rajavartiojoukkoja, retkikunta pääsi etenemään nopeasti. 23.4.1919 miehitettiin Aunuksen kaupunki, mistä punaisten oli pakko vetäytyä Mäkriän kylään. Kaksi päivää aikaisemmin, toisena pääsiäispäivänä 21.4. Suomeen siirtyneen, keisarikunnan armeijan vänrikki Trofimovin johtama valkoisten tiedustelujoukko oli tehnyt rynnäkön Viteleen rajavartioston esikuntaan. Trofimovin sekä yhden valkoisen suomalaisen kaaduttua, tiedustelujoukko vetäytyi takaisin 2 km päähän kylästä. Noin 20 punakaartilaista yritti yhdessä muutaman rajavartijan kanssa epätoivoisesti järjestää kylän puolustusta, mutta koska valkoiset olivat ehtineet katkaista puhelin- ja lennätinyhteydet, vahvistuksia eikä ase- täydennystä saatu ja kiväärejä oli yhteensä vain 7–8 kappaletta. Etenevät valkoiset pakottivat iltpäivällä yhteensä 36 punakaartilaista etsimään suojaa Viteleen ortodoksisesta kirkosta. Toivottoman tilanteen edessä rajavartioston esikuntapäällikkö A.S. Bykov teki itsemurhan ja valkoiset aloittivat kirkon räjäyttämistoimet. Osa puna-

¹¹³ Salomaa 1993, 38.

¹¹⁴ Salomaa 1993, 38.

¹¹⁵ KarNTs RAN f.1, op.13, d.92 l.4–6 (I. Nikitin), f.1, op.13, d.106, l.15–21 (E. Rahja), Antikainen 1927, 430–431, Kansalaissodan rintamilta 1930, 68–71, Roselius 2002, 40–80.

kaartilaisista siirtyi kellotapuliiin ja osa jäi alas kirkkoon. Ainakin kolme punakaartilaisista, joiden joukossa oli osaston johtaja Mihail Rozenshtein teki itsemurhan valkoisten pakottaessa toistuvilla räjäytyksillä kirkkoon saarrettuja antautumaan. Kirkon valtauksen jälkeen Rozenshteinin ruumis heitettiin alas kellotapulista. Osa antautuneista punakaartilaisista teloitettiin heti seuraavana aamuna; osa vietiin seuraavana päivänä hautausmaalle ja käskettiin kaivamaan omat hautansa ennen teloitusta. Ihmeellistä kyllä, muutama punakaartilainen pääsi pakenemaan valkoisten Aunukseseen. Yhteensä 22 punakaartilaisista sai pääsiäisenä 1919 surmansa Viteleen kirkon verilöylyssä. Kaatuneet ja teloitetut ovat saaneet legendaarisen maineen Luoteis-Venäjän sisällissodan historiassa.¹¹⁶

Kuten yllä todettiin, Prässässä majaillut 6. suomalaisen punarykmentin 3. komppania komennettiin Valkoisten hyökkäyksen alkaessa kiireellisesti Petroskoin puolustukseen, missä konekiväärijoukkue liitettiin komppaniaan, vahvuuden ollessa toistasataa miestä ja neljä Maxim-konekivääriä. Komppanian päälliköksi nimitettiin 1. pataljoonan komentaja virolainen Damm. Koska tilanne Aunuksen rintamalla kehittyi kriittiseksi, komppania lähetettiin välittömästi edelleen Laatokan rantatietä pitkin kohti Aunuksen kaupunkia.¹¹⁷

Pietarissa muodostettavana oleva suomalais-inkeriläinen rykmentti (eli em. tuleva 1. suomalainen rykmentti), joka oli vahvuudeltaan 350 miestä, lähetettiin 25.4.1919 rintamalle. Rykmentin johtotehtäviin komennettiin kymmenen samana päivänä suomalaisen sotakoulun päättänyttä ns. punakomentajaa.¹¹⁸

Valkoisten suomalaisten valloitettua 27.4.1919 noin 16 km Lotinapellostä luoteeseen olevan Aleksanteri Syväriläisen (Syvärin) luostarin, ryhtyivät punakaartilaiset vastahyökkäykseen. He valtasivat kylä kylän jälkeen Aunuksen takaisin. Valkoiset olivat ennen perääntymistään luostarin luona raastaneet tappaneet vangeiksi jääneitä ja haavoittuneita punaisia. Silmien puhkaisemisen ja ruumiiden muodottomiksi silpoamisen jälkeen ruumiit oli asetettu julkisesti näkyville levittämään kauhua asukkaiden sekä takaa-ajavien puna-armeijan joukkojen keskuudessa.¹¹⁹

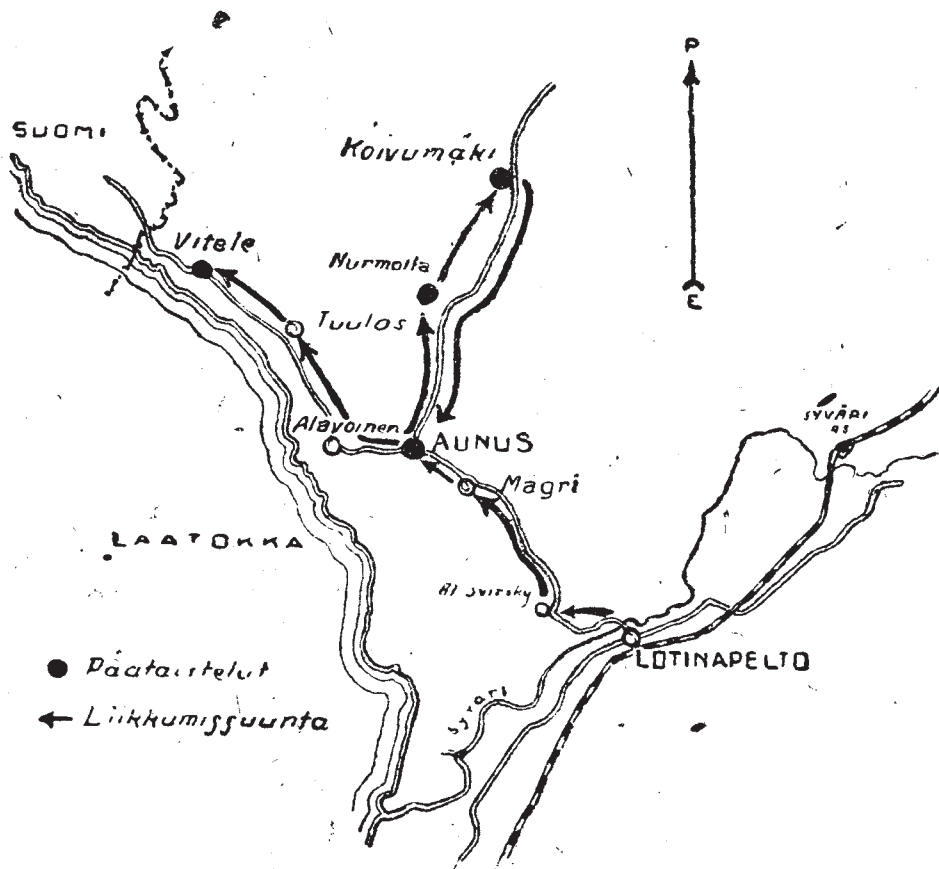
Suomalaisen punarykmentin 3. komppania yritti koukata valkoisten selustaan, mutta ei onnistunut katkaisemaan Suomeen johtavaa maantietä, vaan valkoiset pääsivät perääntymään Aunuksen kaupungista. Punaiset valtasivat kaupungin illalla 3.5.1919. He saivat muutaman vangin lisäksi saaliiksi mm. neljä tykkiä ja kaksi konekivääriä. Vankeja kuulustelemalla saatiin selville mm. valkoisten joukkojen kokoonpano ja varustus. Punaisten tappiot olivat myös huomattavat. Ilmeisesti

¹¹⁶ KarNTs RAN f.1, op.13, d.97, s. 7–12 (Pallajev), Kansalaissota Karjalassa I s.75–81, 103–106. Nimiluettelo esim. Vetshnaja slava gerojam osa II, s. 156–158. Puutteellisesta nimiluettelosta löytyy ainoastaan kaksi suomalaisperästä nimeä, "Nevolainen" sekä E.Ja.Puhanko, muiden nimien ollessa venäläisiä.

¹¹⁷ Kansalaissodan rintamilta 1930, 85.

¹¹⁸ Armas Raasun muistelmat Aunuksen rintamalta 2.5.–26.9.1919, ks RGASPI f.518, op.1, d.20, l.135–144, Antikainen 1927, 430, Kansalaissodan rintamilta 1930, 111.

¹¹⁹ Kansalaissodan rintamilta 1930, 112.

Puna-armeijan etenemistä Aunuksen Karjalassa kesäkuussa 1919 esittävä kartta. Kirjasta "Kansalaissodan rintamilta"

Viteleen kovia kokenut kirkko, jonka suomalaiset valkoiset vapaaehtoiset valloittivat sitkeää vastarintaa tehneiltä punaisilta keväällä 1919. Kirkkoon linnoittautunut joukko puolustautui viimeiseen mieheen

tähän vaiheeseen ajoittuu 3. komppanian eräs teloitustapaus. Pataljoonan komentaja Damm langetti kuolemantuomion läheiseen kylään lähetetylle komppanian tiedusteluosaston johtajalle, jonka tiedusteluraportti oli osoittautunut valheelliseksi.¹²⁰

Valkoiset siirtyivät asemiin noin 10 km päähän kaupungista. Punaisten lähetin eksymisen vuoksi valkoiset pääsivät kiertämään heidät ja kaupunki vaihtoi taas omistajaa. Ennen valkoisten perääntymistä Aunuksen kaupungista teloitettiin mm. 27 sairaalassa ollutta puna-armeijalaista sekä vankeina olevaa asukasta, joita ei voitu ottaa mukaan ja lisäksi 15 kansalaista, joiden väitettiin olevan bolševikki-mielisiä.¹²¹ Punaiset valloittivat Aunuksen kaupungin lopullisesti illalla 12.5.1919 ja kulunut rykmentti asettui kaupunkiin lepäämään. Kesäkuun alussa rykmentti sai käskyn siirtyä Pietariin täydennettäväksi.

Jo 9.5.1919 Pietarista oli lähetetty kurssilaispataljoona, jonka 1. komppania oli suomalaisten muodostama, Aunuksen rintamalle. Tuuloksessa kurssilaispataljoona pääsi 21.5.1919 tulittamaan kahdella konekiväärillä saunassa ollutta valkoisten osastoa, josta kaatui 14 ja haavoittui kahdeksan miestä. Kaksi kurssilaista haavoittui. 27.5.1919 kurssilainen Paavilainen jäi tiedusteluretkellä Kukemäen suuntaan haavoittuneena valkoisten vangiksi. Kurssilaispataljoona löysi myöhemmin hänen pahasti silvotun ruumiinsa ja hautasivat hänet Santamäen luostarin hautausmaalle.¹²² 4.6.1919 kurssilaispataljoona yritti valloittaa Nurmoilan, mutta koska komppaniat eivät hyökänneet samanaikaisesti, yritys epäonnistui. Neljä suomalaista kaatui (kurssilaiset Edvard Pesonen, Berglund, Salminen ja Väänänen) ja yksi haavoittui.¹²³ Kurssilaispataljoonan ollessa 15.6.1919 lähtien levossa valloitetussa Nurmoilassa, se joutui 23.6.1919 valkoisten hyökkäyksen kohteeksi. Hyökkäys torjuttiin, ja valkoisilta jäi kolme kaatunutta pellolle. "Mukanaan veivät paljon ruumiita." Yksi venäläinen konekivääripäällikkö kaatui ja kolme venäläistä haavoittui. Kurssilaiset saivat 26.6.1918 Tenhun kylässä 8 km Latvasta pohjoiseen uuden kosketuksen perääntyviin valkoisiin. Yksi venäläinen puna-armeijalainen kaatui, kahdeksan suomalaista ja yksi venäläinen päällikkö haavoittuivat.

Punaisten joukkojen sekä Äänisen laivasto-osaston (Onezhskaja flotilijan) tehtyä 27.6.1919 onnistuneen 1. divisioonan komissaarin Eino Rahjan johtaman maihinnousun Viteeleeseen ja Tuulokseen, retkikunnan eteläinen ryhmittymä oli vaarassa joutua saarroksiin ja perääntyi Suomeen.¹²⁴

Levättyään muutaman päivän Suuressa mäessä sekä Santamäessä, kurssilaispataljoona jatkoi etenemistään kohti Suomen rajaa. 27.7.1919 syntyi taistelu rajan pinnassa olevassa Kavainon kylässä. Punaiset olivat ehtineet mennä yöllä asemiin

¹²⁰ Kansalaissodan rintamilta 1930, 84–85. Kyseessä saattaa olla paniikinomainen perääntyminen 1.5.1919 Mägrin kylän taistelun yhteydessä, ks. Kansalaissodan rintamilta 1930, 113.

¹²¹ KarNTs RAN f.1, op.13, d.92, l.6, f.1, op.13, d.111, l.52 (I.Nikitin).

¹²² Kansalaissodan rintamilta 1930, 126, Karjalan Tiedeakatemian arkisto f.1, op.17, d.256, l.25–27.

¹²³ Pesonen kuoli ilmeisesti haavoihinsa, ja hänet haudattiin Aunuksen veljeshautaan. Kansalaissodan rintamilta 1930, 126–127. Toisen tiedon mukaan Berglund olisi kaatunut 28.9.1919 Sepänkylän-Hongan kylässä (RGASPI f.518, d.1, op.20, l.138).

¹²⁴ KarNTs RAN f.1, op.13, d.96, s. 1–4, f.1, op.13, d.98, s. 8–19 (Pantserhantski), Salomaa 1993, 20.

ja ottivat aamuyöstä vastaan valkoisten hyökkäyksen. Viimeisillä reserveillaan punaiset pystyivät vaivoin torjumaan hyökkäyksen, joka pysähtyi 75 metrin päähän punaisten linjoista valkoisen osaston päällikön kaatuessa saatuaan osuman päähänsä. Myös toisella siivellä taistelleen kurssilaisosaston johtaja Ilonen haavoittui vakavasti ja kuoli Viteleeseen vietäessä. Punaisilla ei ollut muita tappioita, mutta valkoiset menettivät päällikkönsä lisäksi toistakymmentä miestä kaatuneina sekä useita haavoittuneina. Kurssilaiskomppania palasi tämän jälkeen kouluunsa Pietariin.¹²⁵

Aunuksen taisteluissa kulunut 1. suomalainen rykmentti palasi loppukesästä 1919 Pietariin, missä sitä täydennettiin mobilisoiduilla inkeriläisillä. Kuten yllä jo mainittiin, näin täydennetty rykmentti sai nimen 480. suomalainen rykmentti.

Aunuksen retkikunnan pohjoista ryhmää vastaan taisteli rajalla 6. suomalaisen punarykmentin suksikomppania (sittemmin 6. komppania) Säämäjärvellä, mutta se pakotettiin useiden taistelujen jälkeen perääntymään Polovinaan, jonne toukokuun alussa oli jo saapunut Viking Seveliuksen komentama rykmentin 1. pataljoona.¹²⁶

Prääsän valloituksen jälkeen valkoinen retkikunta hyökkäsi 12.–13.6.1919 Polovinan kylään pakottaen 6. suomalaisen rykmentin 1. pataljoonan vetäytymään ankarien taistelujen jälkeen, joissa pataljoona oli menettänyt parikymmentä miestä kaatuneina sekä neljä punakomentajaa. Valkoiset surmasivat mm. vangiksi saaneensa haavoittuneen pataljoonan komentajan Viking Seveliuksen. Pataljoona vetäytyi 8 km Polovinasta olevan Vilgajoen kautta Petroskoin suuntaan. Ankarien torjuntataistelujen jälkeen suomalainen punapataljoona siirrettiin reserviin Suolusmäen kylään, joissa se oli 19.6. saakka, jolloin se sai tehtäväkseen valloittaa Viitanan kylä yhdessä erään venäläisen komppanian kanssa. Tämä hyökkäys keskeytyi kuitenkin johtuen ammusten loppumisesta.¹²⁷

Tämän jälkeen punapataljoona käskettiin asemiin Suolusmäen edustalle, vain 6 kilometrin päähän Petroskoista, mihin Aunuksen retkikunnan hyökkäys oli odotettavissa. 23.6.1919 retkikunta hyökkäsi Suolusmäkeen Petroskoin suunnan avaamiseksi. Suomalainen punapataljoona onnistui torjumaan toistuvat hyökkäykset monituntisen taistelun aikana. Ankarien tappioiden jälkeen retkikunnan oli peräännyttävä. Punapataljoonan tappioiden olivat kaksi miestä ja kolme punakomentajaa, kun taas valkoisten tappiot arvioitiin olevan toistasataa kaatunutta.¹²⁸

Aunuksen retkikunta joutui vetäytymään Viitanasta 28.6.1919 sekä Polovinasta kaksi päivää myöhemmin. Suomalainen punapataljoona marssi Polovinaan 1.7. ja taisteli yhdessä punaisten venäläisten kanssa Matroosasta 2.7., missä menetykset olivat nelisenkymmentä kaatunutta ja haavoittunutta.¹²⁹ Saatuaan tiedon punais-

¹²⁵ Kansalaissodan rintamilta 1930, 130.

¹²⁶ Aunuksen taistelut on kuvannut V. Jalkanen, ks. RGASPI f.518, op, 1, d.20, l.61–72, Kansalaissodan rintamilta 1930, 86.

¹²⁷ Kansalaissodan rintamilta 1930, 86.

¹²⁸ RGASPI f.518, op.1, d.20, l.65, Antikainen 1927, 430, Kansalaissodan rintamilta 1930, 85–87.

¹²⁹ RGASPI f.518, op.1, d.20, l.66.

Kuva esittää osaa punaisten veljeshaudasta Petroskoin keskustassa. Kivessä on Viking Seveliuksen ja Ahto Pampisen nimet. 164. suomalaisen tarkka-ampujarykmentin pataljoonankomentajana toiminut Sevelius haavoittui vaikeasti Präässä kesäkuussa 1919 ja kuoli suomalaisten valkoisten retkikuntalaisten teloittamana. Paminen toimi saman rykmentin kompanianpäällikkönä. Kuva Lars Westerlund 1991

Judentišin joukkojen vangitsema suomalainen kurssilainen onnistuneesta paosta palanneena

ten maihinnoususta Viteleessä, retkikunnan joukot vetäytyivät kohti Suomea. Retkikunnan pohjoisosa yritti vielä järjestää puolustustaan Säämäjärvellä ilman menestystä.

Täällä syntyi taistelu takaa-ajavan punapataljoonan kanssa 7.7., jolloin punapataljoona menetti viisi kaatunutta ja 25 haavoittunutta ja vetäytyi Säpsäjoelle. "Kansalaissodan" mukaan valkoisten tappiot olivat moninkertaiset, eli toistasataa kaatunutta ja haavoittunutta, lisäksi punaiset ottivat 60 vankia. Punapataljoona onnistui estämään retkikunnan Säpsäjoken ylityksen ja otti vielä Lahden kylässä 48 vankia, minkä jälkeen Aunuksen retkikunnan oli elokuun lopussa 1919 kokonaisuudessaan peräännyttävä Suomeen.¹³⁰

Aunuksen retkikunta oli kohdellut vähäväkistä itäkarjalaista siviiliväestöä usein varsin julmasti, eikä saanut tukea ja kannatusta kuin ainoastaan eräiden suurtilallisten ("kulakkien") taholta. Erään muistelmätiedon mukaan Aunuksessa oli tapettu yhteensä 183 siviilihenkilöä.¹³¹

Suomalaisen sotakoulun kurssilaisprikaati Pietaria puolustamassa kesällä-syksyllä 1919

Toukokuussa 1919 lähetettiin Pietarista keisarikunnan armeijan kenraalina palvelle von Oton johtama kurssilaisprikaati mukaan lukien suomalainen komppania torjumaan Viron suunnalta hyökkäävää valkoista armeijaa. Osasto eteni Voroninaan, jossa sai ensimmäinen kosketuksen viholliseen joka pakotettiin perääntymään.¹³²

Prikaati kärsi suuria tappioita sekä taisteluissa että rasittavien marssien aikana johtuen mm. heikosta varustuksesta ja muonituksesta, ja punaisia pakotettiin perääntymään. Voroninan luona prikaati joutui saarretuksi kenraali von Oton sekä useiden muiden upseerien loikattua valkoisten puolelle, minkä seurauksena 20 suomalaista kurssilaista kaatui.¹³³ Prikaati murtautui taistellen Krasnaja Gorkan suunnalle ja saapui Oranienbaumiin. Tällöin suomalaisesta komppaniasta oli jäljellä vain 18 taistelukuntoista miestä, kaatuneita oli seitsemän, loppuosa haavoittuneita ja sairaita. Komppanian rippeet lähetettiin kesäkuun puolivälissä 1919 takaisin sotakouluun.

Sen jälkeen kun kenraali N.N. Judenitshin komentama Luoteisarmeija 11.10.1919 oli aloittanut uuden hyökkäyksen Pietaria kohti, kurssilaisprikaati lähetettiin uudestaan Viron suunnan rintamalle. Suomalaisista kurssilaisista muodostettiin koulun komissaari Eino Rahjan johtama erikoisosasto panssarivaunujen tuhoamiseksi ja se käsitti kolme komppaniaa, konekivääri- sekä viestiosaston.¹³⁴

Valkoiset olivat 20.10. vallanneet Pavlovskin ja Tsarskoje Selon ja etenivät Pulkovon kukkuloille. Suomalainen kurssilaispataljoona taisteli kahtena ryhmänä:

¹³⁰ Kansalaissodan rintamilta 1930, 87–89.

¹³¹ KarNTs RAN f.1, op.13, d.92, s. 6, Kansalaissodan rintamilta 1930, 70.

¹³² Antikainen 1927, 428–429, Vähä s. 40–41, Salomaa 1992, 26–33.

¹³³ Salomaa 1993, 28

¹³⁴ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.175 (U. Malmberg), f.17, op.256 (V.A. Rosendahl).

1. ja 2. komppaniat Detskoje Selon-Hatshinan suunnalla ja 3. komppania Pulkovon-Hatshinan suunnalla.

Punaisten perääntyessä valkoiset suomalaiset kurssilaiset olivat alussa reservinä, mutta osallistuivat sittemmin useisiin taisteluihin, kuten Kotshelevon kylässä, jossa valkoisten käyttämät kolme panssarivaunua pakottivat punaiset perääntymään. Valkoisten hyökkäys pysäytettiin Pulkovon kukkuloiden edustalle ja Kolpinon pelloille. 21.10.1919 punaiset aloittivat vastahyökkäyksensä pakottaen Judenitshin joukkojen perääntymään Viroon.

Suomalaiset kurssilaiset osallistuivat taisteluihin valkoisten perääntymistä suojaamassa olevia jälkijoukkoja vastaan taistellen mm. Novaja-Bugrassa, joka vallattiin yöllisellä hyökkäyksellä jolloin punaiset saivat paljon vankeja ja sotasaalista. Taistelu Novaja-Bugran kylästä jatkui kiivaana seuraavana päivänä ja kurssilaiset olivat jo perääntymässä, kun avuksi saapuneet kaksi panssariautoa ratkaisivat taistelun punaisten hyväksi valkoisten kärsiessä suuria tappioita. Noin 30 suomalaista kurssilaista sekä eräs kurssilaiskomppaniaa komentanut, ilmeisesti venäläinen V. Kolomijets kaatuivat Pietarin länsipuolella loka-marraskuussa 1919.¹³⁵

Hatshinan valloituksen jälkeen kurssilaispataljoona palasi 9.11.1919 Pietariin sotakouluunsa. Pataljoonalle osoitettiin virallinen tunnustus ja 24 kurssilaista palkittiin palkkiokelloilla.

Viron rintama 1919

Kuten yllä jo todettiin suomalaiset joukot siirrettiin vuoden 1918 lopussa Permin sekä Syzranin suunnilta Viroon, missä ne ottivat osaa useisiin kahakoihin.¹³⁶

Syzranista suomalainen punapataljoona saapui Jamburgiin 28.11.1918. Pataljoonan vahvuutena oli silloin 520 miestä, joista 400 oli suomalaista ja 120 venäläistä. Esikunta oli venäläinen komentajana Tshernov, mutta komppanianpäälliköt ja joukkueenjohtajat olivat etupäässä suomalaisia. Pataljoonalle oli luvattu täydennystä, mutta sen viipyessä rintamankomentaja suunnitteli erillisen suomalaisen pataljoonan lakkauttamista liittämällä sen virolaiseen rykmenttiin.

Lakkautussuunnitelmat aiheuttivat levottomuutta suomalaisen miehistön keskuudessa ("ristiriitaa pataljoonan ja ylemmän johdon välillä"), mutta niitä ei toteutettu. Pataljoona laajennettiin itse asiassa 3. suomalaiseksi kommunistiseksi rykmentiksi, jonka komentajaksi nimitettiin jo edellä mainittu keisarikunnan armeijassa palvellut kapteeni N. Blagoveshshenskij. Rykmentin komissaarina toimi Kaarlo Lukka. Narvan rintamalla rykmentti koostui kolmesta suomalaisesta ja yhdestä venäläisestä kiväärikomppaniasta, kahdesta suomalaisesta ja yhdestä venäläisestä konekivääriosastosta, joissa jokaisessa oli kaksi tai kolme konekivääriä sekä yhdestä ratsuväkieskadroonasta eli yhteensä noin 1 000 miehestä.

¹³⁵ Salomaa 1993, 32. Vähä luettelee nimeltä 20 kaatunutta suomalaista kurssilaista kirjansa sivuilla 40–41.

¹³⁶ Antikainen 1927, 428, Kansalaissodan rintamilta 1930, 180–203, Salomaa 1993, 24–33, Front 1971, 51–63.

Mm. Permistä tullut 3. komppania päällikkönä Yrjö Sokolov osallistui Narvan miehitykseen. Narvasta rykmentti eteni länteen Tarttoa kohti. Vuoden 1918 lopussa Laisholmin aseman luona syntyneessä taistelussa suomalainen rykmentti menetti monta miestä kaatuneina ja eteneminen pysähtyi. Tämän jälkeen rykmentti perääntyi Narvan suuntaan. 10.1.1919 rykmentti joutui Puhmossa valkoisten hyökkäyksen kohteeksi ja kärsi paniikinomaisella pakomatallaan huomattavia tappioita (pakenevien joukossa oli jopa komissaari Lukka). Rakkeen asemalla 1. komppania menetti valkoisten konekivääritulella 12–15 miestä kaatuneina. Myös 3. komppania kärsi suuria tappioita ja menetti miltei koko kalustonsa Assin asemalla kuten kävi myös 2. komppanialle Väzzevän asemalla 13 km Rakkesta etelään. Noin 200 haavoittunutta punakaartilaisista jäi vangiksi.

Pietarista lähti Narvaan 17.1.1919 myös Permin taisteluihin osallistunut ns. Malmbergin 350 miehen vahvuinen komppania.¹³⁷

Valkoisten tunkeutuessa illalla 17.1.1919 Narvaan, kaupungissa oli paljon suomalaisia punasotilaita, mikä aiheutti katutaisteluissa monenlaista sekannusta, sekä tilanteen selvittyä eri puolella taistelevien suomalaisten kesken varsin katkeraa ja julmaa käyttäytymistä. Niinpä valkoisten 1. komppanian päällikkö ilmoitti kaupungin valloituksesta:

”Klo 5,20 ip. valloitti 1. komppania Narvan kaupungin. Vangiksi saimme brigadin päällikön ja koko staabin, samaten rykmentin päällikön ja koko stabin, kuormaston, 200 hevosta, 1 raskaan tykin ja paljon vankeja, joita ei vielä ole luettu, toistasataa punakaartilaisista ym. Klo 6,40 ip. saapui samaa tietä perässämme 2. komppania.”¹³⁸

Narvasta pelastuneet punarykmentin miehet koottiin Jamburgiin, missä kuria yritettiin palauttaa kovilla otteilla: ”Alkoi tilinteko paniikkimaisesta perääntymisestä ja Narvan jättämisestä. Tribunaali antoi kuolemantuomion monelle komissarille ja päällikölle.” Mm. komissaari Lukka ammutti kolme miestä.¹³⁹ Myös Malmberg itse tuomittiin kuolemaan, mutta langettava tuomio muuttui seuraavana päivänä Eino Rahjan ja Trotskin saavuttua, jolloin tribunaali todettiin koostuneen entisistä tsaarinupseereista.¹⁴⁰

Jamburgista lyödyn rykmentin rippeet siirtyivät Padogan kautta Opoljeen, minne ne saapuivat 22.1.1919. Mainitaan mm. että punaisilla suomalaisilla oli tällöin

¹³⁷ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.172, l.15– (H.Lyytinen), f.1, op.17, d.175 (U.F.Malmberg), Kansalaissodan rintamilta 1930, 194, 198, 285–; Salomaa 1993, 25–27.

¹³⁸ Kansalaissodan rintamilta 1930, 194, Salomaa 1993, 26. Frontin mukaan Narvan verilöylynä tunnettu taistelu, missä muutama sata suomalaista ja ruotsalaista sai surmansa, syntyi kun Ivangorodista vasta saapunut ensimmäinen punapataljoona oli johdettu ruokailemaan kaupungin torille. Venäläisen päällystön uskoessa että Narva olisi vielä punaisten hallussa. Torilla tiiviinä ryhmänä seisova pataljoona joutui valkoisten konekivääritulen kohteeksi. ”Harvalukuinen eloon jäänyt ryhmä ryhtyi vimmattuun puolustukseen. Mukana olleet kertoivat että suomalaisia tapettiin pistimin, puukoin, katukivin ja kirvein. Ampumaan ei puolin eikä toisin juuri kyetty. Pataljoonasta pelastui parikymmentä miestä.” Front 1971, 59–60.

¹³⁹ Kansalaissodan rintamilta 1930, 200.

¹⁴⁰ KarNTs RAN f.1, op.17, d.175, l.8.

vaikeuksia saada edes muonitustaan järjestetyksi, koska yhteydet ylempiin joukko-osastoihin olivat katkenneet. Opoljeen saapui myös Sotilasjärjestön edustaja, jolle esitettiin toivomus yhdistää kaikki Viron suunnalla eri Puna-armeijan yksiköissä olevat suomalaiset samaan joukko-osastoon. Niinpä 24.1.1919 perustettiin virallisesti Suomalainen kommunistinen rykmentti päällikkönä em. N. Blagoveshshenskij, mihin liitettiin kaikki suomalaiset joukot lukuun ottamatta kateissa olevaa virolaisen tykkipatterin 70 miehen suomalaista ryhmää. Rykmentin vahvuus oli tällöin:

- Pietarista lähetetystä 350 miehestä oli rivissä jäljellä enää 122, sekä aseettomia 40 ja sotasairaalassa 40, eli yhteensä 178 miestä
- Syzranista ja Permistä saapuneesta kolmesta komppaniasta oli jäljellä kaksi komppaniaa, vahvuudeltaan 171 sekä 131 miestä
- lisäksi "ratsutiedustelijoita 40, jalkatiedustelijoita 27, konekiväärikomennuskunnasta 60, esikunnasta 20, soittajia 14 ja Syzranin joukkoon aikaisemmin kuuluneita harhassa olleita 40 miestä", eli yhteensä vähän yli 700 miestä

Tämän joukon tilasta kerrotaan: "terveyden olleen huonon, vaatetuksen ja aseistuksen puutteellisen, päällystön ei vastanneen kaikin puolin vaatimuksia, moraalisen tilan olleen silloin heikon, suuret menetykset vaikuttavat, sotilaallinen koulutus puuttuu."¹⁴¹

Kovia kokenutta rykmenttiä ei enää siirretty Viron rintamalle 27.1.1919 annetusta käskystä huolimatta, vaan se oli reservissä koulutettavana helmikuun ajan. Koulutuksen ja täydennyksen jälkeen rykmentti siirrettiin Virosta Itä-Karjalaan Murmanskin rintamalle missä se yhdistettiin 164. suomalaiseen rykmenttiin.

Murmansk-Karhumäki kesällä-syksyllä 1919¹⁴²

Murmanskin suunnalla taistelut alkoivat jälleen huhtikuussa 1919, jolloin länsiliittoutuneiden joukot etenivät etelään Sekehen aseman kautta aloittaen varsinaisen hyökkäyksensä 1.5.1919. Punaisia joukkoja oli vain 6. suomalaisen rykmentin 4. komppania Maaselän pohjoispuolella, 5. komppania Paatenessa sekä Spiridonovin komentama venäläinen komppania, joiden alivoimaisina oli pakko perääntyä. Maaselän asemalla käytiin verinen taistelu lähinnä serbialaisia joukkoja vastaan, jolloin 4. komppania menetti yli 30 miestä kaatuneina ja haavoittuneina, jonka jälkeen komppania vetäytyi Maaselästä 12. ja 13. pysäkin välille 3.5.1919. Välttääkseen joutumasta saarretuksi 5. komppania vetäytyi Paatenesta Karhumäkeen.¹⁴³

Karhumäkeä puolusti 2. pataljoonaksi yhdistetyt 4. ja 5. komppaniat ja joukkojen muut johtotehtävät voitiin täyttää Pietarin sotakoulusta saapuneilla uusilla suomalaisilla punapäälliköillä. Pataljoonan komentajana oli Eyolf Mattsson ja komissaarina Toivo Antikainen. Valkoisten rynnäkkö Karhumäkeen alkoi kahden päivän tykistövalmistelun jälkeen 15.5.1919. Apuun saatiin myös rykmentin 3. komppania,

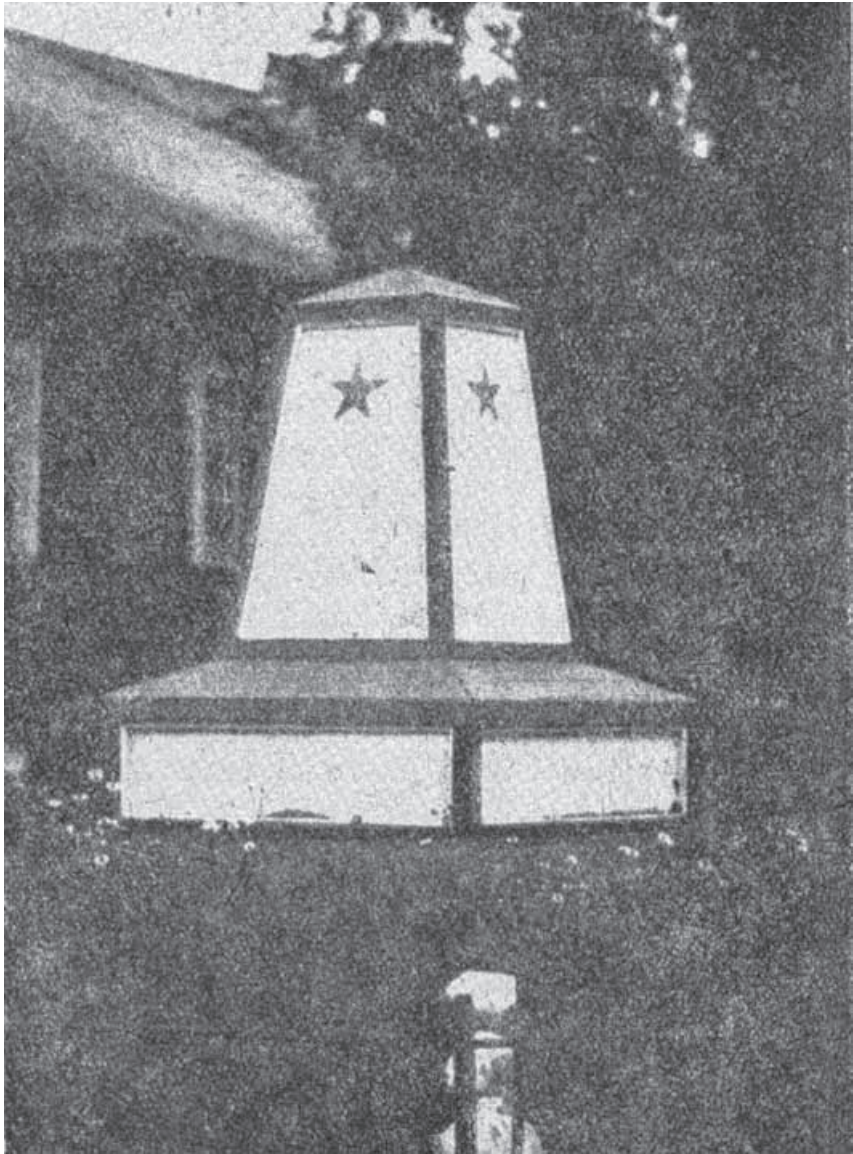
¹⁴¹ Kansalaissodan rintamilta 1930, 201.

¹⁴² KarNTs RAN f.1, op.13, d.43, l.1–25 (M. Anttonen), f.1, op.13, d.83, l.1–4 (V. Lindfors), Antikainen 1927, 430–431, Kansalaissodan rintamilta 1930, 66–67, 71–73, 83–84, 89–.

¹⁴³ KarNTs RAN f.1, op.13, d.85, l.14–21 (V. Erkko).

Valkoisten surmaamia punaisia Karhumäellä

Äänisjärven Sungun kylän veljeshaudan muistomerkki, jossa on tuntematon määrä valkoisten vuonna 1920 ampumia punaisia

joka saapui Aunuksen rintamalta, se meni ensin asemiin Lumpuksen kylään ja suojasi sitten punaisten panssarijunaa, joka kolmen vuorokauden ajan tulitti valkoisten asemia. Kaikesta huolimatta punaisten oli pakko vetäytyä Karhumäestä 21.5.1919, sen jälkeen kun Poventsa oli jätetty kolme päivää aikaisemmin. Karhumäen taisteluissa kaatui mm. suomalaisen komppanian päällikkö sekä viisi vasta rintamalle saapunutta punapäällikköä.¹⁴⁴ Punaisten vetäytyivät Käppäselän tasalle suomalaisen pataljoonan asettuessa etuvarmennusjoukoksi 10. pysäkillä.

Saavuttuaan Karhumäellä Äänisjärven rannalle, aloittivat englantilaiset joukot lentokoneineen ja panssarialuksineen voimakkaan varustautumisen. Punaisten joukot vetäytyivät Käppäselän tasalle ja kesäkuun alkupäivinä 2. pataljoona sai tehtäväkseen puhdistaa Sungun niemimaa Äänisjärven länsirannalla.¹⁴⁵ Pataljoona käsitti nyt kolme komppaniaa (3., 4. ja 5. komppaniat), kullakin kaksi Maxim-konekivääriä, vahvuus yhteensä 350 miestä. Pataljoona miehitti Uunitsan, Dienovogoran ja Fedotovan kylät, josta se 9.6. eteni Kasman kylään johtavalle kannakselle. Täällä syntyi kiivas taistelu, jossa saatiin noin 40 vankia. 21.6. punaiset joutuivat jättämään Dienovogoran, jonka suomalainen punapataljoona oli jo luovuttanut venäläiselle pataljoonalle, jolloin 2. pataljoona vetäytyi Tsherkasin kylään välttääkseen joutumasta saarroksiin. Juhannusaattona 2. pataljoona yritti vallata Dienovogoran takaisin, mutta menetti parikymmentä tuntia kestäneessä taistelussa yli 20 miestä.

Pataljoona toimi koko kesäkauden alueella Kuusiranta-Vilikkajaniva (Velikaja Niva)-Terehovoja-Leilikozero koko kesäkauden ja torjui menestyksekkäästi ylivoimaisen vihollisen hyökkäykset, kunnes elokuun puolivälissä vihollinen pääsi lentokoneittensa tukemana piirittämään punaisten jokaisen tukikohdan erikseen. Voimat eivät kuitenkaan sallineet hyökkäykseen ryhtymistä. Kuusirannassa 3. komppania onnistui murtautumaan piirityksestä, mutta menetti yhden punapäällikön kaatuneena. 4. ja 5. komppaniat pääsivät taas taistellen irti Novinkasta ja Terehovasta menettäen muutaman miehen kaatuneina ja haavoittuneina. Muutama mies sai myös surmansa vihollislentokoneen pudottamasta pommista.

2. pataljoona vetäytyi nyt Sungunniemeltä Kizhin (4. komppania) ja Klimenskin (3. ja 6. komppaniat) saariin. Valkoisten noustua tykkiveneittensä tukemina maihin Kizhin saareen, yhdeksän suomalaista punakaartilasta joutui vangiksi. Osa suomalaisista pelastui uimalla kilometrin matkan Klimetskin saareen, joka oli kuitenkin taistelujen jälkeen jätettävä muutaman päivän kuluttua. Pataljoona evakuoitiin laivalla Petroskoihin, mutta vain päivän kuluttua 1. komppanialla vahvistama 2. pataljoona suoritti vastahyökkäyksen Klimenskin saareen. Valkoiset pääsivät kuitenkin yllättämään Sennajaguban kylässä levolla olleen 1. komppanian ja sai haltuunsa punapataljoonan laiturissa olleen ammusvaraston. Miltei ilman ammuksia jääneen pataljoonan oli taas vetäydyttävä saaren eteläosaan ja 19.9.1919 pataljoona evakuoitiin laivalla Petroskoihin, missä 6. rykmentin 1. pataljoona oli lepäämässä.

¹⁴⁴ Kansalaissodan rintamilta 1930, 84.

Muutaman päivän kuluttua 1. pataljoona suoritti Äänisen laivasto-osaston tuke-
mana vastahyökkäyksen ja miehitti Klimenskin saaren sitoen näin vihollisen voimat
Sungun niemellä.¹⁴⁶

Heti seuraavana päivänä vetäytymisensä jälkeen Petroskoihin 2. pataljoonan oli
uudestaan Eyolf Mattssonin ja Toivo Antikaisen johdolla lähdettävä taisteluun.
Rintamalinja kulki nyt Lisman aseman pohjoispuolella. Valkoiset olivat 14.9.1919
tehneet maihinnousun punaisten selustassa olevaan Valk-Novolokin kylään sekä
tehneet partioretken 40 km Lisman eteläpuolella olevan Ilemselkään, jossa ottivat
noin 300 punaista vangiksi sekä katkaisivat radan.¹⁴⁷

Inkeriläiskomppanialla sekä vuoristotykistöjaoksella vahvistettu 2. pataljoonaa
miehitti asemat Ilemselän luona 10 tunniksi ennen kuin sen oli peräännyttävä
Kivatsun asemalle, jonka pohjoispuolelle vihollinen onnistuttiin pysäyttämään.

Näiden taistelun aikana vihollispartio pystyi tunkeutumaan Jyrkännen kylään,
missä vangittiin prikaatin esikunta ja surmattiin prikaatin päällikkö Tammi. Yhteen-
sä peräti 1 000 punaista oli jäänyt vangiksi.¹⁴⁸

Tämä oli vihollisjoukkojen viimeinen hyökkäys, mihin osallistui sekä englantilai-
sia että serbialaisia joukkoja, ennen niiden siirtymistä pois Venäjältä. Englantilaiset
joukot jättivät Arkangelin 27.9. ja Murmanskin 1.10.1919.

Sillä aikaa suomalainen 2. punapataljoona oli siirretty Kivatsusta Kontupohjan
kautta tekemään 30.9.1919 maihinnousun Lismaan, 40 km vihollisen selustaan,
mihin pari päivää aikaisemmin oli myös siirretty suomalaisen 3. rykmentin 3. patal-
joona.

Lisma onnistuttiin pitämään punaisten hallussa valkoisten ankarista vasta-
hyökkäyksistä huolimatta, ja pataljoona eteni nelisenkymmentä kilometriä pohjoi-
seen 7. pysäkillä, mihin rintamalinja pysähtyi keväällä 1920 sen lopulliseen murtu-
miseen saakka. 5.10.1919 2. pataljoona vedettiin takaisin lepoon Petroskoihin.¹⁴⁹

Lisman taistelujen jälkeen 6. rykmentin 1. ja 2. pataljoonat yhdistettiin. 9.10.1919
6. rykmentti teki maihinnousun Sungun niemelle, joka tyhjennettiin valkoisista.
Äänisen laivasto-osaston tuella valloitettiin kahden päivän kuluttua Megsaari, mis-
sä saatiin runsas sotasaalis, mm. yhdeksän tykkiä ja 35 vankia.

6. rykmentti jatkoi hyökkäystään kohti Karhumäkeä (Kontiovaaraa). 2. pataljo-
na teki 17.10.1919 maihinnousun vihollisen selustaan Poventsan kaupungin etelä-
puolella menettäen yhden miehen kaatuneena ja kaksi haavoittuneena. 1. patal-
joona hyökkäsi 29.10.1919 Sigovan kylään, missä menetettiin useita miehiä kaatu-
neina ja haavoittuneina sekä se teki 3.11.1919 vastaisena yönä maihinnousun
Peruguban eteläpuolella, mutta pihtiliikettä ei pystytty sulkemaan. Vilusta ja väsy-
myksestä uupuneiden joukkojen oli pakko vetäytyä taistellen takaisin laivoihin. Osa
miehistä oli niin heikossa kunnossa, että heidät oli kannettava laivoihin. Lähes sata
miestä rykmentistä sekä hyökkäystä tukeneesta ns. prikaatin koulusta oli haavoit-

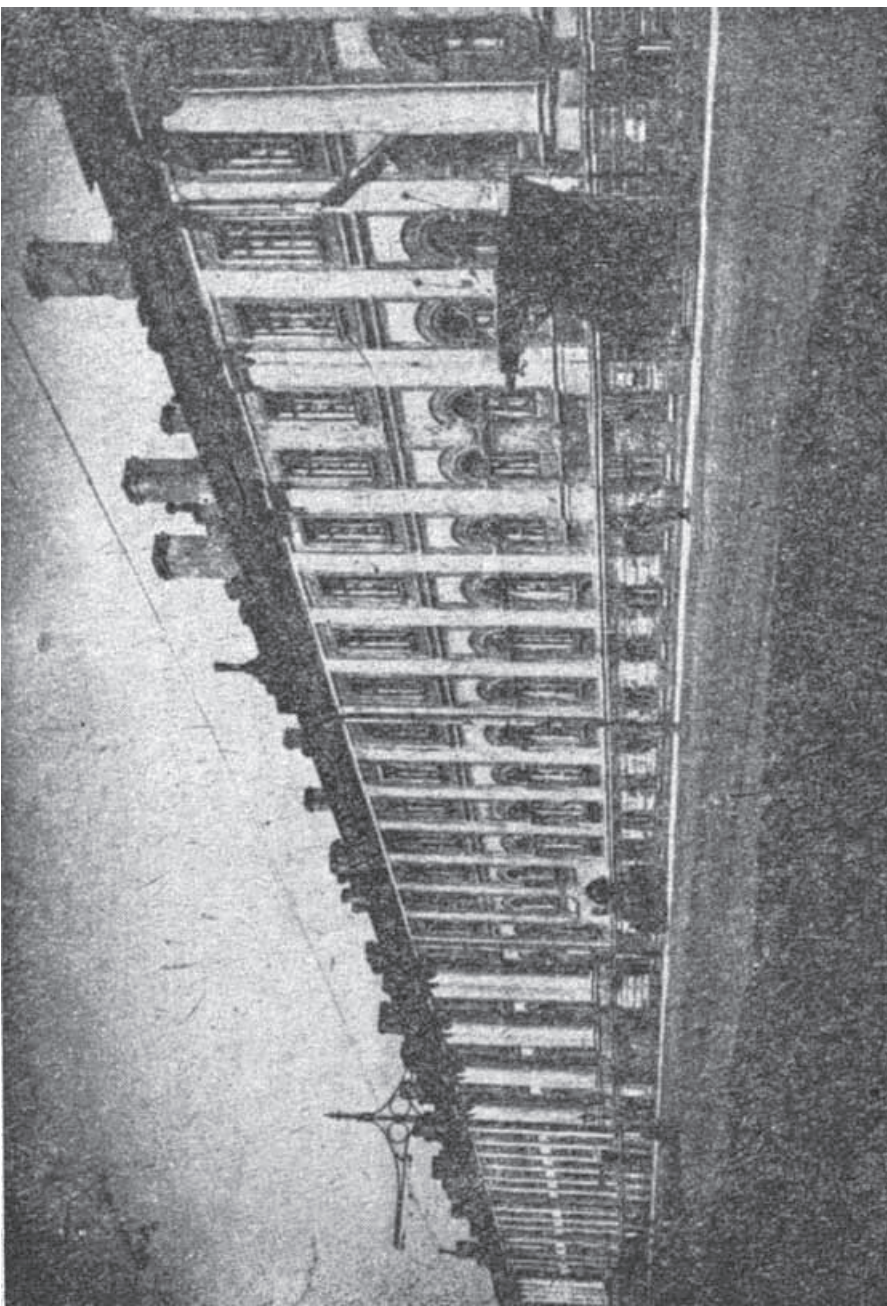
¹⁴⁵ Sungunniemen taisteluista esim. KarNTs RAN f.1, op.13, d.117, l.1–21 (S.Suominen).

¹⁴⁶ Kansalaissodan rintamilta 1930, 89–93

¹⁴⁷ Kymmenen vuotta 1930, 135

¹⁴⁸ Kymmenen vuotta 1930, 136.

¹⁴⁹ Kansalaissodan rintamilta 1930, 93–96, Salomaa 1992, 21.

Suomalaisten komentajakurssien rakennus Pietarissa

Tuntematon suomalainen kurssilainen kenttävarustuksineen

tunut tai sairastunut. Mm. 2. pataljoonan komentaja Eyolf Mattsson oli haavoittunut 4.11.1919 Poventsassa.

Talven tulo ja Äänisjärven jäätyminen pakotti rykmentin 14.11.1919 vetäytymään Sungun niemeltä takaisin Petroskoihin. Syksyllä 1919 Äänisen alueella käydyssä taisteluissa 6. rykmentti oli menettänyt päällystää 10 kaatuneina ja 5 haavoittuneina sekä miehistöä 13 kaatuneina, 34 haavoittuneina ja 108 sairastuneina. Vankeja oli otettu 85 ja sotasaalista saatu 12 tykkiä, 5 raskasta ja 3 kevyttä konekivääriä.¹⁵⁰

Joulukuun ensimmäisinä päivinä 1919 rykmentti yritti vielä murtaa valkoisten rintaman radan suunnalla. Hyökkäys aloitettiin radan oikealla puolella 20 km Lisma pohjoispuolella olevan Viiksijärven (Viksozeron) kylää kohti. Hyökkäys ei johtanut tulokseen ja 20 miestä kaatui. Tämän jälkeen rykmentti hyökkäsi vasemmalta. Lisma asemalta se eteni vaikeissa olosuhteissa yhdessä venäläisen 3. rykmentin kanssa valkoisten selustaan ja valloitti 8. pysäkin. Suomalaisen pataljoonan 1. komppanian päällikkö haavoittui taistelussa kuolettavasti. Valkoisten panssarijunan tukema vastahyökkäys pakotti kuitenkin punaiset perääntymään. Punaisten vuoritykkiä ei pystytty evakuoimaan kolmen tykkimiehen haavoituessa. 8. pysäkin retkin kerrotaan olleen raskaimpia mitä 6. rykmentti joutui suorittamaan. Perääntyessä ankarassa pakkasessa takaisin Lismaan kuivamuona oli päässyt loppumaan. Osa miehistöstä uupui ja jäättyi kuoliaaksi jälle.¹⁵¹

Joulukuun lopussa 1919 6. suomalainen rykmentti lähetettiin rajavartiotehtäviin Suomen rajalle, missä rykmentti miehitti rajalinjan Laatokasta Tulemajärvelle noin 200 km pohjoiseen. 1. pataljoonan esikunta oli Viteleessä 2. pataljoonan Tulemajärvellä. Viteleessä valkoiset olivat mm. "tappaneet ja silponeet" pidättämänsä linjatarkastuksella olleen puhelinmiehen.¹⁵²

Arkangelin suunta 1919¹⁵³

Arkangelin suunnalla suomalaiset punakaartilaiset osallistuivat myös verisiin taisteluihin.

Aunuksen taistelussa kesällä 1919 tappioita kärsinyt 1. rykmentti lähetettiin loppukesästä 1919 täydennettäväksi Pietariin, missä se muodostettiin uudestaan etupäässä asevelvollisista inkeriläisistä. Uudelleen muodostettu rykmentti sai nimen 480. Tarkka-ampujarykmentti. 8.8.1919 rykmentti sai käskyn siirtyä Permiin, mutta junan saapuessa Vologdaan saatiin käsky siirtyä Arkangelin suuntaan Vienanjoelle.

Niinpä rykmentin matka jatkui Kotlasiin ja edelleen laivalla Verhnaja-Tolmaan. 5.9.1919 vastaisena yönä rykmentti otti rintamavastuun Nizhnaja Tolmassa ja siirtyi yömarssilla Falugan kylään. Majoituessaan 6.9.1919 Falugan seudulle rykmentti joutui valkoisten väijytykseen. Johtuen puutteellisesta vartiointijärjestelystään, rykmentti menetti yli 30 miestä kaatuneina ja haavoittuneina sekä saman verran valkoisten vankeina. Seuraavina päivinä tehtiin useita vastahyökkäyksiä ja 9.9.1919

¹⁵⁰ Kansalaissodan rintamilta 1930, 96–98.

¹⁵¹ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.185 (N.J. Mäkinen), Kansalaissodan rintamilta 1930, 98–101.

¹⁵² Kansalaissodan rintamilta 1930, 101.

¹⁵³ Antikainen 1927, 431–432, Kansalaissodan rintamilta 1930, 115–123.

se onnistui veristen taistelujen jälkeen pysäyttämään englantilaisten etenemisen. Rykmentin menetykset olivat 120 miestä kaatuneina ja haavoittuneina, valkoisten menettäessä satakunta miestä.

Rykmentti eteni vetäytyvien englantilaisten perässä ja sai seuraavan taistelukosketuksen Gutgamin (Gurgom?) luona jossa kärsittiin vihollisen kiivaassa tykistötulussa tappioita. Täällä useat englantilaisten palveluksessa olevat paikkakuntalaiset siirtyivät myös punaisten puolelle. Rykmentti jatkoi perääntyvien englantilaisten takaa-ajoa. Blässän (Blodi) kylässä englantilaiset sytyttivät kolme lentokonetta tuleen sekä myös vastasaapuneen muonalaivan. Myös Dvnskin Bereznikissa (Vienan koivikossa) perääntyvät englantilaiset sytyttivät kymmenkunta lentokonettaan tuleen.

20.9.1919 rykmentti valtasi Rieppasen (Riepanovan) kylän rynnäköllä, jolloin menetettiin 34 miestä haavoittuneina. Kaatuneita ei ollut. Valkoiset menettivät yli 50 miestä ja paljon kalustoa, mm. kaksi tykkiä upotettiin jokeen ennen kuin pääsivät vetäytymään laivalla Vienan joen yli.

Kolmen epäonnistuneen Shipilinan linnoituksen valtausyrityksen jälkeen rykmentti asettui puolustukseen Morzegorskoihin jossa se oli 5.2.1920 saakka. Talvella 1920 rykmentin suomalainen suksitiedustelukomppania oli suorittanut pitkiä tiedusteluretkiä menettäen muutamia miehiä. Tammikuussa saadun täydennysten jälkeen 480. rykmentin 1. pataljoona lähti 5.2.1920 voimakkaan tykistövalmistelun jälkeen murtamaan vihollisen linnoitusvyöhykettä Shipilina-joella.

Pataljoonan murtauduttua linnoitusasemiin ja lyötyä yhden vihollispataljoonan, se taisteli kaksi vuorokautta eristettynä, ennen kuin pataljoona sai yhteyden rykmentin pääosaan, sekä muona- ja ammustäydennystä. Pataljoona sai käskyn jatkaa hyökkäystään. Toisen vihollispataljoonan antauduttua suomalaisella pataljoonalla oli kaksi kolmasosaa vihollislinnoituksesta hallussaan. Oikealla sivustalla olevien vihollisen konekivääri- sekä kranaatinheitinosastojen antauduttua tehtävä oli suoritettu. Tämän jälkeen rykmentti valtasi helposti Vswoodan kylän sekä rynnäkön jälkeen siitä 4 km pohjoiseen olevan Nikolavan kylän. Rykmentti oli taistellut yhtämittaa viisi vuorokautta. Valkoiset pyrkivät rintaman murrettua kohti Arkangelia. Pohjois-Venäjän Valkoinen hallitus pakeni tappion edessä. Punaiset miehittivät Arkangelin 21.2.1920, sekä 13.3.1920 Murmanskin, missä punaiset olivat jo aikaisemmin ottaneet vallan käsiinsä.

Tämän jälkeen 480. suomalainen rykmentti jäi Arkangeliin varuskuntajoukoksi, kunnes se 10.5.1920 sai käskyn siirtyä Puolan rintamalle (ks. alla).

Petsamo 1920¹⁵⁴

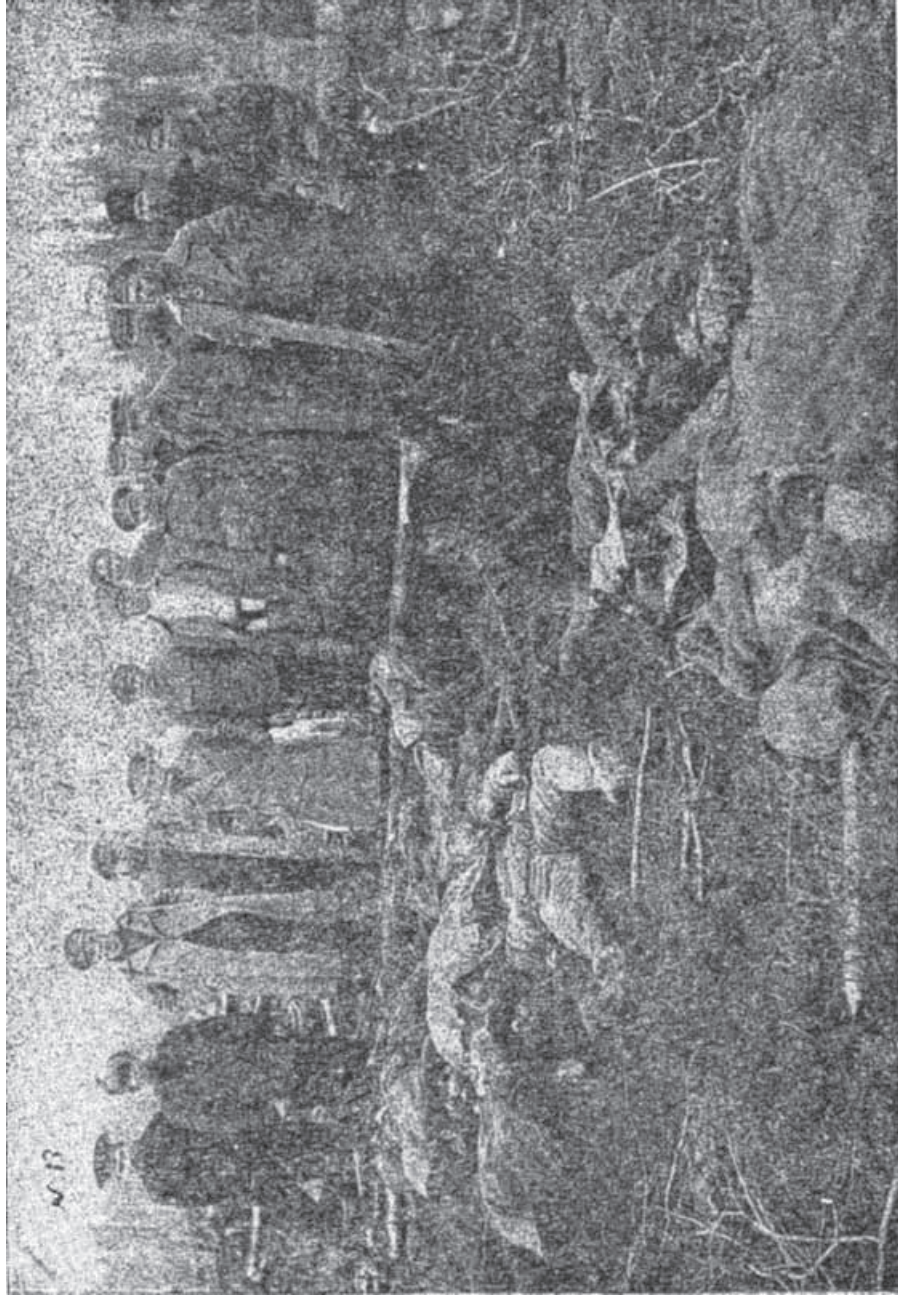
Huhtikuun lopussa 1918 suomalainen Petsamon retkikunta hyökkäsi Petsamoon, jossa se ”murhasi paikallista väestöä ja levitti kauhua paikkakunnalle”. Osasto tuli kuitenkin lyödyksi ja vetäytyi ”suuren mieshukan jälkeen” Norjan puolelle.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Antikainen 1927, 432, Roselius 2002, 85–87.

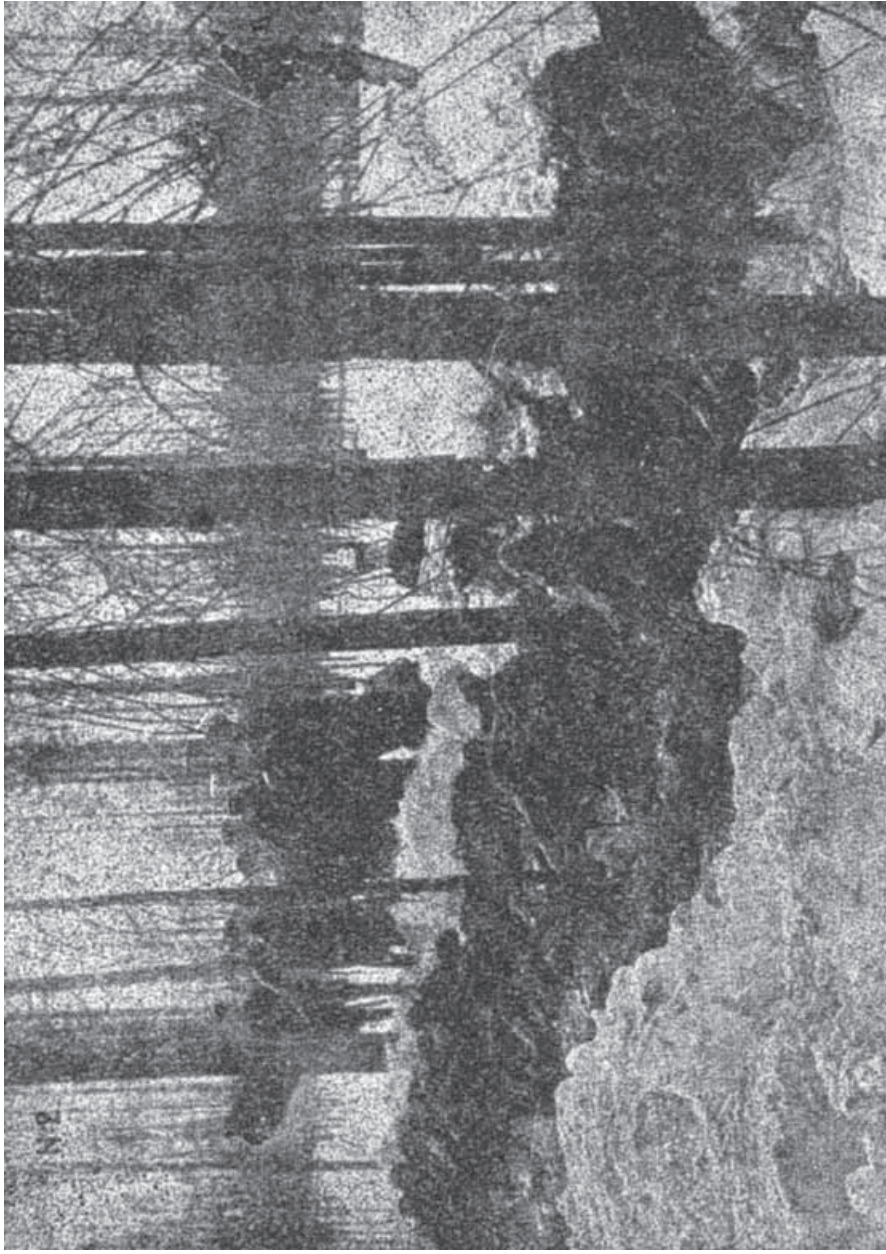
¹⁵⁵ Kansalaissodan rintamilta 1930, 62, Roselius 2002, 34–35 (kaatuneina tässä mainittu vain kuusi henkilöä!).

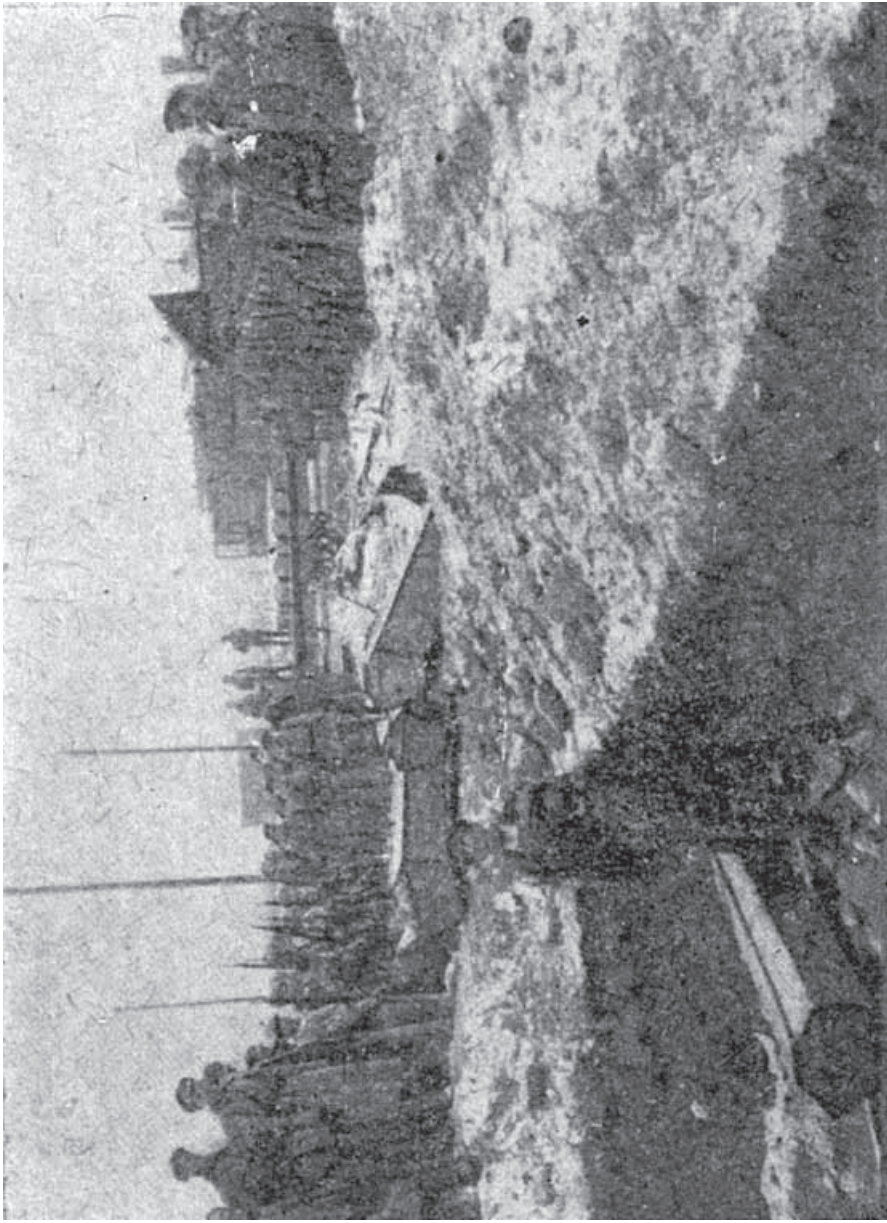
Maaselän aseman luona valkoisten ampumia ja järveen heitetyjä punaisia

Maaselän aseman luona valkoisten ampumien punaisten ruumiita

Maaselän asemalla valkoisten ampuman 22:n punaisen ruumiit, joista 15 sidottuna yhteen piikkilangalla

Ammuttujen punaisten hautajaiset Maaselän asemalla

Keväällä 1920 suomalainen osasto ("Petsamon retkikunta 1920") palasi Petsamoon miehittäen huomattavan osan alueesta, mm. Virtoniemen ja Luirajoen latvat. Murmanskissa muodostettu punainen suomalainen 125 miehen vahvuinen suksikomppania sai tehtäväkseen yhdessä pienemmän venäläisen suksikomppanian ja jalkaväkipataljoonan kanssa karkottaa valkoiset suomalaiset Petsamosta. Suksikomppaniat etenivät tunturien yli Petsamon luoteis- ja lounaispuolelle ja miina-vene vei pataljoonan Jäämeren kautta Petsamoon jolloin valkoiset vetäytyivät ilman taistelua.

Salmijärven tasalla valkoiset järjestäytyivät puolustukseen, vahvuutena 300 miestä ja 13 konekivääriä, mutta monivaiheinen taistelu päättyi heidän tappioonsa, ja valkoiset vetäytyivät takaisin Suomeen.

"Lahtarit tulivat perinpohjaisesti lyötyä ja karkotettua Petsamon alueelta. Uskalsivat tulla toistamiseen sinne vasta sitten kun Neuvosto-Venäjä Tarton rauhassa sen sovinnolla luovutti Suomelle."¹⁵⁶

Uhtua kesällä 1920¹⁵⁷

Vienan Rukajärvellä tilanne oli ollut koko syksyn 1918 ja talven 1918–19 hyvin kireä. Suomesta kävi valkoisten asiamiehiä kannustamassa väestöä pyrkimään eroon Venäjästä ja liittymään Suomeen. Samalla olivat myös bolshevikkiagitaattorit liikkeellä. Kesän 1918 kovien hallaöiden johdosta oli selvä nälän uhka edessä, jolloin perustettiin ns. köyhien vallankumouskomitea, joka rupesi pakko-ottamaan väestöltä kaiken liikaviljan. "Syrjäseudun väestö oli pakotettu elättämään itseään kauralla, kalalla ja männyn kuorella, eikä se voinut käydä työssä. Ilmaantui tauteja, kuoli yli 80 henkeä (...)"¹⁵⁸ Syyskuussa 1918 murhattiin eräs vallankumouskomitean jäsen hänen ollessaan vartiomassa takavarikoitua viljaa. Suomesta saapunut valkoisten asiamies Mauranen vangittiin Rukajärvellä ja ammuttiin, minkä jälkeen valkoiset suomalaiset muodostivat ns. "kuoleman jääkärien" osaston, joka teki hyökkäyksen Rukajärvelle etsien Maurosen ampumiseen syyllisiä, niitä kuitenkin löytämättä.¹⁵⁹

2.1.1919 liittoutuneiden interventiojoukot olivat vallanneet Rukajärven, jolloin ainakin yksi punainen vartiomies sai surmansa. Neljän päivän kuluttua punaiset valtasivat Rukajärven takaisin, mutta kylän omistaja vaihtui taas 9.1.1919.¹⁶⁰ Liittoutuneiden valmistautuessa lähtemään Pohjois-Venäjältä syksyllä 1919 Rukajärvellä oli jonkin aikaa vielä suhteellisen rauhallista.

Suomalaisia vapaaehtoisjoukkoja oli vuonna 1920 vielä Vienassa, Uhtua keskuspaikkana, missä sijaitsi ns. Karjalan väliaikainen hallitus. Suomeen saatiin tietoja keväällä 1920 neuvostoagitaattoreiden ja -joukkojen saapuessa Vienan Karjalaan,

¹⁵⁶ Antikainen 1927, 432.

¹⁵⁷ KarNTs RAN, f.1, op.13, d.85, l.61–65 (R. Harjula) ym, RGASPI f.518, op.1, d.12, l.46–50 (A. Uotinen), Antikainen 1927, 432, Kansalaissodan rintamilta 1930, 102–104.

¹⁵⁸ KarNTs RAN, f.1, op.13, d.47, l.10 (Arhipov N.V.)

¹⁵⁹ Ibidem.

¹⁶⁰ Ibidem, Kansalaissota Karjalassa 1932, 69.

mm. Oulankaan, Kiestinkiin, Rukajärvelle ja Tunkueeseen.¹⁶¹ Puna-armeijan 6. suomalainen rykmentti oli saanut tehtäväksi puhdistaa viholliset Vienasta ja se siirtyi näin ollen rajavartiotehtävistä aktiiviseen toimintaan. Rykmentti aloitti 30.3.1920 marssin rajalta Petroskoihin ja siirtyi edelleen Sorokan kautta Vienan Kemiin sekä 25.4.1920 Usmanaan.

Konekiväärijoukkueella sekä sapööri- (pioneeri-) ja yhteys- (viesti-) osastoilla vahvistettu 4. komppania aloitti 30.4.1920 raskaan etenemisensä veneillä ja kahlaten jäisessä Kemijoessa kohti Uhtuaa. 2. komppania seurasi perässä 10. toukokuuta. Uhtua miehitettiin ilman vastustusta 18.5.1920 valkoisten vetäytyessä Usmaan. Muonavarastot olivat päässeet loppumaan ennen kuin uutta muonaa saatiin Uhtualle vasta 29.5.1920.

Toukokuussa punarykmentti sai vahvistusta Murmanskista saapuneesta, Petsamon taisteluihin osallistuneesta suomalaisesta osastosta, josta muodostettiin rykmentin 9. komppania. Kesäkuussa rykmentti aloitti etenemisen kohti Suomen rajaa. Taisteluja käytiin mm. 27.6.1920 Jyvälahdessa sekä 13.7.1920 Hirvensalmessa. Kummassakin em. taistelussa rykmentti menetti useita miehiä kaatuneina ja haavoittuneina. Hirvensalmessa 13.7.1920 kaatui mm. rykmentin apulaiskomissaari Lauri Mattson.¹⁶² Rykmentti miehitti mm. Kemijoen varret, Vuokkiniemen, Vuonnisen ja Pistojärven. Vienassa paikallinen väestö nousi myös vastarintaan valkoisten seustassa.

Puolan rintama kesällä 1920¹⁶³

Toukokuussa 1920 puolalaiset joukot olivat valloittaneet Kiovan ja ylittäneet Dnjeprjoen.

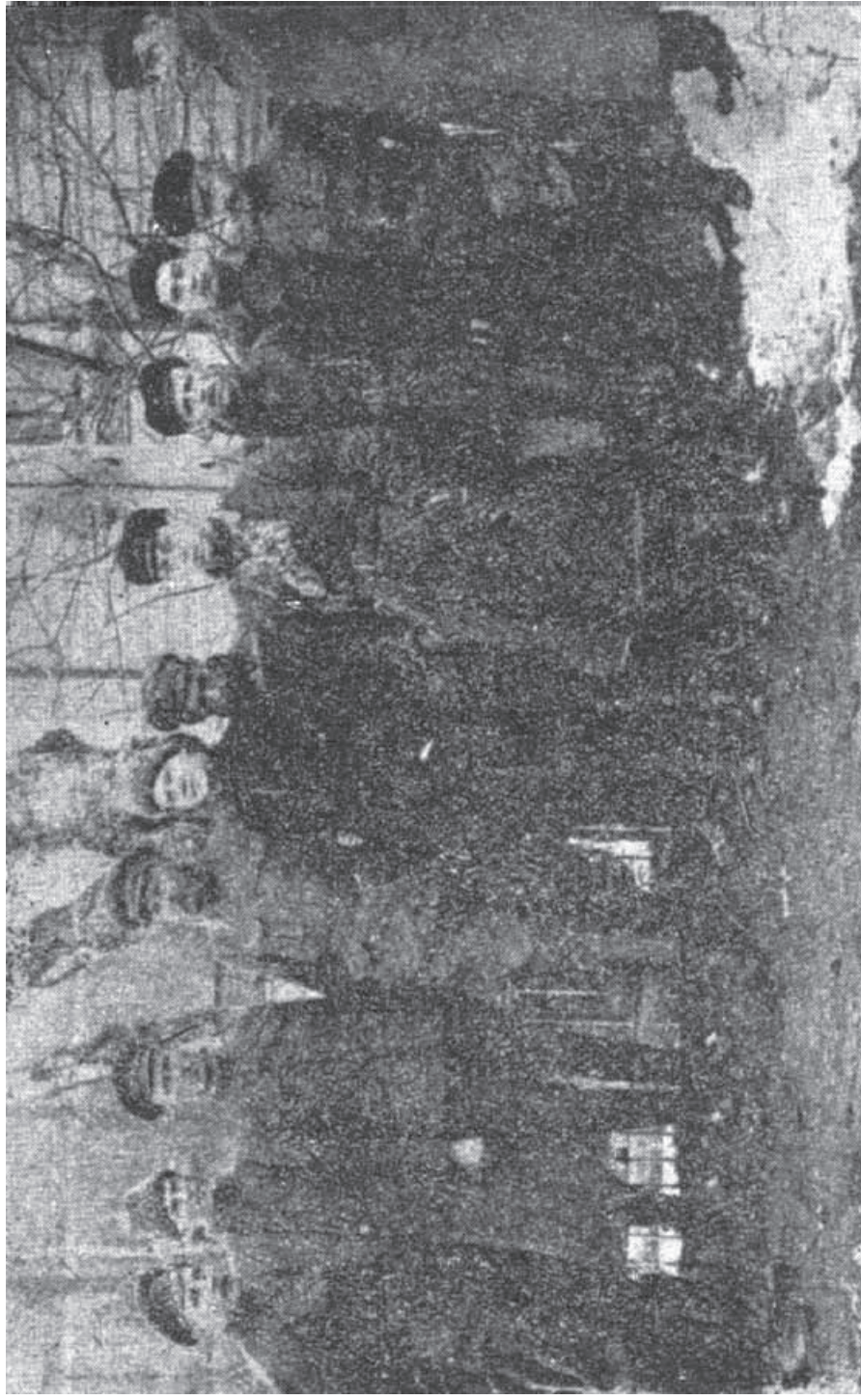
480. suomalainen rykmentti komentajana Ossin sai 9.5.1920 tehtäväksi siirtyä Arkangelista Puolan rintamalle, missä se Valkovenäjän Polotskissa noin 20.5.1920 liitettiin Pohjoiseen ryhmään. Muutamia suomalaisia sanitääriytöjä oli myös liittynyt rykmenttiin. Kesäkuun alussa 1920 rykmentti otti osaa kolme päivää kestäväan taisteluun Germanovitshin alueella, minkä jälkeen se siirrettiin Disnajoen oikealle puolelle.

Rykmentin rippeet liitettiin prikaatiin, missä rykmentti toimi iskurykmenttinä. Kesäkuun puolivälissä käytiin puolalaisia vastaan kolme päivää kestävä veriset taistelut, missä lukuisia suomalaisia kaatui ja haavoittui. 5. komppania tuhoutui miltei kokonaan; 75 miehestä jäi jäljelle 11 miestä sekä 2 haavoittunutta joukkueenjohtajaa. Punatauti verotti myös rykmentin taistelukykyä.

¹⁶¹ Churchill 1970, 157.

¹⁶² KarNTs RAN f.1, op.13, d.85, l.48 (T. Lettojev), l.56–60 (K. Sallinen), RGASPI f.518, op.1, d.12, l.46–50 (A. Uotinen).

¹⁶³ Muistelmia Puolan rintamalta on esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.57, l.3–4 (K. Venell–Turpeinen), RGASPI f.518, op.1, d.20, l.107–120 (nimetön); Salomaa (1993) s. 33–37, Antikainen 1927, 433, Kansalaissodan rintamilta 1930, 340–343.

Puolan sotaretkeen osallistunut 480. suomalaisen rykmentin esikunta

Puna-armeijan sotatoimiin Puolaa vastaan osallistuneita suomalaisia sanitääriäyttöjä kesälä 1920. Oikealla Katri Turpeinen

Puna-armeijan Puolan retkikunnan Saksaan paenneet ja internoidut suomalaiset sanitääritytöt vuonna 1921

Germanovitshin taisteluissa kaatuivat mm. seuraavat suomalaiset puna-komentajat:

- 5. komppanian päällikkö E. Heinikäinen
- kk-joukkueen johtaja Juho Pelkonen
- joukkueen johtaja Pihljerta (Pihlhjerta?)¹⁶⁴

Rykmentin "kulttuuripluatoonan" johtaja eli valistustyöstä vastannut Oskar Sippola, joka oli Suomessa toiminut mm. Sörnäisten Vuorelan näyttämäkerhossa ja haavoittunut Arkangelin rintamalla, kuoli pilkkukuumeeeseen Polotskin sairaalassa kesäkuun lopussa 1920.¹⁶⁵

Tämän jälkeen rykmentti siirrettiin Pohjoisen armeijakunnan reserviin Disnan kaupungin läheisyyteen, missä rykmentti sai 1 200 venäläistä täydennykseksi. Täydennyksen jälkeen rykmentti osallistui taas taisteluihin. Mihailovskin alueella vihollinen lyötiin ilman vähäisin taistelutoimin. Suomalaiset joutuivat heinäkuun lopussa 1920 neljä päivää kestävään taisteluun Nareva-joella, mistä puolalaiset joutuivat perääntymään edullisista asemistaan huolimatta. Mm. rykmentin koulun johtaja Stenkevitch ja 3. pataljoonan komentaja Skosarev kaatuivat.

Vaikeasta huoltotilanteesta huolimatta puna-armeija eteni Varsovan edustalle, ja suomalaisrykmentti pääsi armeijakuntansa osana etenemään Puolan korridorin. Elokuun puolivälissä puolalaiset ryhtyivät vastahyökkäykseen ja punaisten rintama murtui. Pohjoinen armeijakunta mukaan lukien 480. suomalainen rykmentti joutui puolalaisten saartamaksi ja rykmentin pääosan piti taistellen perääntyä Saksan puolelle. Kahden viikon veristen taistelujen jälkeen rykmentti pääsi 24.–26.8.1920 Saksaan missä se internoitiin. Suomalaiset olivat lähes vuoden sotavankeina, mm. Saltswedenin leirillä, ennen kuin heidät kotiutettiin Neuvostovenäjälle.¹⁶⁶

Rykmentin huoltoporras ei pysynyt mukana pääosan etenemisessä Puolaan ja välttyi näin ollen joutumasta puolalaisten piiritykseen. Huoltoportaaseen kerääntyi yhteensä noin 200 miestä, osa Saksasta paenneita. Nämä rykmentin rippeet liitettiin venäläisiin rykmentteihin, ja ne osallistuivat taisteluihin mm. Kaukasian rintamalla kesällä 1920.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Kansalaissodan rintamilta 1930, 342.

¹⁶⁵ Kansalaissodan rintamilta 1930, 344

¹⁶⁶ Ks. esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.292 (N.W. Suvanto)

¹⁶⁷ Kansalaissodan rintamilta 1930, 340–343.

Kronstadt helmikuussa 1921¹⁶⁸

Pietarin suomalainen sotakoulu osallistui helmikuussa 1921 alkaneen Kronstadin kapinan kukistamiseen kolmena osastona:

- puna-upseereista ja kurssilaisista muodostettu kevyt konekiväärikomppania, joka toimi patterin suojaustehtävissä Malaja-Gorkan kylässä Kronstadtin länsipuolisella rannikolla. Eräs suomalainen, Matti Hiltunen, sai 26.3.1921 vartiopaikallaan surmansa vihollisen kranaatinsirpaleesta, joka osui hänen päähänsä.¹⁶⁹
- toinen ryhmä toimi hiihtotiedustelujoukkona ja teki tiedusteluretkiä Suomenlahdella Suomen rannikon ja Kronstadtin välillä.
- suomalaiset muodostivat kurssilaisrykmentin 1. komppanian, joka varsinaisen taistelun aikana siirtyi Kronstadtiin miehittäen Krasnoarmejskin linnakkeen. Kronstadtin sotaretki kesti noin kuukauden.

Sotakoulun Karjalan retki tammi-helmikuussa 1922¹⁷⁰

Syystalvella 1921 valkoiset suomalaiset tekivät uuden hyökkäyksen Viaan noin 3 000 miehen voimin. Tällöin Karjalassa ei ollut muita punaisia joukkoja kuin vähäisiä rajavartio-osastoja, joten ratsumestari Karhuvaaran eli Gustaf Svinhufvudin johtamat osastot onnistuivat miehittämään suurimman osan Vienen Karjalasta käyttäytyen varsin raaka tavalla punaisia ja punaisiksi epäiltyjä kohtaan.¹⁷¹ Jalmari Takkisen (”Ilmarisen”) johtaman osaston edettyä Uhtualle Suopasvaaran kylässä tapettiin syyskuussa 1921 raasti 1921 ns. erikoisosaston (Tshekan) edusta-
jat Heikki Myyrä ja ”Hauska” Pursiainen.¹⁷²

Simolan johtaman osaston kerrotaan vanginneen kolme punasotilasta taloon Uhutjoen rannalla, jonka jälkeen talo sytytettiin tuleen. Samana yönä teloitettiin välskärinpunktin lääkäri ja välskäri. Myöhemmin teloitettiin Uhutsaassa kymmenen miestä ja yksi nainen. Repolassa surmattiin loppuvuodesta 1921 ainakin 19 henkilöä, joista suurin osa oli siviilejä. Näistä muutama oli kirjallisuuden

¹⁶⁸ Antikainen 1927, 433–434, Kansalaissodan rintamilta 1930, 422–453.

¹⁶⁹ Kansalaissodan rintamilta 1930, 438. Vähän mukaan (s. 81) päivämäärä oli 17.3.1921.

¹⁷⁰ RGASPI f.518, op.1, d.20, l.91–93, KarNTs RAN f.1, op.13, d.43, l.1–25 (M. Anttonen); f.1, op.13, d.46, l.1–3 (O. Aro), f.1, op.13, d.59, l.13–18 (I. Jevsejev); f.1, op.13, d.65, l.7–10 (nimetön); f.1, op.13, d.71, l.1–4 (O. Kumpu), f.1, op.13, d.87, l.31–46 (nimetön), l.49–63 (mm. W. Salmi), f.1, op.13, d.114a ja 136; f.1, op.13, d.136 (”Banditismi Karjalassa”), Antikainen 1927, 434–435, Salomaa 1992, 158–164, Roselius 2002, 85, Lackman 1998, 83–113.

¹⁷¹ Valkoisten vuosina 1919–21 surmaamien Karjalan Työväen Kommuunin 193 asukkaan nimiluettelo, ks. KarNTs RAN f.1, op.31, d.106, l.1–13. Toinen surmattujen nimiluettelo (199 nimeä) vuosilta 1919–22, ks. KarNTs RAN f.1, op.31, d.108, l.1–12.

¹⁷² Tämä tapaus on selostettu laajasti punakaartilaisien muistelmissa, ks. esim. KarNTs RAN f.1, op.13, d.87, l.1–3 (Pursiaisen leski, Fedora Koskinen). Tapauksen saama julkisuus punaisten puolella joutuneen osittain komissaarien murhien synnyttämästä poliittisesta latauksesta.

Kaksi kuvaa Toivo Antikaisesta. Piirros kuvaa Antikaista punakomentajana vuonna 1922. Valokuva on Antikaisen passikuva

mukaan saapunut Suomesta.¹⁷³ Valkoiset olivat lisäksi polttaneet punaisten tukikohdaksi epäillyn Suoverkan kylän, ryöstäneet Repolan ja Tuulivaaran viljavarastot sekä vieneet Suomeen kaikki löytämänsä hevoset, joten väestön tilanne ja mieliala olivat varsin vaikeat ja ankeat.¹⁷⁴

Rukajärvellä oli taas 6.11.1921 – ehkä provokatorisen avoimestikin – vietettyjen vallankumousjuhlien yhteydessä tapahtunut hirveä veriteko, kun Jalmari Takkisen (”Ilmarisen”) johtamat valkoiset olivat tehneet iskun kokouspaikalle ja koko juhlayleisön edessä ra’asti surmanneet 12 henkilön kokoisen puoluejohdon.¹⁷⁵

Takkisen johtama parinkymmenen miehen osasto hyökkäsi tämän jälkeen eräänä yönä marraskuun loppupuolella Kontokkiin, missä pidätettiin opettaja Juntunen sekä erikoisosaston edustajat Olavi Vesala ja Kalle Virolainen. Seuraavana päivänä kaikki kolme teloitettiin kidutuksen jälkeen 11 km Kontokin kylästä.¹⁷⁶

Joulukuussa 1921 punaiset aloittivat vastahyökkäyksensä kolmella suunnalla:

- pohjoisessa Kiestingin-Kokkosalmen suunnalla, mukana noin 50 miestä käsittävä suomalainen suksijoukko
- keskellä Sorokan-Rukajärven suunnalla
- etelässä Karhumäen-Porajärven-Repolan suunnalla

Vaikka punaisilla oli monikertainen ylivoima, niin heiltä puuttui talvisodankäyntiin sopivia suksijoukkoja. Suomalainen sotakoulu Pietarissa sai tehtäväksi lähettää suksijoukon Vienaan.¹⁷⁷

¹⁷³ KarNTs RAN, f.1, op.13, d.61, l.1–7 sekä f.1, op.31, d.107, l.1–3 (nimiluettelo), f.1, op.13, d.86, l.32–36 (Mauranen) f.1, op.13, d.87, l.6–12; Kansalaissota Karjalassa osa I, s. 249–251 ja 256–257 (nimiluettelo), Salo s. 17–23. Ainakin seuraavat lienevät suomalaisia: Mikko Järveläinen (”Suomesta tullut punainen työmiehen”), Riitta Paasu (paennut Lieksan vankilasta; ”rääkkäsivät, raiskasivat ja lopuksi murhasivat”), Riitta Heikkinen (”Paennut Suomesta”) Matti Leinonen (”Suomesta paennut työläinen, tapettu Kolvasjärvellä. Pää oli lyöty kirveellä irti, ei annettu viikkokausiin haudata.”) ja Toivo Kokkonen (punakomentaja, jäänyt haavoittuneena vangiksi Tuulivaaran taistelussa, ”rääkkäämällä murhasivat”. Myös seuraavilla on suomalaisia nimiä: Suontausta (joutunut vangiksi Kiimasvaarassa, ”rääkkäsivät useita päiviä ennenkuin murhasivat”, ”teloitettiin kolme kertaa”), Milda Turunen (”murhattiin Lentieran ja Luovutsalmen välisellä tiellä”), August Lehto (”Saarenpään kylän opettaja, ammuttu Repolassa”), Arpela (”Omelian kylän nuori opettaja”), Saska Pönttönen (kaksi vm. tapettu Saarenpäässä), rajavartija Juho Sutinen (”murhattiin Lusmassa, ruumista ei annettu haudata, vaan pidettiin kahden viikon ajan kylälaisten nähtävänä”). Juho Sutisen vaimoa, Maiikki Sutista valkoiset myöskin rääkkäsivät, uhkasivat tappaa ja lopuksi raiskasivat.

¹⁷⁴ KarNTs RAN f.1, op.13, d.49, l.112, Salo s. 18.

¹⁷⁵ KarNTs RAN f.1, op.13, d.47, l.12 (N.V. Arhipov), f.1, op.13, d.87, l.26–28; Kansalaissota Karjalassa s. 69–70, Salo s. 18–21, Vikström s. 73. Kaikki surmatut lienevät kansallisuudeltaan venäläisiä; nimiluettelo ks. esim. Vetshnaja slava gerojam, osa II, s. 16 ja 76, sekä myös Vikström (op.cit.).

¹⁷⁶ KarNTs RAN f.1, op.13, d.112, l.9–12 (M. Sallinen).

¹⁷⁷ KarNTs RAN f.1, op.13, d.126, l.1–13 (J. Heikkinen).

Sotakoulun muodostama ja Toivo Antikaisen johtama suksiosasto lähti Pietarista 5.1.1922. Petroskoissa se sai seuraavana päivänä tehtäväkseen suorittaa koukkaus Maaselän asemalta syvälle valkosuomalaisten selustaan Repolaan sekä hyökätä Kiimasjärvellä olevaan valkoisten esikuntaan. Suksijoukoille annetut tehtävät käsittivät valkoisten esikuntien, varastojen ja liikkuvan voiman tuhoamisen. 122 kurssilaista ja 14 punakomentajaa käsittävä suksiosasto lähi liikkeelle 7.1.1922 aseistuksena henkilökohtaisen kiväärin lisäksi seitsemän kevyttä konekivääriä. Vuorokaudessa se eteni Paadeneeseen, josta jatkettiin tietöntä taivalta Honkaniemen, Pieningin ja Tshoikan kautta Repolaan, joka miehitetiin 14.1.1922. Pieningissä valkoisten vartio oli kaksi päivää aikaisemmin yllätetty ja vangittu.

Antikaisen johtama suksiosasto eteni Saarenpään kautta Kiimasjärvelle, joka saavutettiin 20.1.1922. Kiimasjärvellä tuhottiin valkoisten esikunta, ammusvarasto ja ambulanssi. Valkoiset menettivät viisi miestä kaatuneina. Retken aikana oli kolme valkoisten partiota vangittu ja Kiimasjärvellä otettiin lisäksi yli 30 vankia.

Tämän jälkeen suksijoukko vetäytyi Saarenpään kylään, jonne avattiin kulkutie, jotta eteläsuunnalla hyökkäävä osasto pääsi marssimaan Kiimasjärvelle sekä liittymään keskisen kolonnaan.

Suksijoukko valloitti Pääkönniemen kylän rohkealla yllätyshyökkäyksellä 27.1.1922 menettäen neljä kaatunutta kurssilaista¹⁷⁸. Tämän jälkeen se raivasi pääjoukkojen eteläiselle kolonnalle rajansuuntaisen kulkutien valkoisten perääntymistien katkaisemiseksi.

Suksijoukon johtaja Toivo Antikainen vangittiin sittemmin 6.11.1934 käydessään salaa Suomessa. Suurta huomiota saaneessa oikeudenkäynnissä hänet tuomittiin mm. valtiopetoksesta sekä Kiimasjärven retken aikana 20.1.1922 tehdystä suomalaisen Antti Marjoniemen murhasta. Väitettiin mm. että Marjoniemi olisi Antikaisen käskystä poltettu elävänä.¹⁷⁹ Ivan Petrovin eli silloisen kurssilaisen Toivo Vähän romantisoidun elämänkerran laatijan Oleg Tihonovin mukaan Antikainen ei ollut itse surmannut Marjoniemeä, mutta kyllä antanut käskyn, jonka Toivo Vähä täytti teloittamalla puukolla kolme vankia.¹⁸⁰

Suksijoukko eteni Luvajärven kylästä, saavuttaen Kontokin 1.2., Kostamuksen 2.2. ja Vuokkiniemen 4.2.1922. Näin oli katkaistu valkoisten tärkein väylä Uhtualta Suomeen ja valkoisten oli pakko perääntyä keskisuunnalla välttääkseen saarto.

Suksijoukon eteneminen jatkui 1. komppanian valloittaessa Ponkalahden kylän, mutta Aijolahdessa valkoiset torjuivat hyökkäyksen. Aijolahdessa kurssilaisten kuusijäseninen tiedustelupartio jäi valkoisten vangiksi. Kidutuksen jälkeen vangit teloitettiin Vuonnisessa 5.2.1922. Aikalaiskertomusten mukaan vangituilta oli mm. puhkaistu silmät, päät murskattu, revitty kieli ja sukupuolielimet.¹⁸¹ Eräitten tietojen

¹⁷⁸ Vähä 1974, 95.

¹⁷⁹ Vrt. esim. Roselius 2002, 85, Salo 1935, 29–47. Kirjailija Tauno Huuskosen vuonna 1968 haastatteleman Antikaisen retken osanottajan Ludvig Arojärven mukaan Marjoniemen elävänä polttaminen pitääkin paikkansa. Ks. Huuskosen 1979, 319–322 sekä Tauno Huuskosen 1.4.1981 päiväämä kirje Antero Uitolle.

¹⁸⁰ Tihonov 1970, 224–225. Ks. myös Salomaa 1995, 76.

¹⁸¹ Esim. Salo 1935, 24.

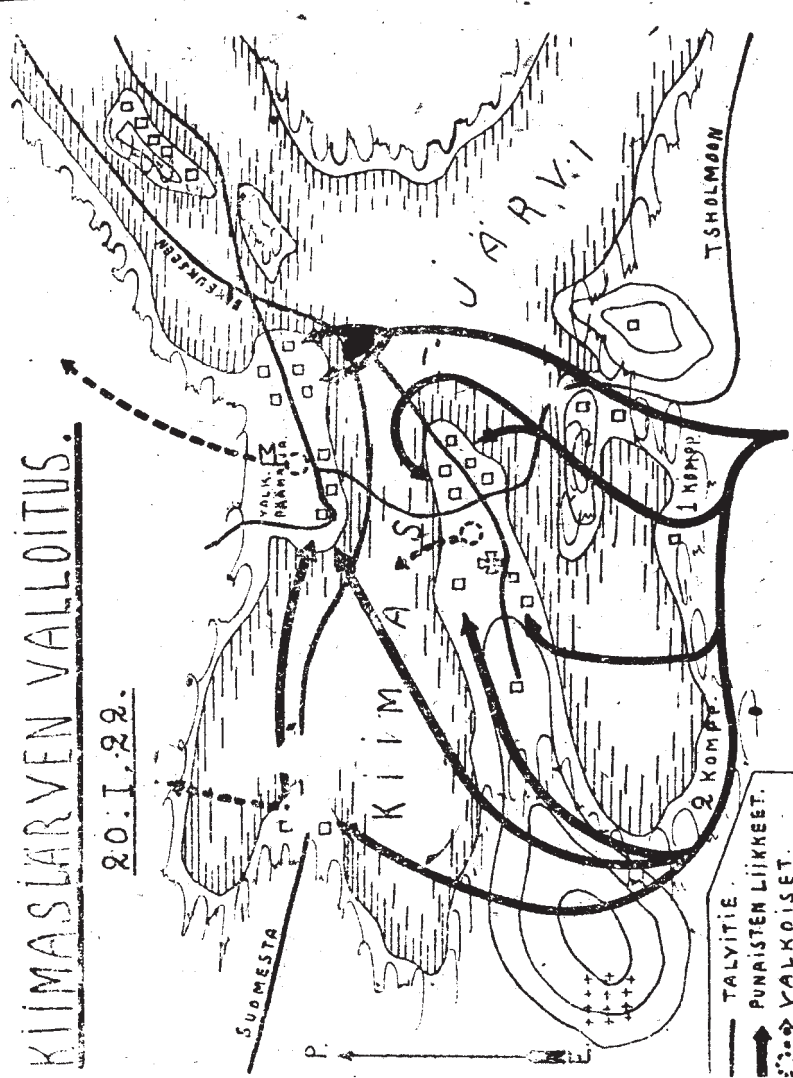
Leningradilainen elokuvastudio Lenfil teki vuonna 1937 elokuvan Gennadij Fishin Kiimasjärven valloitus –kirjan perusteella. Kuvassa roolihahmo Toivo Antikainen näyttelijä O. Zhakovin esittämänä

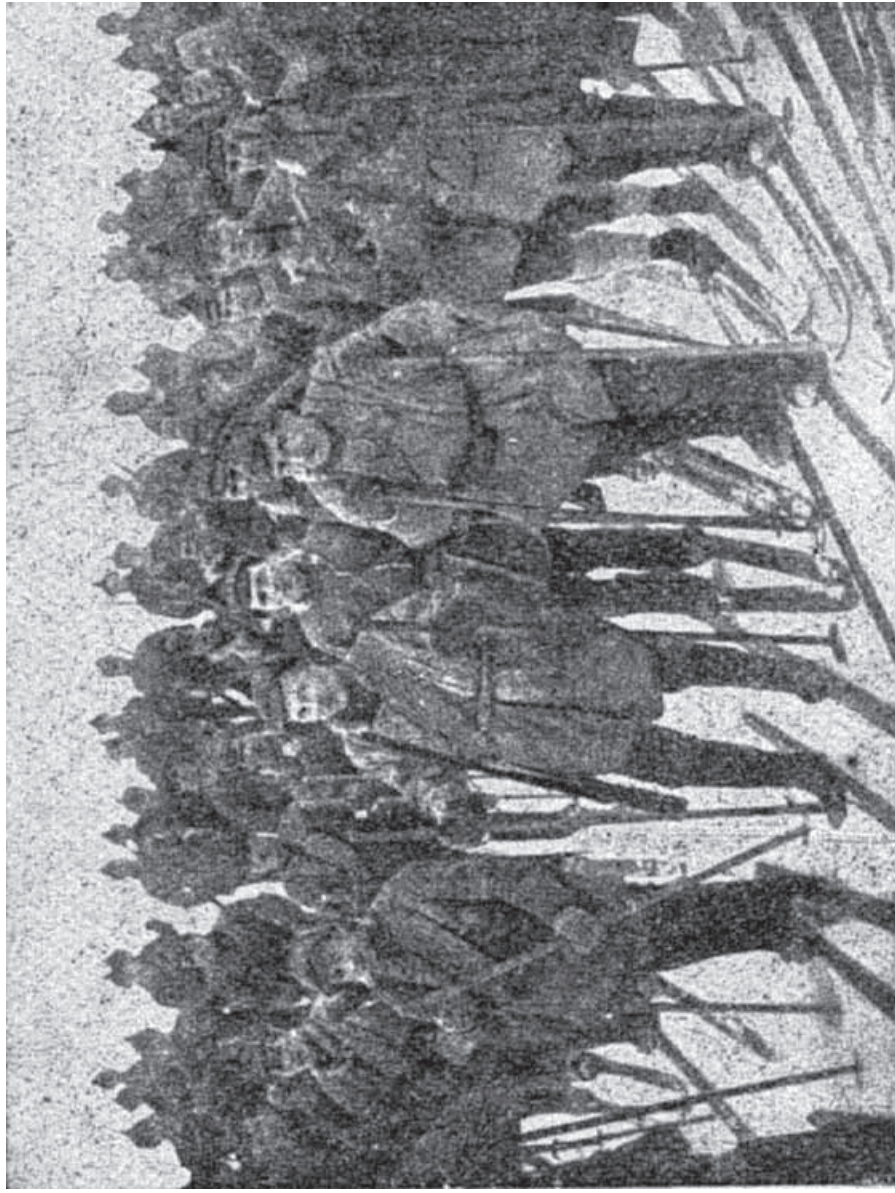
Taiteilija Toivo Hakkaraisen piirros Kiimasjärven retkikuntalaisten taipaleesta vuonna 1922

KIIMASJÄRVEN VALLOITUS.

20.1.22.

Toivo Antikaisen johtamien joukkojen liikkeitä esittävä kartta Kiimajärven valloituksesta. Kirjasta "Neuvosto-Karjalan puolesta"

Pietarin kansainvälisen sotakoulun suomalainen hiihtojoukko

mukaan kaatuneita kurssilaisia olisi ollut yhteensä kahdeksan – nimien kirjoitustavan horjuvuus on kuitenkin saattanut synnyttää kaksi henkilöä lisää kaatuneitten lueteluihin.

Vuokkiniemeen jääNEEN 2. komppanian sekä pienen venäläisen komppanian avulla tehtiin 9.2.1922 menestyksellinen hyökkäys Aijolahteen, ja seuraavana päivänä suoritettun Vuokkiniemen valloituksen jälkeen saatiin yhteys pääjoukkojen pohjoiseen kolonnaan.

Tämän jälkeen suksijoukko oli muutaman päivän lepäämässä Vuonnisessa suorittaen joitakin tiedusteluretkiä rajalle ennen kuin se palasi Uhtuan kautta Vienan Kemiin 15.2.1922, josta se palasi junalla Petroskoin kautta Pietariin.

Tämän kirjallisuudesta hyvin tunnetun hiihtomarssin pituus Maaselän asemalta Vienan Kemiin oli 980 km. Ottaen huomioon tämän lisäksi suoritettut tiedusteluretket, hiihdetyn matkan pituus laskettiin olevan noin 1 100 km.

Antikaisen arvion mukaan valkoisten tappiot kaatuneina ja vangittuina olivat 117 miestä, minkä lisäksi punaiset ottivat runsaan sotasaaliin, mm. 150 kivääriä, tuhansia patruunoita ym. Suksijoukon omat tappiot käsittivät kahdeksan kaatunutta ja kymmenen haavoittunutta, kun taas Puna-armeijan kokonaistappiot Karjalassa talvella 1921–22 olivat 145 miestä kaatuneina, haavoittuneina 471, sairastuneina 243 ja paleltuneina 257.¹⁸²

Karjalan Toimeenpaneva Komitea myönsi Sotakoululle Punalipun kunniamerkin, ja retkeen osallistuneille myönnettiin 27 henkilökohtaista Punalipun kunniamerkkiä sekä 73 palkkiokelloa.

Valkoisten perääntyessä Suomeen sovellettiin Antikaisen mukaan ”poltetun maan” taktiikkaa. Uhtualla tuhottiin 310 taloa; vain kaksi taloa jäi ehjäksi. Seitsemän kunnan alueella teurastettiin 573 hevosta, 1 440 lehmää ja 2 311 lammasta. Uhtualla vietiin suuri määrä lemmiä viljamakasiiniin joka sytytettiin tuleen. Myös siviiliväestöä murhattiin.¹⁸³ Noin 11 000 henkilöä, joista suurin osa naisia ja lapsia, pakeni enemmän tai vähemmän vapaaehtoisesti Suomeen.

Karjalais-suomalainen suksijoukko 1922

Talvella 1922 perustettiin Karjalassa punaisista karjalaisista ja suomalaisista Kalle Niemelän johtama vapaaehtoinen suksijoukko. Vaikka tämä joukko käsitti vain 120 miestä, sitä sanottiinkin pataljoonaksi, ja se koostui kahdesta tarkka-ampujakomppaniasta, yhdestä kk-komppaniasta sekä 12 miehisestä tiedustelujoukkueesta. Päälystönä toimi Pietarin Kansainvälisen sotakoulun suomalaisia punakomentajia ja kurssilaisia.¹⁸⁴

Koska tämän joukon perustaminen tapahtui hyvin myöhään, sen osallistuminen taisteluihin jäi hyvin vähäiseksi. Tammikuun puolivälissä pataljoona siirrettiin junalla Petroskoista pohjoiseen, saapuen Knäsööhön muutaman päivän kuluttua.

¹⁸² KarNTs RAN f.1, op.13, d.87, l.60, Kansalaissodan rintamilta 1930, 404.

¹⁸³ Salo 1935, 19–23.

¹⁸⁴ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.349, l.2–5 (J.J. Heikkinen), Kansalaissodan rintamilta 1930, 408–409, Lackman 1998, 91, Vähä 1974, 83–84, Salomaa 2002, 57–62.

Raskaiden vaiheiden jälkeen valkoiset joukot kohdattiin Pistojärven luona. Viisi vuorokautta kestävässä taistelussa punaiset menettivät viisi kaatunutta (2. komppanian päällikkö Joronen¹⁸⁵, kk-komppanian päällikkö sekä kolme sotilasta) ja viisi haavoittunutta, joista pataljoonan komentaja Jalmari Heino kuoli myöhemmin haavoihinsa Hämevaarassa 12.2.1922.

Kovan taistelun jälkeen vetäydyttiin Knäsöhön, mistä pataljoona parin viikon levon jälkeen siirtyi yhdessä ns. läskikapinan miesten kanssa takaisin Petroskoihin.¹⁸⁶

Kuusisen klubin murhat

Vuonna 1920 SKP:n sisäiset riidat olivat kärjistyneet avoimen väkivallan asteelle ja johtivat ns. Kuusisen klubin murhiin. Joukko puoluejohtoon pettyneitä punakaartilaisia (ns. revolverioppositio) hyökkäsi 31.8.1920 Pietarin Kamemno-ostrovskij prospektilla olevan kerhohuoneeseen ("Kuusisen klubiin") ja murhasi kahdeksan paikalla ollutta, mm. SKP:n Keskuskomitean jäsenet Jukka Rahjan ja Väinö Jokisen. Murhattujen muistotilaisuus pidettiin Eremitaashissa ja heidät haudattiin 12.9.1920 Marskentälle. Muistolaatassa on valheellinen teksti "Valkosuomalaisten murhaamat". Vaikka nämä murhat eivät varsinaisesti kuulu sotasurmien piiriin, on ne tässä mainittu johtuen sekä niiden ajallisesta yhteydestä että myös vuoden 1918 katkeruuden ja sovittamattomien riitojen ilmentyminä.¹⁸⁷

Kaatuneiden ja surmansa saaneiden analyysia

Venäjän sisällissodan tapahtumia vuosina 1918–22 koskevien sekä julkaistujen että julkaisemattomien aikalaismuistelmien kirjoitustyyli ja sanavalinnat ovat nykylukijalle äärimmäisen katkerat ja vihamieliset. Punaisten puolella nimitetään valkoisia poikkeuksetta "lahtareiksi", kun valkoiset taas puhuvat "punakapinallisista". Samalla tavalla kuin Suomessa vuonna 1918 käyty sota oli "Luokkasota" tai "Vapausota" osapuolesta riippuen, tässä tutkimuksessa käsitellyt sotaretket edustavat taas joko "banditismia" tai "heimosotia".

Venäjälle paenneille punaisille vuoden 1918 sodan tappio sekä pakolaisten keskuudessa syntyneet niin sisäiset poliittiset kiistat, jotka huipentuivat edellä mainittuihin Kuusisen klubin murhiin elokuun lopulla 1920, kuin myös jokapäiväiset toimentulo-ongelmat lisäsivät luonnollisesti katkeruutta, mitä taas ei voitu purkaa luonnollisella tavalla kasvavasta ideologisesta paineesta ja turvallisuusjoukkojen, eli Tshekan valvonnasta johtuen. Puna-armeijan mobilisointi, eli SKP:n järjestämät kutsunnat sekä sotilasosastojen siviiliväestöön kohdistamat elintarvikkeiden pakko-otot synnyttivät luonnollisesti kovaa vastustusta ja lakkoilua, joihin nopeasti pa-

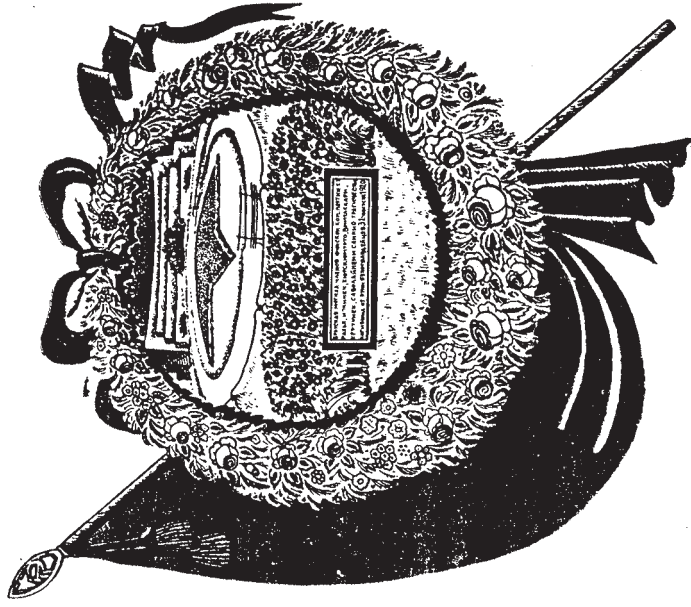
¹⁸⁵ KarNTs RAN f.1, op.13, d.46, l.3 (O. Aro).

¹⁸⁶ KarNTs RAN f.1, op.13, d.85, l.28–54 (Anttos-Matti, S. Suominen), Lackman 1993. J. Materon oma kertomus läskikapinasta on GASPI:ssa, f.516, op.2, d.1279, l.–114–142.

¹⁸⁷ Elokuun kommunaardit 1926 (passim.), Nironen 2003, 25, 149, Salomaa 1992, 133–145, Vähä 1974, 42–44, Salmi 1976, 35–48, 54–56.

ELOKUUN KOMMUNAARDIT

KAIKKIEN MAIDEN PROLETAARIT, LIITTYKÄÄ YHTEEN!

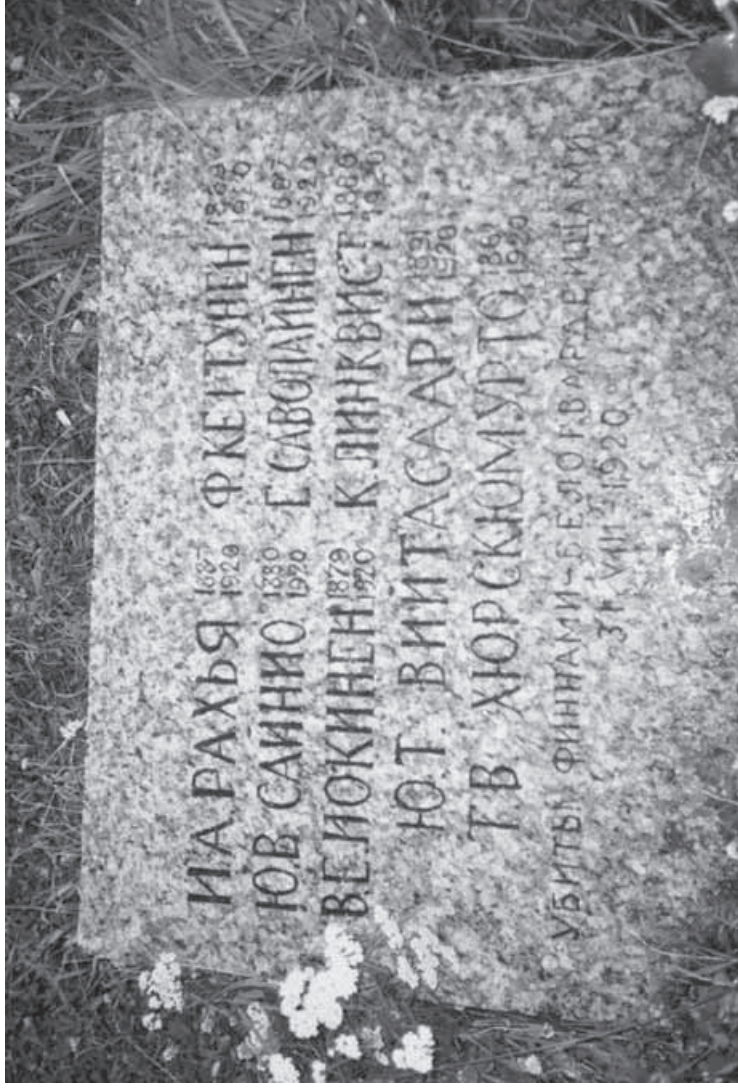
Kommunaardien Muistojulkaisu

KOMMUNISMIN PUOLESTA KAATUNEILLE
ELOKUUN 31 PÄIVÄ 1920 VERITEON UHRIEN
MUISTOLLE
OMISTAA TAMAN JULKAISUN
SUOMEN KOMMUNISTINEN PUOLUE

KUSTANTAJA: S. K. P:n K. K.
LENINGRAD 1926.

SKP:n keskuskomitea julkaisi vuonna 1926 Leningradissa muistojulkaisun 31.8.1918 Kuusisen klubilla surmattujen punaisten kunniaksi. Kansikuva esittää Pietarin Marskentällä hauduttujen kommunaardien hautaa

Elokuun kommunardien hautakivi Pietarin marskintällä nykyisin. Kivessä lukee: "J.A. Rahja 1887-1920, F. Kettunen 1888-1920, J.V. Sainio 1880-1920, E. Savolainen 1887-1920, V.E. Jokinen 1879-1920, K. Lindkvist 1886-1920, J.T. Viitasaari 1891-1920 ja T.V. Hyrskymurto 1881-1920. Suomalais-valkokaartilaisien tappamat 31.8.1920"
 Kuusisen klubin murhat esitettiin julkisesti siis suomalaisten valkokaartilaisien teoiksi, vaikka kyseessä oli Pietarin suomalaisten punapakolaisten sisäinen selvittely. Kuva Suomen sotasurmat 1914-22 –projektin valokuva-arkisto

han maineen saanut Tsheka, omine suomalaisine johtajineen!, iski kovin ottein; eräissä tapauksissa jopa kuolemantuomioilla.

Katkeruus voitiin näin ollen avoimesti suunnata vain ulkoista vihollista eli porvarillista "jääkärien ja suojeluskuntien" valkoista Suomea vastaan, joka oli kirjaimellisesti tuhonnut Suomen punaisen vallankumouksen ja sen ihanteet. Heimosotien retkikunnat olivat taas useimmiten heimo- ja jääkäriateiden innostamia ja uskoivat lähteneensä "vapauttamaan" Karjalan väestön Venäjän hallinnosta samaan tapaan kuin Suomi oli Vapaussodassa vapautettu Venäjän sortovallasta sekä liittämään "Karjalan heimon asuttamat alueet" Suomen yhteyteen. Monelle retkikuntalaiselle lienee ollut melkoinen yllätys, ettei retkikuntia läheskään aina otettu Vianan korpikylissä tai Aunuksen tasangolla vastaan vapauttajina.

Niinpä niissä lukuisissa taisteluissa missä suomalaisia taisteli suomalaisia vastaan, kuten esimerkiksi Narvassa tammikuussa 1919, Aunuksessa alkukesästä 1919, Pulkovon kukkuloilla lokakuussa 1919 tai Kiimasjärvellä talvella 1922, käytiin säälimätöntä sissi- ja terrorisotaa minkäänlaisia yleviä sodankäynnin sääntöjä noudattamatta ja saatuja vankeja ja vihollista tukenutta tai siihen epäiltyä siviiliväestöäkin kidutettiin useimmiten varsin raakalla tavalla (silmät puhkaistiin, naisilta leikattiin rinnat, jalat ja käsivarret katkottiin jne.) ennen säännönmukaista teloitusta.

Raaka sodankäyntitavasta huolimatta loikkaukset vihollisen puolelle olivat Venäjän sisällissodassa yleisesti ottaen sekä myös suomalaisten punakaartilaisien käymissä taisteluissa kummallakin puolella yllättävän yleisiä, eivätkä ne koskeneet vain yksittäisiä sotilaita, vaan myös isompiakin sotilasryhmiä siirtyi vihollisen puolelle. Esimerkkinä voi mainita Muurmannin legioonan, jota ei voi yksiselitteisesti luokitella mihinkään Venäjän sisällissodan osapuoleen kuuluvaksi. Loikkaus- ja kieltäytymistapausten "lääkkeenä" sovellettiin yleisesti poliittisesti luotettavien komissaarien kurinpitotoimia, äärimmäisenä keinona kuolemantuomioita.

Muistelmakirjallisuudessa käytetyn käsitteistön jyrkkyyttä tuli lisäämään myös AKS:n vihamielinen tiedotustoiminta Suomessa, joka 1930-luvulla yltyi Toivo Antikaisen oikeudenkäynnin yhteydessä miltei avoimeen propagandasotaan Neuvostoliittoa vastaan. Suomeen saapui jatkuvasti yhä hurjempia tietoja inkeriläisiin ja Itä-Karjalan suomalaisiin kohdistuneista vainotoimenpiteistä, joiden paikkansa pitämisen virallinen Neuvostoliitto ehdottomasti kielsi. "Paluumuuttajien", eli Suomeen Itä-Karjalasta saapuvien pakolaisten kertomukset kertoivat kuitenkin omaa vastustamatonta kieltään, joka on tänä päivänä riittävällä tarkkuudella luettavissa esim. EK-VALPON kuulustelupöytäkirjoista, joiden asiasisällön oikeellisuudesta ei liene epäilyksiä.

Tässä tutkimuksessa kuvatut sotatoimet tapahtuivat etupäässä Luoteis-Venäjällä ja Itä-Karjalassa, missä sotänäyttämö ei juuri tarjonnut edellytyksiä suurille sotilasoperaatioille ei hyökkääjille eikä puolustajillekaan. Tiettömässä erämaassa ei voida myöskään juuri puhua mistään "kiinteästä rintamalinjasta", vaan erikokoiset osastot pääsivät suhteellisen helposti liikkumaan vihollisensa selustassa.

Niinpä Salomaan osuva toteamus Muurmannin suunnasta pätee yleisemminkin useimpien suomalaisten punasotilaiden taisteluympäristöön:

”Toiminta oli mahdollista vain Muurmannin rautatielinjan, maanteiden ja jokien suunnassa. Suunnattomat suot, järvalueet ja tiettömät korpialueet rajoittivat toimintaa ja muodostivat kapeikkoja, joissa taisteluja käytiin. Lisäksi myöhemmin keli-rikko vaikeutti ja osaksi keskeyttikin operaatioita. Luonto oli karua sekä asutus harvaa ja vähäinen väestö köyhiä talonpoikia. Seudulla ei ollut juuri ollenkaan teollisuutta tai merkittäviä viljelyalueita. Pohjoinen rintama ei ollut se suunta, jossa ratkaisutaistelut käy- täisiin, muuta sieltä aiheutui kuitenkin uhka suoraan Pietariin. Operaatiot jäivät lopulta kuitenkin vain paikallisluonteisiksi.”¹⁸⁸

Taistelussa haavoittuneiden mahdollisuudet selviytyä hengissä olivat primitiivisissä korpiolosuhteissa varsin pienet. Joukkojen huolto toimi huonosti jos ollenkaan. Muona ja varusteet olivat kehnot ja selvästi riittämättömät. Puutteelliset majoitusolot sekä huonot, ellei peräti olemattomat hygieeniset olosuhteet lisäsivät kesäisin infektio- ja sairastumisriskejä jyrkästi, kun taas talvisin paleltumisriski oli ilmeinen.

Epätoivoista tilannetta Kilislammien ja Kurtin seudulla, sen jälkeen kun keväällä 1918 oli saatu tieto punaisten tappiosta Suomessa, kuvataan seuraavasti:

”Rintamilta perääntyminen oli tapahtunut juuri Suomen tilanteen muuttumisen johdosta. Miehet jotka olivat olleet saloilla ja eläneet nuotioilla ilman kattoa pään päällä lähes kolmenkuukauden ajan, palasivat sieltä aivan resuisessa kunnossa. Jo lähdetessä ei kaikilla ollut päällysvaatteitakaan. Uutta vaatetusta ei miehistölle voitu tänä aikana ajatellakaan. Alusvaatteita ei ollut kellään muuttaa koko aikana ja harvalla oli ollut tilaisuus saada itseään edes puhtaaksi saunassa kylpemällä. Miesten saapuessa Kanasen kylään olivat he kaikki mustia liasta ja savusta, parrat kasvaneet ja tukka pitkänä. Ruokaolot eivät olleet loistavat. Saatiin kuljetuksi vain leivänpuolta. Ensiksi koettiin jauhot leipoa ratavarrella ja tuoda joukoille syötävää leipänä. Mutta se ei riittänyt ja niin piti alkaa kuljettaa jauhoina. Mutta Kanasessa ei ollut tilaisuutta saada riittävästi leipää ja niin tuli aikoja, jolloin miehille piti antaa jauho jauhona ja nämä siitä nuotiolla koettivat keittää puuroa. Ensi alussa maaliskuulla oli jonkin verran myös lihaa, mutta senkin saanti loppui. Toukokuun alkupäivinä tuli poroja Tolvan- tojärvelle ja niistä ehkä osa oli Suomen puolelta, sillä suomalaisten porokiekerät olivat lähellä Tolvan- tojärveä. Poroja alettini tietenkin ampua ja siten saatiin ainakin 200 poroa, joten lihapula oli poistettu. Tavallisissa oloissa ei poroja näin keväällä enää teurasteta missään tapauksessa, sillä liha on keväällä aivan toukkien vallassa. Mutta nyt ei auttanut sen katsominen, sillä nälkä pakotti syömään vaikka mitä, – Muusta ruuasta ei kannata mainitakaan.

(...) Luonnollista on, että miehistön keskuudessa oli tautejakin palattaessa ihmisten ilmoille. Toiset olivat palelluttaneet käsiänsä tai jalkojaan. Oli alkanut liikkua myös punatauti ja siihen sairastuneet vietti- in Kantalahden sairaalaan. Sitten kun oli päästy Muurmannin radan varteen ja asetuttiin Santamäen leirille, puhkesi myös

¹⁸⁸ Salomaa 1993, 15.

könttyri. Sellaisista kuin täistä ei kannata puhuakaan. Kukaan ei ollut niistä vapaana.”¹⁸⁹

S. Suominen muisteli 6. suomalaisen rykmentin kärsimyksiä kymmenen vuotta myöhemmin:

”Talvi 1919–20 oli erittäin paljoluminen. Siitä johtui, että emme saaneet rajalle säännöllisesti niitäkään normia mitä yleisen köyhyyden vallitessa voitiin puna-armeijalaisille jakaa (...). Vaplat ja hevosenliha oli monta kertaa ainona ravintona. Perunoita tuotiin myös normana, mutta ne olivat pikemmin taudin aiheuttajina kuin ravintona. Monta kertaa jäätyneinä ja taas sulaneina alkoi tietysti mätänemisprosessi. Kun niitä siitä huolimatta syötiin, oli vatsatauti aivan yleinen ilmiö joukossamme. Nälkä kehittyi kroonilliseksi, kiusaten kaikista enimmään aina aamulla (...).”¹⁹⁰

Kuten liitetaulukosta 17 ilmenee, kymmenet, ehkä sadat punasotilaat menehtyivät erilaisiin tauteihin, ennen kaikkea tarttuviin keuhkotauteihin. Suomalaisille ominaisen viinankäytön sekä sukupuolitautien seuraukset näkyvät myös liitteistä.

Venäjän sisällissodassa vuosina 1918–22 surmansa saaneet suomalaiset punakaartilaiset

Kuten johdannossa jo todettiin, on Toivo Antikaisen mukaan noin 2 000 suomalaista saanut surmansa Puna-armeijan puolella kaatuneina, haavoittuneina ja sota-toimissa sairastuneina.¹⁹¹ Näistä sotatoimissa surmansa saaneista on kirjallisuudessa ja tutkitussa arkistomateriaalissa mainittu nimeltä vain murto-osa. Venäjän Sota-arkistossa sekä entisen puoluearkiston SKP:n kokoelmista on löydetty joitakin Puna-armeijan ns. suomalaisten rykmenttien tappioluetteloita, mutta näistä, etupäässä venäjänkielisistä luetteloista puuttuvat yleensä ao. henkilöitten syntymäajat ja -paikat. Myös esimerkiksi Petroskoissa vuonna 1992 julkaistu ”Vetshnaja slava gerojam” (Ikuinen kunnia sankareille) niminen luettelo Suuren Isänmaallisen Sodassa 1941–45 Karjalan tasavallan alueella kaatuneista ja veljeshautoihin haudatuista sotilaista sisältää myös tietoja joistakin Talvisodassa 1939–40 sekä Venäjän sisällissodassa 1918–22 Puna-armeijassa kaatuneista suomalaisista.

Koska suomenkielisten nimien translitteroinnin kyrillisessä kirjoitusasussa on yleensä varsin suurta horjuvuutta, venäjänkielisten henkilöluetteloitten tulkitseminen on usein hyvin vaivalloista. Liitteinä oleviin nimiluetteloihin on pyritty keräämään Sotasurmaprojektin määritelmien mukaisesti riittävällä varmuudella suomalaisiksi katsottavat henkilöt; yhteensä 489 nimeä eli vajaat 25 % Antikaisen arvioimasta surmantapausten määrästä. Puutteellisten tietojen johdosta läheskään kaikkia henkilöitä ei voida kuitenkaan varmuudella tunnistaa eikä myöskään yhdistää Sotasurmaprojektin nimitiedostossa oleviin surma- tai katoamistapauksiin.

Lisäksi jäänee puuttumaan ikuisesti ehkä suurin osa puhtaasti venäläisissä joukko-osastoissa kaatuneitten suomalaisten nimet. ”Kansalaissodan rintamilta” -kirjan

¹⁸⁹ KarNTs RAN f.1, op.13, d.138, l.191–192 (M. Pikkuvirta)

¹⁹⁰ KarNTs RAN f.1, op.13, d.85, l.10–11.

¹⁹¹ Antikainen 1927, 436.

toteamus on kuvaava: "Buin kaupungin sotilaskomissariaatin pataljoonan suomalaiskomppania lähetettiin keväällä 1919 itärintamalle missä se kerrotaan tuhoutuneen viimeiseen mieheen, osa kaatuneina, osa valkoisten sotavankeina ammuttuina sekä osa tauteihin kuolleina."¹⁹²

Karjalan Tiedeakatemian arkistossa olevista muistelmakirjoituksista löytyy hajainintoja nimettömistä, Puna-armeijassa eri puolilla Venäjää palvelleista ja sisällissodassa kaatuneista suomalaisista punakaartilaisista. Taistelupaikkoina mainitaan esim. Orel, Kursk, Harkov, Krim, Sevastopol ja Perekop¹⁹³ sekä Romanian ja Galitsian rintamat.¹⁹⁴ Myös Volgan-Kaspian meren laivasto-osastossa palveli suomalaisia punakaartilaisia.¹⁹⁵

Käytettävissä olevan aineiston perusteella on lisäksi myös varsin vaikea, ellei mahdotonta päätellä, onko ko. henkilö todellakin katsottava suomalaiseksi. Puna-armeijan niin sanotut suomalaiset joukko-osastot eivät olleet mitenkään etnisesti puhtaita, vaan niissä palveli myös huomattava määrä inkeriläisiä, itäkarjalaisia ja virolaisia, sekä myös suomenkieltä enemmän tai vähemmän ymmärtäviä venäläisiä.

Koska ideologisista syistä "kansainväliseen solidaarisuuteen" pyrkivässä Puna-armeijassa ei haluttu korostaa sotilaitten kansallisuutta, voitaneen otaksua, että sekä Suomalaisessa sotakoulussa että Eyolf Mattsonin komentamassa Karjalaisessa jääkäriprikaatissa esiintynyt suomalaisuuden ja suomalaisen taistelukyvyyn korostus myötävaikutti myös suomalaisiin kohdistuneisiin vainoihin ja puhdistuksiin 1930-luvun Karjalassa.

Liite: Neuvosto-Venäjällä vuosina 1918–1922 kaatuneet ja surmansa saaneet punaiset suomalaiset

Toivo Antikaisen mukaan Puna-armeijan puolella sai noin 2 000 suomalaista surmansa kaatuneina, haavoittuneina ja sotatoimissa sairastuneina, joista vain pieni osa on mainittu nimeltä kirjallisuudessa ja käytettävissä olleissa arkistodokumenteissa.¹⁹⁶

Alla olevat taulukot sisältävät yhteensä 489 nimeä. Kuten edellä mainittiin läheskään kaikkia ei voida varmuudella tunnistaa eikä myöskään yhdistää Sotasurma-projektin nimitiedostossa oleviin surma- tai katoamistapauksiin. Monet tiedot ovat varsin fragmentaarisia ja sisältävät esimerkiksi vain kaatuneeksi ilmoitetun sukunimen. Toiset nimet ovat taas selvästikin kirjoitettu väärin tai translitteroitu kyrillisestä kirjoitusasusta, mutta tarkoittanevat suomalaiseksi katsottavaa henkilöä. Em. epävarmuustekijöistä johtuen ei voida myöskään varmuudella todeta etteikö alla

¹⁹² Kansalaissodan rintamilta 1930, 48.

¹⁹³ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.172, l.23–35 (H.Lyytinen).

¹⁹⁴ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.349, l.2–5 (J.J.Heikkinen).

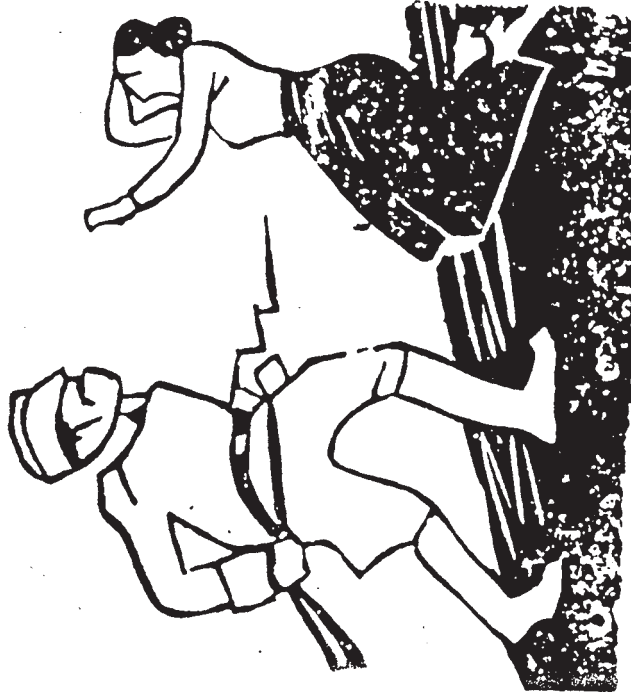
¹⁹⁵ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.356, l.2–5 (U.Helenius).

¹⁹⁶ Antikainen 1927, 436.

Vuosien 1921-23 punaupseerikoulun suomalaisia oppilaita

KARJALAN VAPAUTTAJA TYÖSSÄÄN.

Suomalaisten vasemmistolehtien välittämä kuva valkoisten retkikuntalaisten esiintymisestä Neuvosto-Karjalassa vuonna 1922

olevissa taulukoissa jokin surmantapaus voi esiintyä kahteen kertaan alla olevissa taulukoissa.

16 ensimmäistä taulukkoa sisältävät tietystä taistelusta tms. varmasti johtuvat surmantapaukset. Taulukossa 17 on "Muut tapaukset" (147 nimeä), joita tietojen puutteellisuuden vuoksi ei voida liittää tiettyyn taisteluun, tai joissa kuolinsyy on esim. sairaus – noin 75 tapaus, murha - 4 tapaus, kuolemantuomio – 3 tapaus, onnettomuus – 3 tapaus, itsemurha – 1 (?) tapaus jne.

1. Kuolajärven (Kantalahden-Knäsen) ja Uhtuan (Vienan Kemin) suunnat maaliskuussa 1918

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Ikonen, Matti Heikinpoika	8.10.1888	Toukokuu 1918	Paatene	Joutunut englantilaisten vangiksi, teloitettu
Juntunen, Oskari	4.3.1895	6.4.1918	Soukala	Kaatunut
Kettunen, Fredrik		8.4.1918	Usmana	Kidutettu ja heitetty elävänä koskeen
Kivelä, Evert		1918	Kurtin kylä	Murhattu kotimatalla Kuolajärvelle
Moilanen, Jaakko		Kevät 1918	Kantalahti	Kidutettu kuoli-aaksi
Nurmi		Helmikuu 1918	Kurtin rintama	Haavoittunut Kilislammella, kaatunut Kurtin rintamalla
Porkka		Ennen toukokuuta 1918	Uhtua	Vangittiin, ja teloitettiin kidutuksen jälkeen
Saariemi, Kalle		Kevät 1918	Kuolajärvi	Kaatunut
Savinainen		8.4.1918	Usmana	Kaatunut taistelussa
Savinainen, Dmitrij Ivanoff	11.10.1892	3.5.1918	Viena	Kaatunut (sama kuin em.?)
Timonen, Aleksanteri		19.–20.12.1918	Uhtua	Valkoiset teloitivat yhdessä 12–15 muun kanssa
Virtanen		Kevät 1918	Kantalahti	Valkoiset teloitivat kidutuksen jälkeen

12. nimeä

2. Muurmannin legioona

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Ahava, Iivo		Huhtikuu 1919	Sorokka, Muurmannin radan 17. pysäkki	Pohjois-Suomen punakaartin ja Muurmannin legioonanjohdajia. Sai surmansa epäselvissä olosuhteissa yrittäessään päästä punaisten puolelle
Hukkanen, Kalle		13.8.1918	Vartiolampi	Kaatui taistelussa
Kosunen		13.8.1918	Vartiolampi	Kaatui taistelussa
Nurkkala, Topias		6.12.1918	Kuolajärvi	Muurmannin legioonan tiedustelija. Vangittiin Vartiolammella, kidutettiin kuoli-aaksi Kuolajärvellä (kaksi hevosta veti jalat irti)
Oikarinen, Kalle		Ennen 31.1.1919	Kivisalmi	Muurmannin legioona. Kaatunut
Ojanlatva, Matti				Muurmannin legioonan 4.komppania
Rusakov		22.9.1919 jälkeen	Knäsö	Helsingistä. Päättäneen legioonasta punaisten puolelle jäi valkoisten vangiksi, teloitettiin
Skutnabb		1919?		Sai surmansa epäonnistuneessa pommituksessa

8 nimeä.

3. Uralin joukot

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Pohjolainen		8.12.1918	Vlasova	2. vuoristorykmentin 5. komppanianpäällikkö. Kaatunut

1 nimi.

4. Aunuksen taistelut keväällä-kesällä 1919

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Aalto, Eino		Katosi 1.5.1919	Veskelys	Ajomies, 6. suom. JR. Kadonnut
Aho, Reino		23.6.1919?		Punakomentaja, 6. suom. JR, 4. komppania. Kaatunut
Ahonen, Väinö		1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Alpret (Albrecht?), Ivan		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Andersson, Eino		23.5.1919	Petroskoi	Kuollut sairaalas- sa keuhkokuu- meeseen
Aro		2.5.1919		Punakomentaja, 6. suom. JR. Kaatunut
Auvinen Karl		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR. Katoamispäivä myös 17.6.1919
Backman, Axel		Kesä 1919	Suolusmäki	Punakomentaja. Kaatunut
Backman, Viktor		20.6.1919	Suolusmäki	6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut (sama kuin edellinen?)
Balbas, Stepan		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Berglund		28.9.1919	Sepänkylä-Honka	Kurssilainen, suom. kurssilais- komppania. Kaa- tunut
Dufva, Aleksanteri		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Ekman, Ilmari		Katosi 23.6.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 4. komppania. Kadonnut

Forsman, Otto		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 6. komppania. Kaatunut
Fräntti, Ikar (?)		Katosi 5.5.1919	Polovina/ Säämäjärvi	Tiedustelija, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Grjakin (?), Simo		Katosi 14.6.1919 (?)		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Halonen, Antti		8.9.1919		Puna-armeija- lainen, kuoli haavoihinsa
Hartikainen, A.		1919	Rajakontu	Valkoisten teloit- tama
Hartikainen, V.		1919	Rajakontu	Valkoisten teloit- tama
Hattunen		20.4.1919	Prääsä	Punakomentaja, 6. suom. JR, 2. komppania. Kaatunut
Hautala, Urho		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Heino		Heinäkuun 1919 jäl- keen.	Valasjärvi-Röhö	Tampereelta. Teloitettiin epäil- lytnä valkoisten vakoilijaksi
Heiskanen, Aate		Katosi 13.6.1919	Polovina	Oulun läänistä. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Hejä, Matti		Katosi 11.6.1919		Kadonnut
Helo, Martti		13.6.1919	Polovina	Rovaniemeltä. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Helonen, David		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 4. komppania. Kuollut haa- voihinsa
Hilkkonen		1919	Rajakontu	Valkoisten teloit- tama

Hyttinen, Andrej	1898	1919	Petroskoi	Kuollut tautiin
Härkönen, Joonas	1883	Ennen 1.10.1919	Petroskoin sairaala	Ajomies, 6. suom. JR, kk-joukkue. Kuollut tautiin
Ihalainen, Heikki		2.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 4. komppania. Kaatunut
Ilonen		26.7.1919	Vitele	Kurssilainen, suom. kurssilaiskomppania. Kaatunut
Jaakkonen, Albert		Ennen 10.6.1919	Petroskoi	Puna-armeijalainen, 6. suom. JR. Kuollut sairaalassa keuhko-kuumeeseen
Janger, Antti		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Jarailo, Toivo		13.– 28.5.1919		Punakomentaja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kaatunut
Jarlin, Oskar		13.– 28.5.1919		Punakomentaja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kaatunut
Jermolainen, Uuno		13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Judip (?)		2.5.1919		Punakomentaja, 6. suom. JR. Kaatunut
Juva, Jalmari		28.4.1919	Mesterjärven asema	Valkoisten teloitama
Kaars, Foma		Katosi 13.6.1919	Polovina	Sortavalasta. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR. Kadonnut
Kaitala, Eino		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tiedustelija, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Kalle, Tuomas		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 6. komppania. Kaatunut. Nimi?

Kallonen, Johan		8.5.1919		Konekiväärimies. 6. suom. JR
Kalto, Eino		Katosi 8.5.1919 (?)	Veskelys/ Kintaskylä	Kuormastosotilas, 6. suom. JR
Kanerva, Pline (?)		Ennen 12.5.1919		Joukkueen- johtaja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Karhamo, Väinö		13.6.1919	Polovina	Oulun läänistä. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR. Kaatunut
Karppa, Pavel		Katosi 17.6.1919	Polovina	Konekiväärimies. 6. suom. JR, 7. komppania. Kadonnut
Karttunen, Antti		13.6.1919	Polovina	Sortavalasta. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Kaukkinen, Pekka		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Kela, Tuomas		7.7.1919	Polovina/ Säämäjärvi	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 7. komppania. Kaatunut. Pvm myös 8.7.1919
Kelonen, Antti (Yrjö?)		Katosi 13.6.1919	Polovina	Viipurista. Tark- ka-ampuja, 6. suom. JR, 6. tai 7. komppania. Kadonnut
Kettunen, Emil		Ennen 4.9.1919		Poliitt. ohjaaja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Kirjavainen, Yrjö		13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 7. komppania. Kaatunut
Kirjutaja (?), Aksel		13.7.1919		Puna-armeija- lainen. Kaatunut
Kornström, Viktor		Katosi 8.5.1919	Veskelys/ Kintaskylä	Viestimies, 6. suom. JR, viestijoukkue. Kadonnut. Pvm myös 1.5.1919

Kolonen, Ivan		Ennen 12.5.1919		6. suom. JR, konekivääri- joukkueen johta- ja. Kaatunut
Kononen, August		Ennen 4.9.1919		6. suom. JR, konekivääri- joukkueen johta- ja. Kaatunut
Kontio, Edvard		24.5.1919	Petroskoin sairaa- la	6. suom. JR. Kuollut keuhko- kuumeeseen
Koponen, Antti		Ennen 4.9.1919		Konekiväärimies, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Koponen, Mikko		Katosi 17.6.1919	Polovina	Konekiväärimies, 6. suom. JR, 7. komppania. Kadonnut
Korigainen, Ivan		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 7. komppania. Kaatunut
Korkala, Väinö		13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 7. komppania. Kaatunut
Korkinen, Ivan		1.6.1919		Esikunnan he- vospalvelija, 6. suom. JR. Kuoli lentävän keuhkotautiin
Krään (?), Simo		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Kuismanen, Vasili		Ennen 4.9.1919		Lääkintämies, 6. suom. JR, lääkintäjoukkue. Kaatunut
Kuosa, Petr (Pekka)		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, viestijoukkue. Kaatunut
Kuosmanen, Tau- no		27.7.1919	Shilta	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Kupiainen, Vilho		2.7.1919	Matsa	Uuraasta. Tark- ka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut

Kusti, Tervo		13.6.1919		Konekiväärimies, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Kyllönen, Karl		13.6.1919	Polovina	Punakomentaja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Kärtäväinen, Urho		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 7. komppania. Kaatunut
Laapotti, Pekka		13.6.1919	Polovina	Helsingistä. Tark- ka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Lajunen		Heinäkuu 1919	Petroskoin seutu	Puna- armeijalainen. Kaatunut
Lakkonen, Yrjö		13.6.1919	Polovina	Antreasta. Tark- ka-ampuja, 6. suom. JR, 7. komppania. Kaatunut
Lampinen, Antti (Arto)		20.6.1919	Suolusmäki	Oulusta. 6. suom. JR, 1. komppanian päälikkö. Kaatu- nut
Lasipinen, Ahti		Ennen 4.9.1919		Punakomentaja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Laurikkala, Franz		Katosi 8.7.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Lehtinen, Viktor		13.6.1919	Polovina	Konekiväärimies, 6. suom. JR, 5. komppania. Kaatunut. Pvm myös 17.8.1919
Lehtovaara, Emil		Lokakuu 1919	Aunus	
Limpanen, Anri		20.6.1919	Suolusmäki	Punakomentaja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Lingi, H.		Katosi 17.6.1919	Viitana	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut

Livkonen, Ville		Ennen 12.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Loberg, Hugo		Ennen 12.5.1919		Joukkueen- johtaja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Lukka, Verin		Kesäkuu 1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 7. komppania. Kuollut haa- voihinsa
Luoto, Antti		27.6.1919	Naberezhja	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Lustig, Voldemar		12.3.1919		Kanslienhoitaja, 6. suom. JR, talousjoukkue. "Kuollut äkillises- ti"
Maaninka, August		13.6.1919	Polovina	Haukiputaalta. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 6. tai 7. komppania. Kaatunut
Makkonen, Ivan		5.5.1919	Polovina/ Säämäjärvi	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut tie- dusteluretkellä
Maksimoinen, Prohor		Ennen 12.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Matti, August		13.7.1919		Puna-armeija- lainen. Kaatunut.
Metso, David		13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 6. komppania. Kaatunut
Mikkonen, David		Kadonnut 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Moisio		26.6.1919 jälkeen	Vitele	Loikkasi Tenhus- sa valkoisten puolelle, mutta tuli Viteleessä ammutuksi

Mutanen, Yrjö		17.8.1919	Kazarantsy	Joukkueenjohtaja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Murto. Elias		Katosi 17.6.1919	Viitana	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Musakka. Josef		Katosi 1.7.1919	Polovina	Punakomentaja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Mäkinen, Sakari		Katosi 17.6.1919	Viitana	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Mäntynen, August		Katosi 13.6.1919	Polovina	Sysmästä. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 6. tai 7. komppania. Kadonnut
Nevalainen		Huhtikuu 1919	Vitele	3. suomalainen patteri. Kaatunut "Karjalan bandiitti-kapinassa"
Nevalainen, Mikko		Katosi 17.6.1919	Viitana	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Niemeläinen, Emil		13.- 28.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kaatunut
Niemimäki, Otto		Ennen 12.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Nissinen, Jalmari		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kuollut haavoihinsa
Nutinen, Isaak Johan		14.6.1919	Petroskoin sairaala	6. suom. JR, hiihtokomppanian päällikkö. Kuollut vatsahaavoihin
Oinonen, Antti	1891	2.7.1919	Matsa	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut

Paavilainen		27.5.1919	Santamäen luostari	Jäi haavoittuneena valkoisten vangiksi, teloitettiin kidutuksen jälkeen
Pehtinen, Ville		Ennen 4.9.1919		Konekiväärimies, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Perkkonen, Adam		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kuollut haavoihinsa
Pesonen, Edvard		4.6.1919	Nurmoila	Punakomentaja, 6. suom. JR, 6. komppania. Kuollut haavoihinsa
Pokia, Karl		8.7.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 2. komppania. Kaatunut
Pullinen, Pavel		17.6.1919	Polovina?	Konekiväärimies, 6. suom. JR, 7. komppania. Kaatunut
Pullinen, Toivo		17.6.1919	Viitana	Perkjärveltä. 6. suom. JR, 6. tai 7. komppania. Kaatunut. – Sama kuin edellinen?
Puppainen, Verner		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Pyly		9.5.1919 jälkeen	Karmaselkä	Teloitettiin kidutuksen jälkeen
Pymu (?), Ivan		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kaatunut
Pyykönen, Pekka		23.6.1919	Katman kylä	6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Pätkinen, August		Ennen 4.9.1919		Musikantti, 6. suom. JR, musiikkijoukkue. Kaatunut

Pääriinen, Aleksanteri		Katosi 13.6.1919	Polovina	Polkojärveltä. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Rinno, Emil		Katosi ennen 12.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kadonnut
Roikanen, Antti		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Romponen, Severi		Katosi ennen 12.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kadonnut
Ruuskanen, Anselm		Katosi 28.7.1919		6. suom. JR, kk-joukkue. Kadonnut
Rämö, Oskar		2.7.1919	Matsa	Muolaasta. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Saini, Viktor		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Salminen		4.6.1919	Nurmoila	Suom. kurssilaiskomppania. Kaatunut
Savinainen		8.4.1919	Usmana	Kaatunut
Sevelius, Viking		Katosi 13.6.1919	Polovina	6. suom. JR, 1. pataljoonan komentaja. Kadonnut
Sihvonen, Lauri		8.5.1919		Konekiväärimies, 6. suom. JR, kk-joukkue. Kaatunut
Sihvonen, Ville		Katosi 1.5.1919	Veskelys-Kintaskylä	Puhelinvälittäjä, 6. suom. JR, 3. komppania. Kadonnut
Sikanen, Valdemar		3.5.1919	Matrossa	6. suom. JR, ratsutiedustelu-joukkue. Kaatunut

Singa, Antti (Yrjö?)		27.7.1919	Shilta	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Sirkiä, Arius		Katosi ennen 12.5.1919.		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kadonnut
Sissinen, Jalmar		4.5.1919	Lotinanpelto	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kuollut vatsahaa- voihin
Sjöberg, Juho		Ennen 4.9.1919	Prääsä	Joukkueen johta- ja. 6. suom. JR. Kaatunut
Sotti, Reino		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Sukanen, Gustav		Katosi 28.7.1919		Punakomentaja, 6. suom. JR, kk-joukkue. Ka- donnut
Syrjä, Antti		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR. Kadonnut
Tersä, Aleksanteri		Ennen 4.9.1919		Ryhmänjohtaja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Tervo, Kusti	1899	Ennen 4.9.1919	Sungunniemi/ Uikujärvi	Sotkamosta. Konekiväärimies, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Tiilikainen, Petr		Katosi 13.6.1919	Polovina	Helsingistä. Tark- ka-ampuja, 6. suom. JR, 6. komppania. Kadonnut
Tiilikainen, Otto		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 7. komppania. Kadonnut. – Sama kuin edellinen?
Tilles, Ivan		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut

Tilles, Ville		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatonut
Tirkkonen, Einar		13.– 28.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kaatonut
Tirkkonen, Yrjö		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kaatonut
Tuominen, Urho		13.6.1919	Polovina	Ryhmänjohtaja, 6. suom. JR. Kaatonut
Tylsy, Ivan		Katosi 20– 30.4.1919	Tshebinon kylä	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kadonnut
Valden, Ivan		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatonut
Valkonen, Eino		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR. Kaatonut
Vanhanen, Mihail		20.4.1919	Prääsä	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 2. komppania. Kaatonut
Veripää, Luukas		20.6.1919	Suolusmäki	Jaakimasta. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 6. tai 7. komppania. Kaatonut
Vihervaari, August		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatonut
Virtanen, Väinö		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Vuori, Jalmari		Ennen 12.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaa- tunut

Väyrynen, Eetu		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Väänänen		4.6.1919	Nurmoila	Suom. kurssilais- komppania. Kaa- tunut

155 nimeä.

5. Suomalaisen sotakoulun kurssilaisprikaati Pietaria puolustamassa kesällä-syksyllä 1919

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Cilius, Johan		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuol- lella	Kaatunut
Englund, A.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuol- lella	Kaatunut
Eronen, August		Ennen 15.6.1919	Pietarin länsipuol- lella	Kaatunut
Halander, A.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuol- lella	Kaatunut
Heikkonen K.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuol- lella	Kaatunut
Helander, Viktor		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuol- lella	Punakomentaja, kuollut haa- voihinsa
Ikonen, P.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuol- lella	Kaatunut
Kara, Lauri		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuol- lella	Kaatunut. Nimi myös "Kaara"
Kallio, Nikodemus	4.6.1888	Ennen 15.6.1919	Pietarin länsipuol- lella	Helsingistä. 1.JR viestijoukkueen johtaja. Kaatunut
Laurell, Emmanuel		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuol- lella	Kaatunut
Lauren, L.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuol- lella	Kaatunut
Lehtovaara, A.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuol- lella	Kaatunut
Lemotainen, M.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuol- lella	Kaatunut

Lundeqvist		1919	Pietari	Sukulaisia Vaa- sassa. Punako- mentaja, 19. divisioona, myöh. armeijakunnassa. Teloitettiin pettu- rina ja valkoisten urkkijana. Nimi myös "Lundekvist"
Lyder, A.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lalla	Kaatunut
Nyrnberg, N.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lalla	Kaatunut
Palkonen, E.		Marraskuus- sa 1919	Pietarin länsipuo- lalla	Kaatunut
Partanen, Adam		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lalla	Joukkueen johta- ja. Kaatunut
Pienimäki, Sulo		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lalla	Kaatunut
Piik, R.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lalla	Kaatunut
Pikkarainen, Kalle		Ennen 15.6.1919	Pietarin länsipuo- lalla	Kaatunut
Pokkinen, N.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lalla	Kaatunut
Routto, Toivo		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lalla	Kaatunut
Siren, Tarmo		18.10.1919	Detskoje Selo	Pataljoonan ko- mentaja, 3. suom. jv-kurssi
Talske, A.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lalla	Kaatunut
Telkkä (ent. Elo), Nestor	21.12.1875	18.10.1919	Detskoje Selo	Ent. kansanedus- taja. Kaatunut
Tähkä, Paavo		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lalla	Kaatunut
Venäläinen, L.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lalla	Kaatunut
Väiläinen (?), L.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lalla	Kaatunut

29 nimeä.

6. Viron rintama 1919

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Ratsino (?)		Kevät 1919		2.patl:n 2. suom. komppanian päällikkö
Räsänen, Matti		Ennen 12.5.1919	Pietarin länsipuolella	Konekiväärin mies, 6. suom. JR, 3.komppania. Kaatunut
Tapio, Hannes		Ennen 15.6.1919	Pietarin länsipuolella	Kurssilainen, 3. suom. jv-kurssi.
Torikka, Einari		1.-3.6.1919	Ratshino (15 km SW Kaprio)	Punakomentaja, suom. kurssilaiskomppania. Kaatunut. Nimi myös Toikka
Torri, Reinhold		Ennen 12.5.1919	Pietarin länsipuolella	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3.komppania. Kaatunut

5 nimeä.

7. Murmansk-Karhumäki kesällä-syksyllä 1919

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Henriksson, Knut		Katosi 8.12.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 4. komppania. Kadonnut
Huhtanen, Alfred		Katosi 8.12.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 4. komppania. Kadonnut
Häyrinen		Talvella 1919	Kinnas, Säämäjärvi	Kaatui valkoisten piirittämänä
Julin, Oskari	1893	3.11.1919	Petroskoin sairaala	Viipurista. Punakomentaja, 6. suom. JR, 6. komppanian päällikkö. Haavoittui vaikeasti Sungunnimen taisteluissa ja kuoli myöhemmin haavoihinsa
Kaponen, Rurik		Katosi 3.10.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut

Kirves, Petr (Pekka)	1901	6.11.1919	Petroskoi	Viipurista. 6.suom. JR. Haavoittunut Suurlahden tais- telussa, kuoli haavoihinsa
Kyröläinen, Oiva		1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kadonnut
Laaks, Karl		4.12.1919	Viiksjärvi	Ryhmänjohtaja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Laukkanen, Antti		Katosi ennen 19.11.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kadonnut
Liimatainen, Adolf		Lokakuu 1919	Poventsä	Punakomentaja, 6. suom. JR, konekivääri- komppania. Jou- tui valkoisen vangiksi, teloitet- tiin
Lind, Eevert	30.10.1892	3.11.1919	Sungunniemi	6. suom. JR, 6. komppanian päällikön apulai- nen. Otti komp- panian komen- toonsa O. Julinin haa- voittumisen jäl- keen, mutta haavoittui itse kuolettavasti vihollisen piirit- tämänä
Mensikov		1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Mustonen, Jalmar		1919		Tiedustelija, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Määttä, Paavo			Sungunniemi	Joukkueenjoh- tajan apulainen, 6. suom. JR, 6.komppania. Kaatunut

Nevalainen, Reuttu		Katosi 3.10.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Nikkola, Leonard		Katosi 1919?		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Ollikainen, Toivo		Katosi 16.11.1919 jälkeen		Konekiväärimies, 6. suom. JR, 5. komppania. Kadonnut
Peksynen, Yrjö		Katosi 1919?		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kadonnut
Pyykönen, Heikki		5.12.1919	Viiksjärvi	Ryhmänjohtaja, 6. suom. JR. Kaatunut
Renko, Vilho		8.9.1919		Iisalmesta. Puna- armeijalainen, 480. JR. Kuollut haavoihinsa
Rikkonen, Emil Juhonpoika	20.5.1918	19.11.1919	Muurmanni	Kaatunut
Roinonen, Andrei		22.10.1919	Poventsä	Sapöörijoukon johtaja, 6. suom. JR. Kaatunut
Rämänen, August		Katosi 8.12.1919		6. suom. JR, 3.komppania. Kadonnut
Sipilä, Onni	7.1.1896	20.1.1920	Petroskoin sairaala	Kk-osaston pääl- likkö. Haavoittu- nut Lizmassa joulukuussa 1919, kuollut haavoihinsa
Tammi		Syyskuu 1919	Jyrkänne	Prikaatin komen- taja. Joutui valkoisten vangiksi ja sur- maamaksi
Tapio		Joulukuu 1919	Viiksjärvi	Konekivääri- joukkueen pääl- likkö. Kaatunut

Tarkiainen, Jalmari	5.1.1885	4.12.1919	Viiksjärvi	Kivennavalta. Ryhmänjohtaja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaa- tunut (kuolinpäi- vä myös 9.12.1919)
Tolonen, Antti		Katosi 3.10.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Törönen, Albin		Lokakuu 1919	Sungunniemi	6. suom. JR. Tuomittiin kuo- lemaan ja teloi- tettiin ryöstöstä

29 nimeä.

8. Arkangelin suunta 1919

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Häkkinen, Väinö		3.5.1919	Maaselän asema	6. suom. JR, 3. komppania. Kaa- tunut
Pelkonen, Stepan		Syksy 1919		480.JR. Kaatu- nut?

29 nimeä.

9. Petsamo 1920

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
------	-------------	------------	--------------	-------------

10. Uhtua kesä 1920 - talvi 1921

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Adaminpoika (?)		13.7.1920	Hirvensalmi, Tiiksjärvi	Poliittinen työn- tekijä, 6. suom. JR, 1.komppania. Kaatunut
Antikainen, Väinö	1898	Katosi 18.6.1920	Jyväskylä	Ryhmänjohtaja, 6. suom. JR, 1.komppania. Kadonnut
Arpela		1921	Omelia	Opettaja, valkois- ten suomalaisten murhaama
Beden, Boris	1899	19.10.1920	Nashuksy, Uhtua	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR. Kaatunut
Haimi, Matti (Si- meon?)	1896	Katosi ennen 22.8.1920	Karjala	Puna-armeija- lainen, 6. suom. JR, konekivääri- ryhmä. Kadonnut
Heikkinen, Riitta		26.11.1921	Lusma, Tuulivaara	Paennut Suomes- ta. Joutui suom. valkoisten vangiksi, teloitettiin kidutuksen jälkeen
Horsström (?)		11.6.1920	Alozerskaja	Tiedustelija, 6. suom. JR, 5.komppania. Haavoittui taiste- lussa, jäi valkois- ten vangiksi ja surmattiin
Huttunen, Olli	1891	22.7.1920	Hirvensalmi, Uhtua	Turusta. Puna- armeijalainen, 6.suom. JR, konekivääri- ryhmä. Kaatunut
Huureinen, Martti		Talvi 1921– 22	Uhtua-Kiimas- järvi	Teloitettiin kidu- tuksen jälkeen (jalat lyöty irti ruumiista)

Häkkeri, Toivo	1902	Katosi 15.6.1920	Jyväskylä	Pietarin suomalainen. Puna-armeijalainen, 6.suom. JR, konekivääri-ryhmä. Kadonnut, pvm myös 15.7.1920
Ipatenen (?)		Ennen 2.6.1920	Jyväskylä	6. suom JR. Haavoittui taistelussa, jäi valkoisten vangiksi ja surmattiin
Itkonen, Matti		20.5.1920 jälkeen	Maaselän asema	Tiedustelija, teloitettiin
Juntunen		15.11.1921 jälkeen	11 km Kontokista	Opettaja. Teloitettiin kidutuksen jälkeen
Juntunen, Antti	1894	19.10.1920	Nashu, Uhtua	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR. Kaatunut
Järveläinen, Mikko		1921	Kiimasvaara	Valkoisten teloitettava
Järveläinen, Einari		1919	Kiimasvaara	Valkoisten teloitettava
Kerttilin, Johan	1898	16.7.1920	Uhtua	Kuopiosta. Puna-armeijalainen, 6. suom. JR, 4. komppania. Kaatunut
Kinarinen		Ennen 3.6.1920	Karjala	6. suom. JR. Kaatunut
Kokkonen, Toivo		4.12.1920	Tuulivaara, Uhtua	Punakomentaja. Joutui haavoittuneena valkoisten vangiksi, teloitettiin kidutuksen jälkeen
Koskimäki. Oskar		19.10.1920	Nashu, Uhtua	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR. Kaatunut/murhattiin
Kähäri, Toivo		Katosi 18.6.1920	Jyväskylä	6. suom. JR, konekiväärijoukueen johtaja. Kadonnut

Lappalainen, Ivan		4.9.1920	Karankoski	Viipurista. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 4. komppania. Hukkui muonanhakumatkalla
Lehto, August		Marraskuu 1921	Repola	Saarenpään kylän opettaja. Valkoisten suomalaisten murhaama
Leinonen, Matti		26.11.1921	Lusma, Tuulivaara	Paennut Suomesta. Joutui suom. valkoisten vangiksi, teloitettiin kidutuksen jälkeen. Kirveellä leikattiin pää irti, ei annettu haudata viikkokausiin
Lindberg		16.11.1921	Uhutsaari	Puoluetoimitsija. Saapui kunnan neuvostojen edustajakokoukseen, joutui valkoisten vangiksi Uhtualla 15.11.1921, teloitettiin aamuyöstä
Luokinen			Karjala	3.suomalainen patteri. Kaatunut "Karjalan bandiitti-kapinassa"
Luukkonen		16.11.1921	Uhutsaari	Puoluetoimitsija. Saapui kunnan neuvostojen edustajakokoukseen, joutui valkoisten vangiksi Uhtualla 15.11.1921, teloitettiin aamuyöstä
Luusonen (?), Martti		29.8.1920	Uhtua	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1.komppania. Kuollut haavoihinsa

Mattson, Lauri		13.7.1920	Hirvensalmi.	Rykmentin apulaiskomissaari, 6. suom. JR, 3. tai 5.komppania. Otti komppanian komentoonsa komentajan kaaduttua, mutta kaatui itse 13 tuntia kestäneessä taistelussa. Pvm:t myös 22.7., 3.8., ja 21.8.1920
Moilanen, Einari		Talvi 1921–22	Karjala	Teloitettiin kidutuksen jälkeen
Myyry, Heikki		Syyskuu 1921	Suopasvaara	Erikoisosaston poliittinen ohjaaja. Valkoiset teloittivat yhdessä Pursiaisen kanssa
Nurmi, Paavo		16.11.1921 jälkeen	Uhutsaari	Vangittiin Uhtualla 15.11.1921, valkoiset teloittivat Uhutsaarella
Ollikainen		16.11.1921 jälkeen	Pistojärvi-Akkanen	Tiedustelija. Joutunut valkoisten vangiksi Akkasten kylässä. Teloitettiin kidutuksen jälkeen
Paasu, Riitta		26.11.1921	Lusma, Tuulivaara	Paennut Lieksan vankilasta. Joutui valkoisten vangiksi, teloitettiin kidutuksen ja raiskauksen jälkeen
Pajumäki		16.11.1921 jälkeen	Uhutsaari	Opettaja. Vangittiin Uhtualla 15.11.1921, valkoiset teloittivat Uhutsaarella

Pelkonen, Aino		Talvi 1921–22	Pistojärvi, Hirvensalmi	Opettaja. Valkoi- set raiskasivat, kiduttivat ja teloittivat
Pentikäinen		7.10.1921	Jyskyjärvi	Opettajaopiston oppilas. Valkoiset kiduttivat ja teloittivat
Pihjaja, Arvo	1894	19.10.1920	Nashuksy, Uhtua	Puna-armeija- lainen, 6. suom. JR. Kaatunut
Pikkarainen		3.6.1920	Jyväskylä, Uhtua	Poliittinen ohjaa- ja, 6. suom. JR, 5.komppania. Haavoittunut tiedusteluretken aikana, joutunut valkoisten van- giksi. Teloitettu kidutuksen jäl- keen
Piponen		Ennen 2.6.1920	Jyväskylä, Uhtua	6. suom. JR
Puisto		2.6.1920	Belyj porog, Paanajärvi	Joukkueenjohta- ja, 6. suom. JR, 2. komppania. Saanut surmansa räjähdysaineon- nettomuudessa
Pursiainen		Syyskuu 1921	Suopasvaara	Erikoisosaston jäsen, "Hauska" Pursiainen. Joutui valkoisten van- giksi ja teloitettiin yhdessä Heikki Myyryn kanssa
Pänttönen, Saska		1919	Saarenpää	Vangittiin Omeli- assa, teloitettiin Saarenpäässä
Rajala, Isak		Katosi 15.8.1920		Puna-armeija- lainen, 6. suom. JR. Kadonnut.
Reinikainen		8.11.1921	Jyskyjärvi	Valkoisten van- gitsema, teloitet- tiin kidutuksen jälkeen

Saarela, Antti			Jyväskylä, Uhtua	Vahingonlaukaus
Sallinen, Konsta		Talvi 1921–22	Uhtua	Teloitettiin
Suontausta		1921	Lentiera, Repola	Tiedustelija. Joutui Kiimasvaarassa valkoisten vangiksi, teloitettiin kidutuksen jälkeen. "Teloitettiin kolme kertaa"
Suorsa, August		1.8.1920	Uhtua	Puna-armeijalainen, 6. suom. JR, 9. komppania. Kaatunut
Sutinen, Jussi (Juho)		26.11.1921	Lusma, Tuulivaara	Punakomentaja, Tshekan edustaja. Joutui valkoisten vangiksi, teloitettiin kidutuksen jälkeen. Ruumista ei annettu haudata, pidettiin kahden viikon ajan nähtävänä
Tiskolainen, Heikki	1897	19.10.1920	Nashuksy, Uhtua	Koivulahdesta. Puna-armeijalainen, 6. suom. JR, 9. komppania. Kaatunut
Varis		Talvi 1921–22	Kiimasjärvi	Valkoisten vangitsema, teloitettu kidutuksen jälkeen. Mm. sukupuolielimet leikattu irti
Vasara			Kiimasjärvi	Valkoisten vangitsema Paana-järvellä, teloitettu Kiimasjärvellä
Vasarainen Huoti		Talvi 1921–22	Kiimasjärvi	Valkoisten vangitsema, teloitettu kidutuksen jälkeen. Mm. sukupuolielimet leikattu irti. – Sama kuin edellinen?

Vasten			Petroskoin suunta	Valkoiset teloittivat Petroskoin suunnalla
Vesala, Olavi		15.11.1921 jälkeen	11 km Kontokista	Erikoisosaston jäsen. Valkoisten vangitsema ja kidutuksen jälkeen teloittama
Virolainen, Kalle		15.11.1921 jälkeen	11 km Kontokista	Erikoisosaston jäsen. Valkoisten vangitsema ja kidutuksen jälkeen teloittama

57 nimeä.

11. Puolan rintama kesällä 1920

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Biljard		Kesäkuu 1920	Germanovitsh	480. JR. Kaatunut
Heinikäinen E.		Kesäkuu 1920?	Germanovitsh	480. JR, 5.komppanian päällikkö. Puolalaisten vangitsema
Pelkonen, Juho		Kesäkuu 1920	Germanovitsh	480. JR, konekiväärijoukkueen johtaja. Kaatunut
Pihlhjerta		Heinäkuu 1920	Germanovitsh	480. JR, joukkueenjohtaja. Kaatunut
Pihlman, Wilhelm Edvard	1894	20.6.1920	Puolan rintama	480. JR
Sippola, Oskar		Kesäkuun loppu 1920	Polotskin sairaala	480. JR, valistustyöstä vastaava. Kuollut pilkkukuumeeseen

6 nimeä.

12. Kronstadt helmi-maaliskuussa 1921

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Hiltunen, Matti	19.12.1884	26.3.1921	Kronstadt	Värtsilästä. Kaatunut kranaatin-sirpaleesta. Kuolinpv myös 6.3.1921
Hämäläinen, Emil		24.3.1921		Viipurin läänistä. Kaatunut

2 nimeä.

13. Sotakoulun Karjalan retki tammi- helmikuussa 1922

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Jaska (?)		7.2.1922	Aijanlahti	Valkoisten Aijanlahdessa vangitsemän tiedustelupartion jäsen, teloitettiin kidutuksen jälkeen
Jorinen, Juho		5.2.1922	Vuonninen	Valkoisten Aijanlahdessa vangitsemän tiedustelupartion jäsen, teloitettiin kidutuksen jälkeen
Jääskeläinen, Väinö	1902	5.2.1922	Vuonninen	Valkoisten Aijanlahdessa vangitsemän tiedustelupartion jäsen, teloitettiin kidutuksen jälkeen
Kopola, Henrik (Heikki)		27.1.1922	Pääkönniemi, Mujejärvi	Kaatunut
Luhanen		7.2.1922	Aijanlahti	Valkoisten Aijanlahdessa vangitsemän tiedustelupartion jäsen, teloitettiin kidutuksen jälkeen
Lundqvist, Gunnar		27.1.1922	Pääkönniemi, Mujejärvi	Kaatunut. Nimi myös "Lundström"
Moisio, Väinö		27.1.1922	Pääkönniemi, Mujejärvi	Kaatunut
Nevalainen, Armas	1897	27.1.1922	Pääkönniemi, Mujejärvi	Kaatunut

Nevalainen, Niilo		5.2.1922	Vuonninen	Valkoisten Aijanhahdessa vangitsemah tiedustelupartion jäsah, teloitettiin kidutuksen jälkeah
Riihimäki, Jaakko	1892	5.2.1922	Aijanhah	Valkoisten Aijanhahdessa vangitsemah tiedustelupartion jäsah, teloitettiin kidutuksen jälkeah. Nimi myös Riihiniemi, Riihijaakko
Sinisalo		1922?	Kiimasvaara	Punakomentaja, 6. suom. JR, joukkueenjoh
Sinto, Juho		5.2.1922	Vuonninen	Valkoisten Aijanhahdessa vangitsemah tiedustelupartion jäsah, teloitettiin kidutuksen jälkeah
Suhonen, Armas		5.2.1922	Vuonninen	Valkoisten Aijanhahdessa vangitsemah tiedustelupartion jäsah, teloitettiin Vuonnisessa kidutuksen jälkeah
Viitanen		Helmikuu 1922	Kiimasvaara	Valkoiset murhasivat (luulivat Mikko Pikkuviraksi)

14 nimeä.

14. Valkeasaaren rajavartiosto

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Airaksinen				"Nuori poika", Suomesta. Kaatunut tähdätystä luodista
Hannolainen			Myllykylä	"Nuori poika", Mainilasta; inkeriläinen?. Vihollinen yllätti maantiellä
Hyvönen, Toivo				Karannut Suomen armeijasta. Kaatunut tähdätystä luodista
Koskinen, Hj.			Tulokas	Suomesta. Kaatunut taistelussa
Lehtomäki, Osip	1895	11.7.1920	Alakylä	Hämeestä. Kaatui
Lähteenmäki		11.7.1920?	Alakylä	Suomesta. Sai surmansa heinänteossa
Myllymäki				Kuollut harhaluodista asunnon läpi
Peltonen, Juho Heikinpoika	28.9.1896	8.3.1922	Miikkulainen	Palveli Miikkulaisissa, tullivartija ampui
Rautiainen Otto	1898, Heinäkoski	11.7.1920	Alakylä	Karannut Suomen armeijasta. Sai surmansa heinänteossa "petoksen uhri-na"
Ronkainen, Petr		15.5.1919	Pietari	Viipurista. Suomalainen rajavartiosto. Kuollut keuhkotautiin suom. kommunistisessa Punaisen Ristin 10. sotasairaalaassa
Siikanen, Esa				Suomesta. Kaatunut tähtystystornissa tykistötulesta

Tepponen			Tulokas	Lempaalaista, inkeriläinen? Kaatunut taistelussa
Turunen				Raudusta. Kaarannut Tammi-saaren vankileiristä. Kaatunut tähdätystä luodista

13 nimeä.

15. Itämeren laivaston lentojoukot

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Tähtelä Kaarlo	25.5.1891	24.10.1919	Sisto-Palkino	Tähtelän ohjaama lentokone putosi it-osuman jälkeen sotatienolla Judenitshin joukkoja vastaan. Miehistö teloitettiin Pvm. myös 22.10.1919

1 nimi.

16. Suomen Kommunistisen Puolueen ns. murhaopposition” suorittama puhdistus (”Kuusisen klubin” murhat) 31.8.1920

Nimi	Syntymäaika ja -paikka	Lisätietoja
Hyrskymurto, Tuomas Vilho	14.9.1881, Turku	Puoluetyöntekijä
Jokinen, Väinö	31.3. 1879, Suoniemi	Ent. kansanedustaja, SKP:n keskuskomitean jäsen
Kettunen, Ferdinand Teodor	18.1.1889	SKP:n sotilasjärjestön toimitsija
Lindqvist, Konsta	26.12.1877, Kymi	Ent. kansanedustaja, kansanvaltuuskunnan jäsen ja liikenneasiain valtuutettu 1918
Rahja, Jukka (Ivan Abramovitsh)	19.2.1887, Kronstadt	SKP:n keskuskomitean jäsen
Sainio, Juho V.	3.10.1880, Pyhäjärvi, UI.	VKP(b):n edustaja
Savolainen, Liisa	5.8.1897, Pietari	Sotilasjärjestön konttoristi
Virtasaari, Juha (Jukka) Teodor	30.1.1891, Orivesi	Punakomentaja

8 nimeä.

SOTAVUOSINA MERELLÄ MENEHTYNEET MERIMIEHET JA SIVIILIHENKILÖT

Lars Westerlund

Kirjoituksessa käsitellän siviilimeriliikenteen sodankäyntiin liittyviä kuolintapauksia vuosilta 1914–22. Koska suuri osa näistä sotasurmista tapahtui kansainvälisillä vesillä tai muiden maiden aluevesillä, kuuluvat nämä kuolintapaukset ”Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa” -aiheeseen.

Aikomuksenani on selvittää kuolintapauksien lukumäärä, haaksirikkojen syitä ja niiden tapahtumapaikkoja. Kirjoitus perustuu sotasurmaprojektin nimitiedostoon, joka merellä menehtyneiden kohdalla pohjautuu mm. norjalaisen merenkulkulehden vuonna 1918 julkaistuun laajaan nimiluetteloon, Merimiehen Ystävä ja Sjömansvännen -nimisten lehtien¹ kuolinviesteihin sekä seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloihin. Myös ”Svenska handelsflottans krigsförluster 1914–1920” -teosta² on käytetty lähteenä varsinkin Suomen aluevesillä menehtyneiden ruotsalaisten merimiesten osalta.

Tarkastelen erikseen seuraavia kolmea ryhmää:

- a) Suomalaiset merimiehet
- b) Aluksilla matkustaneet siviilihenkilöt
- c) Suomen aluevesillä menehtyneet ulkomaalaiset merimiehet

Aihetta ei ole varsinaisesti aikaisemmin tutkittu, joskin merenkuluntutkija Helge Heikkinen on vuonna 1975 julkaistussa tietokirjassaan ”Tuntematon merimies” maininnut vuosina 1915–22 kauppa-aluksilla menehtyneen 259 Suomen kansalaista muualla kuin Itämeren pohjoisosissa.³

Ensimmäisen maailmansodan aikana on arveltu muutamia tuhansia suomalaisia merimiehiä purjehtineen englantilaisilla ja skandinaavisilla laivoilla.⁴

¹ Merimiehen Ystävä ja Sjömansvännen 1914–22.

² Svenska handelsflottans krigsförluster 1921.

³ Heikkinen 1975, 314.

⁴ Merimiehen Ystävä 2.1917, 22.

Menehtyneet suomalaiset merimiehet

Nimitiedostossa on tiedot 129 sotaoloissa menehtyneestä merimiehestä (Liite 1). Nämä jakaantuvat kuolinvuosien osalta seuraavasti:

Vuosi	Menehtyneet (n)	Osuus (%)
1914	7	5
1915	15	12
1916	34	26
1917	52	41
1918	13	10
1919	5	4
1920	1	1
1921	-	-
1922	2	2
Yhteensä	129	100

Kuolintapaukset lisääntyivät ajanjaksona 1914–17 vuosi vuodelta, eli tällöin menehtyi yhteensä 108 merimiestä. Tämä vastaa noin 84 % kaikista kuolintapauksista. Vuosi 1917 oli selvästi tuhoisin vuosi, sillä kuolintapauksia oli 54 eli 41 % koko tarkkailuajanjakson surmista. Vuosi 1918 vastaa kymmenesosaa koko tarkkailujakson menehtyneistä. Vuosina 1919–22 tapahtui enää lähinnä vain yksittäisiä ja satunnaisia kuolintapauksia, sillä koko jakson surmaluku on vain kahdeksan merimiestä. Tämä vastaa 6 % koko tarkastelujakson surmatapauksista.

Heikkisen em. tiedolla 259 vuosina 1915–22 kauppa-aluksilla menehtyneestä suomalaisesta ja sotasurmaprojektin tiedon välillä on huomattava ero. Selitys erotukseen lienee kuitenkin se, että Heikkinen on huomioinut kaikki menehtyneet ml. tapaturmat, sairaudet ja muut sodankäyntiin liittymättömät kuolinsyyt.⁵ Sotasurmaprojektin seulontaperuste on sitä vastoin ollut se, että mukaan on laskettu ainoastaan sotatoimiin liittyvät kuolintapaukset. Koska Suomen arkistoissa ja kirjallisuudessa ei ole kattavia tietoja merimiesten kuolintapauksista, on mahdollista, että sotaoloissa surmansa saaneiden suomalaisten merimiesten lukumäärä on suurempi kuin tiedossa olevat 129 tapausta.

⁵ Heikkisen tiedot perustunevat etupäässä Merimiehen Ystävän kuolinviesteihin. Merimuseo. Helge Heikkisen kokoelma.

MERIMIEHEN YSTÄVÄ

TOIMITUS

Lennart Helenius,

Toivo Waltari,
vastaava.

Rikard Hjelt,

Yrjö Jauhiainen, Yrjö Lehmusvirta, Urho Muroma, V. Rautanen.

Sisällys:

Herran ääni käy vetten päällä. Kirj. *F. V. K.*
 Palanen äidin kirjeestä. Kirj. *V. R.*
 Savonlinnasta. Kirj. *F. Anttila.*
 Maria Sofia Helen. Kirj. *T. V.*
 Minulla ei ole enää Jumalaa. Kirj. *Lauri H-lä.*
 Turun satamalähetystyöstä.
 Merimiehet hädässä. Kirj. *Toivo Valtari.*
 Pieni kuvaus sodan hirmuista merellä.
 Kirj. *Valter Laitinen.*
 Austraaliasta.
 Lontoo. Kirj. *Richard Hjelt.*
 Kirja-arvostelua. Kirj. *T. V.*
 Tietoja ja kuulumisia.

N:o 5. 1921.

Toukokuu.

40 vuosikerta.

Merimiehen Ystävä oli Suomen merimieslähetyksen noin kymmenen kertaa vuodessa ilmestyvä lehti. Useiden ulkomaiden satamiin sijoitettujen merimieskirkkojen- ja pappien avulla pystyttiin jo 1800-luvun lopusta lähtien seuraamaan melko hyvin suomalaisten merimiesten vaihteita ja kohtaloita. Lehden pysyvän "Kuolonsanomia" – palstan tietojen perusteella hahmottuu ylimalkainen joskin aukollinen kuva myös merimiesten kuolleisuudesta sodassa

Iso-Britanniassa internoituja suomalaisia metsäkämpämihiä Pohjois-Walesin Llangollenissa vuonna 1918. Postikortti Orvo Bogdanoffin kokoelma

Haaksirikkojen ja kuolintapausten syyt

Haaksirikkojen ja kuolintapausten syistä on nimitiedostossa seuraavat tiedot:

Kuoleman aiheuttama syy	Menehtyneet (n)
Laiva ajoi miinaan	42
Torpedo	34
Laiva upotettiin	32
Laiva katosi	6
Laiva ammuttiin upoksiin	5
Laiva upposi	5
Hukkunut	4
Onnettomuus	1
Yhteensä	129

Ilmoitettuja kuolinsyitä ei ole ilmaistu tyhjentävällä ja järjestelmällisellä tavalla, sillä ryhmiin "Laiva upotettiin" ja "Laiva katosi" kuulunevat myös mm. miinaan ajaneet ja torpedoidut laivat. Syy tähän on arvattavasti se, että haaksirikon syystä ei ollut varmuutta. Taulukon tietojen perusteella voitaneen kuitenkin otaksua haaksirikkojen tavallisimpien syiden olleen miina- ja torpedoräjähdykset, jotka todennäköisesti vastasivat runsaasta 90 % haaksirikoista. Tämän lisäksi vihollisen sotalaivat ampuivat viidessä tapauksessa aluksen upoksiin.

Haaksirikkoutumispaikat

Haaksirikkoutumispaikoista on vain vaillinaiset tiedot, sillä vain 45 tapauksessa on paikka ilmoitettu, ja silloinkin yleensä hyvin ylimalkaisesti. Laivat haaksirikkoutuivat seuraavilla paikoilla:

Kuolinpaikka	Lukumäärä (n)
Itämeri	22
Pohjanmeri	8
Englannin rannikko	7
Pohjoinen jäämeri	2
Välimeri	2
Brestin ulkopuolella	1
Aigeian meri	1
Kattegatt	1
La Mansel	1
Ei tietoa	84
Yhteensä	129

Koska 2/3 osassa tapauksista puuttuu tieto tarkasta haaksirikkoutumispaikasta, taulukon tietojen perusteella ei ole mahdollista tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Itämeren suhteellisen suuri osuus tunnetuista tapauksista saattaa johtua siitä, että tieto haaksirikosta kulkeutui paremmin Suomeen lyhyemmän

etäisyyden johdosta tai siitä, että varustamo oli suomalainen. Puutteistaan huolimatta taulukon tiedot viittaavat kuitenkin siihen, että haaksirikot tapahtuivat useilla eri merialueilla.

Aluksen kansallisuus ja kuolleisuus

Alusten kansallisuudesta ja niissä esiintyvistä suomalaisista kuolintapauksista on nimitiedostossa seuraavat tiedot:

Aluksen kansallisuus	Lukumäärä (n)
Norja	39
Suomi	21
Ruotsi	12
Englanti	8
Venäjä	2
Amerikka	1
Ei tietoa	46
Yhteensä	129

Taulukossa on kohtuullisen kattavat tiedot alusten kansallisuudesta ja niissä esiintyvistä suomalaisten kuolinlukumäärästä, joskin tämä tieto puuttuu kolmasosassa tapauksista. Tiedot osoittavat silti, että nimenomaan norjalaisten alusten merkitys kuolinlaivoina oli suhteellisen suuri – vajaa kolmasosa kaikista tapauksista. Taustana on seikka, että muodollisesti puolueeton mutta käytännössä Isoon-Britanniaan tukeutuva Norja harjoitti maailmansodan aikana laajaa kauppamerenkulkua liittoutuneisiin kuuluvien maiden kanssa. Tästä syystä norjalaiset alukset joutuivat usein saksalaisten hyökkäyksellisten miinakenttien ja sukellusveneiden kohteiksi. On arveltu 891 norjalaisen aluksen haaksirikkoutuneen sotamerenkulkualueilla vuosina 1914–22, jolloin kuoli 2 153 henkilöä.⁶ Näistä 39 eli 1.8 % oli siis suomalaisia.

⁶ Søhr 1938, 148–151.

Menehtyneiden ammattijakautuma

Menehtyneiden ilmoitetut ammattinimikkeet jakaantuvat seuraavasti:

Ammattinimike	Lukumäärä (n)
Merimies	63
Matruusi	14
Puolimatruusi	3
Lämmittäjä	8
Koneenkäyttäjä	4
Keittäjä	2
Messityttö	1
Siivooja	1
Luotsi	5
Linjaluotsi	1
Kapteeni	6
Perämies	1
Ei tietoa	20
Yhteensä	129

Menehtyneiden merimiesten, matruusien ja puolimatruusien yhteenlaskettu lukumäärä on 80 eli melkein kaksi kolmasosaa kaikista kuolintapauksista. Ammattinimikkeissä esiintyy kuitenkin todennäköisesti jonkin verran ylimalkaisuutta ja päällekkäisyyttä. Merimiehet, matruusit ja puolimatruusit lienevät useimmiten olleet ns. kansiväkeä, mutta osa on todennäköisesti myös työskennellyt ns. konepuolella lämmittäjien apulaisina ja rasvaajina tai huoltotehtävissä. Taulukkoon sisältyvät tapaukset jakaantuvat tehtäviensä perusteella muodollisesti seuraavalla tavalla:

Tehtävä	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
Kansi	81	63
Kone	12	9
Huolto	4	3
Päällystö	13	10
Ei tietoa	19	15
Yhteensä	129	100

Nämäkin tiedot viittaavat siihen, että kansipuolen osuus on todellista suurempi johtuen siitä, että osa merimiehistä ja matruuseista suoritti kone- ja huoltapuolen työtehtäviä. Sen sijaan päällystön ja muun miehistön suhdeluku on todennäköisesti jokseenkin todellisia oloja vastaava, eli toisin sanoen päällystöhenkilöitä menehtyi melkein samassa suhteessa kuin muuta miehistöä. Vaikka perämiehiä lienee ollut ainakin saman verran kuin merikapteeneita, menehtyi kuitenkin ainoastaan yksi perämies kapteenien vastaavan luvun ollessa kuusi.

Kotipaikka

Tiedossa on vain 50 menehtyneen suomalaisen merimiehen kotipaikka. Tämä tarkoittaa sitä, että kotipaikkaa ei tunneta melkein 2/3 tapauksista. Loppuosan kotipaikkatiedot ovat seuraavat:

Kotilääni	Menehtyneet (n)
Turun ja Porin lääni	24
Uudenmaan	13
Vaasan	5
Ahvenanmaan	5
Muut	3
Ei tietoa	81
Yhteensä	129

Tiedot viittaavat odotetusti siihen, että menehtyneet merimiehet olivat hyvin suurelta osalta kotoisin rannikkokunnista, sillä kahta tapausta lukuun ottamatta kotipaikka sijaitsi rannikolla tai saaristossa. Varsinkin Turun ja Porin läänin osuus on muiden läänien osuuksiin verrattuna selvästi suurempi.

Naiset

Menehtyneistä naisia oli viisi. Nämä naiset kuuluivat poikkeuksetta alusten huolto-puoleen ja toimivat keittäjinä, ravintolan emäntänä, siivoojana ja messityttönä.

Merellä menehtyneet siviilihenkilöt

Sodanaikaisten haaksirikkojen yhteydessä menehtyi vähintään 51 siviilihenkilöä, joista neljä oli naisia (Liite 2). Ominaista näille on, että kuolintapaukset lienevät useimmiten tapahtuneet Suomen rannikoilla ja suomalaisilla aluksilla.⁷ Näistä syistä uhrien tietopohja on myös melko hyvä, sillä verrattuna valtamerillä menehtyneisiin merimiehiin, tieto kuolintapauksista kulkeutui säännöllisesti kotiseurakuntiin.

⁷ Tietoja haaksirikkoutumispaikoista ja alusten kansallisuudesta on kuitenkin hyvin vähän. Kuolintapauksista 17 tapahtui Ahvenanmaalla, kaksi Koiviston Kiurlahdessa ja yksi Välimerellä; muista kuolinpaikoista ei ole tietoa. Aluksista tiedetään kahden olleen suomalaisia, yhden tanskalainen ja yhden norjalainen.

Kuolintapaukset jakaantuvat ajallisesti seuraavasti:

Kuolinvuosi	Kuolintapaus (n)
1914	-
1915	-
1916	17
1917	5
1918	7
1919	15
1920	2
1921	2
1922	3
Yhteensä	51

Tiedot siviilihenkilöiden kuolinvuosien osalta osoittavat melkein päivastaiseen suuntaan kuin mikä tilanne oli menehtyneiden merimiesten kohdalla, sillä suurempi osa kuolintapauksista tapahtui tarkastelujakson loppupuoliskolla. Kahtena ensimmäisenä sotavuotena ei tapahtunut ainuttakaan siviilihenkilöiden menetystä. Vasta vuonna 1916 menehtyi 17 siviilihenkilöä. Verrattain suurehko luku johtuu melkein kokonaisuudessaan ahvenanmaalaisen höyrylaiva Skiftetin miinaanajosta 14.12.1916, jolloin laivan miehistön ja monen venäläisen sotilashenkilön lisäksi menehtyi siviilejäkin. Vuosina 1914–17 menehtyi yhteensä 22 siviilihenkilöä eli noin 43 % koko tarkasteluajanjakson siviilikuolemista.

Sotavuonna 1918 tapahtui seitsemän siviilihenkilön kuolintapausta ja vuosina 1919–22 yhteensä 22 kuolintapausta. Selitys varsinaisten sotavuosien jälkeisiin kuolintapauksiin lienee se, että sotavuosina siviilimerenkulku oli ollut hyvin rajoitettua. Kun merenkulku vapautui vuoden 1918 sodan jälkeen, saivat siviilit taas tilaisuuden merimatkoihin. Koska kesti vuosia ennen kuin maailmansodan aikana veteen lasketut miinakentät ja ajomiinat saatiin raivatuiksi, useat siviilihenkilöitä kuljettavat alukset ajoivat miinoin tuhoisin seurauksin.

Kuolinsyyt

Merellä menehtyneiden siviilihenkilöiden kuolinsyyt ovat seuraavat:

Kuoleman aiheuttama syy	Menehtyneet (n)
Laiva ajoi miinaan	46
Torpedo	3
Alusta ammuttiin	1
Ei tietoa	1
Yhteensä	51

Tiedot osoittavat, että hyvin suuri osa siviilihenkilöistä menehtyi miinaräjähdyksiin.

Surmansa saaneiden kotipaikat

Surmansa saaneiden siviilihenkilöiden kotipaikoista on seuraavat tiedot:

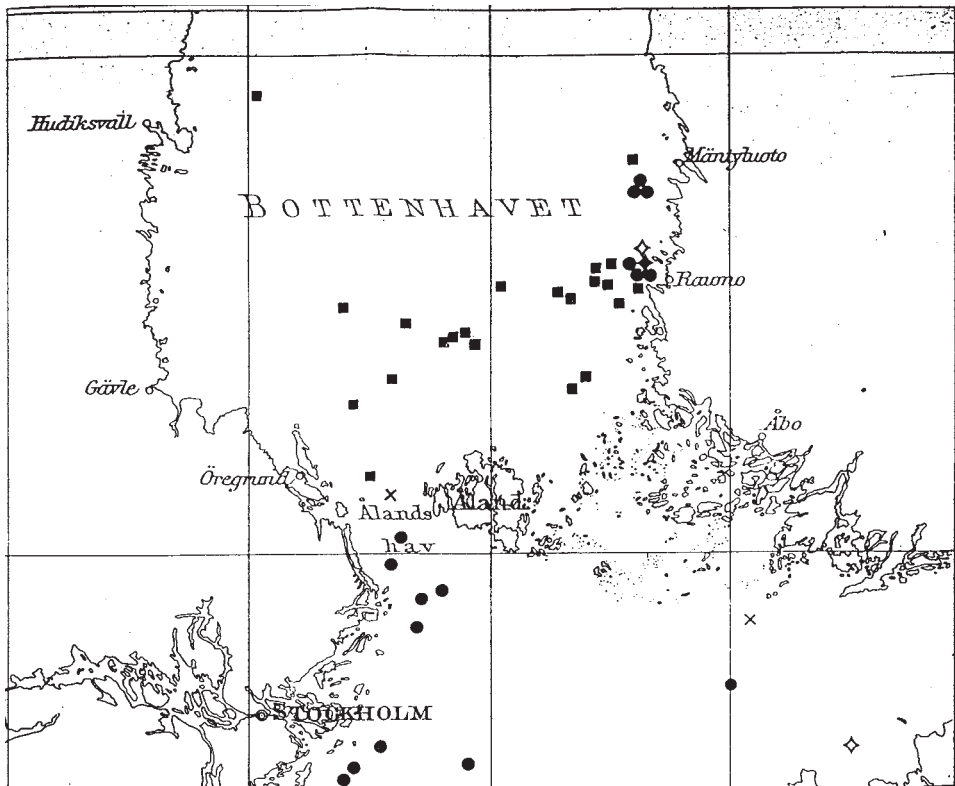
Kotipaikka	Menehtyneet (n)
Viipurin lääni	23
Uudenmaan lääni	9
Ahvenanmaa	3
Turun saaristo	2
Muut paikat	4
Ei tietoa	10
Yhteensä	51

Suurin osa menehtyneistä siviilihenkilöistä oli kotoisin Viipurin ja Uudenmaan lääneistä, joka johtunee siitä että Suomenlahti ja varsinkin sen itäosa olivat miina-vaarallisimpia vesiä. Viipurin läänin menehtyneistä siviileistä kahdeksan oli koivistolaisia ja viisi seiskarilaisia, Uudenmaan läänistä neljä oli pernajalaisia ja samaten neljä helsinkiläisiä. Sen sijaan saaristomerellä asuvien henkilötappiot olivat verrattain vähäisiä, sillä heitä menehtyi yhteensä viisi: kolme ahvenanmaalaista ja kaksi henkilöä Turun saaristosta. Verrattuna menehtyneisiin merimiehiin on tämä jokseenkin päinvastainen kuvio. Koska suuri osa ammattimerimiehistä tuli Länsi-Suomen rannikkokunnista, oli näiden osuus myös suuri. Vuoden 1918 sodanjälkeinen miinavaara oli verrattain pieni saaristomerellä, joten siellä tapahtui vastaavasti ainoastaan muutamia siviilihenkilöiden kuolintapauksia.

Aluksilla 14 menehtynyttä venäläistä siviilihenkilöä on käsitelty ”Venäläissurmat Suomessa 1914–22” -kirjan ensimmäisessä niteessä.

Suomen aluevesillä menehtyneet Ruotsin ja Tanskan merimiehet

Suomen aluevesillä menehtyi vuosina 1914–16 yhteensä 40 ruotsalaista merimiestä ja yksi tanskalainen merimies (Liite 3). Kuolintapaukset jakaantuvat ajallisesti siten, että vuonna 1914 tapahtui 31, vuonna 1915 kahdeksan ja vuonna 1916 kaksi kuolintapausta. Menehtyneistä kahdeksan oli naisia. Suuret tappioluvut johtuvat etupäässä ruotsalaisten höyrylaivojen Norra Sverigen ja Everildan miinaanajoista Selkämerellä joulukuussa 1914. Yhteensä 31 kuolintapausta johtuu näistä haaksirikoista. Erikoista on se, että jokaisen 41 ruotsalaisen ja tanskalaisen merimiehen surman aiheuttivat miinojen räjähdykset.

Karttaan on merkitty Ruotsin alusten sodankäynnistä johtuvat haaksirikot ensimmäisen maailmansodan aikana Selkämerellä, Ahvenanmaan merellä ja Itämeren keskiosassa. Neliö tarkoittaa ampumisen, polttamisen tai räjähtein upotettuja aluksia. Pallo osoittaa merimiinoihin tuhoutuneita ja risti miehistöineen kadonneita aluksia

Menehtyneiden ilmoitetut ammattinimikkeet jakaantuvat seuraavasti:

Ammattinimike	Menehtyneet (n)
Matruusi	8
Puolimatruusi	3
Jungmanni	2
Konemies	5
Lämmittäjä	7
Emäntä	3
Keittäjätär	2
Tarjoilijatar	1
Messityttö	1
Siivoojatar	1
Päällikkö	2
Kapteeni	1
Perämies	5
Yhteensä	41

Kun verrataan taulukon ammattinimikkeitä menehtyneiden suomalaisten merimiesten ammattinimikkeisiin, huomataan tiettyjä eroavuuksia. Ruotsalaisten alusten ammattinimikkeiden lukumäärä on jonkin verran suurempi kuin vastaava luku menehtyneiden suomalaisten merimiesten keskuudessa. Niinikään sekä huollon että päällystön osuudet kuolintapauksista ovat selvästi suurempia. Perämiehiä menehtyi peräti viisi ja päällikköjä/kapteeneita yksi, kun vastaavat luvut menehtyneiden suomalaisten merimiesten keskuudessa olivat yksi ja kuusi.

Muodollisten tehtäviensä perusteella kuolintapaukset jakaantuvat seuraavalla tavalla:

Tehtävä	Menehtyneet (n)
Kansi	13
Konepuoli	12
Huolto	8
Päällystö	8
Yhteensä	41

Tiedoista ilmenee, että kansi- ja konepuolen henkilötappiot olivat jokseenkin yhtä suuret käsittäen yhteensä melkein kaksi kolmasosaa kaikista kuolintapauksista. Huollon ja päällystön osuus kuolintapauksista olivat molemmat viidesosa.

Merellä menehtyneet merimiehet ja siviilihenkilöt

Katsaus osoittaa, että sotaoloissa menehtyi vuosina 1914–22 merimiehiä ja siviilihenkilöitä merellä seuraavasti:

Ryhmä	Menehtyneet (n)
Suomalaisia merimiehiä	129
Siviilihenkilöt	51
Ulkomaalaisia merimiehiä Suomen aluevesillä	41
Yhteensä	221

Taulukon tietojen mukaan menehtyi 221 merimiestä ja siviilihenkilöä, mutta koska kyseessä on vähimmäisluku, on menehtyneiden lukumäärä todennäköisesti suurempi. Menehtyneiden ryhmien välillä on useissa suhteissa selviä eroja. Ajallisesti eniten merimiehiä menehtyi tarkastelujakson alkupuoliskolla (vuosina 1914–18), mutta siviilihenkilöjä menehtyi eniten tarkastelujakson loppupuoliskolla (vuosina 1918–22). Suomalaiset merimiehet kuolivat paitsi miinaräjähdyksiin myös torpedoräjähdyksiin ja muihin laivojen upottamisiin, kun siviilihenkilöt menehtyivät etupäässä miinaan ajojen yhteydessä. Suomen aluevesillä menehtyneet ulkomalaiset merimiehet saivat omalta osaltaan kaikki surmansa miinaräjähdyksissä. Surmansa saaneiden taustoissa on suuria eroja. Menehtyneistä suomalaiset merimiehet olivat etupäässä kotoisin Länsi-Suomen rannikkoseuduilta ja Saaristomereltä sekä siviilihenkilöt Kaakkois-Suomen rannikko- ja saaristokunnista. Suomen aluevesillä menehtyneet ulkomalaiset merimiehet olivat taas melkein poikkeuksetta Ruotsin alamaisia. Myös merimiesten ammattinimikkeissä ja tehtävissä oli sosiaalisista taustoista, laivoista ja niiden kulkureiteistä johtuvia eroja.

Liite 1. Merellä menehtyneet suomalaiset merimiehet

Luetteloon on viety seuraavat tiedot: suku- ja etunimet, syntymäajat, kotipaikat, asema ja kuvaukset kuolinolosuhteista

Abrahamsson, Kaarlo, merimies, matruusi, hukkui kun vihollinen ampui Calypso-laivaa, joka upposi 11.7.1916

Andersson, Anders Johan, s. 1891, Porvoo, merimies, työmiehen poika, höyrylaiva Englanlines torpedoitin 23.3.1918

Andersson, John Lennart, s. 6.9.1897, Hiittinen, Holma, Uppgård, merimies, laiva torpedoitu 17.10.1917

Appelgren, Johan David, englantilainen höyrylaiva North Wales upotettiin 25.10.1916

Bamberg, Erik Leonard, 17.9.1880, Rörstorp, merikapteeni, Skiftetin päällikkö, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Lemlandissa Rödhamnin selällä matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Bise, Alexander, merimies, hukkui vuonna 1915 kun parkki Henriette katosi Pohjanmerellä

Blomberg, M., matruusi, norjalainen D/s Noris upotettiin 19.12.1917

Boxström, Ivar, merimies, hukkui saatuaan päävamman kun ruotsalainen höyrylaiva Norrvik ajoi miinaan 2.12.1915 Pohjanmerellä 160 merimailin päässä Flamborough Headista

Bredenberg, S., matruusi, norjalainen bk. Najade upotettiin 1.4.1917

Brunström, Od, merimies, Norjalainen d/s Bonheur ajoi miinaan 23.12.1918

Bäcklund, Lennart, puolimatruusi, norjalainen d/s Lysaker ajoi miinaan 6.7.1915

Dahl, Johannes, s. 1896, Raippaluoto, merimies, lämmittäjän apulainen, työmiehen poika, hukkui kun norjalainen d/s Modiva ajoi miinaan tai torpedoitiin 31.1.1917 Pohjanmerellä 28 merimailia Flamboroughista

Danielsson, Julius, s. 20.3.1896, Rauma, lämmittäjä, höyrylaiva Everilda ajoi miinaan Mäntyluodosta 6–7 merimailia lounaaseen 6.12.1914

Donner, F.O., merimies, norjalainen laiva b/k Najade upotettiin 1.4.1917

Ek, Maria, ravintolan emäntä, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhannin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Ekman, Anton Leonard, merimies, norjalainen d/s Solbakken upotettiin 4.2.1917

Engblom, Johan Albinus, s. 21.6.1884, Helsinki, koneenkäyttäjä, hukkunut höyrylaiva "Hermeksellä" Englannin ja Arkangelin välillä 1917

Forsberg, Jeremias, merimies, suomalainen Tammerfors torpedoitiin 26.2.1917

Forsström, Karl Amandus, s. 25.3.1861, Hanko, merimies, laiva torpedoitu 3.6.1916 (laivan nimi epäselvä)

Gastus, John, merimies, norjalainen d/s Kong Guttorm upotettiin 11.7.1918

Grip, Werner, Helsinki, merimies, torpedoitu 1.4.1917

Gyldenber, Fr., norjalainen laiva bk. Najade upotettiin 1.4.1917

Hederström, matruusi, Fregatti Ernst ajoi miinakenttään 24.4.1920

Helander, H., merimies, norjalainen d/s Navarra upposi ?3.1917

Henriksson, Ernst Gideon, s. 26.4.1883, Mustasaari, merimies, sukellusvene torpedoi alus Ethelindan Englannin rannikolla 29.1.1918

Hermansson, W., s. 1877, Parainen, merimies, höyrylaiva Norra Sverige ajoi miinaan Mäntyluodon sataman edustalla 7.12.1914

Herooner, David, Crathorn torpedoitiin Välimerellä 10.12.1917

Hiltunen, Matti, s. 1892, Oulu, koneenkäyttäjä, hukkui kun suomalainen laiva Hesperus torpedoitiin La Manselin lähellä 3.4.1917

Holm, Aksel, luotsi, Norjalainen m/s Borgundi joutui torpedon tai miinan uhriksi ?3.1916

Holmberg, Karl Fredrik, s. 1877, Luvia, hukkui kun oli luotsaamassa miinaan ajanutta venäläistä Bduelnii torpedovenettä Mäntyluodon edustalla 27.11.1917

Hyryläinen, Henrik, merimies, norjalainen d/s Selma joutui miinaonnettomuuteen 25.10.1915

Hägglom, William Eliel, s. 31.8.1889, Jomala, merimies, hukkunut kun laiva torpedoitu 16.9.1918

Höglund, J., koneenkäyttäjä, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhannin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Johansson, Hjalmar, merimies, höyrylaiva Norra Sverige ajoi miinaan Mäntyluodon sataman edustalla 7.12.1914

Johansson, O.W., s. 18.10.1890, Turku, merimies, ruotsalainen höyrylaiva Sphynx ajoi miinaan Skotlannin itärannikolla 29.1.1919

Johansson, Thure Anshelm, s. 9.6.1898, Hiittinen, Wänö, Stens, matruusi, talonpoika, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Justen, Johan Jalmar, s. 24.6.1887, Rauma mlk, merimies, Punaisen ristin laiva Salta(n) ajoi miinaan 10.4.1917

Karhunen, Swante, merimies, laiva upposi vihollisen ammuttua sitä 5.4.1916

Karvonen, Mikko, merimies, norjalainen bk. Deveron upotettiin 9.7.1917

Katkola, Ernst, merimies, norjalainen laiva d/s Fantoft upotettiin ilman varoitusta 9.2.1918

Keto, L., lämmittäjä, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Kohlas, Emil, merimies, rasvaaja, höyrylaiva Constanza ajoi miinaan Kattegattissa 19.10.1919

Kojonen, Vilhelm, merimies, norjalainen höyrylaiva Crathorn upotettiin Välimerellä 11.12.1917

Kosonen, Wilh., Norjalainen d/s Crathorne torpedoitin ilman varoitusta 10.12.1917

Kumlander, Bror L., matruusi, hukkui kun Henriette katosi miehistöineen 28.1.1919 jälkeen Pohjanmerellä tai Atlantilla

Lagerström, Karl, merimies, norjalainen laiva d/s Joachim Brinch Lund joutui saksalaisen sukellusveneen upottamaksi 16.11.1916

Lahtinen, Karl Viktor, Helsinki, merimies, hukkui kun norjalainen laiva d/s C. Sundt upotettiin 24.3.1917 matkalla Bergenistä Englantiin

Laiti, Antti, s. 22.12.1890, Jyväskylä, merimies, ruotsalainen höyrylaiva Fanny torpedoitin Brestin ulkopuolella 19.9.1918

Laitinen, Aarne, hukkui kun parkki Wegan joutui saksalaisen vedenalaisen saaliiksi 8.3.1917

Lehtonen, Artur Erland, hukkui kun laiva torpedoitin 1916

Lehtonen, Hjalmar, merimies, norjalainen laiva d/s Obj upotettiin Pohjoisella jäämerellä ?11.1917

Lesburg, August, merimies, hukkui kun sukellusvene torpedoi Royal Edwardin Aigeianmerellä 13.8.1915

Lind, Gunnar Arvid, s. 31.8.1893, Parainen, Prestgårdsmalm, merimies, hukkui kun norjalainen d/s Bergsdalen torpedoitin 27.8.1918

Lindberg, Ernst, merimies, norjalainen d/s Bonheur ajoi miinaan tai torpedoitin 7.1.1916

Lindfors, Arthur, s. 21.4.1885, merimies, 1. konemies, norjalainen d/s Vav upotettiin ilman varoitusta 4.12.1917 tai S/s Wolf joutui saksalaisen sukellusveneen torpedoimaksi 4.12.1917

Lindroos, Irene, siivooja, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Lindros, Frans Leonard, 1.6.1893, Rauma, matruusi, höyrylaiva Everilda ajoi miinaan Mäntyluodosta 6–7 merimailia lounaaseen 6.12.1914

Lindros, Fredrik, Rauma, matruusi, höyrylaiva Everilda ajoi miinaan Mäntyluodosta 6–7 merimailia lounaaseen 6.12.1914

Liukula, Onni Waldemar, matruusi, hukkui kun vihollinen ampui ja Ryenass laiva upposi 22.5.1916

Lundgren, G., matruusi, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Lundström, K., luotsi, Rauma, ruotsalainen höyrylaiva Åhus ajoi miinaan Nurmisbådan ja Relandersgrundin välillä 17.1.1915

Löfström, Johan Herman, s. 1.5.1885, Helsinki pr, merikapteeni, höyrylaiva Leo torpedoitiin Englannin rannikolla 9.7.1918

Malm, W., matruusi, laiva upposi ?.3.1917

Mattsson, J., matruusi, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Mattsson, Karl Werner, hukkui kun Port Jackson torpedoitiin 28.4.1917

Mikkola, Oskari, s. 1876, hukkui kun Suomalainen Hesperus laiva torpedoitiin 3.4.1917

Mäki, Juho Aleksander, s. 23.12.1892, Raisio, Pansio, lämmittäjä, itsellinen, hukkui kun ruotsalainen höyrylaiva Everilda ajoi miinaan Mäntyluodosta 6–7 merimailia lounaaseen 6.12.1914

Nilsson, Aug., lämmittäjä, ”vedenalainen” upotti Dunsley laivan 19.8.1915

Nissfolk, Karl Axel, s. 7.12.1871, Kaskinen, merimies, hukkunut 4.2.1918

Nordell, Emil Ferdinand, s. 2.3.1877, Västansfjärd, Mellangård, Östanö, matruusi, hukkunut, laiva torpedoitu 20.7.1917

Nylund, Ossi, luotsi, hukkui kun venäläinen Bduelnii torpedovene ajoi miinaan Mäntyluodon edustalla Porissa 27.11.1917

Nylund, William, kapteeni, saksalainen sukellusvene upotti Wegan parkin 8.3.1917

Nyström, G., matruusi, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Palmroth, A., linjaluotsi, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Parkkonen, Kalle, merimies, norjalainen d/s Obj upotettiin Pohjoisella jäämerellä ?.11.1917

Paulsson, Johan Epik, s. 25.8.1890, Lumparland, Lumparby, merimies, saksalainen ”vedenalainen” torpedo Tangisto (Tengistö) laivan Englannin itärannikolla 9.3.1915 tai kelluvan miinan räjähdys 9.3.1915

Pentson, J., sukellusvene torpedo Royal Edwardin 13.8.1915 Välimerellä

Pernell, Linda, messittyttö, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Pettersson, Ossian, s. 1869, Föglö, Notö, merikapteeni, kuollut miinaräjähdyksessä Kaljaasi Krusella matkalla Bornholmista Viipuriin 20.11.1918

Poig, T., lämmittäjä, Calypso-laivan uppoaminen 11.7.1916

Pud, Väinö August Florinanpoika, s. 14.3.1895, Hauho, merimies, lohkotilallisen poika, kadonnut 1918

Pudel, merimies, hukkui kun vihollinen ampui Cardiffista kotoisin ollutta Longwen laivaa joka upposi 18.7.1916

Ranta, Sem., merimies, laiva upposi ?3.1917

Rask, J.H., puolimatuusi, hukkunut kun parkki Henriette katosi miehistöineen 27.12.1915 jälkeen Pohjanmerellä

Renholm, Frans Harry, s. 12.4.1895, Porvoo, merimies, hukkunut kun norjalainen bk. Majorka torpedoitiin ilman varoitusta 19.8.1917

Rinne, V.L., s. 2.10.1883, Helsinki s, Tehtaankatu 5 C, merikapteeni, hukkui kun saksalainen sukellusvene upotti höyrylaiva Leon St. Georgin kanaalissa 9.7.1915

Rumholm, Ernst, merimies, norjalainen laiva d/s Vikholmen upotettiin ilman varoitusta 10.9.1917

Ruotsalainen, Juho, merimies, suomalainen Tammerfors laiva torpedoitiin 26.2.1917

Saarinen, Johan Hjalmar, hukkui kun englantilainen höyrylaiva North Wales upotettiin 25.10.1916

Salonen, A., koneenkäyttäjä, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Sandgren, Johan Gustaf, s. 1.8.1887, Helsinki p, lämmittäjä, ruotsalainen höyrylaiva Sphynx ajoi miinaan Skotlannin itärannikolla 29.1.1919

Silen, Fredrik, merimies, saksalainen sukellusvene upotti norjalaisen d/s C. Sundt laivan 24.3.1917

Sillanpää, E., merimies, norjalainen d/s Facto upotettiin ilman varoitusta 16.9.1917

Silventoinen, Johan, saksalaiset upottivat norjalaisen Marion laivan 6.4.1917

Sjöberg, Väinö Axel Johannes, s. 7.10.1894, Helsinki eteläinen ruotsalainen srk, merimies, laivaonnettomuus Riianlahdella 15.6.1919

Sjöberg, Wilhelm Leonard, s. 13.4.1899, Uusikaupunki mlk, Putsaari, Anttila, torpparin poika, hukkui kun amerikkalainen "Aztee", jonka miehistöön kuului, torpedoitiin ja upotettiin matkalla New Yorkista Le Havreen 1.4.1917

Snellman, John, hukkui kun Port Jackson torpedoitiin 28.4.1917

Stark, hukkui kun Port Jackson torpedoitiin 28.4.1917

Sternberg, A.A., hukkui kun Lusitania upotettiin 7.5.1915

Strandberg, Allan, merimies, norjalainen d/s Skarpsno torpedoitiin tai laiva ajoi miinaan 8.6.1917

Strömberg, Gustaf Allan, s. 8.6.1895, Porvoo mlk, Bergstad, talonpoika, torpedoitu 2.6.1917

Sund, A., Vaasa, merimies, norjalainen d/s Modiva torpedoitiin tai laiva ajoi miinaan 31.1.1917

Sund, Viktor, s. 22.8.1890, Vaasa, hukkui kun norjalainen Modiva ajoi miinaan Pohjanmerellä 31.7.1917, mahdollisesti sama kuin A. Sund?

Sundvall, Gustaf Adolf, hukkui kun englantilainen höyrylaiva North Wales upotettiin ?10.1916

Söderholm, S., merimies, norjalainen bk. Najade upotettiin ilman varoitusta 1.4.1917

Söderling, Henrik Leander, 13.2.1878, Hiittinen, Västra Mellangård, merimies, torpedoitu 6.3.1917

Söderman, E., hukkui kun Thornaby ajoi miinaan 12.2.1916

Tammelin, Anton, merimies, saksalainen sukellusvene upotti norjalaisen d/s Algolin 10.3.1917

Thomasson, Vilhelm Valentin, s. 14.2.1893, Parainen, Ersby, merimies, torpedoitu ?4.1918

Thulonen, John, merimies, norjalainen d/s Liliäs ajoi miinaan 19.6.1919

Toivonen, L, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Touko, Anton Aleksi, s. 4.7.1894, Turku, merimies, hukkunut kun Huntsridia ammuttiin/ laiva torpedoitiin 5.7.1917

Tuomi, Edvard, hukkunut kun englantilainen höyrylaiva North Wales upotettiin 25.10.1916

Turunen, Karl, merimies, norjalainen d/s Prosper 3. ajoi miinaan tai torpedoitiin 6.6.1916

Tötterman, Johan Edvard, s. 8.9.1861, Helsinki eteläinen ruotsalainen srk, merikapteeni, höyrylaiva Herakles, tapaturmaisesti hukkunut 6.10.1915 Liverpoolissa

Uotila, K., lämmittäjä, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Varia, R, matruusi, hukkunut kun Jastenet-laiva upposi 5.4.1916

Vellonen, August, merimies, norjalainen höyrylaiva Crathorn upotettiin Välimerellä 11.12.1917

Vilhelmsson, Johan Anshelm, s. 30.4.1897, Parainen, Muddais, merimies, torpedoitu 1917

Wahtonen, Kasper Kristian, s. 1890, Uusikaupunki, merimies, hukkunut miinaräjähdyksessä Pohjanmerellä 1.5.1917

Waltonen, Wera Petronella, s. 3.5.1879, Turku, keittäjätär, hukkunut miinaräjähdyksessä 21.12.1922

Wankka, Waino, puolimatruusi, hukkunut 21.12.1915 jälkeen kun parkki Henriette katosi miehistöineen Pohjanmerellä

Weckström, Pori, Kallo, luotsi, ruotsalainen höyrylaiva Åhus ajoi miinaan Nurmisbådan ja Relandersgrundin välillä 17.1.1915

Westerlund, Albert, Turku, merimies, D/s Ringholm torpedoitiin 20.4.1917

Wickmann, Joh., Helsinki, merimies, D/S Nitedal upposi 20.10.1917

Wickström, K.A., Turku, merimies, D/s Sarpfos upposi 24.2.1918

Wikström, John Richard, s. 27.12.1889, Kemiö, merimies, kanavapäällysmiehen poika, Strömma torpedoitu Bristolin kanaalissa 14.12.1914

Winter, Amanda, keittäjä, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Wirtanen, Leonard, merimies, hukkunut, laivaa ammuttu, upposi 5.4.1916

Åberg, Fredrik Otto, s. 30.9.1853, Turku, perämies, hukkunut miinaräjähdyksessä 29.9.1922

Liite 2. Merellä menehtyneet siviilihenkilöt

Luetteloon on viety seuraavat tiedot; suku- ja etunimet, syntymäajat, kotipaikat, asema ja kuvaukset kuolin- ja hautausolosuhteista

Abrahamsson, Johannes Hugo, s.1905, Korppoo, Jurmo, Lassfolk, talonpojan poika, 4.9.1918, miinaräjähdys, haudattu 8.9.1918

Adolfsson, Uno, Hammarland, Långskär, kalastaja, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Röddhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Andersson, Johan Uno, s. 25.6.1908, Pernaja, Bästö, torpparin poika, miinaräjähdys 21.8.1918, haudattu 25.8.1918

Andersson, Svea Sofia, 16.8.1910, Pernaja, Bästö, torpparin tytär, miinaräjähdys 21.8.1918, haudattu 25.8.1918

Asikainen, Arvo Tobianpoika, Pieksämäki, linnoitustyöläinen, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Röddhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Bergroth, Johan August, 21.12.1890, Kemiö, Reku, Norrgård, talon poika, tanskalainen alus ajoi miinaan 24.10.1917

Blomqvist, Evert, kirvesmies, 26.2.1917, Tammerfors torpedoitiin

Bäckström, Rudolf Berdt Waldemar, s. 4.9.1891, Tammisaari mlk, Segelskär,

Elgö, Södergård, työmies, 17.6.1918, miinaräjähdys, haudattu 22.6.1918 Segelskäriin

Etholén, Aleksander, 15.1.1873, Elimäki, maanomistaja, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Röddhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Etholén, Tyra Johanna, 13.8.1883, Elimäki, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Röddhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Gabrielsson, Fanny Emilia, 29.4.1897, Pernaja, Kjefsalo, Granö, torpparin tytär, miinaräjähdys 21.8.1918

Gullans, Anders Henrik, s. 26.9.1863, Närpiö, Norrnäs, itsellinen, miinaräjähdys-onnettomuus 2.7.1918

Heikkilä, Kalle, AB Granit-yhtiön linnoitustyöläinen, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Röddhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Heino, Aleksanteri Anttoninp., s. 16.11.1885, Koivisto, Tiurinsaari, N:o 1 Joutsimies, talollinen, miinaräjähdys 7.8.1919, haudattu 10.8.1919

Heino, Armas Johannes Juhananpoika, s. 3.10.1899, Koivisto, Kiurlahti, läksiäisen poika, miinaräjähdys Kiurlahdessa Selkärannalla 8.8.1919, haudattu 10.8.1919

Heino, Juhana Nikodemuksenpoika, s. 27.5.1869, Koivisto, Kiurlahti, läksiäinen, miinaräjähdys Koivistossa Kiurlahdessa 8.8.1919, haudattu 10.8.1919

Heino, Wiljo Walto Aleks.p., s. 27.1.1910. Koivisto, Tiurinsaari, N:o 1 Joutsimies, talollisen poika, miinaräjähdys 7.8.1919, haudattu 10.8.1919

Henriksson, Samuel Herman, s. 2.3.1851, kirvesmies, hukkui kun laivaa ammuttiin ja se upposi 14.6.1917

Hiltunen, August Aleksander Abelinp., s. 16.8.1890, Helsingin eteläinen seurakunta, maalari, norjalainen d/s Crathorne torpedoitin Välimerellä 10.12.1917

Hoima, Oskar, AB Granit-yhtiön linnoitustyöläinen, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Huovila, Toivo Juhonp., s. 24.11.1898, Sippola, Liikkala, Niinimäki, talollisen poika, miinaräjähdyks 13.7.1919, haudattu Viipurissa 18.7.1919

Hurta, Väinö Mik.p., s. 1898, Virolahti, talollisen poika, miinaräjähdysonnettomuus 20.6.1920, haudattu 22.6.1920

Jaakkola, Onni Juhananpoika, s. 20.7.1907, Suursaari, talollisen poika, 14.8.1922, haudattu 17.8.1922

Karlsson, Edvin Alarik, Jomala, maanviljelijä, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Karlsson, Gustaf, Hillhouse ajoi miinaan 3.3.1916

Koskinen, Emil, AB Granit-yhtiön linnoitustyöläinen, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Körri, Tuomas Mikonpoika, s.10.12.1901, Koivisto, Vatnuori, N:o 16 Körri, talollisen poika, miinaräjähdyks 7.7.1919, haudattu 11.7.1919

Lindholm, Karl Viking, 13.10.1908, Pernaja, Kjefsalu, itsellisen poika, miinaräjähdyks 21.8.1918, haudattu 25.8.1918

Lundell, Vaino-Felix, AB Granit-yhtiön linnoitustyöläinen, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Matikka, Matti Antinp., s. 27.2.1877, Koivisto, Saarenpää, N:o 6, torppari, miinaräjähdysonnettomuus 26.5.1921, haudattu 3.7.1921

Matikka, Regina Juhontr., s. 3.5.1876, Koivisto, Saarenpää, N:o 6, torpparin vaimo, miinaräjähdysonnettomuus 26.5.1921, haudattu 3.7.1921

Melander, Fredrik, Maarianhamina, kauppias, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Mäkeläinen, Julius Aprp., s. 26.11.1894, Koivisto, Penttilä, N:o 1 Rantala, talollisen poika, "Anna" laiva ajoi miinaan Pohjanmerellä 9.10.1919

Naapari, Juho Adaminpoika, s. 1871, Seiskari, talollinen, miinaräjähdyks 8.5.1919

Nummeli, Karl F., kruununvouti, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Pitkänen, Aleksanteri Villenpoika, s. 1898, Vehkalahti, Tammio, talollisen poika, miinaräjähdyks ?.5.1919, haudattu 14.5.1919

Pitkänen, Arvo Villenpoika, s. 1891, Vehkalahti, Tammio, talollisen poika, miinaräjähdyks ?.5.1919, haudattu 14.5.1919

Rusko, Johan, AB Granit-yhtiön linnoitustyöläine, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Rytkölä, Albert Matinpoika, s. 1900, Seiskari, kauppiaan poika, miinaräjähdyks 8.5.1919

Rytkölä, Elias Yrjönpoika, s. 1884, Seiskari, talon poika, miinaräjähdyks 8.5.1919, haudattu 10.5.1919

Rytkölä, Matti Elianpoika, s. 1867, Seiskari, kauppias, miinaräjähdyks 8.5.1919, haudattu 10.5.1919

Rytkölä, Wilhelm Elianpoika, s. 1869, Seiskari, kauppias, miinaräjähdyks 8.5.1919

Röntynen, Antton Antinpoika, s. 1874, Säkkijärvi, talollinen, miinaräjähdyks 5.8.1919, haudattu 7.8.1919

Santala-Kivekäs, Väinö Oskari, s. 1894, Kärkölä, Marttila, Santala, entisen talollisen poika, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Stenius, Matti, s. 13.10.1880, Helsingin eteläinen ruotsalainen seurakunta, varakihlakunnantuomari, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Sulén, Aarre Arvid, s. 1895, Pyhäranta, mäkitupalaisen poika, hukkunut, torpedoitu Pohjanmerellä 1917

Tase, Väinö Antoninpoika, s. 1895, Virolahti, talollisen poika, miinaräjähdyksen onnettomuus 20.6.1920, haudattu 22.6.1920

Toivonen, L., höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Tolvanen, Aarne Aleksander Antinpoika, s. 1910, Terijoki, työmiehen poika, miinaräjähdyks 26.6.1922, haudattu Terijoella 29.6.1922

Zetterberg, Frans Oskar, s. 21.6.1859, Helsingin eteläinen suomalainen seurakunta, Erottajankatu 3, liikemies, Storbrotten ajoi miinaan Merenkurkussa 21.9.1922,

Åberg, Karl Henrik, s. 30.3.1869, Helsingin eteläinen ruotsalainen seurakunta, asui Föglössä, Degerbyssä, tullivirkailija, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Liite 3. Suomen aluevesillä menehtyneet Ruotsin ja Tanskan merimiehet

Luetteloon on viety seuraavat tiedot; suku- ja etunimet, syntymäajat, kotipaikat, asema ja kuvaukset kuolinolosuhteista

Ruotsi

Adolfsson, Albin Leonard, s. 27.3.1891, Tukholma, lämmittäjä, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Andersson, Carl Johan, s. 16.4.1873, Tukholma, perämies, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Andersson, Anna, Tukholma, siivooja, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Andersson, August, s. 3.10.1874, Karlshamn, matruusi, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Andersson, Oskar Martin, s. 21.7.1897, Gryta, puolimatruusi, miinaräjähdys Rauman edustalla 17.1.1915

Broström, Lilly, Tukholma, messityttö, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Dahlgren, Sven Johan, s. 8.10.1884, Tukholma, konemies, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Drotty, Lovisa, s.1876, Tukholma, emäntä, miinaräjähdys Rauman edustalla 17.1.1915

Hansson, Johan Martin, s.19.11.1864, Falsterbo, perämies, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914

Hägg, Anna, s. 1889, Tukholma, keittäjä, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Johansson, August Vilhelm, s. 18.2.1863, Tukholma, konemies, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Johansson, Erik, s. 20.4.1895, Ljusterö, puolimatruusi, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Johansson, Olof, s.17.7.1879, Sölvesborg mlk, konemies, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914

Karlsson, Henning Anders, Tukholma, lämmittäjä, miinaräjähdys Rauman edustalla 17.1.1915

Karstrup, Carl Edvard, s. 9.11.1863, Råå, kapteeni, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914

Larsen, Sverre, s. 19.9.1889, Kristiania, matruusi, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914

Larsson, Per, s. 11.12.1867, Härnösand, perämies, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Liljekvist, Mauritz Wilhelm, s. 27.12.1876, Härnösand, konemies, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914

Lindahl, Hildur, s. 19.6.1889, Tukholma, tarjoilijatar, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Lindahl, Selma, s. 3.7.1868, Tukholma, emäntä, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Lindholm, Axel, s. 8.2.1886, Tukholma, lämmittäjä, miinaräjähdys Rauman edustalla 17.1.1915

Lund, Johan Edvin, s. 17.3.1880, Tukholma, lämmittäjä, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Lundstedt, Charles William, s. 22.10.1877, Tukholma, konemies, miinaräjähdys Rauman edustalla 17.1.1915

Mårtenssån, Edvin, s. 4.12.1894, Fjälkestad, lämmittäjä, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1916

Nilsson, Axel Erhard, s. 10.12.1892, Sölvesborg, matruusi, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914

Nordström, Krister Wilhelm, s. 5.6.1867, Kungsbacka, päällikkö, miinaräjähdyks Rauman edustalla 17.1.1915

Pedersen, Hans P., Rudkjöping, jungmanni, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914

Petersson, Fritz Hjalmar, s.18.5.1886, Sölvesborg, matruusi, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914

Sellberg, Filip Ernst Roland, s. 27.1.1898, Södertälje, jungmanni, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914

Sjöblom, Karl Oskar Fredrik, s. 10.1.1894, Nyköping, lämmittäjä, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Sjöblom, Erik Eskil, s. 22.8.1889, Eksjö, matruusi, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Sjögren, Axel Emanuel, s. 25.3.1893, Tukholma, matruusi, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914

Svensson, Elvira, s. 3.7.1881, Hudiksvall, ravintolan emäntä, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914

Svensson, Hilma Maria, s. 1.2.1890, Gävle, keittäjätär, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914

Söderström, Rudolf Edvin, s. 18.11.1884, Tukholma, lämmittäjä, miinaräjähdyks Rauman edustalla 23.12.1916

Törnqvist, Ture Hjalmar, s. 15.1.1899, Tukholma, puolimatruusi, miinaräjähdyks Rauman edustalla 17.1.1915

Wahlström, Carl Fredrik Ferdinand, s. 2.2.1842, Tukholma, päällikkö, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Wallin, John Fredrik Emanuel, s. 20.11.1885, Visby, perämies, miinaräjähdyks Rauman edustalla 17.1.1915

Åkerström, Anders Johan, s. 3.11.1867, Öregrund, matruusi, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Tanska

Pedersen, S., matruusi, miinaräjähdyks Rauman edustalla 17.1.1915

LÄHDELUETTELO

KOTIMAISET ARKISTOT

HELSINGIN KAUPUNGINARKISTO

- Helsingin kaupungin tilastokonttorin kuolleiden kortisto

HÄMEENLINNAN MAAKUNTA-ARKISTO (HMA)

- Hämeen läänin hallituksen kanslian arkisto. Saapuneet salaiset kirjeet 1915
- Tampereen poliisilaitoksen kanslian arkisto. Saapuneet kirjeet 1914. Poliisikamarin kirjekirjat 1917

JOENSUUN MAAKUNTA-ARKISTO (JoMA)

- Tallinnan pääkonsulinviraston arkisto. Saapuneita asiakirjoja (Fa:7)

KANSALLISARKISTO

- Auswertiges Amt (AA, kopiot)
 - L 084085, kotelo 137).

Historiallisten Seurojen Muistitietotoimikunta (HSTT)

- Johannes Sundvallin haastattelu. kotelo 10a.
- KKK:n arkisto. III-osasto v. 1914
- Kortisto Venäjän armeijassa palvelleista suomalaisista. Birger Åkermanin yksityis-arkisto

Suomen Vapaussodan Itsenäisyysarkisto (SVIA)

- Gustaf Verner Jeremias Gustafssonin muistelus. Kansio 12/412.
- Johannes Rönngårdin kertomus. Kansio 15/53–55.
- Anders Johan Granin (Lassila) muistelma. Kansio 16/72.

Suomen Vapauttamisen Ulkomaan Valtuuskunta (SVUV)

- Tukholman-valtuuskunnan ptk:t 1916–17.

Yksityiskokoelmat

- Adolf Fredrik (Fritz) Wetterhoff
- Herman Gummerus
- Kai Donner

VRYO 23 047.

MIKKELIN MAAKUNTA-ARKISTO

- Jääsken tuomiokunnan arkisto. Kirvun syyskäräjät 27.10.1938, 32 §:n liitteet 5–6

OULUN MAAKUNTA-ARKISTO (OMA, Oulu)

- Oulun Lääninkanslian arkisto (OLKA). Etsivän Keskuspoliisin laatima punaupseeri-luettelo 1932.

SEURAKUNTIEN ARKISTOT

- Helsingin eteläisen ruotsalaisen srk:n ulkoseurakuntalaisten kuolleiden ja haudattujen luettelo
- Helsingin eteläisen suomalaisen srk:n kuolleiden ja haudattujen luettelo
- Helsingin eteläisen suomalaisen srk:n rippikirja X 1921–30
- Kymin srk:n pk 1910–20
- Mikkelin tuomiokirkkosrk:n rippikirja 1910–19 II
- Porvoon seurakunnan kuolleiden ja haudattujen kirja
- Sortavalan kaupunkisrk:n rippikirja 1910–19

SIIRTOLAISINSTITUUTTI, TURKU

- Peter Dennisin keräämä aineisto surmansa saaneista australiansuomalaisista
- Elena Govorin keräämä nimiluettelo surmansa saaneista australiansuomalaisista

SOTA-ARKISTO (SArk)

Jääkäriliiton kokoelma

- Bertel Pauligin pvk.
- Bror Erik Hannulan pvk.

Pikkukokoelmat (PK)

- Hiltunen, Eino, pvk., 777/6.
- Huhtala Olavi: Suomen punaiset Venäjän sodissa 1917–1922 (palstakorrektuuri), 1540/1
- Ilván (Polttila), Väinö pvk., 1731/1.
- Jernström, Erik: Muistelmät, 1216/3.
- Jernström, Erik: Kirjeenvaihtoa, 510/1
- Lindholmin (myöh. Liesi), M., pvk., 1842/19a
- Paulig, Bertel 1842/20
- Sihvo, Sam., pvk., 1301.
- Uno Uimosen pvk., 1162.
- Öhquist, Harald, pvk., pk. 1205/1a
- PK 800:1

SUOMEN JÄÄKÄRIMUSEO (Kortesjärvi)

- Aarne Kuulan pvk.

SUOMEN MERIMUSEO

- Helge Heikkisen kokoelma

SUOMEN SOTASURMAT 1914–22 –PROJEKTIN ARKISTO (SSSP)

- Arvo Santosen kirje sotasurmaprojektille 18.6.1999
- Tito Gronowin kirje sotasurmaprojektille 3.6.1999

TURUN RAASTUVANOIKEUDEN ARKISTO

- Turun kaupungin tietopalveluosasto. I osaston pöytäkirjat 19.2.1919 § 2 liite C

YKSITYISTEN HALLUSSA OLEVAT ASIAKIRJAT

Professori Juhani Paasivirran omaiset, Turku

- Eino Ahosen haastattelu 21.6.1955

Opettaja Heikki Marttila, Oulunsalo

- Heikki Jussilan pvk.

Professori Arno Strömmer, Oulu

- Verner Viklundin pvk.

Lääk. lis. Toini Tamminen, Kokkola

- F. A. Polton pvk.

Anna Oikarinen, Ristijärvi

- Heikki Oikarisen pvk.

Eeva Pernaa, Kauhava

- Arvo Pollarin em. pvk.

Eila ja Veli Aine, Tornio

- Vilho Rantasen pvk.

Anna Piirainen, Kajaani

- Johannes Romppaisen pvk.

Tankmar Horn, Helsinki

- Walter Hornin muistiinpanot

Inkeri Ketola, Oulu

- Einari Kärnän pvk.

Erkki Pajala, Tampere

- Väinö Tojkanderin pvk.

Kirjoittajan hallussa

- Everstiluutnantti Juha Myyryläisen tiedonanto 12.9.2003

Hoppu, Tuomas

- Väinö Holpin kirje äidilleen 21.10.1914.
- Klaus Castrénin kirje 13.3.1999.
- Hans-Viktor Simolinin haastattelu 6.5.2002.

ÅBO AKADEMIS BIBLIOTEK (ÅAB, Turku)

Ove Sjöströmin kok.

- Anteckningar under jägartiden

ULKOMAISET ARKISTOT

KARJALAN TIEDEAKATEMIAN ARKISTO (KarNTs RAN, Petroskoi)

- Fond 1, opis 13: erilliset muistelmakirjoitukset ym.:
- Anttonen, Matti: Muurmannin vallankumoushistoriaa; f.1, op.13, d.43, l.1–25.
- A.N.: Muistelmia karjalan kansalaissodan vaiheista; f.1, op.13, d.45, l.13–18.
- Aro, Otto: Muistelmia pohjoiselta suksiretkeltä 1922; f.1, op.13, d.46, l.1–3.
- Arhipov, N.V. (ilman otsikkoa); f.1, op.13, d.47, l.8–13.
- Karpov, H. Bandiitit Kiisjoessa v. 1921; f.1, op.13, d.48, l.7–8.
- Banditismien aikaa Repolassa 1921; f.1, op.13, d.49, l.1–2.
- Remsu: Valkoisten hyökkäys; f.1, op.13, d.51, l.190–219.
- Wettanen, W.: Muistelmia luokkasodan ajoilta; f.1, op.13, d.52, l.1–5.
- Wettanen, W.: Miten Muurmannin suomalainen legiona välttyi taistelemasta bolsheviikkeja vastaan; f.1, op.13, d.52, l.6–8.
- (Nimetön kirjoitus Aunuksen taisteluista kesällä 1919); f.1, op.13, d.52, l.13–40.
- Lahtarien ase-etappi kesällä 1922; f.1, op.13, d.54, l.4.
- Wuorenpää, Alex: Mihin lahtari pystyy; f.1, op.13, d.55, l.1–3.
- Grahn, H.: Kemin taistelu v. 1918; f.1, op.13, d.56, l.12–15.
- Gurjev V.T. (ilman otsikkoa); f.1, op.13, d.57, l.9–14.
- Denisov, Sakari: Paatene. Vuoden 1918 loppu ja seuraavan vuoden alku; f.1, op.13, d.58, l.1–6.
- Jevsejev, Ivan: Bandiittikapinan muistelmia vuodelta 1921/22; f.1, op.13, d.59, l.13–18.
- Jegorov (ilman otsikkoa); f.1, op.13, d.60, l.8–13.
- Bandiittien uhreja Repolassa v. 1921; f.1, op.13, d.61, l.1–7.
- Muistiinpanoja vallankumoushistoriasta 1917–1923; f.1, op.13, d.61, l.1–62.
- J.K.: Matka Saarenpäästä Kiimasjärvelle ja lahtarien esikunnan hajotus; f.1, op.13, d.63, l.1–4.
- (Nimetön) Miltä näytti Kiimasjärvellä bandiittien komennon aikana; f.1, op.13, d.65, l.7–10.
- Kemov, M.: Muistelmia kansalaissodan vuosilta; f.1, op.13, d.66, l.4–7.
- Kemov, V.V.: N.K.P./b/ Kiestingin jatsheikan kehittyminen ja sen osallistuminen taisteluihin valkoisia vastaan 1921/22; f.1, op.13, d.67, l.5–7.
- Konstantinova, Irina: Bandiitit Lusmassa v. 1921; f.1, op.13, d.69, l.1–2.
- Puudosissa riehuu kansalaissodan palo; f.1, op.13, d.70, l.1–12.
- Kumpu: Kiimasjärven retki (venäjän kielellä); f.1, op.13, d.71, l.1–4.
- Kuuroptjev, Ivan: Totuus Suomen lahtareiden heimorakkaudesta; f.1, op.13, d.73, l.1–4.
- Salmi, Kustaa: Paloja luokkataisteluhistoriasta Karjalassa; f.1, op.13, d.74, l.1–3.
- Kärkkäinen, J.H.: Suomalainen legioona; f.1, op.13, d.75, l.1–5.
- Larinova, Ira: Bandiitit murhatöissään; f.1, op.13, d.77, l.1–3.
- (Nimetön) Vallankumoustahtumia Kiestingin piirin alueelta vv. 1917–1920; f.1, op.13, d.77, l.1–14.
- Laukkanen, J.: Kansalaissodan muistoja; f.1, op.13, d.78, l.1.

- Leontjev: Taistelutapauksia; f.1, op.13, d.79, l.1.
- Leso, V.: Muistelmia partisaanitoiminnasta v. 1920; f.1, op.13, d.80, l.1–4.
- Lesonen, M.I.: Talonpojan muistelmia vainovuosilta; f.1, op.13, d.81, l.4–6
- Lindkvist, Yrjö: Suomen lahtareita torjumaan Karjalassa v. 1918; f.1, op.13, d.82, l.4–6
- Lindfors, Valfrid: Taistelumuistoja Karjalassa 1919; f.1, op.13, d.83, l.1–4
- Matvejev I.V.: Interventiosta Karjalassa; f.1, op.13, d.84, l.11–18
- (Nimeton) Kansalaissodan historiaa koskevaa materiaalia; f.1, op.13, d.85, l.1–84
- Suominen, S.: Komppaniamme siirto Uhtualle; f.1, op.13, d.85, l.1–7
- Suominen, S.: Saarimäki–Vitele; f.1, op.13, d.85, l.8–13
- Erkkö, Verner: Kokemuksia kansalaissodan rintamilta; f.1, op.13, d.85, l.14–21
- M.A. (Anttos–Matti): Karjalan luokkasodan historiaa; f.1, op.13, d.85, l.22–27
- M.A. (Anttos–Matti): Suomen Peräpohjolan ”Läskikapinasta”; f.1, op.13, d.85, l.28–32
- Suominen S.: Läskikapinan valmistelu; f.1, op.13, d.85, l.33–54
- Suominen S.: Kansalaissodan rintamilta. Taistelun tie; f.1, op.13, d.85, l.55–84
- A.Timosen 1932 keräämä aineisto: Karjalan legioonana, Muurmannin interventio, Vv. 1919–20 taistelut Karjalassa, Banditismi Karjalassa vv. 1921–22; f.1, op. 13, d.86
- Majander: Muistelmia Karjalan banditismista 1921–22; f.1, op. 13, d.86, l.19–31
- Mauranen Turo: Muistelmia Karjalan kapina ajoilta 1921–22; f.1, op. 13, d.86, l.32–36
- Kallio Miikkali: Pakkovärväys – sitten Suomeen; f.1, op. 13, d.86, l.37–45
- Lesonen, Ilja: (engl.joukoista 1919) ; f.1, op. 13, d.86, l.46–48
- Lettijev, Teppo: Uhtua, Vuonninen; f.1, op. 13, d.86, l.48–49
- Torvinen, Aleksi: Uhtua, Ponkalahti; f.1, op. 13, d.86, l.50–51
- Maliikin, Parpei: Uhtua, Vuonninen; f.1, op. 13, d.86, l.51
- Kurvinen, Martta: Naisten osuus rintamalla; f.1, op. 13, d.86, l.53–55
- Sallinen, K.: Hirvisalmen taistelu 1920; f.1, op. 13, d.86, l.56–60
- Harjula, Rikhard: Muistelmia; f.1, op. 13, d.86, l.61–65
- Lesonen, Ilja: Karjalan legioonan mukana; f.1, op. 13, d.86, l.66–71
- Lesonen, M.I.: Karjalan talonpojan muistelmia vainovuosilta; f.1, op.13, d.111, 99
- Lesonen, Vasili I.: Muistiinpanoja 1918 v. ajalta; f.1, op. 13, d.86, l.100–103+ob.
- Stepanov, Miikkali: Muistelmia Karjalan legioonasta:Uhtua, Haikola; f.1, op. 13, d.86, l.118
- Stepanov, Ohvo: Karjalaisesta legioonasta; f.1, op. 13, d.86, l.119–120
- Larionov Ali: Karjalaisen legioonan taisteluista; f.1, op. 13, d.86, l.121–122
- Tarassov, Pekka: Pieniä havaintoja Karjalan legioonasta; f.1, op. 13, d.86, l.122–123
- Torvinen, Aleksi: Vähän aikaa engl.palveluksessa; f.1, op. 13, d.86, l.123–124
- Prohorov, Vasili: Karjalan legioonan mukana; f.1, op. 13, d.86, l.124–139
- Nimiluettelo; f.1, op. 13, d.86, l.140+ob
- Tenhunen, Matti: Neuvosto–Karjalan kysymyksiä (Karjalan Tekn. Avun lehtinen no. 4); f.1, op. 13, d.86, l.141

- Neuvostoliiton menijöille; f.1, op. 13, d.86, l.145
- Koskinen, Fedora: Totuus valkoisten "sankaritöistä"; f.1, op.13, d.87, l.1–3
- Lesonen, Heikki: Venehjärveläiset kapinapuuhiissa Uhtualla; f.1, op.13, d.87, l.4–5
- Arkistojen kätköistä; f.1, op.13, d.87, l.6–12
- Artemjev: Kiestinkiläiset taisteluissa neuvostovallan puolesta; f.1, op.13, d.87, l.13–14
- Partisaanikonferenssin päätös; f.1, op.13, d.87, l.15–17
- Karjalainen: Vienanmeren rannikolla; f.1, op.13, d.87, l.18–24
- Jyskyjärveläisiä banditismen johtajia; f.1, op.13, d.87, l.25
- Banditismen vankina; f.1, op.13, d.87, l.26–28
- Ignatjev, K.: Kaatuneet sankarit (Karjalan 10.vuotispäivän johdosta) ; f.1, op.13, d.87, l.29–30
- Karjalaa valloittamassa. Suom. punakurssilaisten Karjalan retkeltä; f.1, op.13, d.87, l.31–34
- Karjalan retkeltä. Pietarin kv. sotakoulun poikien retkestä Suomen lahtareita vastaan; f.1, op.13, d.87, l.35–37
- Kiimasjärven valloitus; f.1, op.13, d.87, l.38
- Karjalaa valloittamassa: (sama 43–46) ; f.1, op.13, d.87, l.42
- Salmi, W.: Kuvauksia ja muistelmia bandiittikapinan lopettamisesta; f.1, op.13, d.87, l.49–52
- Kv. sotakoulun Suom. suksijoukon hyökkäysretki; f.1, op.13, d.87, l.53–63
- Leontjev; f.1, op.13, d.87, l.64–66
- Banditismen ryöstöretki Repolan kuntaan; f.1, op.13, d.87, l.67–70
- Jefimov: Ennen karkuun kuin punaisia vastaan; f.1, op.13, d.87, l.75–76
- J.P.: Lyhykäinen muistelmä; f.1, op.13, d.87, l.77–78
- Partisaanitiedustelua; f.1, op.13, d.87, l.85–94
- V. 1921–22 bandiittikapina Kiestingin piirissä; f.1, op.13, d.87, l.95
- Prohorov, Pekka: Ontojärven miesten osuus banditismissa; f.1, op.13, d.87, l.96–97
- Karhu, Roope Ontonp.: Muistelmia Karjalan historiasta; f.1, op.13, d.88, l.1–6+ob
- Kemiläinen, Artem; Bogdanov, Jyrki; Sallinen, Mikko; Sallinen, Markku: Lakko ja kapinayritteitä bandiittien joukossa; f.1, op.13, d.88, l.7–10
- Valkoiset Foimogubassa; f.1, op.13, d.88, l.11–33
- V. 1921/22 bandiittikapina Kiestingin piirin alueella; f.1, op.13, d.88, l.42–45
- Kokkosalmen taistelut; f.1, op.13, d.88, l.46–51
- Karpov, H.: Bandiitit Kiisjoessa 1921; f.1, op.13, d.88, l.55
- Pastuhov, Ivo: V. 1921/22 bandiittikapinan vaiheita Oulangan kunnan alueella; f.1, op.13, d.88, l.56–57
- Kemov, M.: Muistelmia kansalaissodan vuosilta; f.1, op.13, d.88, l.58–62
- Möller, K.: Tapahtumista Uhtualla; f.1, op.13, d.89, l.1–2
- Nikitin, Yrjö: Palkinto jäi saamatta; f.1, op.13, d.90, l.1–5
- Nikitin, Kalle: Kiestingin Sohjanassa; f.1, op.13, d.91, l.1–9
- Nikitin, J.: Taistelu Aunuksen valtaamiseksi; f.1, op.13, d.92, l.4–6

- Nikitin, Yrjö: Vallankumousliike Karjalan kaukaisilla syrjäseuduilla; f.1, op.13, d.93, l.1–7
- Nikonov, V.V.: 1921 tapahtumat Kokkosalmessa ja ympäristössä; f.1, op.13, d.94, l.1–2
- Norin, Sergei: Vastaus; f.1, op.13, d.95, l.1–5
- (nimetön) Valkoisten häviö Vitelessä (ven.kiel.); f.1, op.13, d.96, l.1–4
- Pallajev: Viteleen tapahtumista 1919; f.1, op.13, d.97, l.7–12
- Pantshershanskij E.: Taistelu Viteleen luona 1919; f.1, op.13, d.98, l.8–18
- Pastuhov, Ivo: Bandiittikapinan vaiheita Oulangan kunnan alueella; f.1, op.13, d.99, l.1–2
- Peippo: Banditismien kukistamisesta; f.1, op.13, d.100, l.1–4
- Pikkuvirta, Mikko:Elämäkerta; Muistelmia koillisen rintaman tapahtumista, Muurmannin legioonasta ym. ; f.1, op.13, d.101, l.3–52
- (nimetön) Lakko– ja kapinayrityksiä bandiittien keskuudessa; f.1, op.13, d.102, l.5–8
- Prohorov, Pekka: Ontojärven meihet liittyivät punaisten riveihin; f.1, op.13, d.103, l.1–2
- Paktishev, S.: 18. er. Suksikomppania (ven.kiel.); f.1, op.13, d.104, l.1–8
- Rahja, Eino: Viteleen valloitus; f.1, op.13, d.106, l.15–21
- (nimetön) : Repolan kunta valkoisten käsissä; f.1, op.13, d.107, l.16–19
- Rekin, K.R.: Jyskyjärvellä lahtarien murhaamia; f.1, op.13, d.108, l.1–2
- Romanov, V.: Bandiittien ryöstöretki Repolan kuntaan; f.1, op.13, d.110, l.9–12
- Jefimov: Ennen karkuri kun punaisia vastaan; f.1, op.13, d.111, l.1–2
- Väinölä; f.1, op.13, d.111, l.3
- (Esipuhe); f.1, op.13, d.111, l.5+ob
- Nikitin, Y.: Vallankumousliike Karjalan kaukaisimmilla syrjäseuduilla; f.1, op.13, d.111, l.6–12
- Jussijev, N.A.: f.1, op.13, d.111, l.13–15
- (Antikainen, T.): Lahtarien hyökkäys Suomesta v. 1918; f.1, op.13, d.111, l.16–49
- Nikitin, I.: Taistelu Aunuksen valtaamiseksi; f.1, op.13, d.111, l.50–52
- Jeremolin; f.1, op.13, d.111, l.55–56
- Ponomarev, G.: Kommunin puolesta taistelemassa; f.1, op.13, d.111, l.57–58
- Esipuhe (eri kuin em.); f.1, op.13, d.111, l.59–63
- Anohin, Petri F.: f.1, op.13, d.111, l.64–65
- Sujev, G.V.: Muistelmia tapahtumista; f.1, op.13, d.111, l.66–68
- Jeremkin, M.S.: M.G.Romanovin partisaaniosasto; f.1, op.13, d.111, l.69–71
- Kokotsev, N.M.: M.G.Romanoville omistettu partisaaniosasto; f.1, op.13, d.111, l.72–75
- Jegorov, F.I.: Aunuksen joukkueen toiminnasta v. 1919; f.1, op.13, d.111, l.76–80
- Georgijev, Karjalan rajalla; f.1, op.13, d.111, l.86–87
- Sujev, G.V.: Miten me aseistimme miliisiaitoksen ja Onegan tehtaan; f.1, op.13, d.111, l.88–89
- Anashkin, J.: Muistelmani; f.1, op.13, d.111, l.90–93
- Tshekalov, A.: Äänisen rannoilta; f.1, op.13, d.111, l.94–96

- Pushkarjova, Tonja: Valkoiset Mäntyniemessä; f.1, op.13, d.111, l.97
- Bogdanov, N.: Läheisiä menneisyydestä; f.1, op.13, d.111, l.98–99
- Pashkov: Muistelmistani. Romanovin joukko-os:n toiminta Sungun niemimaalla; f.1, op.13, d.111, l.100–103
- Vladimirov; f.1, op.13, d.111, l.104–105
- Borodkin; f.1, op.13, d.111, l.106
- Lesonen, N.F.; f.1, op.13, d.111, l.107–109
- Sivkov, I.: Taistelu Kemistä; f.1, op.13, d.111, l.110–111
- Vik, A.: Erään karjalaisen Neuvostovallan rakentajan muistelmia alkutaipaleelta; f.1, op.13, d.111, l.112–121
- Nikitshev, A.?: Muistelmia Karjalan kansalaissodan vaiheista; f.1, op.13, d.111, l.123–127
- Jermolin, K.: Karjalan historiaa; f.1, op.13, d.111, l.128–140
- Mikkojev, Risto: Punakaarti 1918 Malissa; f.1, op.13, d.111, l.141–146
- Mikkojev, Risto; f.1, op.13, d.111, l.148–157
- Suvanen; f.1, op.13, d.111, l.159–169
- Nikonov, Vasili; f.1, op.13, d.111, l.170–177
- Salminen, Mikko: Pakolla bandiittien joukoissa; f.1, op.13, d.112, l.9–12
- Salenius, S.: Razgrom belofinskoj avantjyry v Karelii v 1921–22 gg.; f.1, op.13, d.114, l.1–44
- Valkosuomalaisen hyökkäys Karjalaan v. 1921–22 ja niiden tuho; f.1, op.13, d.114a, l.1–154, 158–167
- Suominen, S.: Laskikapinan valmistelu. Menneiltä raskailta vuosilta; f.1, op.13, d.117, l.1–21
- Teppi-Ville: Vuokkiniemeltä Kemiin v. 1921; f.1, op.13, d.118, l.7–12
- Tuominen, Kalle: Katsauksia kansalaissodan ajoilta; f.1, op.13, d.119, l.1–6
- Tuorila, A.: Selostus tapahtumista Muurmannilla; f.1, op.13, d.120, l.11–23
- Tuorila, A.: Liittolaisten interventio Muurmannilla ja Karjalassa 1918–19; f.1, op.13, d.121, l.7–12
- Turunen, V.: Valkobanditismien kukistamisen 10–v. muistolle; f.1, op.13, d.122, l.1–9
- Fedotov, Jakov: Taisteluissa interventsionisteja vastaan; f.1, op.13, d.124, l.5–8
- Heikkonen, J.: Kv. sotakoulun suksiretki 1922; f.1, op.13, d.126, l.1–13
- Shavelskij, V.: Äänisen laivaston lentävä osasto; f.1, op.13, d.128, l.1–4
- Judin, V.: Vallankumouksen tapahtumia Kiestingin piirin alueella; f.1, op.13, d.129, l.14–27
- Jakovlev, Risto: Bandiittien joukoissa; f.1, op.13, d.130, l.1–2
- Kedrov, M.L.: Ilman bolshevistista johtoa, Muurmannin interventsion historiaa; f.1, op.13, d.131, l.1–281
- (nimetön) Banditismi Karjalassa. Muistelmia Kiestingin piiristä; f.1, op.13, d.132, l.1–44
- Haapalainen, Eero: Karjalan rykmentin synnystä; f.1, op.13, d.134, l.1–67
- Fondin 1 opis 17 sisältää 1930–luvun alkupuolella laaditut 83 ns. punapartisaanin lyhyet elämäkerrat (tavallisesti 1–5 sivua, osa myös venäjänkielisinä), joista vajaan puolet on hankittu projektin käyttöön.

- Fondin 1 opisit 20 ja 31 sisältävät lähinnä Karjalan kantaväestöön kuuluvien asukkaiden venäjän- sekä myös joitakin suomenkielisiä muistelmia Venäjän sisällissodasta.

PIETARIN VALTIONARKISTO (TsGA StP, Pietari)

- Mm. Pietarin 10.suomalaisen kommunistisen Punaisen Ristin sairaalan kuolleitten luetteloita

TALLINNAN PÄÄKONSULINVIRASTON ARKISTO

- Saapuneita asiakirjoja (Fa:7). JOMA

TSENTRALNYI GOSUDARSTVENNYI ARKHIV VOENNO-MORSKOGO FLOTA (TGAVMF, Pietari)

- Fond 417.

VENÄJÄN VALTION SOSIAALI-POLIITTINEN HISTORIALLINEN ARKISTO (GASPI, Moskova)

Fond 516, opis 1 (Suomen sosialidemokraattinen puolue 1899–1918)

Fond 516, opis 2 (Suomen kommunistinen puolue 1918–1942)

Fond 518, opis 1 (Toivo Antikainen), erityisesti:

- Uotinen, A: VI suomalaisen tarkka-ampujarykmentin taistelut Vienan Karjalassa ja rykmentin likviteeraus v. 1921; f.518, op.1, d.12, l.46–50.
- T.A-n: Taisteluista Karjalassa; f.518, op.1, d.12, l.112–115.
- Laine, A.: Permin suomalaisen komppania; f.518, op.1, d.12, l.116.
- Jalkanen, V.: Petroskoin ja Suomen rajan välillä, ; f.518, op.1, d.20, l.61–72.
- (nimetön): Karjalais-suomalaisen suksijoukko v. 1922 Karjalan rintamalla; ; f.518, op.1, d.20, l.91–93.
- (nimetön): Yleiskatsaus sotatoimiin pohjoisella rintamalla; f.518, op.1, d.20, l.94–98.

Saviranta: Itään; f.518, op.1, d.20, l.99–106.

- (nimetön): 13 miehen suomalainen joukko Puolan rintamalla; f.518, op.1, d.20, l.107–120.
- Raasu, A.: Muistelmia Aunksen rintamalta 2/V – 26/IX 1919; f.518, op.1, d.20, l.135–144.
- (nimetön): 3 patterin historiikkia; ; f.518, op.1, d.20, l.145–150.

VENÄJÄN VALTION SOTA-ARKISTO (RGVA, Moskova)

Puna-armeijan ns. suomalaisten rykmenttien tappioluetteloita ym.

VENÄJÄN UUSIMMAN HISTORIAN ASIAKIRJOJEN SÄILYTYS- JA TUTKIMUSKESKUS (RTsHIDNI, Moskova)

Kokoelma ennen vuotta 1918, fond 516

- Heikki Revon papereita

- Heikki Repo, Menneiltä vuosilta. Kappale Suomen itsenäisyys- ja jääkäriliikkeen sekä luokkasodan valmisteluhistoriaa. Muistelma käsikirjoitus.

SANOMA– JA AIKAKAUSILEHDET

- Canadian Uutiset 1917–18
- Helsingin Kaiku
- Helsingin Sanomat
- Hufvudstadsbladet
- Genos
- Kaiku 1914
- Karjala
- Kunnallis–Sanomat 1967
- Kylkirauta
- Merimiehen Ystävä
- Päivälehti, Duluth, MN, 1918
- Raahe 1918
- Suomen Kuvalehti
- Suomen Vapausota 1937
- Tappara 1931
- Uusi Suometar

KIRJALLISUUS

Ackté–Jalander, Aino: Kenraali Bruno Jalanderin muistelmia Kaukaasiasta ja Suomen murroskaudelta. Helsinki 1932.

Aho, Antti: Sotilaan Muistiinpano–Päiväkirja. 3:sta päivästä toukokuuta 1917. 25:teen päivään huhtikuuta 1919. Duluth, Minn. 1919.

Alava, Ali: Punaiset etappimiehet. Hämeenlinna, 1973.

Aleksandrov, A.O.: Pobedy, poteri (...) Sankt–Peterburg 2000.

Aleksandrov, Andrei: Punalentäjät. Kronstadtin kapina 1921 – suomalaiset laivaston lentäjinä. Suomen ilmailuhistoriallinen lehti nro. 3 ja 4/1996.

A New History of Australia. Ed. by Frank Crowley. Melbourne 1974.

Antikainen, Toivo: Suomalaiset vallankumoukselliset Venäjän kansalaissodassa, Kommunisti nro. 9–10 (33–34)/1927 s. 427–436.

Antikainen, Toivo: Kansalaissodasta Karjalassa. Kymmenen vuotta Neuvosto–Karjalaa 1920–1930 s. 125–154, Petroskoi 1930.

Alava, Teuvo: Sodan säännöt. Alava, Teuvo & Hiltunen, Reino & Juutilainen, Antti. Muistatko (...). Sotavangit r. y. 1969–1989. Jyväskylä 1989.

Apunen, Osmo: Suomi keisarillisen Saksan politiikassa 1914–1915. Diss. Helsinki 1968.

Auer, Into: Kalterijääkärit III. Porvoo 1935.

Backström, Åke: Genoksessa nr 4/2000 julkaistu artikkeli.

Backström 1983: Åke Backström, Suomen jääkärit 1983. Genous 1/1983.

Bean, C.E.W.: Anzac to Amiens. Ringwood, Penguin Books 1993.

- Beaumont, J.:** Australia's War 1914–1918. Sydney 1995.
- Brändström, Elsa:** Unter Kriegsgefangenen in Russland und Sibirien 1914–1920. Berlin 1922.
- Carlyon, Les:** Gallipoli. Sydney 2001.
- Carpelan, Tor & Tudeer, L.O.Th.** (Toim). Helsingin yliopisto – opettajat ja virkamiehet vuodesta 1828 II. Helsinki 1925.
- Carpelan, Tor:** Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna Ester 1809 adlade, naturaliserade eller adopterade ätterna. Helsingfors 1942.
- Carpelan, Tor:** Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna. Första bandet. Helsingfors 1954.
- Carpelan, Tor:** Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna. Andra bandet. Helsingfors 1958
- Carpelan, Tor:** Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna. Andra bandet. Helsingfors 1965.
- Castrén, Klaus:** Keisarillisen Venäjän ratsuväki 1913/1914. Omakustanne. 1991.
- Castrén, Klaus:** Lisiä Yrjönristin ja Yrjönsapelin I maailmansodassa saaneiden suomalaisten luetteloihin. Genos 1/2001.
- Castrén, Klaus:** Vänrikki Suomen sotaväen reservissä 1885–1901. Suomen sukututkimusseuran vuosikirja 44. Helsinki 1999.
- Churchill, Stacy:** Itä-Karjalan kohtalo 1917–1922. Porvoo 1970.
- Clark, Manning:** A short History of Australia. Sydney 1969.
- Davis, Gerald H.:** The Life of Prisoners of War in Russia, 1914–1921. Essays On World War I: Origins and Prisoners of War. Samuel R. Williamson, Jr. And Peter Pastor, Editors. Social Science Monographs, Brooklyn College Press. Distributed by Columbia University Press, New York 1983.
- Dennis, Peter et. al.:** The Oxford Companion to Australian Military History. Melbourne 1995.
- Didring, Ernst:** Sveriges hjälp till krigsfångarna. Berättelse över Svenska Röda Hjälpkommittés för krigsfångarna verksamhet under åren 1915–1919. Stockholm 1920.
- Dupuy, R. Ernest & Dupuy, Trevor N.:** The Encyclopedia of Military History. From 3500 B. C. to the present. Revised Edition. London – Sydney 1980.
- Elokuun kommunardit.** Leningrad 1926.
- Enckell, Olof:** Jääkärien tarina. Ruotsinkielisestä alkuteoksesta Jägarnas historia suomentanut Emerik Olsoni. Keuruu 1956.
- Entsiklopedija:** Grazhdanskaja vojna i vojennaja interventsija v SSSR. Entsiklopedija. Moskva 1983.
- Farwell, Byron:** The Great Boer War. Wordsworth Editions Limited 1999.
- First World War** (artikkeli). Teoksessa The Australian Encyclopaedia, Vol 11, 4th Ed., Sydney 1983.
- Fischer, Fritz:** Deutsche Kriegsziele Revolutionierung und separatfrieden im Osten 1914–1918. Historische Zeitschrift. Herausgegeben von Theodor Schieder und Walther Kienast. Band 188, heft 2, 1959.

Front, Hjalmar: Kremlin kiertolaisia. Forssa 1971.

Gallipoli (artikkeli). John Larkins. Dictionary of Australian History. Maryborough, Victoria 1980.

Gardin, Je.S.: Razgrom belofinskoj avantjury (1921–1922 gg.). Petrozavodsk 1947.

Golovine, Nicholas: The Russian army in the world War. New Haven 1931.

Grazhdanskaja vojna i vojennaja interventsija v SSSR. Moskva 1983.

Grazhdanskaja vojna v SSSR. Tom 1. ja 2. Moskva 1980 ja 1986.

Gummerus, Herman: Jääkärit ja aktivistit. Sotavuosien muistelmia Tukholmasta ja Berliinistä. Suomensos Eino Voionmaa. Porvoo 1928.

Gurjev, N.T. & Arhipov, N.V.: Poventsan kihlakunnan karjalaisten sissijoukko-osastojen toiminnasta. (Kymmenen vuotta Neuvosto–Karjalaa 1920–1930 s. 155–159). Petroskoi 1930.

Halter, Heinz: Preussisches Jäger–Bataillon 27. Ein Tatsachenbericht ausdem Weltkrieg. Leipzig 1938.

Heikkinen, Helge: Tuntematon merimies. Suomen kauppalaivaston vaihteita ensimmäisen maailmansodan aikana. Helsinki 1975.

Heikkonen, J.F.: Karjalan kansalliset joukot Punaudessa armeijassa. (Kymmenen vuotta Neuvosto–Karjalaa 1920–1930 s. 160–166). Petroskoi 1930.

Heimovaara, T.: Rauhaton raja. Kuvauksia rajaelämästä ja valkobandiittien tuho-öistä Karjalassa vuosina 1920–22. Petroskoi 1933.

Heinrichs, Erik: Hotel St. Petersburg. Helsingfors 1919.

Heinrichs, Erik: Itämeren ääriä. Kuvia ja huomioita jääkärien matkoilta. Suomentanut Helmi Krohn. Helsinki 1918.

Hesin, S.S.: Razgrom belofin'skoj avantjurii v Karelii v 1921–1922 gg. Moskva 1949.

Hodgson, John H.: Den röde eminensen. Helsingfors 1974.

Hornborg, Eirik: Från "jägarrörelsens" tillblivelsetid. Historiska och litteraturhistoriska studier. Svenska Litteratursällskapet i Finland. Redaktion: C. A. Norman, Olof Enckell & Eirik Hornborg & Kurt Reuter & Sven–Erik Åström. Helsingfors 1956.

Hornborg, Harald: He löysivät tiensä. Pfadfindereiden tarina. Ruotsinkielisestä käsikirjoituksesta De fann sin väg suomennanut Lauri Gulin. Porvoo 1965.

Humble, Verner/Lompolo, Juhani: Tuntemattoman sotilaan isoisä: suomalaisseikkailuja viimeisen tsaarin armeijassa Venäjän–Japanin sodan rintamalla 1904–05. Rauma 1998.

Huuskonen, Taisto: Lapsi Suomen. Juva 1979.

Hyvönen, Antti: Suomen kommunistinen puolue 1918–1924. Helsinki 1968.

Hämeen–Anttila, V.: Suurvaltain sota 1914. Hämeenlinna 1915.

Ilmonen, Salomon: Amerikan suomalaisten sivistyshistoria. Jälkimmäinen osa. Hancock, Michigan 1931.

Juva, Einar W.: Suomen kansan aikakirjat VIII. Helsinki 1935.

Kaila, Toivo T.: Meriupseerista työmieheksi: venäjän–saksalaisen pakolaisen muistelmia. Helsinki 1942.

”Kallis toveri Stalin!” (toim. Natalia Lebedeva, Kimmo Rentola ja Tauno Saarela). Helsinki 2002.

Kansalaissodan rintamilta Toim. T. Antikainen & K. Pietarinen & T. Törmälä. Leningrad–Petroskoi 1930.

Kansalaissota Karjalassa. I:nen osa Toim. L. Letonmäki ym. Petroskoi 1932. Karelija v period grazhdanskoj vojny i inostrannoj interventsii 1918–1920. Petrozavodsk 1964.

Kero, Reino: Suomalaisina Pohjois–Amerikassa. Siirtolaiselämää Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 2. Turku 1997.

Koronen, M.M.: Finskije internatsionalisti v bor´be za vlast´ sovetov. Leningrad 1969.

Kustaa: Rynnäkkövalmiina. Petroskoi 1922.

Kansainvälisiä Ihmisoikeusasiakirjoja II. Sodan oikeussäännöt. Helsinki 1981.

Kara, Jalmari: Jääkärien muistelmia. Kuopio 1918.

Karls, Alfred: Finländska officerare i rysk tjänst, stupade under världskriget (1914–17). Fyren no 22–24/1919.

Kivalo, Erkki & Mittler, Raoul: Eyolf Mattson – från åländsk teknolog till general i Röda armén. Mariehamn 2001.

Klinge, Matti: Itsenäisyys – jääkäriiliike – sortokausi. Käsitteitä ja tapauksia. Historiallinen Aikakauskirja 4/1969.

Klinge, Matti: Keisarin Suomi. Ruotsinkielisestä laitoksesta suomentanut Marketta Klinge. Helsinki 1997.

Klinge, Matti: Vielä jääkäriiliikkeen synnystä ja tavoitteista. – Loppusana K. J. Kallialan, Osmo Apusen ja P. Zilliacuksen kirjoitusten johdosta. Historiallinen Aikakauskirja 4/1970.

Klinge, Matti: Ylioppilaskunnan historia 3. 1872–1917. K. T. P:stä jääkäreihin. Vaasa 1978.

Koivukangas, Olavi: Sea, Gold and Sugarcane. Finns in Australia 1851–1947. Turku 1986.

Koivukangas, Olavi: From the Midnight Sun to the Long White Cloud. Finns in New Zealand. Turku 1996.

Koivukangas, Olavi: Kaukomaiden kaipuu. Suomalaiset Afrikassa, Australiassa, Uudessa Seelannissa ja Latinalaisessa Amerikassa. Turku 1998 s. 38–41.

Komitean mietintö joka koskee selvitystä jääkäriiliikkeeseen osallistuneiden henkilöiden nykyisestä taloudellisesta asemasta sekä esitystä siitä, olisiko ja missä muodossa valtion ryhdyttävä avustamaan kysymyksessä olevia henkilöitä. Komitean puheenjohtaja Antti Tulenheimo, sihteeri jääkärimajuri Emil Rimala 1935.

Krook, Hjalmar: En finländare. Allas Krönika 21.3.1925.

Krook, Hjalmar: Mata Hari. Allas Krönika 23.10.1926.

Kuiri, Väinö: Jääkärit peräpohjalaisten ja lappilaisten avustamina itsenäisyyttä luomassa. Jääkäriiliikkeen vaiheet Peräpohjolassa ja Lapissa 1914–1918. Kemi 2002.

Kuopion lyseo 90–vuotisjulkaisu. Oppilasmatrikkeli 1872–1962. Kuopio 1962.

Kymmenen vuotta Neuvosto-Karjalaa 1920–1930. Petroskoi 1930.

Lackman, Matti: The Berlin Committee of the Finnish Communist Party 1918 (Congressus Primus Historiae Fenno-Ugricae. Historia Fenno-Ugrica I:1. Edendum curaverunt Kyösti Julku, Markus H. Korhonen (ab epistulis), Olavi K. Fält, Markku Mäki vuoti, Milton Nunez, Jouko Vahtola. Editor: Professor Kyösti Julku. Oulu 1996.

Lackman Matti: Jahvetti Moilanen – läskikapinan johtaja. Oulu 1993.

Lackman, Matti: Jääkäreitä jäljittämässä. Jääkäreiden historiasta kiinnostuneiden matka Baltiaan (Kaltio 6/1993).

Lackman, Matti: Jääkäriliikkeen pohjoinen ulottuvuus. Rajamailla V 1998. Studia Historica Septentrionalis 35. Toim. Kyösti Julku. Rovaniemi 1999.

Lackman Matti: Kommunistien salainen toiminta Tornionlaaksossa 1918–1939. Oulu 1991.

Lackman, Matti: Mitalin toinen puoli. Jääkärimuistelmia. Toim. Matti Lackman. Keuruu 1994.

Lackman, Matti: Nälkämaasta Saksaan. Kainuulaiset jääkärit, ensimmäisestä maailmansodasta talvisotaan. Lackman, Matti & Kemppainen, Ilpo & Pisto, Juha. Jääkärit marssivat. Kainuun museon julkaisuja. Kajaani 1993.

Lackman Matti: Punasissit suksilla. Punaisten sissitaktiikka Neuvosto–Karjalan kapinan kukistamisessa 1921–1922. Sotahistoriallinen aikakauskirja 17 (1998), s. 83–113.

Lackman, Matti: Suomen vai Saksan puolesta? Jääkäreiden tuntematon historia. Jääkäriliikkeen ja jääkäripataljoona 27:n (1915–1918) synty, luonne, mielialojen vaihteluita ja sisäisiä kriisejä sekä niiden heijastuksia itsenäisen Suomen ensi vuosiin saakka. Keuruu 2000.

Lackman 2003: Matti Lackman, ”Jääkärit te olette meidän kunniamme kruunu.” K.A. Wegelius jääkäreiden historioitsijana ja jääkärimyytin luoja (Olaus Magnuksen jäljillä. Oulun Historiaseuran 70-vuotisjuhlakirja. Scripta Historica 30. Oulun Historiaseuran julkaisuja. Toimitus ja taitto Harri Turunen. Raahe 2003).

Lackman 2004: Matti Lackman, Tornionlaakso ja jääkäriliike (Väylän varrelta. Lisälehtiä Tornionlaakson historiaan. Toimittaja Paavo Peura. Jyväskylä 2004).

Lackman, Matti: Till Finlands kvinnor. En jägaradress från 1918. Historisk Tidsskrift för Finland 1/1994.

Lagus, Olof: Dagbok 1915–1916. Med en inledning av Gust. Fred. Helsingius. Helsingfors 1918.

Laki sotavangeista. Julkaistu 16 (29) p:nä lokakuuta 1914. Kokoelma Suomea koskevia lakeja ja asetuksia, joilla on yleisvaltakunnallinen merkitys N:o 42/1914.

Lassy, Ivar: Eräs kansalaisemme Persiassa. Suomen Kuvalehti 40/1917.

Lauerma, Matti: Jääkärien tie. Toimittaneet Markku Onttonen ja Hilikka Vitikka. Porvoo–Helsinki–Juva 1984.

Lauerma, Matti: Kuninkaallinen Preussin jääkäripataljoona 27: vaiheet ja vaikutus. Porvoo 1966.

Letonmäki, Lauri: Piirteitä Suomen ja Karjalan historiasta. Moskova 1925.

Letonmäki, Lauri: Karjalan historia. Leningrad 1931.

Lindén, Väinö F.: Špalernajasta talvisotaan. Sotilaslääkäri muistelee. Helsinki 1972.

Linovski, E.: Petroskoin edustalla. Leningrad–Petroskoi 1930.

Lipponen Rauno. Koonnut ja toimittanut: Itsenäisen Suomen kenraalikunta 1918–1996. Porvoo 1997.

Louhikko, E.K.: Vi gjorde revolution. Helsingfors 1946.

Luntinen, Pertti: The Imperial Russian Army and Navy in Finland 1808–1918. Suomen Historiallinen Seura Studia Historica 56. Helsinki 1997.

Macksey, Kenneth & Woodhouse, William: The Penguin Encyclopedia of Modern Warfare. 1850 to the present Day. Middlesex 1991.

Martola, A. E.: Muistelmia elämästä jääkäripataljoonassa syksyllä 1917 ja pataljoonan tulosta Suomeen helmikuussa 1918. Suomen kohtaloa ratkaistaessa. Kokoelma muistelmia vapaussodasta. Toimitus: Hannes Ignatius, Heikki Nurmio ja Kaarle Soikkeli. Helsinki 1927.

Mashezerski, V.I.: Ulkomaisten interventtien ja valkokaartilaisten murskaaminen Karjalassa vuosina 1918–1929. Petroskoi 1954.

Morozov, K.A.: Onezhskaja flotilija v gody grazhdanskoj vojny i inostrannoja interventsii (1918–1920). Petrozavodsk 1961.

Munck, Ruth: Jääkärien mukana Saksassa. Suomentanut Emerik Olsoni. Kolmas painos. Helsinki 1939.

Mustelin, Olof: Wetterhoff, Fritz: Fantasier och realister. Fritz Watterhoff, Hjalmar Cabriel von Bonsdorff, Sara Wacklin, Gustaf Adolf Helsingius. – Finska gestalter X. Ekenäs 1974.

Myhrman, Anders: Finlandssvenskar i Amerika. Helsingfors 1973.

Mäki, Pertti: Jaakko Mäen kova kohtalo Stalinin terrorissa. Saarijärvi 1996.

Nachtigal, Reinhard: Die Murmanbahn. Die Verkehrsanbindung eines kriegswichtigen Hafens und das Arbeitspotential der Kriegsgefangenen (1915 bis 1918). Greiner 2001.

Naselenie Rossii v XX veke: istorizeskie ozerki, tom 1. 1900–1939. Moskva 2000.

Neuvosto-Karjalan puolesta Toim. Toivo Antikainen. Leningrad 1927.

Neuvosto-Karjalan vaiheista Toim. Eero Haapalainen. Leningrad 1933.

Nevakivi Jukka: Muurmannin legioona. Helsinki 1970.

Nevalainen, Pekka: Punaisen myrskyn suomalaiset: suomalaisten paot ja paluumuutot idästä 1917–1939. Vammala 2002.

Niinistö, Jussi: Suomalaisia soturikohtaloita. Jyväskylä 1998.

Nironen, Jarmo: Suomalainen Pietari kuvina. Helsinki 2003.

Nordström, Ragnar: Voitto tai kuolema. Jääkärieverstin elämä ja perintö. Suomentanut ja huomautuksin varustanut Raimo–Ragnar Nordström. Juva 1996

Nurmio, Heikki: Jääkärien päiväkirja. Helsinki 1918.

Osobyje papki 1930–1956. Petrozavodsk 2001.

Otsherki istorii Karelii t.II. Petrozavodsk 1964.

Otsherki istorii karelijskoj organizatsii KPSS. Petrozavodsk 1974.

Paavolainen, Jaakko: First-Generation Finnish–Americans Serve the United States. Old Friends – Strong Ties. By vilho Niitemaa, Jussi Saukkonen, Tauri Aaltio and Olavi Koivukangas (editors). Vaasa 1976 s. 241–247.

- Pakaslahti, Aaro:** Suomen politiikkaa maailmansodassa. II osa. Porvoo 1934.
- Pantserzhanskij, E.S.:** Ot fevralja k oktjabru, Sever no 7/1987 s. 73–88 ja 8/1987 s. 72–92.
- Pekkola, Sulo–Weikko:** Kalterijääkärit II. Porvoo 1931.
- Piirteitä Neuvostovalloituksen Puna–Armeijasta** ja suomalaisten osasta siinä. Lokakuun Vallankumouksen kaksivuotismuisto, s. 14–15. Pietari 1919.
- Pikoff, E.:** Landsmän i Ryska marinen 1808–1918. Suomen sukututkimusseuran julkaisuja XIV. Helsinki 1938.
- Porin lyseo** 1879–1929. Pori 1929.
- Punakaartilaisien muistelmia Suomesta** v. 1918. Leningrad 1933.
- Raivio, Yrjö:** Kanadan suomalaisten historia. Canadian suomalainen historiaseura. Sudbury, Ontario 1979.
- Renvall, A.:** Suomalaisia merimiehiä sodassa. Merimiehen Ystävä 2.1917 s. 22–23.
- Repo, Heikki:** Menneiltä vuosilta. Kappale Suomen itsenäisyys- ja jääkäriliikkeen sekä luokkasodan valmisteluhistoriaa. Matti Lackman (toim.), Jääkärimuistelmia. Keuruu 1994.
- Ronsdorff, Carl F.:** Maximilian Bayer. Ein Wegbreiter zu Finnlands Unabhängigkeit. Historiallisia tutkimuksia 88. Suomen Historiallinen Seura. Helsingfors 1973.
- Roselius, Aapo:** Heimoaatteen nuoret uhrat. Suomalaisten sotilasretkikuntien henkilötappiot Itä–Karjalassa ja Petsamossa. Helsinki 2002.
- Ross, Carl:** The Finn Factor in American Labor. Culture and Society. New York Mills, MN 1977.
- Saarela, Tauno:** Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923. Tampere 1996. Saares Jaakko (toim.): Tuuren Lehén – jämsänkospeläinen ”punakenraali”. Jyväskylä 1996.
- Salmi, Väinö:** Punaisen sirpin Karjala. Jyväskylä 1976.
- Salo, Asger:** Luokkakosto ja oikeusmurha. Toivo Antikainen fasistioikeuden edessä. Petroskoi 1935.
- Salomaa, Markku:** Punaupseerit. Juva 1992.
- Salomaa, Markku:** Suomalaisrykmentit Venäjän kansalaissodassa. Sotahistoriallinen aikakauskirja 12 (1993), s. 7–45.
- Salomaa, Markku:** Punaupseeri Toivo Antikaisen toiminta ammattivallankumouksellisenä vuosina 1918–1941. Sotahistoriallinen aikakauskirja 14 (1995), s. 60–93.
- Salomaa, Markku:** Suomalaiset punaupseerit Itä–Karjalan kansannousun kukistajina 1922. Sotahistoriallinen aikakauskirja 21 (2002), s. 54–70.
- Schiesser, Gerhard & Trautmann, Jochen:** Russisch Roulette. Das deutsche Geld und die Oktoberrevolution. Ebner Ulm 1998.
- Schulman, Hugo:** Släkten Schulman – von Schulmann i Sverige, Finland och Baltikum: familjekronika och ättartavlor. Tammerfors 1938.
- Scott, Ernest:** A Short History of Australia. London 1964.
- Shambarov, Valerij:** Belogvardeitschina. Moskva 1999.
- Shaw, A.G.L.:** The Story of Australia. London 1969.
- Sihvo, Aarne:** Muistelmani I. Helsinki 1954.

Sihvo, Sam.: Jääkärien morsian. Kolminäytöksinen sotilasnäytelmä Libausta lauluneen ja tansseineen. Helsinki 1921.

Silfversten, Carl: Finlandssvenskarna i Amerika. Duluth, Minn. 1931.

Skog, Tapio: Suomalaiset upseerit Venäjän armeijassa ja laivastossa. Kylkirauta 3.2002.

Släktbok. Ny följd I. Utgiven av Erik Lindh, Alf Brenner och Ingegerd Lunden Cronström. 1941–1958.

Somersalo, Arne: Taisteluvuosien varrelta. Suomalaisen sotilaan muistelmia maailmansodasta. Kolmas painos. Helsinki 1931.

Sundvall, Johannes: Kring Jägarbataljonen. Minnen och anteckningar från krigsåren i Berlin. Helsingfors 1919.

Suomalaisten punakaartilaisten vaiheet Venäjällä. Hakkapeliitta no 33/1936, s. 1106–1108.

Suomen elämäkerrasto. Toimittanut ja kirjoittanut Ilmari Heikinheimo. Porvoo 1955.

Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975. Jägararmatiken 1975. Julkaisija Jääkäriliitto r. y. Jägarförbundet r. f. Sotatieteen Laitoksen julkaisuja XIV. Vaasa 1975.

Suomen jääkärien elämäkerrasto. Toimittanut Puolustusministeriön Sotahistoriallinen Toimisto. Puolustusministeriön Sotahistoriallisen Toimiston julkaisuja IV. Porvoo 1938.

Suomen Jääkärit. Elämä ja toiminta sanoin ja kuvin. Toimituskunta: Jaakko Suomalainen, Johannes Sundvall, Emerik Olsoni, Arno Jaatinen. Kuopio 1918 ja 1920.

Svenska handelsflottans krigsförluster 1914–1920. Stockholm 1921.

Syrjö, Veli-Matti: Jääkärikohtaloitten kirjoja. Sotahistoriallinen Aikauskirja 7/1988

Søhr, Joh.: Spioner og bomber. Fra opdagelsepolitiets arbeide under verdenskrigen. Oslo 1938.

Taimi, A.P.: Sivuja eletystä. Petroskoi 1956.

Taylor, A. J. P.: Ensimmäinen maailmansota. Suomentanut ja lisäyksillä täydentänyt Tapio Hiisivaara. Porvoo 1971.

Terho, Hannu: Sirelius – Siirala – Sirama. Suomen sukututkimusseuran vuosikirja 42.

Tigerstedt, Örnulf: Hemliga stämplingar. Helsingfors 1944.

Tihonov, Oleg: Svidel'tel'. Petrozavodsk 1970.

Thesleff, Wilhelm: Upplevelser under krigsåren 1914–1918. Helsingfors 1919.

Torbacke, Jarl: Ensimmäinen maailmansota. Suomentanut Heikki Eskelinen. Keuruu 1995.

Tuompo, V E.: Suomen jääkärit II. Kotiin. Jyväskylä 1918. Virolainen 1981, Voldemar Virolainen, Vihreä valo. Moskova 1981.

Turner, Ian: 1914–19 (artikkeli). Teoksessa A New History of Australia. Ed. by Frank Crowley, Melbourne 1974.

Turpeinen, Oiva: Keisarillisen Venäjän viranomaisten suhtautuminen jääkäri-liikkeeseen. Helsingin yliopiston Historian laitoksen julkaisuja N:o 7. Helsinki 1980.

Turun suomalainen yksityislyseo ja Turun suomalainen klassillinen lyseo
1879–1929. Turku 1929.

V bojah za Sovetskuju Kareliju. Leningrad 1932.

Vahtola, Jouko: Nuorukaisten sota. Keuruu 1997.

Vikström, Uljas: Toiska. Petroskoi 1975.

Virolainen, Voldemar: Vihreä valo. Moskova 1981.

Vähä, Toivo: Suomalaiset punikit. Petroskoi 1974.

Westerlund, Lars: Polle. Den vinner som står ut två minuter längre på slagfältet. Generallöjtnanten Paul von Gerich 1873–1951. Del 2. Helsingfors 1997.

Åkerman, Birger: Finska kadettkårens elever och tjänsteman 1812–1940: supplement II. Helsingfors 1941.

Öhquist, Johannes: Leijonalippu. Suomen kansan nousu vapauteen. Helsinki 1922.

SÄHKÖISET TIEDOSTOT

First World War 1914–1918, Australian War Memorial, kotisivut:

www.awm.gov.au/atwar/ww.1.htm

www.en.wikipedia.org/wiki/Conscription_Crisis_of_1917

Soldiers Died in the Great War 1914–19, CD-ROM

www.naval-military-press.com

Suomen sotasurmat 1914–22 –projektin nimitiedosto:

www.narc.fi + liittymä Sotasurmat 1914–22

AN ENGLISH SUMMARY:

Finns in World War I: Finnish soldiers killed while serving in the armies of Russia, Germany, the United Kingdom, the United States, Canada, France, Australia, New Zealand, South Africa and Soviet Russia and Finnish seamen killed in war-related incidents.

Edited by Lars Westerlund.

The First World War affected the lives of Finnish expatriates and seamen. In several of the countries involved in World War I some Finnish expatriates were conscripted into the armies of their countries of residence. The report covers the Finnish soldiers killed while serving in the armies of Russia, Germany, the United Kingdom, the United States, Canada, France, Australia, New Zealand, South Africa and Soviet Russia and Finnish seamen killed in war-related incidents.

Suomen sotasurmat 1914–22 -projektin julkaisut

- Sotaoloissa vuosina 1914–22 surmansa saaneet. Tilastoraportti. Toim. Lars Westerlund (2004)
- Suomen vuoden 1918 sisällissodan rintamatappiot. Kirjoittanut Aapo Roselius (2004)
- Suomen väestön katastrofikuolleisuus vuosina 1917–19. Kulkutaudit, nälänhätä ja vankileirien tragedia. Kirjoittanut Pentti Mäkelä (2004)
- Venäläissurmat Suomessa vuosina 1914–22. Niteet 1 sekä 2.1. ja 2.2. Toimittanut Lars Westerlund (2004)
- Maailmanvallankumouksen liepeillä. Vuoden 1918 sotauhrit vertailevasta näkökulmasta. Kirjoittanut Risto Marjomaa (2004)
- Norden och krigen i Finland och Baltikum åren 1918–19. Red. Lars Westerlund (2004)
- Hinnalla hengen ja veren. Suomalaisten vapaaehtoisten sotasurmat Virossa vuonna 1919. Kirjoittanut Iris Heino (2000)
- Heimoaatteen nuoret uhrit. Suomalaisten sotilasretkikuntien henkilötappiot Itä-Karjalassa ja Petsamossa 1918–22. Kirjoittanut Aapo Roselius (2002)
- Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa. Venäjän, Saksan, Ison-Britannian, Ranskan, Australian, Uuden Seelannin, Etelä-Afrikan, Yhdysvaltain, Kanadan ja Neuvosto-Venäjän armeijoissa vuosina 1914–22 menehtyneet suomalaiset sekä sotaoloissa surmansa saaneet merimiehet. Toim. Lars Westerlund (2004)

Näiden teosten lisäksi ilmestyvät myöhemmin Marko Tikan tutkimus vuoden 1918 sodan teloitetuista, tutkimus vuoden 1918 surmaajista ja Magnus Westerlundin tutkimus Suomen ruotsinkielisten sotasurmista vuosina 1914–22.

Ensimmäinen maailmansota vaikutti ulkomailla olevien ja merillä kulkevien suomalaisten olosuhteisiin. Useissa sotaikäyvässä maissa osa asevelvollisista suomalaisista joutui isäntämaansa armeijan palvelukseen. Esitys kattaa Venäjän, Saksan, Ison-Britannian, Yhdysvaltain, Kanadan, Ranskan, Australian, Uuden Seelannin, Etelä-Afrikan ja Neuvosto-Venäjän armeijoissa vuosina 1914-22 surmansa saaneet suomalaiset sekä sotaoloissa merellä menehtyneet suomalaiset merimiehet.

1914 1922
SUOMEN SOTASURMAT

VALTIONEUVOSTON KANSLIA

*Kannen valokuva esittää
Amerikansuomalaisia sotamiehiä
ensimmäisen maailmansodan
aikana*